

Hüseyin Tefikî

Büyük Dinleri Tanımak

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Hüseyin Tevfikî

Büyük Dinleri Tanımak

Çeviri

Muhammed Karaduman

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

el-Mustafa Yayınları: 6

ISBN: 978-605-85969-4-8

Büyük Dinleri Tanımak

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 27932

© el-Mustafa Yayınları, 2013

Bu kitabın tüm yayın hakları,
el-Mustafa Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı ya-
pılabilir, izinsiz olarak hiçbir bi-
çimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Eserin özgün adı:

آشنائی با ادیان بزرگ

Aşına-yi bâ Ediyân-i Bozorg

Yayın Yönetmeni

Dr. Resul Abdullahi

Yazar

Hüseyin Tevfiki

Çeviri

Muhammed Karaduman

Editör

Yusuf Tazegün

Tashih ve Redakte

Hasan Bedel

Sayfa Düzeni

İrfan Güngörür

Kapak Tasarımı

Sercan Arslan

Birinci Baskı

İstanbul, Temmuz 2013

Baskı ve Cilt

Yılmaz Basın Yayın

Maltepe mah. Litros yolu 2. Matbaacılar sitesi 3NB2

Topkapı / İstanbul • Tel: 0212 493 00 85

(Sertifika no: 27185)

Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi
Türkiye Temsilciliği

Merkez Efendi Mah. Mevlana Cad. Aktaş Apt. No: 108

Zeytinburnu / İSTANBUL Tel: (0212) 664 46 40

www.elmustafa.com.tr • el-mustafa@hotmail.com.tr

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

İçindekiler

› Başlarken	9
-------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Külliyyat

1- Din, Mezhep, Millet ve Şeriatin Tanımı.....	13
2- “Din” veya “Dinler”	14
3- Sosyolojide Din.....	15
4- Dinin Aşamaları.....	16
5- Dinler Biliminin Faydası.....	16
6- Dinlerin Sınıflandırılması.....	18
7- Dinlerin Değerlendirilmesi	18
8- Yerli ve Yerli Olmayan Din	19
9- Günümüzde Dindarlık.....	20
10- Hepsi ve Hiçbiri.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

İlkel Dinler

1- İlkel İnsanın Dini.....	23
2- İlkel Dinlerin Ortak Unsurları.....	23
3- Animizm	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Eski Dinler

1. Mısır	31
2. Babil.....	33
3. Yunanistan.....	34
4. Roma.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hindistan Dinleri

1. Hinduizm.....	42
2. Caynizm (Jainizm)	54
3. Budizm	56
4. Sihizm	62

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çin ve Japonya

1. Konfüçyüs İnancı.....	67
2. Taoizm	70
3. Şinto	72

ALTINCI BÖLÜM

Eski İnan

1. Mağan Dini	77
2. Zerdüş Dini.....	77
3. Mithraizm	84
4. Mani Dini.....	85
5. Mazdek Dini.....	87

YEDİNCİ BÖLÜM

İslamdan Önceki Arap Dinleri

1. Cahiliye Dönemi Araplarının Din Anlayışı.....	93
2. Arapların Tanrıları.....	94
3. Allah'a İnan	95
4. Rahatsız Edici Ruhlar	95
5. Sabiiler	95

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Yahudilik

1. İbraniler.....	101
2. Hz. İbrahim	102
3. İsmail (as) ve İshak (as)	104
4. Hz. Yakub (İsrail).....	105
5. Hz. Musa (as).....	107
6. İsrailoğullarının Tarihi.....	113

7. Tanah (Eski Ahit).....	125
8. Talmud.....	133
9. Kabala.....	136
10. İnançlar.....	136
11. Hükümler.....	140
12. Yahudi Bayramları.....	142
13. Yahudi Fırkaları.....	145
14. Mesiha'nın Gelişini Beklemek.....	150

DOKUZUNCU BÖLÜM

Hıristiyanlık

1. Hz. İsa'nın Zuhur Dönemi.....	159
2. Hz. İsa'nın Zuhurunun Öngörüsü.....	159
3. Hz. İsa'nın Varlığı Hakkında Araştırma.....	160
4. Mesiha'yı Bekleme.....	161
5. Hz. İsa'nın Yaşamı.....	162
6. Hz. İsa'nın Kıyamı.....	164
7. Hz. İsa'nın Akıbeti.....	166
8. Resuller.....	168
9. Hz. İsa'nın Risaleti.....	172
10. Kilise'nin Kuruluşu.....	175
11. Hıristiyanlığın Yayılması.....	176
12. Teolojik Anlaşmazlıklar.....	177
13. Rum'da Hıristiyanlık.....	177
14. Takvalılar Örneği Hz. İsa (as).....	178
15. Papalar.....	179
16. Diğer Hıristiyan Düzenleri.....	186
17. Yeni Ahit.....	187
18. Kitab-ı Mukaddesin İtibarı.....	192
19. İnançlar.....	197
20. Yedi Mukaddes Ayın.....	209
21. Hıristiyan Bayramları.....	214
22. Kilisede Ayrılık.....	216
23. Hıristiyan Fırkaları.....	217
24. Ruhbanlık.....	219
25. Kilise Konseyleri.....	221

26. Dini Reform.....	223
27. Hıristiyanlıkta Eskatoloji.....	227
28. Hz. İsa'nın Dönüş Heyecanı.....	229

ONUNCU BÖLÜM
İslam ve Dinler

1. Nur ve Karanlık.....	233
2. İsim: Kendiliğinden Ortaya Çıkan İsimler ve Belirlenen İsimler.....	236
3. Son Din veya Sonraki Dinin Müjdesi.....	237
4. Hakkaniyet.....	238
5. Teoloji Sistemleri.....	239
6. İnsanın Helakı ve Kurtuluş Doktrini.....	243
7. Arınma.....	244
8. Din Değiştirmek.....	246
9. Allah'ın Gücü Olan Din, Allah'ın Sevgisi Olan Din, Allah'ın Rahmeti Olan Din.....	248
10. Allah'ı Tanıma.....	248
11. Peygamberleri Tanıma.....	273
12. Hükümet.....	283
13. Eskatoloji.....	294
14. Katılık ve Esneklik.....	306
15. İyilik.....	308
16. Beslenme.....	308
17. Şarap İçmek.....	309
18. Örtünme.....	310
19. Evlilik.....	312
20. Boşanma.....	317
21. Kısas, Diyet ve Af.....	318
22. Pak ve Necis.....	318
23. Sünnet.....	320
24. İbadetler.....	320
25. Kible ve Kutsal Mekânlar.....	321
26. Dinlerin Mukaddesatı.....	322
› Kaynakça.....	331

Başlarken

İletişimin dünyayı kontrol altına aldığı bir ortamda insanlar XXI. yüzyıla adım atmışlardır. Kitap, yazılı medya, internet, radyo, televizyon, film, sosyal medya, uydu ile ulaşım ve iletişimin hızlılığı insanları öylesine birbirlerine yakınlaştırmıştır ki, kolayca olup biten her durumdan haberdar olmakta ve bu şekilde kendi yaşamlarına yeni yönler çizmektedirler.

İletişim çağının başarılarından birisi, insanoglunu diğerlerinin inançlarından haberdar kılmasıdır. Asırlardır var olan çelik duvarların günümüzde yıkılması nedeniyle, din ve mezhep liderlerinin geçmişten daha iyi ve etkin bir şekilde birbirleriyle bağlantı kurup, daha sağlıklı diyalog ortamları oluşturmasına zemin hazırlamıştır. Bu yöntem, var olan dinlerin takipçileri üzerinde etki bırakacak ve onlar da birbirlerine karşı barışçıl bir davranış sergileyip, birbirlerine daha saygılı yaşam hakkı tanıyacaktlardır.

Bu çağdaş durum, İslam'ın berrak kaynağından faydalanan kimseler için kesinlikle yeni bir hal değildir. Çünkü peygamberler ve özellikle de yüce İslam peygamberi ve onun pak hanedanının sünneti sürekli bu şekildeydi ve İslam kaynakları da bunu tasdik etmektedir.

"Büyük Dinleri Tanımak" adlı bu kitap, günümüz dünyanın yaşayan büyük dinlerini tanıtmaya amacıyla iki kredili bir ders olarak üniversitelerin ilahiyat bölümü öğrencileri ve yine din havzalarında dini ilimlerle meşgul olan talebelerin faydalanması amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmacılar bu kitapta büyük

dinlerde söz konusu olan inanç, gelenek ve ahlaki öğretilerin yanı sıra birçok farklı konuyla tanışıp, onların kısa tarihçeleri ve beşeri kültüre olan etkileriyle tanışma fırsatı bulacaklardır.

Kitabımızın değerli yazarı, her dinin önemi doğrultusunda detaylı ve geniş araştırmalarda bulunmuş, o dinin can alıcı noktalarını ve seçkin özelliklerini ön plana çıkarma gayreti içerisinde olmuştur. Öte yandan önemsiz ve şu anda faydası olmayan hususları aktarmaktan kaçınmıştır.

Biz Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlarla olan geçmişe dayalı ortak kültürel değerlerimiz, bu iki dini daha fazla ve ayrıntılarıyla tanımamız için önemli bir sebep olmuştur. Diğer taraftan Hıristiyan Batı kültürünün dünyaya olan hâkimiyeti, onlarla doğru ve bilgili bir seviyede yüzleşmenin gereksinimini ve Hıristiyanlığı daha fazla tanımayı gerekli kılmıştır. Diyalogların artması ve özellikle başta İbrahimi dinler olmak üzere dinler arasındaki diyalog Yahudi ve Hıristiyanlarla tanışmanın önemini daha da artırmaktadır. Bu nedenle kitabın büyük bir bölümü bu iki dine ve özellikle de Hıristiyanlığa ayrılmıştır.

Bu kitap, İslam dini hakkında yeterli bilgi sahibi olup, bu din hakkında araştırma zarureti hissetmeyen kimseler için yazılmış olduğundan kitabımızın içeriğinde yüce İslam dini ele alınmamış ama bunun yerine X. bölümünde İslam'ın inanç ve amellerinden bir kısmı diğer dinlerle mukayese edilmiştir.

Kitabımızın konuları genel olduğundan, bu konuların kaynaklarına dipnotlarda değinilmemiştir. Ancak özel ve gerekli görülen bilgi kaynaklarına değinilmiştir.

Bu kitabın öğrencilerin yanı sıra ilim ve kültür severler için de faydalı olması arzusunu taşımaktayız. Değerli okuyuculardan sonraki baskılar için yapıcı önerileriyle bizlere yardımda bulunmalarını rica ediyoruz.

el-Mustafa Üniversitesi Türkiye Temsilciliği
el-Mustafa Yayınları

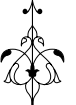
Birinci Bölüm

Külliyyat

<https://t.me/caferilikcom>

1- Din, Mezhep, Millet ve Şeriatın Tanımı:

Bilginin ilerlemesiyle âlem içinde vuku bulan olayların hiçbirisi hakkında tam bir tanım sunmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Tanımın kapsamlı ve engelleyici olması gerekir; yani konuyla ilgili tüm içerikleri kapsamlı ve alakasız bütün içerikleri bertaraf etmelidir. Geçmişte kapsamlı ve engelleyici bir tanımın sunulmasının mümkün olduğu düşünülüyordu. Ancak şu anda böyle bir tanımın mümkün olmadığı ve tanımların konunun bazı boyutlarını gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Bazı konular daha kolay ve bazıları ise daha zor tanımlanmaktadır. Her dinin kendi kelam ilminde tanımı nispeten kolay bir iştir. Fakat dünya dinlerinin çok çeşitli olması sebebiyle bu tanımın kendisi bile dinler biliminde oldukça zor bir iştir. Bilim adamları dinlerin tanımında bir veya birkaç ortak yön bulmak için çaba göstermişlerdir. Ancak bir sonuca varamamışlardır. Bu durum, din için seksenden fazla tanımın yapılmasına sebep olmuştur ve onlardan hiçbirisini kapsayıcı ve engelleyici görmek mümkün değildir. Örneğin; dinin, “Allah’ın varlığına inanmak ve bu inancın gereksinimine amel etmek” şeklinde tanımlanması kapsayıcı değildir ve köklü bir din olan Budizm’i kapsamamaktadır.¹ Bazıları: Din, “Mukaddes bir şeye inanmaktan” ibarettir, yorumunu yapmışlardır ve bazıları ise onu, “Manevi varlıklara iman” bilmişlerdir. Başka bir grup da: Din, “İtaat ve ibadete layık olan insanüstü bir veya birkaç güce iman etmekten ibarettir” demiştir.

¹ Buda, Allah ve Allah’a tapmaktan söz etmemiştir ve Budist mezheplerden hiçbirisi y - ratıcıya inanmamaktadır. Budizm’in çeşitli ilahları da sonraki zamanlarda sırf tapmak amacıyla bu dine eklenmişlerdir.

Mezhep kelimesi geçmişte bir dinin dâhilindeki (aynen İslam fıkhındaki beş mezhep gibi) fikirsel mezhepler için kullanılır ve dinin kendisi için çok az kullanılırdı. Batıda “Religion” kelimesi, bir dinin dâhilindeki mezhepler ve dinin kendisi için kullanılırdı. Yaklaşık yarım asırdır bu durumun etkisinde kalan ülkemizin yenilikçileri, mezhep kelimesini “Din” için kullanmaktadırlar.

Millet kelimesi sözlükte “tarz” ve “din” anlamındadır. Terimsel olarak ise tevhit inancına sahip dinler serisine denilmektedir. İslam teolojisinde tevhit inancına sahip dinlerin takipçilerine “Milliyyin” (milliler) denilmektedir ve kitap ehlinde biri Müslüman olduktan sonra tekrar İslam dininden çıkacak olursa Şia fıkhında ona “Mürtedd-i milli” denir. Aynı şekilde İslam âlimleri “Millet” kelimesini özellikle İslam için kullanmaktadırlar. Farsça ve Türkçe’de “Millet” kelimesi, bir ülkenin halkının tamamı anlamında kullanılmaktadır ve bu kullanım nispeten yenidir.

“Şeriat” genellikle semavi hüküm ve kanunlar anlamındadır ve bazen din anlamına da gelmektedir.

2- “Din” veya “Dinler”

Bazen biz Müslümanlar, Kuran-ı Kerim doğrultusunda din kelimesini çoğul olarak kullanmamamız gerekir ve İslam, din kelimesinin çoğulu olan “Dinler” tabirine sıcak bakmamaktadır. Ancak bilmek gerekir ki, “Din” kelimesinin Kuran-ı Kerim’de çoğul olarak kullanılmaması o kutsal kitabın takipçileri için bir görev oluşturmaz. Bunun birkaç sebebi vardır:

1- Kuran-ı Kerim’de “Nur” kelimesi sürekli tekil ve “Zulümat” (karanlıklar) kelimesi çoğul olarak geçmektedir. Ancak böyle bir şey Müslümanlar için herhangi bir görev teşkil etmemiştir.

2- Kuran-ı Kerim’in kendisinde dinlerin sayısına bir şekilde değinilmiş ve kâfirlere şöyle buyrulmuştur:

﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾

“Sizin dininiz size ve benim dinim banadır.” (Kafirun/6)

3- Dinler tabiri, birçok hadiste ve büyük İslam âlimlerinin sözlerinde geçmiştir.

4- Dinler ilminde, dinin birliğine teveccüh edilmez ve insan, evrensel dini inançların çeşitliğini ortaya koymak için dinler kelimesini çoğul olarak kullanmaya mecburdur.

Bu görüşe göre din ve dinler kelimeleri elinizdeki kitapta; sahih, ortadan kalkmış, sapkın ve uydurma dinlerin geneli için kullanılmakta olup, onların hiçbirinin hakkaniyeti veya batıl oluşu göz önünde bulundurulmamıştır.

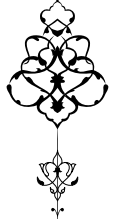
3- Sosyolojide Din

Örneğin eğer dini tıp ile mukayese edecek olursak, dinin toplumsal bir iş ve tıbbın ise ferdi bir konu olduğuna hükmederiz. Elbette fert ve toplumun karşılıklı ve sağlam irtibatları neticesinde her bir ferdi konuyu toplumsal ve her bir toplumsal konuyu da yine ferdi olarak değerlendirmek mümkündür. Sosyologlar, dini toplumsal bir oluşum olarak bilmektendirler. Bu nedenle onun hakkında araştırmaya girişmişlerdir. Ancak tıp böyle bir konuma sahip değildir ve sosyolojiyle ilişkisi yoktur.

Sosyologların dini mevzulara yaklaşımı, bilimsel bir yaklaşım değildir. Bilimler geçmişte metafiziğe bağlıydı. Ortaçağdan sonra, batı topraklarındaki ilmi araştırmalar metafizikten kopmaya yöneldi ve bu yöntem yavaş yavaş bütün dünyaya yayıldı.

İşte bu yüzden sosyologların din hususunda konuştukları sırada onun semavi boyutuyla ilgilenmemelerini ve onu beşer-i aklın ortaya çıkardığı ve maddi geçim sağlamak amacıyla büyüünün gelişmiş hali olarak görmelerini gariptememek gerekir. Çünkü bilimsel bakış, her şeyi semavi boyutu olmaksızın araştırarak, beyan eder.

Sosyologlara göre din, en azından ilk merhalelerinde daha çok başlangıçtaki büyüye benzemektedir. Şöyle ki, büyücü ve dindar, her ikisi de bazı tedbirlerle varlığı mahabbet üzere getirmekle kendi huzurlarını elde etmek için çabalamaktadırlar.

4- Dinin Aşamaları

Din diğer her şey gibi ilerleme ve tekâmüle doğru gitmektedir. Bilim adamları bu hususta dine tabi olanlarla aynı görüştedirler. Ama şu farklılıkla, dine tabi olanlar, dinin aşamalarının ders sınıfları gibi tekâmüle doğru ilerlemekte olduğuna inanmaktadır. Ancak bilim adamları şöyle derler:

“Din, büyüden, tabiata tapmaktan ve şirkten tevhit merhalesine ulaşmıştır.”

Hali hazırda dünyanın uzak ve el değmemiş bölgelerinde bir takım ilkel dinler bulunmaktadır ve bilim adamları dinin ortaya çıkışı ve tekâmülü hakkında araştırmalarda bulunmak için onlar üzerinde yoğunlaşmışlardır.

5- Dinler Biliminin Faydası

Herkes tarafından bilinen bir gerçek; bilimlerin, ülke üniversitelerinde ve ilimler de dini ilim medreselerinde okutulduğudur. Akademik araştırmaların dayandığı belgeler, insan kaynaklarıdır ve onların hedefleri de insanlar için daha iyi bir yaşam sunmayı temin etmektir. Medrese araştırmalarının dayandığı belgeler, dini kaynaklardır ve onun hedefleri de insanların Allah-u Teâlâ'nın rızasını elde etmeğe ulaştırmaktır. Bilim adamları bir yemeğin zararlı olduğunu açıkladıklarında sundukları kanıt, tecrübedir. Hedefleri ise hastalıklardan korunmaktır. Din âlimler bir yemeğin haram olduğunu açıkladıklarında göstermiş oldukları kanıt, dini kaynaklardır. Hedefleri ise ilahi cezalandırmadan korunmaktır.

Bazı üniversite bölümlerinin medresede denkliği vardır. Örneğin, hukukun medresedeki karşılığı fikhin muameleler kısmıdır. Hukuk ilmi aslında akıl ve örf gibi beşeri kaynaklara dayalıdır ve onun hedefi ferdin canını, malını ve haysiyetini koruma güvenliğini sağlama yoluyla daha iyi bir yaşantı sunmaktır. Fıkıh ilmi ilahi kaynaklara dayalı olarak bu işleri insanlar için sağlamaktadır ve onun hedefi Allah-u Teâlâ'nın rızasını elde etmektir.²

² Laik ve dünyevi bir ilim olan hukuk ilminde onun yeniliklerinden faydalanarak kişisel durumlar gibi konularda kendisinden faydalanılan ulusal fıkıh ilmiyle muvafık kılınmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle, hukuk ilmi mahremlerle evlenmeyi yasakladığından, Hristiyan fikhinde da amca çocukları (cousins) nesebi mahremler sayıldıklarından dolayı bu yasak onları da kapsamaktadır.

Tarih, coğrafya, fizik ve kimya gibi dinler bilimi de üniversite ilimlerindedir ve zorunlu olarak çokça ilahi kaynaklara istinatta bulunduğundan bu iş o kaynakların ilahi olduğuna teveccüh etmeksizin gerçekleşmektedir.

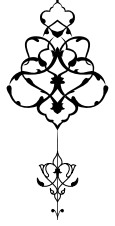
Her konuyu inceleme ve araştırmadaki ilk sebep araştırmacı hissinin tatmin etmektir. Bu nedenle bilim adamları bir olay hakkında inceleme yaptıklarında ekonomik değerleri veya diğer maddi menfaatleri göz önünde bulundurmazlar. Yalnızca bir sonuca vardıldıktan sonra ekonomik çıkarları dikkate alırlar. Devletlerin bu gibi durumlarda teşvik ve işbirliğinde bulunmaları da maddi bir sonucun elde edilmesi ümidiyledir. Oysaki bilim adamlarının kendileri dahi üzerinde araştırma yaptıkları konunun bir sonuca varıp, varmayacağını bilmedikleri halde aşk ve şevkle araştırma yapmaktadırlar.

Dinler biliminde araştırma yapan kimseler de, ondan beşeri bilimlerin diğer dallarında faydalanılması için inceleme yapmaktadırlar. Çünkü bilimin dalları birbiriyle bağlantılıdır ve bu bağlantı benzer dallar arasında daha fazladır. Din, hiçbir zaman insandan ayrılmayan bir konu olarak beşeri bilimler araştırmacıları için çok fazla önem taşımaktadır. İşte böylece dinin insan yaşantısında ve onun ilerlemesindeki fevkalade rolü ortaya çıkmaktadır.

Dinler ilmi hakkında araştırmanın bir diğer faydası ondan faydalanarak kişiler ve farklı toplumlar ile irtibatın kurulmasıdır. Bu nedenle büyük devletler küçük devletlere kendi hâkimiyetini empoze etmek için oryantalistlere başvurup, onların bilgilerinden faydalanarak toplumların psikolojik yapılarını ve inançlarını elde etmektedirler.

Dinler ilmi üzerinde araştırmada bulunmanın, dindarlar için manevi bir faydası vardır ve onların dini inançlarını kökleştirmektedir. Onlar kendi araştırmalarında rakip dinlerin yanlışlıklarını ve hatalarını inceleyerek, kendi atalarının dinlerinin doğruluğunu ispatlama girişiminde bulunmaktadırlar.

Nitekim bu dalda toplumların dini inançlarını doğru bir şekilde anlamak mümkündür ve sadece doğru yolu ondan sonra onlara göstermek ve o dinin eksiklerini karşı tarafa anlatmak mümkündür.

Ancak bilinmelidir ki teoloji, tefsir, hadis ve fıkıh ilminin aksine dinler bilimi, dini bir ilim değildir. İşte bu nedenle hukuk, iktisat, sosyoloji ve psikolojiye benzemektedir. Teoloji ilminin dinler hususundaki münazarayı ele alan dalı, dinler biliminin dinsel eş değeridir.

6- Dinlerin Sınıflandırılması

Dinleri farklı boyutlarıyla sınıflandırmak mümkündür:

İlkel dinler (ilk konularda üzerinde durduğumuz ilkel kavimlerin dinleri), Eski dinler (Orta Asya'daki medeniyetlerin dinleri) ve Modern dinler (şu andaki büyük dinler).

Basit dinler (Animizm ve Totemizm), Felsefi dinler (Hinduizm, Budizm ve Konfüçyüs öğretileri) ve Semavi dinler (Zerdüştlük, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam).

(Yahudilik, Hıristiyanlık, Zerdüştlük ve İslam) tevhit dinleri (tek tanrılı dinler), tek tanrılı olmayan dinler (Hinduizm, Budizm ve Şinto) ve ismi olmayan ve bazen Animizm diye adlandırılan ilkel dinler.

Sami dinler (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam), Arya dinleri (eski İran, Hindistan, Roma ve eski Yunanistan'da olan dinler) ve uzak doğu dinleri (Konfüçyüs, Taoizm ve Şinto).

Doğu dinleri (Hinduizm, Budizm ve Şinto gibi) ve batı dinleri (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam).

Din sosyolojisi kaynaklarında başka sınıflandırmalar da mevcuttur.

7- Dinlerin Değerlendirilmesi

Dinlerin farklılıkları çeşitli açılardan araştırılabilir ve aşağıdaki nedenler bir dinin üstünlüğüne sebep olabilir:

1- Bazı dinlerin daha çok takipçisi vardır ve bu da dikkate değer bir üstünlüktür. Elbette farklı dinlerin takipçileri hakkında doğru ve geçerli bir istatistik elde etmek mümkün değildir. Çünkü öncelikle her dine karşı mensuplarının bir tür gönül bağlılığı olduğundan dolayı bu esasa göre,

bazı kimseler sadece ismen ve bazıları da resmen o dine mensupturlar ve hiçbir kimse kesin bir istatistik sonucu alınması için bu işin neresinden başlanması gerektiğini söyleyemez. İkinci olarak da istatistikçilerin din hususundaki soruları inanç teftişinin örneklerindedir ve bu da günümüzde bütün herkes tarafından beğenilmeyen bir iş sayılmaktadır. Üçüncüsü ise bütün dinler veya onlardan bazıları dünyanın bazı bölgelerinde yasaklanmıştır ve istatistiki araştırmanın yapılacağı sırada onlar hakkında soru sormak mümkün değildir.

2- Bazı dinlerin davetleri vardır.

3- Bazı dinler kültürel, tarihsel, siyasal, sosyal, ilimsel, iktisadi ve askeri yönden ilerlemiş ülkelerle irtibatlıdır.

İslam ve Hıristiyanlık dinlerinin her biri çoğunluğa ve davete sahip olduklarından, aynı şekilde İslam ülkelerinin coğrafi konumlarından ve enerji kaynaklarına sahip olmasından dolayı ve yine Hıristiyanlığın tesadüfen gelişmiş batı ülkelerinin dini olmasından dolayı diğer dinlerden daha çok tanınmışlardır. Tanınmışlığın hakkaniyet ile hiçbir irtibatının olmadığı açık bir gerçektir. Bilindiği üzere batılılar teknolojilerinin çoğunu Hıristiyan dininden uzaklaştıktan sonra elde etmişlerdir.

8- Yerli ve Yerli Olmayan Din

Dünya dinlerinden bazıları yerli ve bazıları da yerli değildir.³ Hinduizm, Caynizm (Jainizm) ve Sihizm Hindistan halkı için yerlidir. Ancak Hindistan'da kurulmuş olan Budizm oradan Çin'e, Japonya'ya ve Güney Doğu Asya ülkelerine gitmiştir. Bu toprakların halkı için Budizm yerli bir din değildir. Zerdüşlük dini İranlılar için yerlidir (ondan bir bölümü Zerdüşterle beraber Hindistan'a gitmiştir). Yahudilik, İsrailoğulları ile birlikte dünyada yer değiştirmiş ve şu anda onlardan bir bölümü işkâl edilmiş Filistin topraklarındadır. Hıristiyanlık hiçbir millet için yerli olmamış ve başlangıçta da birkaç millete ait olmuştur. İslam, Arabistan halkı için yerli bir din olup Türkiye, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün,

³ "Geleneksel Dinler" (Indigenous Religions) terimi genellikle ilkel dinler için kullanılmaktadır. Bizim ise yerli dinlerden maksadımız diğer topraklardan gelmeyen bir dindir; örneğin, İslam Arabistan için ve Hinduizm Hindistan için yerli bir dindir.

Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Moritanya, Sudan, Etiyopya, Somali, Orta Asya ülkeleri, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya ve diğer onlarca ülke için yerli bir din değildir.

9- Günümüzde Dindarlık

Yıllar öncesine kadar birçok düşünür, dinlerin ortadan kalkacağıнын rüyasını görmekteydi. Ancak bu rüya gerçekleşmedi ve milletlerin günümüz dünyasında maneviyata öngörülmemiş yönelişleri bütün herkesi şaşkınlığa uğrattı. Bu maneviyat dalgası, dünyanın doğusunda ve batısında çeşitli şekillerde tecelli etmiş ve özellikle birçok batı memleketinde sadece maneviyat ve irfana yöneliş olup, birçok bölgelerde ve özellikle de doğu topraklarında bu yerli dinin güçlenmesi ve ihyasına sebep olmuş ve taassupların canlanmasını beraberinde getirmiştir. Hiç kuşkusuz halkların ve dinlerin hüviyetinin korunması için taassup gereklidir. Fakat iletişim çağında yakınsama kaçınılmaz bir gerçektir.

Bu nedenle bütün dünyada çok dinliliğe eğilimlerin belirtileri göze çarpmaktadır ve çeşitli dinler barışçıl ortak bir yaşam taraftarlığı iddiası hususunda birbirleriyle yarışmaktadır. Dinler ve mezhepler üzerindeki araştırmalar yaygınlaşmış ve insanların çoğu dinler arasındaki ortak noktayı bulmaya çalışmaktadırlar.

10- Hepsi ve Hiçbiri

“Bizim dinimizde olan her şey, diğer dinlerde de vardır. Bizim dinimizde olan hiçbir şey, diğer dinlerde de yoktur.”

Bu paradoksal ve çelişkili görüş, bütün dinlerin çabalarının bir olduğunu ve aralarındaki ihtilafların örnekler ve detaylarda olduğunu söylemeye çalışmaktadır.

İkinci Bölüm

İlkel Dinler

1- İlkel İnsanın Dini

Beşeri bilimler araştırmacılarına göre, dinin var olan ilk alamet ve tezahürleri tabiata tapma meyillidir. Bu eğilimin örnekleri hâlihazırda dünyanın uzak bölgelerinde, ilkel insanların arasında görölmektedir. Bu eğilimde, doğa güçlerini dizginlemek amacıyla, bu güçlere saygı gösterip, onlardan lütuf ve ihsan talebinde bulunmak gerekir. Günümüz dünyasında yaşayan ilkel insanların bir takım dini törenleri vardır ve bu ayinlerde oldukça ilginç elbiseler giyilir, yüzlere maskeler takılır ve ritmik hareketler eşliğinde tabiri caizse dans edilir. Burada doğa güçlerinden yardım istenmektedir. Örneğin bulutlara düzenli yağmur yağdırmasını, nehirlere uygun bir şekilde, taşkınlık yapmadan kendilerini doyurmasını, toprağa da sebze-meyve yetiştirmesini söylerler. Tarla ve ağaçlardan daha iyi ve fazla mahsul vermesini isterler.¹

2- İlkel Dinlerin Ortak Unsurları

Her ne kadar ilkel dinlerin dünyanın çeşitli uzak noktalarına dağıldığı ve onlar arasında hiçbir irtibatın mümkün olmadığı düşünölse de,

¹ Son zamanlarda uzak bölgelerdeki yarımadalarda yaşayan yerliler devasa yük gemilerini gördüklerinde (ki bazen yüklerinden bir kısmı suya düşüp, sürüklenerek sahile vurduğunda) bu eşyaların bazı kavimlerin ataları tarafından onlar için gönderildiğini düşünüyordular. Aynı şekilde bir gün kendi sıralarının da geleceğine inanmaktalar. Bu işin hızlanması için yük (Cargo Cults) diye adlandırılan törenleri vardı. Onlardan bazıları bu nimetlere ulaşmak için ambarlar yapıyor ve bazen etleri yenen hayvanlarını yok ediyordular.

ilginç olan bir şey vardır o da bu dinlerin birbirine benzer inançlarının olmasıdır. İlkel dinler arasındaki bazı ortak unsurlar şöyledir:

2-1. Tanrı ve Tanrılar

Tarih, Allah-u Teâlâ'ya şirk koşmanın çok eskiye dayandığını ve beşeriyetin sürekli ona duçar olduğunu göstermektedir. Günümüzde de yine dünyanın yaklaşık yarısından çoğunun; Hinduizm, Caynizm, Budizm ve Şinto ve diğer dinler olmak üzere putlara tapmakta olduğu görülmektedir. Sosyologlar şirk döneminin, tevhit döneminden önceye dayandığını savunmaktadırlar. Ancak tevhit dininin takipçileri bu varsayıma şiddetle karşı çıkmakta ve şirki tevhitten sapma olarak bilmektedirler.

Bazı dinlerin iddialarına göre, tarihte tanrılar insana birçok kez görülmüş ve putlar da onların sembolleri olarak yapılmıştır. Bu tür dinler, Allah resullerine (as) inanmamaktadırlar.

İbrahim (as) dininin takipçileri, özellikle de Müslümanlar, putperestliği çok çirkin ve utanç verici bir iş olarak gördüklerinden, ülkemizin bazı bilim adamları, Hindu ve Budistlerin Shiva, Vişnu, Krişna ve Buda heykellerine karşı olan tutumlarını putperestlik dairesinden dışarıda tutma çabası içine girmişlerdir. Gerçek şu ki, bu konunun ispatı veya reddi, teoloji ilmine aittir ve dinler ilmiyle hiçbir bağlantısı yoktur. Ancak bu bilim adamlarının iddiaları oldukça fazla dillendiğinden şunu hatırlatmakta fayda görüyoruz; Hindu ve Budistlerin heykellerine karşı davranışlarının, Hicaz'da cahiliyet dönemindeki putperestlerin kendi putlarına karşı göstermiş oldukları tutumlarla, mahiyet ve öz olarak hiçbir farkı yoktur. Her iki durumda da cansız heykellerden talepte bulunulmaktadır.

2-2. Atalara Tapma

Ölümünden korkmak, ilkel toplumlarda bir takım inançları ortaya çıkarmıştır. O toplumlar arasında ölümlerin canlılarla irtibatı olduğu inancı vardı. Bazı insanlar ölümlerin geri dönmesinden korkmuş ve geri dönmelerini engellemek amacıyla ölümleri tamamen iple bağlayıp, kabirlerini sağlamlaştırmışlardır. İlerleyen dönemlerde ölümlerden korkma konusu gitgide onlara saygıyı beraberinde getirmiş ve sonunda da atalara tapınmaya

dönüşmüştür. Nitekim çeşitli dönemlerde dünyanın tümünde bu durum hâkim olmuştur. Şimdi bu bahsi geçen olayın kalıntıları Japon topraklarında göze çarpmaktadır. Bu putlar bazı yerlerde kendi atalarının heykelleri şeklindedir.

2-3. Büyü

İlkel dinlerdeki büyü, bizim düşünce ve hayatımızda olandan çok farklıdır. O dinlerdeki büyü, tabiat güçlerinden gönül alma ve yardım isteme için düzenlenen törenlerden ibarettir. Bu törenlerde bir büyücü görev almakta ve o ayının önderliğini üstlenmekteydi. İlkel toplumlarda ilim ve bilgi söz konusu olmadığı için bu kişiler de diğerlerinden pek fazla bir şey bilmemekteydiler. Yalnızca bütün herkesin bu şahıslarda bir takım güçlerin varlığına olan inancı onları diğerlerinden üstün kılmıştır.

Büyücüler hastaları iyileştirmek için de kendi güçlerinden faydalanmaktaydılar. Bu tür büyücüler genellikle “Şaman” (Shaman) olarak adlandırılmaktaydılar.

Öte yandan Büyücüler, nefsanî riyazetler yaparak çoğu zaman kendi bedenlerinde bir takım nişaneler meydana getirmekte ve bazı durumlarda kendilerini kısırlaştırmaktaydılar.

2-4. Kurban

Dünyanın bütün kavimleri arasında tanrı ve tanrıların gazabını dindirmek için bir takım çeşitli kurbanlar belirlenmiştir. Bu kurban, bir miktar su veya şarap dökmekten, bitki ve mahsullerin hediye edilmesine kadar, hayvanların, çocukların ve yetişkinlerin kesilmesini ve yine çocukların ateşe atılmasını kapsamaktaydı. Bu dinlere mensup insanlar bazı zamanlarda toplum nüfusunun azalmaması için kurban elde etmek amacıyla diğer topraklara saldırılarda bulunmaktaydılar. Bu saldırılarda esirler alarak daha sonra onları kendi tanrıları uğrunda kurban ediyorlardı.

İffet kurbanlığı yani; putlarına saygı amacıyla fuhuşa kalkışmak (Hierodouleia) çeşitli kavimler arasında oldukça yaygındı. Şu anda da Hindu kadınları arasında Vişnu mabedinde saçlarını tıraş ederek kendi güzelliklerini o puta hediye ediyorlar.

Toprağa bir yudum içki dökmek (libation) sürekli şarap içme geleneğinden olup, şimdiki Tevrat'ta (Çıkış, 29:41) ve şiirlerde buna değinilmiştir;

*“Eğer şarap içersen bir damla da yere dök,
Faydası olan günahtan başkasına korku yok.” (Şirazlı Hafız)*

Sonraki dönemlerde insanın kurban edilmesi geleneği ortadan kalkmış ve kurban sadece hayvanlarla sınırlandırılmıştır. Ancak insanın kurban edilmesinin örnekleri yakın dönemlere kadar vardı. Ülke kanunlarının böyle bir şeye izin vermediği günümüz dünyasında bile bazen haberlerde Hindistan'ın köylerinde veya diğer bölgelerden bir putperestin gözlerden irak bir yerde kendi evladını putun önünde kurban ettiğini veya kurban etme girişiminde bulunduğunu ama diğerlerinin bu işe engel olduğunu duymaktayız. Elbette her ne kadar bu suçun faileri asrımızda yakalanıp cezalandırılmaktadır ama geçmiş zamanlarda onlar bu işlerinden dolayı takdir edilmekteydiler.

Dinler bilimi açısından iki şey evlatların kurban edilmesinin yerini almıştır: Birisi çocukların sünnet edilmesi ve diğeri ise hayvanların kurban edilmesidir. İbrahimi dinlerde bu iki dinî ibadetin temeli Hz. İbrahim'e (as) nispet verilmektedir.

2-5. Totem

İlkel dinlerde Totem, kabileyi koruyan alametlerden ibarettir. O alametin bir tür hayvan, bitki veya cansız olması mümkündür. Çeşitli kavimler arasında farklı hayvanların saygınlığı vardır. Bazen onların resimlerini ülke bayrakları üzerinde de görmekteyiz.

Milletler tarihine baktığımızda Afrika'da aslana, Hindistan'da kaplana ve ineğe, Yunanistan ve Mısır'da boğaya, Afrika ve İskandinavya'da ineğe, Hindistan'ın güneyinde mandaya ve Avustralya'da kanguruya tapıldığını gözlemlediğimizde bu hayvanların o kavimlerin Totem'i olduğunu anlıyoruz. Şu anda dahi yılan ve güvercinin birçok milletlerde mukaddes ve kutlu sayılması devam etmektedir. “Totem” kelimesi Amerikan yerlileri olan kızıl derililerin dilinden alınmıştır.

2-6. Tabu

Tabu, bir kabilenin evlilik ve beslenme kanunları gibi yasaklarından ibarettir. Bir kabilenin sadece kabile içerisinde olan fertlerle evliliği caiz ve kabile dışından olan kimseler ile evliliği haram bilmesi ve tam tersi mümkündür. Bu durumda, kabilenin fertleri eş bulmak için diğer kabilelerin peşine gitmeleri gerekir. Beslenme tabusu veya yasakları, bazı kabilelerde kişilerin kendi yemeklerini yalnızca kendi başlarına hazırlamalarını gerektirmekte ve yalnız yemelerini icap etmektedir. “Tabu” sözcüğü Polinezya yarım adalarındaki ilkel kavimlerin dillerinden gelmektedir.

2-7. Mana

İlkel dinler bazı şeylerin özel güce sahip olduğuna inanmaktadırlar. Bu yüzden onlara ayrı bir ilgileri vardır. Bazen bir taş, bir ağaç, bir tahta veya bir hayvanın özel olarak algılanması, ondan yardım talebinde bulunulması, onun kutsanması mümkündür. Bu şeyler “Mana” olarak adlandırılmaktadır. Bu düşüncenin kalıntıları ilerlemiş dinlerde de görülmektedir. Mana sözcüğü de yine Polinezya yarım adalarındaki ilkel kavimlerin dillerinden gelmektedir.

3- Animizm

Geçmiş kavimlerin birçoğunun dini, canlılık (Animizm) idi. Bu dine göre doğadaki her şeyin ruhu vardır. Onlardan faydalanmak için onlara duada, teşekkürde ve övgüde bulunmak gerekir. Yere, göğe ve gök cisimlerine, ateşe, şimşğe, yıldırıma, buluta, denize, nehre, tufana, ormana, bitkilere ve hayvanlara, özellikle de inek, kobraya yine kabilenin Totem'ine, atalar, şeytan ve cin gibi (onlara göre bizden üstün olan!) büküklerin ruhuna tapmak, tehlikeli varlıkların gönlünü almak eski kavimler arasında oldukça yaygındı.²

Canlılar, tabiatın şuur sahibi ve antropomorfik olduğuna inanmaktadırlar ve sanki tabiat bu işlerin etkisi altında kalacakmışçasına ona dua ve yakarıştta bulunmakta ve onun için kurbanlık sunmaktadırlar. Bu yönelişlerin kalıntıları bazı dinlerde özellikle de Hinduizm'de ve günümüzde de görülmektedir. Bazı putlar doğa güçlerinin simgeleridir.

² Kuran-ı Kerim'de, cine tapmaya yönelik ve bazı cahil kimselerin onlara sığınması h - susu şiddetle kınanmıştır: En'am/100, Sebe/41, Cin/6.

Üçüncü Bölüm
Eski Dinler

1. Mısır

Mısır eski dünyanın en tanınmış ülkelerinden birisidir. Bu topraklar büyük medeniyetlere ve güçlü devletlere ev sahipliği yapmıştır. Irk olarak Kıpti olan Mısırlılar için Egypt kelimesi Avrupa dillerinde Mısır için kullanılmakta ve Kıpti kelimesiyle irtibatlıdır.

Mısırlılar ilkel dinlerin çeşitli aşamalarından geçerek, genellikle evcil ve vahşi hayvanlar şeklinde olan yöresel tanrılara yönelmişlerdir. Firavunlara ve efsanevi tanrılara tapmak da oldukça yaygındı.

1-1. Eski Mısır'da Dinin Ortaya Çıkışı ve Çeşitliliği

Eski Mısırlılar gaybi varlıklara çok inanırlar ve bununla beraber çeşitli isim ve sıfatlara sahip tanrıları da vardı. Zamanla Tanrıların çokluğu sıkıntı ve karmaşıklığa sebep olduğundan onların sayısını günden güne azalttılar. İleride değineceğimiz üzere kısa bir sürede yalnızca güneş tanrısına inandılar. O dönemlerde aslan, timsah, bazı kuşlar, kemirgen hayvanlar ve koç gibi bazı hayvanların ilah olduğu inancı da yaygınlaşmıştı. Kediye tapmanın da onlar açısından oldukça çok önemi vardı. İranlılar Ahameniş'in döneminde Mısırlılarla yaptıkları bir savaşta kendi kalkanları üzerine kedi resmini çizmişler ve bu nedenle Mısırlılar bu resimlerin saygınlığından dolayı ok atmaktan ve kılıç çekmekten sakınmış ve sonuç olarak da İranlılar zafere ulaşmışlardı.

Hayvan başı ve insan bedeni şekillerinde bir takım hayali varlıklar onların inancına yerleşmiş ve bu şekillerde putlar yaparak onlara tapınmaya

başlamışlardır. Nil nehrinde yolculuğa çıkmak istediklerinde insan yiyen timsahların tehlikelerinden korunmak için öncelikle oldukça görkemli olan timsah mabedine gider ve buraya bir miktar sadaka ve nezir vermek suretiyle kendilerince canlarını güven altına almaktaydılar.

1-2. Osiris, İsis ve Hurus Tanrıları Efsanesi

Eski Mısırlılar şöyle diyorlardı: Osiris (Çiftçi Tanrı), kız kardeşi İsis (Ana Tanrıça) ile evlendi ve ondan Horus (Güneş Tanrısı) isminde bir evlat dünyaya geldi. Osiris kendi kardeşi Seth (Kuraklık Tanrısı) eliyle öldürüldü. İsis ölü eşi Osiris'in cesedini birçok zahmetlerle elde etti ve onu Mısra geri getirerek sakladı. Seth bu hadiseden haberdar olduğunda onun cesedini buldu ve on dört parçaya ayırdı. Her bir parçasını Mısır topraklarından bir yere gömdü. O bölgeler, o ceset parçasının bereketiyle müreffeh ve verimli oldu. Artık büyümüş olan Horus, babasının intikamını almak için kendi amcasıyla savaştı. Bir gözünü kaybetmesine rağmen amcasına galip geldi ve onu esir ederek kendi annesi İsis'in yanına getirdi. İsis kocasının kardeşini affetti. İşte o sırada Horus babasının cesedinin parçalarını birbirine ekleyerek hikmet tanrısının yardımıyla onu tekrar diriltti. Osiris ondan sonra dünyada kalmadı ve bu âlemi oğlu Horus'a emanet etti ve yer altı dünyasına giderek ölülerin önderi oldu.

1-3. Güneşe Tapma

Güneşe tapmanın dünyanın çeşitli bölgelerinde derin bir geçmişi vardır. Kuran-ı Kerim'in bazı ayetlerinde (Neml/24'de olduğu gibi) buna değinilmiştir. Gerçekten de Allah'ın yanında tapılan bütün tanrılar arasından hiçbiri güneşin sonsuz bereketine sahip değildi. Eski Mısır'da günün çeşitli saatleri için güneşin vekilleri olan tanrılar karar kılınmıştı. Örneğin, şafağın tanrısı Khepri (Khepare), öğlenin tanrısı Râ (Re) ve akşam vaktinin tanrısı ise Aton (Aten) idi. Onlar güneş tanrısının, bokböceği diye adlandırılan böcek gibi güneşi gökyüzünde döndürdüğüne ve o böceğin güneşin yeryüzündeki sembolü olduğuna inanmaktaydılar. Eski Mısırlılar, bu böceği oldukça kutsal sayar ve onun resmini muskalarının içine, padişahların heykellerinin göğsüne ve alnına çizer, ondan bereket ve sadet talebinde bulunurlardı.

Dördüncü Amenhotep ismindeki bir Firavun, Mısır halkının sadece Aton'a tapmalarını ve diğer tanrıları terk etmelerini kararlaştırdı. Aynı şekilde o kendisini (Aton yeterlidir anlamına gelen) İknaton (Akhenaten) olarak adlandırdı. Fakat onun halifesi olan Tutankhamun eski durumu geri getirdi.

1-4. Firavun'a Tapma

Geçmiş dönemlerde padişahlara tapınma çok yaygındı ve onun en son örneklerinden birisi de, Japonya'nın önceki imparatoru Hirohito hakkındaydı ve bu onun kendi isteği üzere 1946 yılında kaldırıldı.¹

Mısır firavunları (Japonya'nın imparatorları gibi) güneşin soyundan olan tanrılar sayılmaktaydılar ve onlara tapılması bu unvan altındaydı.

2. Babil

Babil asırlar boyunca ilim, kültür ve medeniyetler merkezi olmuştur. Bu şehrin ismi Yahudi ve Hıristiyanların mukaddes kitaplarının birçok yerinde geçmiştir. Kuran-ı Kerim'in Bakara suresi 102. ayetinde de onun adına rastlamaktayız. Cebir, Trigonometri ve birçok matematiksel ve bilimsel konular Babil medeniyetinden geriye kalmıştır.

2-1. Babil'deki Dini Gelişmeler

Irak'ın çeşitli yerlerinde yapılan kazılarda sayısız tanrıların heykelleri toprak altından çıkmış ve dünyanın çeşitli müzelerine aktarılmıştır. Bu tanrılar, ilkel Animizm'in gelişmiş haliydi.

Babil de ilk başlangıçtan tanrılar inancına kadar olan din evrimine tanıklık etmiştir. Bu gidişat yaklaşık olarak dört bin yıl sürdü. Sonunda ay, güneş ve diğer gezegenlerin ruhlarının elçisi olan tanrılar çeşitli şehirlerde tapılmaya başlandı. Marduk, birçok zamanlarda en üstün tanrıydı.

¹ Jamaika'nın Rastaferinleri (Rastafarians) de Etopya'nın eski imparatoru Haileselase'nin ulühiyeti inancıyla ona tapmaktaydılar. Onun 1974 darbesiyle devriliş, 1975 de idam edilmesinin onların inanç ve amellerinde hiçbir etkisi olmadı.

2-2. Babil Üçlüsü (Teslisi)

Babillilerin sayısız tanrıları arasında altı tanrı çok daha meşhur olmuştur ve bunlara iki üçlü (teslis) olmak suretiyle tapılmaktaydı. İlk üçlü Anu (An) (Gök Tanrısı), Enlil (Gök ve Savaş Tanrısı), Ea (Su Tanrısı) ve ikinci üçlü Şamaş (Güneş Tanrısı), Sin (Ay Tanrısı) ve İştâr (Dişi Tanrıça)'dan oluşmaktaydı.

Bu tanrıların eşleri vardı ve dişi tanrıça İştâr hamilelik tanrısı olarak bir zamanlar oldukça fazla ilgi görmekteydi ve İştâr'ın kocası Temmuz olarak adlandırılmaktaydı.

Babil, medeniyetin zirvesine ulaştığında, Marduk isminde büyük bir tanrı söz konusu edildi ve onun şekillerini bütün her yere nakşettiler. Babil'in diğer tanrıları Marduk'un hizmetçileri sayılmaktaydı.

Babil kuzey Aşur kavmi tarafından düşürüldüğünde Marduk kendi yerini Aşurluların tanrıları olan Asur ismindeki bir tanrıya bıraktı ve bu sefer de bütün her yere onun şekilleri işlendi. Yine Babilliler Aşurlulara galip geldiklerinde Marduk'u önceki kendi makamına getirdiler. Sonunda Babil'in Kuruş tarafından düşürülmesiyle Ahura Mazda Marduk'un yerini aldı.

3. Yunanistan

Yunanistan Avrupa'nın güney doğusunda bulunan küçük bir yarım adadır ve uzak geçmiş zamanlardan beri sanat, kültür ve düşünce merkezidir. Bu ülke Avrupa ülkelerinin dillerinde "Greece" olarak geçmekte ve Arapça "İğrik" kelimesi de buradan gelmektedir. Yunan ismi Yunanistan'ın bölgelerinden birinin ismi olan "Lonia" sözcüğünden alınmıştır. Yunanlılar kendi ülkelerini onların efsane atalarının ismi olan "Hellas" olarak adlandırıyorlardı. Dünya dinlerinin birçoğu efsanelerle sıkı sıkıya irtibatları olduğundan dolayı eski Yunanlıların dini inançlarından haberdar olmak din biliminde önemlidir.

3-1. Eski Yunanlıların Dini

Eski Yunanlılar, erkek ve dişi tanrılara inanmaktaydılar. Onların en büyük tanrıları Zeus idi ve bazen onu Zeus Poteras yani, baba Zeus olarak

da adlandırmaktaydılar. Bu tanrı eski Hindistanlıların yanında Deus Pitar ve eski Romalıların yanında ise Jüpiter olarak bilinmekteydi. Genellikle onların taptukları tanrıların geneli eski Ariyalıların tanrılarıyla ortaklı. Yunanlıların bazı tanrıları şunlardan ibarettir:

Apollo (Güneş tanrısı), Poseidon (Deniz tanrısı), Hestia (Dişi tanrıça, ailenin anası), Demeter (Dişi tanrıça, çiftçi ve mahsul anası), Hermes (Hikmet tanrısı) ve Ares (Savaş tanrısı).

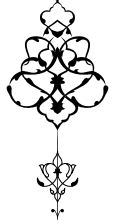
Sonraki dönemlerde insanların genelinin düşüncesi değişti ve Zeus'un Olympos dağının üzerinde oturduğuna ve diğer tanrıların onun etrafında olduğuna inandılar. Onlar ölümden sonraki hayata inanmıyorlardı. Fakat dünyevi saadet için putlara tapıyorlardı. Bu putlar efsane tanrıların ve kahramanların sembolleri idiler ve bir dizi de kâhinleri vardı.

3-2. Mitolojiler (Efsaneler)

İnsanlar, dünyanın sırlarını keşfetme hususunda çaresizlik duygusuna kapıldığında olayları açıklamak için mitosa yani efsaneye yöneldiler ve bu yönde hayal gücünden faydalandılar. Mitolojilerin çeşitli boyutları vardı ve onların en önemli boyutları erdem ve kemallere teşvik etmek idi. Dolayısıyla mitolojiler, erdemli insan ruhu yapan ve olayları açıklama anında düşüncelere zarar verme gibi hem yapıcı ve hem de yıkıcıydılar. Mitos, bütün toplumlarda yaygındı ve bugün mitos ve efsane olarak adlandırılan şey, kendi zaman ve mekânında bir hakikat olarak algılanmaktaydı.

Firdevsi'nin şehnamesinin ilk yarısı, Rüstem gibi kahramanların yer aldığı mitolojilerin bir örneğidir. Rüstem, kötülükleri devirmek ve üstünlükleri hâkim kılmak için savaşıyordu. Firdevsi'nin kendisi de şehname-nin içeriğinin mitos olduğuna teveccühü vardı ve o kalıcı eserin önsözünde şöyle demiştir:

*“Sen bunu yalan ve efsane bilme,
Aynı yöntemle bir zamanda bilme,
Her ne yerse ondan akli ile
Artık sır ve mana yoluna gider.”*

Bilimsel açıdan felsefe ve din, mitosun ürettiği bir şeydir. Fakat bu iddia din hakkında reddedilmiştir ve efsanelere inanmak dindarlıkla çakışmaktadır.

Yunanlılar efsanevi tanrılarına tapıyor ve onlar için kurbanlar kesiyorlardı. Bu tanrılardan bazılarında yukarıda değinilmiştir. Onların veya diğeri eski milletlerin efsanevi tanrılarının fihristinin hazırlanması oldukça zor bir iştir.

Yunanlılar akıllı ve meraklı bir milletler ve ilime elleri ulaşmadığından dolayı kendi araştırmacı zihinlerini efsanevi varlıklarla sakinleştiriyorlardı. Nitekim yerin ve göğün yaratıcısına tapınma yerine çeşitli putlara yöneldiler. Bu kavim yavaş yavaş mitolojiyi felsefeye çevirdi ve kendi asırlarında ilmin rehberi oldular. Oysaki diğeri kavimlerin durumu bu yolda göze çarpmamaktaydı.

3-3. Felsefenin Ortaya Çıkışı

Milattan yaklaşık beş asır önce Yunanistan'da büyük filozoflar ortaya çıkarak yeni görüşler sundular. Sokrates, Platon ve Aristoteles o filozoflar arasında en meşhur olanlardır ve Aristo, Eflatun'un ve Eflatun da Sokrat'ın öğrencisidir. Aristo'nun görüşleri yaklaşık iki bin yıl boyunca Avrupa ve İslam dünyasının bilimsel toplumlarında yaygındı ve çok az kişi kendisine onları eleştirme izni vermektedir. Yunan felsefesi ve Aristo'nun görüşleri şu anda geçmiş azametini kaybetmesine rağmen yine de bilim adamları fikirsel bir konuyu açıklayacakları zaman o konunun Yunanistan'daki Eflatun'un ve Aristo'nun eserlerindeki geçmişine değinmekten çekinmezler. Yunan filozofları kendi düşüncelerinde mitolojiden faydalanmışlardır. Şu anda Platon'un eserlerinin serisi çeşitli tanrıların isimleriyle doludur. Onların, tanrılara uygun olmayan sıfatları nispet veren birçok eski kahramanlık şiirlerine itirazları vardı. Eflatun'un Allah'ı tanıma hususundaki görüşleri onun "Divine Plato" "İlahi Eflatun" olarak adlandırılmasına sebep oldu. Aristo "*muharrik-i evvel*" yani "*ilk hareket ettirici*" görüşünü ortaya attı ve tevhit dinlerinin filozofları sonraki dönemlerde "*muharrik-i evvel*" konusunu kendi dinlerinin tanrısıyla eş bildiler.

4. Roma

Kadim dünyanın süper ve çok güçlü devletlerinden birisi hiç kuşkusuz Roma idi. Avrupa, Türkiye ve Şam'ın önemli bir bölümünü kendi bünyesinde barındırmaktaydı. Romalılar uzak geçmişlerde mimarlık, ressamlık, heykeltıraş, edebiyat ve devlet yönetimi tekniklerinde çok başarılı idiler. Romalılar miladi dördüncü asırda Hıristiyanlığa yöneldiler ve onu yaymak için eski medeniyetlerinden çok faydalandılar.

4-1. Eski Romalıların Dinleri

Eski Romalılar sade ve ilkel bir dine sahiptiler. Onların dini törenleri imparatora tapma, kurbanlık adama ve tanrılar için kutlamalar düzenlemekten ibaretti.

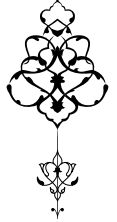
Romalıların tamamı mabedi Roma'nın yakınlarında bulunan Diana'ya tapıyor ve rutin yıllık kutlama zamanı geldiğinde onun mabedine yöneliyorlardı. Onların dini amellerinden birisi kutsal ateşle pişirilen ve ateş tanrısının bu yolla katkıda bulunduğu kutsal yemeği yemek idi. Bu yemeğin hazırlanması ve yenilmesi açıklaması uzun olan belirli bir tören doğrultusunda yapılmaktaydı.²

4-2. Numen ve Roma Tanrıları

Numen yani ruh ayini; insan, hayvan, canlı nesnelere, cansız nesnelere ve doğanın yansımalarından her biri için bir ruh tanımlamaktaydı. Ruhlardan bazıları iyi ve bazıları ise kötüydüler. Bu ruhlar daha sonra ulühiyet boyutu kazandılar. Bu ruhlar belirsiz bir tabiata sahiptiler. Romalılar sonraki dönemlerde onların bir karakteri olduğu inancını taşıyarak, onlar hakkında efsaneler oluşturdular.

Aynı şekilde Romalılar sayısız tanrılara inanıyorlardı ve onlardan bazılarının isimleri şöyledir: Jüpiter, Janus, Mars, Vesta, Neptun, Vulcanus, Venüs, Apollon, Minerva ve Herkül. Jüpiter, Yunanlıların tanrısı olan Zeus'a denk olup, baba Zeus anlamına gelmektedir. O; ışık, yıldırım, şimşek ve gök gürültüsü tanrısı idi. Ay'ın dolunay şeklini aldığı gün, ona tapılma günüydü.

² Esasen dinlerin ibadi törenlerinde yiyeceklerden faydalanmak her zamanki bir şeydi ve Hıristiyanlıktaki Aşâ-i Rabbani ayini onun kalıntısıdır.

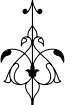

Dördüncü Bölüm
Hindistan Dinleri

Yaklaşık 3500 yıl önce kendisini Arya¹ yani, asil ve soylu olarak adlandıran bir kavim, Orta Asya'dan günümüz Pakistan'ının güneyinde yer alan Sind (İndus) nehrinin etrafına göç etmiş ve doğuya doğru ilerleyerek daha sonraları Hindistan olarak adlandırılan toprakları işgal etmiştir. Aynı zamanlarda Ariya kavminden başka bir kol ayrı bir bölgeye göç etmiş ve daha sonra İran ismini almıştır Ariyalıların diğer kolları da Avrupa'ya yayılmışlardır.

Gerçi Aryan kavimlerinin asıl dilleri hakkında kesin bir malumatımız yoktur ama bu kavmin göçünden sonra Hintçe ve Avrupa dilleri olarak adlandırılan dillerinin birbirleriyle yakınlığı gözlemlenmektedir. Hindistan'daki Aryan kavminin dili “Sanskritçe” yani “Hoş Terkip” olarak adlandırılmaktadır. Bu dil ile Avesta, eski Farsça ve Avrupa dilleri arasında bir bağ vardır ve bu bağın dil bilimine çok yardımları olmuştur.²

Hindistan'daki Aryan kavminin dini Brahmanizm idi ve Hinduların tanrısı Brahma'dan bahsetmektedir ve o şu anda nispeten genç dallarını büyük topraklara yayan yaşlı bir ağaç gibidir. Bu dalların bazıları din liderlerinin çıkarmış oldukları zorluklara itiraz ile oluşmuştur ve ıslah edici yönü vardır.

¹ Bu bölümün Sanskritçe kelimelerinin okunuşu onların meşhur olan şekliyle Farsçada kullanılmıştır.

² Örneğin (ه) “h” harfi bazı farsça kelimelerde Sanskritçedeki (स) “s” harfinin karşısında yer almıştır. Örneğin: (هند) “Hind” kelimesi (سند) “Sindhu” kelimesi karşısında ve Zerdüşterin mukaddes bitkisi olan (هومه) “Hume” Hinduların mukaddes bitkisi olan (سومه) “Soma” karşısında yer almıştır.

Brahmanizm ayini Animizm'in gelişmiş halidir. Bu nedenle onun kurucusu öyle azımsanacak ve uydurma olarak addedilecek konumda değildir. Bu ayin nefis terbiyesi ve riyazet içeren, Hindistan halkının medeniyetinde, kişisel ve toplumsal hayatında büyük rolü olan bir tür kültür, âdap ve toplumsal gelenektir.

1. Hinduizm

Hinduizm ayini Brahmanizm'in evrime uğramış şeklidir ve yavaş yavaş genel olarak da miladi VIII. ve IX. asırda şu anki halini almıştır.

1-1. Ariyalı İstilasından Önce Hindistan Halkı

Aryalılar, İran ve Hindistan'a göç etmeden önce bu toprakların halkı kısa boylu ve esmer tenli bir kavim idiler. Kendilerine özel kültürleri, dinleri ve merasimleri vardı. Onların medeniyetini kıyaslamak icap ederse Mezopotamya medeniyeti düzeyinde idi. Bu kavim İran'da takriben tamamıyla yok oldu. Ancak Hindistan'da bu ülkenin güney topraklarına sürüldüler ve şu anda da Dravitli kavmi adıyla tanınmaktadırlar. Onlar "Untouchables" yani "Dokunulmazlar" adıyla meşhurdurlar ve ileride bu konuya değineceğiz. Arkeologların Pakistan'ın Mohenco Daro eyaletindeki İndus ırmağı kıyılarında yaptıkları kazılar, onların ne denli büyük bir medeniyete sahip olduğunu gösteren eserlerini ortaya çıkarmıştır. Bu kazı çalışmalarından, bazı Hinduizm tanrılarının Ariyalılar Hindistan'a girmeden önce de var olduğu anlaşılmaktadır.

1-2. Kutsal Kitaplar

Hinduların dua ve ayinleri "Bilmek" anlamına gelen "Vedalar" (Vedas) adlı bir mecmuada Sanskritçe olarak toparlanmıştır. "Emanet edilen ve hafızada tutulan şey" anlamına gelen "Smriti" unvanı karşısında "İşitilen" anlamına gelen "Shruti" unvanlı kitaplar Vedalar'dan sonraki ikinci derece dini kitaplardır.

Vedalara ilaveten "Upanişadlar" gibi diğer dini kitaplar da sonraları "Shruti" olarak adlandırılmışlardır. Araştırmacılar, Vedaların oluşum sürecini

milattan önce 1400 ile 1000 yılları arasında bilmektedirler. Buna dayanarak M.Ö. 1500-800 yıllarını Veda dönemleri adlandırmaktadırlar.

Dört adet Veda vardır:

- 1- Rig-veda yani; Övgü Vedası
- 2- Yajur-veda yani; Kurbanlık Vedası
- 3- Sama-veda yani; İlahiler Vedası
- 4- Atharva-veda yani; Atharvan'ın Vedası (Atharvan bu Veda'nın yazarıdır)

Vedaların metni Mantralar'dan yani ateşin, güneşin, tabiatın diğer görünüşlerinin övgüsü hakkındaki zikirlerden ve rızkın genişliği, bereketli olması, günahların bağışlanması için dualardan müteşekkil bir eserdir.

Sonraki zamanlarda Brahmanlar (kutsal bilgi sahibi kişiler yani Brahmanizm rahipleri) Vedalara Brahmanalar adı altında o zikirlerin etkinliklerini belirleyen tefsirler yazdılar. Araştırmacılar M.Ö. 800-500 yılları arasındaki devri Brahman dönemi olarak adlandırmaktadırlar.

Manu-Smriti, Hinduizm'in dini kanunlarının toplamı olup, Brahmanlardan bir grubun efsanevi atası olan ve sözlükte "*Hekim*" anlamında olan Manu'ya nispet verilmektedir.

Hindistan kültüründe sayısız dini, felsefi, irfani ve edebi kitaplar vardır. Bu kitaplar çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Sanskritçede "*Pancatantra*" yani beş kitap olarak okunan "*Kelile ve Dimne*" o kitaplardan birisidir.

Savaş ve festival mitolojisi içerikli "*Maha-bharata*" ve "*Ramayana*" kitapları özel bir saygıya sahiptir. Adı geçen dini ve edebi kitaplar (Türkçe gibi) dünyanın bütün yaygın dillerine tercüme edilmiştir.

Çok tanınmış ve cazip bir kitap olan "*Bhagavad-gita*" yani "*Yüce Tanrı Marşı*" aslında Mahabharata'nın bir bölümüdür ve müstakil olarak rağbet görmüştür. Bazen Gita olarak adlandırılan bu kitap, "Bhakti" yani ihlâstan söz etmektedir. Adı geçen kitabın önemi hakkında şu kadarını söylemek yeterlidir kanımızca, dünyanın yaygın dillerinin her birisine defalarca tercüme edilmiş ve özellikle onun çok sayıda farsça tercümesi de bulunmaktadır.

Bu kitap, Krishna'nın "Arjuna" (aydınlık) adında bir şehzade ile konuşmasını ele almaktadır. Adı geçen kitap, tahminlere göre miladi birinci yüzyılda Mahabharata'nın büyük savaş destanı kısmına dâhil edilmiş olup, Hindular için diğer bütün dini ve akılcı kitaplardan daha popüler ve saygın sayılmaktadır. Bu kitabın içeriği her ne kadar bir düzen dâhilinde olmasa bile inanılması zor ve bir o kadar da mükemmel sözcüklerin yan yana gelmesi ve bu şekilde ortaya çıkan yetenek ve coşku sayesinde, sayısız insanı kendisine hayran bırakmıştır.

1-3. Veda Kültürü ve Eğitimi

Takriben milattan önce altıncı yüzyılda Hindu ruhanilerin yani Brahmanların iktidarının zirvesinde oldukları dönemde halkın sıkı bir şekilde sınıflandırılması sistemi kabul edilmiştir. Bu sistem 2500 yıl boyunca o ürkütücü gölgesini oldukça geniş bir ülke olan Hindistan üzerine atmıştır. Şu anda dahi onun kalıntılarını bulmak mümkündür. Araştırmacılar toplumsal sınıflandırmayı Portekizce bir kelime olan ve ırk anlamına gelen "Kast" (Caste) olarak adlandırmaktadırlar. Bu sistemde dört temel kast bulunmaktadır:

- 1- Brahmanlar (Brahmanas), Ruhaniler sınıfı;
- 2- Kşatriyalar (Kshatrias), Krallar, şehzadeler ve savaşçılar sınıfı;
- 3- Vaisyalar (Vaisyas), Esnaf ve çiftçiler sınıfı;
- 4- Sudralar (Sudras), İşçiler sınıfı.

Bir sınıfının fertlerinin diğer bir sınıfın fertleriyle ilişki kurması ve diyaloga geçmesi şer'i ve örfi olarak yasak idi. Özellikle en son sınıfın üst sınıflarla her türlü irtibatı ve hatta üst sınıftakilere bakması dahi büyük günah sayılıyordu.

Bu dört sınıftan daha alt sınıf, "Dokunulmazlar" (Untouchables) olarak adlandırılan ve Aryalı olmayan Hindistan'ın yerlileri idiler. Bu sınıfın fertlerinin diğer dört sınıfın mahallelerinde dolaşmaya hiçbir şekilde hakları olmadığı gibi çöpleri taşımak için zaruret babından onların bölgelerine gittiklerinde üst sınıflardan olan kişilerin gözlerinin onlara takılmaması için yüksek sesle kendi varlıklarını bildirmek zorundaydılar. Aksi takdirde onları gören şahıs gusül alarak kendisini temizlemek ile

yükümlüydü. Aralarındaki alışveriş de uzaktan yapılmaktaydı. Dokunulmazlar alacağı şeyin parasını bir yere koyarak ve istediği şeyi bağırarak bu alışveriş gerçekleşiyordu...

Mukaddes kitaplar okunduğu zaman onları dinlemek de onlara haram idi. Eğer onlardan bir kişi bu hususta kulak misafiri olacak olsaydı, onun cezası kulağına erimiş kurşun dökülmesiydi.

Daha da ilginç olanı, Dokunulmazlar sınıfından olan kimselerin bu duruma alışmış olmaları, bu kanunları hak bilmeleri ve bu karanlık bah-tın kendilerinin bir önceki hayatlarındaki kötü davranışlarından kaynaklandığına ve reenkarnasyon yoluyla kendilerine ulaştığına inanıyorlardı. Bu dört sınıf (zamanla bu dört sınıf içerisinde takriben iki bin alt sınıf oluşmuş) arasındaki mesafeyi azaltmak için her türlü girişim ve Dokunulmazları savunmak kanunlara aykırı olup, kabul edilemez bir şey idi. Bu toplumsal gelenekler 1955'te resmen iptal edildi ve artık yalnızca ge-riye onun etkileri kaldı.

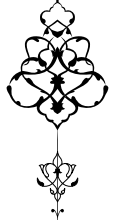
Hindistan'ın büyük bir bölümünü dolaşan ve çok hızlı anlamına gelen bereketli Ganj nehri yüksek derecede bir kutsallığa sahiptir. O nehirde gusül etmek özellikle de Benares (Varanasi, Kaşi) şehrinde önemli bir ibadet sayılmaktadır.³ Öte yandan Nilüfer çiçeği de çok kutsaldır.

Önceleri onlar arasında ibadi bir amel olarak yaygın olan kurban etme özellikle de atların kurban edilmesi (Asva-medha), Budizm ve Caynizm'in Hindistan'da hüküm sürdüğü süre zarfında kaldırılmıştı. Budizm o topraklardan kaldırıldıktan sonra isteklerini talep etmek amacıyla kurban etme kısmen yaygınlaştı ve şu ana kadar da devam etmektedir. Yakın dönemlere kadar var olan insanların kurban edilmesi modern Hindistan'da yasaktır.⁴

Canlılara zarar vermekten sakınma anlamına gelen Ahimsa, sonraki zamanlarda Caynizm'in kurucusu Mahavira'nın öğretilerinin etkisi altında rağbet gören ve şu anda sıklıkla uygulanan önemli bir ilkedir. Bu öğretisi,

³ On iki yılda bir yapılan bu merasimlerden biri 1998 yılının baharında gerçekleştirilmiştir. Bu merasime yaklaşık on milyon Hindu katılmış ve yirmi beş bin polis de bu merasim için görev almıştır.

⁴ Haber ajanslarının verdiği bilgiye göre, 2002 yılının baharında bazı Hindular, hamu - dan insan heykeli yaparak onu kurban etmişlerdir.

hayvanların etini yemeği gayri ahlaki bir amel olarak görmektedir. Bu konu Hinduların yaşam tarzında büyük etkiler göstermiştir.

Hindular kendi cenazelerini dini bir törenle yakıp, küllerini Ganj nehrine savururlar. Geçmişte dini gelenek şöyleydi; ölen kişi yakılacağı zaman ona sadakat göstergesi olarak eşi de odun yığınları arasında yatarak kocasıyla birlikte yanıyor ve kadınları bu işe teşvik etmek amacıyla o kadına sadakatli ve faziletli kadın anlamına gelen “Sati” unvanı verilir. (Sanskritçe olan bu sözcük, Farsça ve Arapçada çok seçkin kadınları övmek için kullanılır.) Eğer bir kadın kendisinde bu fedakârlığa tahammül etme ve sabır gösterme gücünü bulamaz ise kocasının mateminde saçlarını tıraş eder ve vatanını terk ederdi veyahut saçlarını tıraş ettikten sonra hayır işlerle uğraşır. İngilizler 1829’da eşlerin canlı canlı yakılması olayını Hindistan’ın ellerinde bulunan bölgelerinde yasakladılar ve yavaş yavaş bu yasak yaygınlaştı. Saib-i Tebrizi bu geleneğe değinerek şöyle diyor:

*“Hiç kimse aşta Hindu kadın gibi cesaretli değil,
Uyuyan mum uğruna yanmak her kelebeğin işi değil.”*

1-4. Upanişadların Felsefesi

M.Ö. 800’den 500 yıllarına kadar Brahman döneminde kurban kesme ayininde aşırılığa gidilmiş ve bu ayinlerin iyiden iyiye yaygınlaşmasıyla asıl olan derin dini konular unutulmaya başlanmıştır. At ve diğer varlıkların kurban edilmesi ülke iktisadına büyük zararlar vererek, saray hazinesini boşalttı. Bu nedenle Brahmanlar çareyi dini reformda gördüler ve bu amaçla iki eğitim grubu oluşturdular:

1- *Aranyakalar*; Orman kitabı anlamında olup, riyazet ehli kimsele-
rin ihtiyacı olan konuları içermektedir.

2- *Upanişadlar*; Yakın oturma anlamında olup, bu tabirden dinin sırlarını öğrenmek amaçlanmıştır.

Zamanla Upanişadlar çok fazla ün kazandı. Bu kitabı ilk önce bilim adamı, sanatkâr, arif ve Hindistan’ın Müslüman padişahı Şah Cihan’ın oğlu Şehzade Dara Şukuh, 1656/1657 yılında İslam irfanı ile Hindu irfanının

ortak yönlerini ortaya koymak amacıyla Farsçaya tercüme etti ve onu “*Sırr-ı Ekber*” olarak adlandırdı. Zaten Batılıların Upanişadlarla tanışması ilk önce bu tercüme yoluyla olmuştur.

Upanişadlar Vedaların sonu anlamına gelen “*Vedanta*” olarak da adlandırılmaktadır. Bu kitap, Vedaların derinliklerine inerek, insanların dikkatini zahiri adap ve adetlerden batuni sır ve anlamlara doğru çekmektedir. Adı geçen kitabın dünyaca ünü vardır. Hatta Merhum Allame Tabatabai (Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun) el-Mizan tefsirinde o kitabın bazı tevhit ile ilgili konularına değinmiştir.⁵

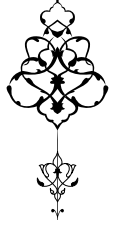
1-5. Hindu Dininin Temel İnançları

Hindu dininin temel inançları; kendi semavi kitaplarına, Brahmanların dini geleneklerine inanmak ve saygı göstermek, eski dönemlerde var olduklarına inandıkları ilahlara tapmaktan ibarettir. Reenkarnasyona inanmak, diyaloglar ve evlilikte toplumsal sınıflandırma kanunlarına uyumak, aynı şekilde canlı varlıklara ve özellikle de ineğe saygı göstermek bu dinin esasları arasındadır.

Hindular ineği en kutsal varlık olarak biliyor ve onun heykellerini evlerine, mabetlere ve şehir meydanlarına dikiyorlar. İnekler hiç kimse itiraz etmeksizin özgürce sokaklarda dolaşüyor, bazen mağazalardaki meyve ve sebzeleri yiyor ve yolu kapatıyorlar. İneğin etini yemek ve derisinden faydalanmak yasaktır. Bir inek öldüğünde onu dini bir törenle toprağa gömüyorlar. İneğe saygının dairesi, (böceklerden file değin) diğer hayvanlara saygıya kadar genişlemiştir. Elbette Hindistan’ın tamamını Hindu olmayan insanların oluşturduğu bölgelerinde durum tamamen normaldir ve Hinduların azınlıkta olduğu bölgelerde ise ineğin kesilmesinin ve etinin pazarlarda halka sunulmasının çok açık bir şekilde yapılmamasına dikkat edilmektedir. Tabii ki, bir kısım Hindu Hindistan’ın bazı şehirlerinde keçi eti ve benzeri etlerden faydalanmaktadırlar. Diğer taraftan bazı şehirlerde yumurta yemek de yasaktır.

Hindular arasında kutsama ve batını temizlemek için ineğin idrarını içmek, dışkısını yemek oldukça yaygındır. Hindular ineğin sıcak ve

⁵ El-Mizan, (Kum: Metbuatiyi İsmailiyan, 1393 k.) c.10, s.301-302

taze idrarını elde etmek için ellerinde bir kapla otlaklarda onun ardı sıra dolaşır ve saatlerce beklerler. O idrardan bir miktarını içip, bir miktarını da başlarının, yüzlerinin ve elbiselerinin üzerine dökerler. Doğum yapan kadının veya Hindistan toprakları dışına çıkan kimsenin temizlenmesi için (panca-gavya) yani inek sütü, yoğurt, yağ, idrar ve gübresi gibi beş şeyinden yenmesi kararlaştırılmıştır. Hindular bazen de bir mekânın temizlenmesi için yeterli miktarda idrar ve gübresini oraya yapıncaya kadar ineği belirli bir süre orada bekletirlerdi.

“Om” kelimesi Hindular için oldukça kutsal bir kelimedir ve ibadet ederken onu özel bir ses tonuyla tekrar ederler. Bu kelime kutsal bir isim olup, kutsallıkta Yahudilikteki büyük isim olan Yahova’ya benzerliği vardır.

1-6. Veda Tanrıları

Hindular oldukça garip isim ve sıfatlara sahip sayısız gök ve yer tanrılarına inanmaktadırlar. Onların heykellerine saygı gösterip, her biri için görkemli mabetler yapmaktadırlar. Bu tanrıların birbirleriyle evlilik ve soykan bağı yoluyla akrabalıkları vardır. Onların bedensel ve ruhsal özellikleri bütün ayrıntılarıyla Hinduların mukaddes ve dini kültürel kitaplarında geçmektedir. Tanrıların farklı dönemlerde insan ve hayvan şekillerinde kendini gösterdiğine inanılması da dikkate değer bir konudur.

Tanrıların da toplumsal sınıflandırma ile ilintili olarak gruplandırılması kararlaştırılmış bir şeydir. Hinduların en meşhur tanrıları şunlardan ibarettir:

Agni; Ateş,
Varuna; Gök,
İşvara; Yüce Hükümdar,
Rudra; Korkunç,
Rama; Hoş,
Krişna; Koyu Mavi,

Yima; Arabacı. Yima, ölülerin ruhlarına hâkim bir tanrı olup, Zerdüştdinindeki Cem’in (Jam) dengidir.

Asvin; Süvari; bu, Hindu ayininden iki meleşin unvanıdır. Hindu- lar bu semavi doktorların insana sağlık, iyi şans ve varlık getirdiklerine inanmaktadırlar.

Siyah anlamına gelen çirkin ve kötü şekilli tanrıça Kâli'nin putuna tapanlar, bu puta özel hediyeleri hırsızlık ve soygun yoluyla elde ederek puthaneye takdim etmeleri gerektiğine inanmaktadırlar. Elbette teveccüh etmek gerekir ki, genellikle putları çok güzel yaparlar. Hatta put, farsça şiirlerde güzel sevgiliyi ifade etmektedir.

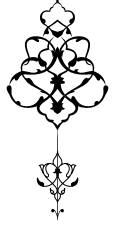
Hinduların mabetlerde ve evlerinde birçok putları vardır. Putların çoğu özel şekli olan metal bebeklerdir. Onları mağazalardan alarak eve getirirler. Onların satın alınan oyuncak bebeğe karşı davranışları aynı insanlara davranışları gibidir. Uykudan uyandırıp, banyoya götürürler, ona elbise giydirip, önüne yemek bırakır, över veya azarlarlar.

1-7. Üç Tanrılar

Hindular diğer müşrikler gibi âlemi yaratan Allah'a inanıyor ve O'nu kendi zatında kaim olan, ezeli ve ebedi anlamına gelen Brahma olarak adlandırıyorlar. Hinduizm inancında cihan kadimdir ve Brahma sadece olağan üstü uzun dönemlerde dünyanın açılışını yapar. Hinduların önceleri putları ve puthaneleri yoktur. Dini törenlerini açık alanda yapar ve genellikle gök cisimlerinin simgesi olan erkek tanrılara inanırlardı. Sonraki dönemlerde sayısız putlar, görkemli ve çeşitli puthaneler yaptılar ve anne tanrıça, yer tanrıçası, kobra yılanı gibi diğer tanrıları kendi tanrılar topluluğuna eklediler.

Hinduların üçlü tanrıları (Hindu Trimurti) şunlardan ibarettir:

1. Brahma, dünyanın yaratıcısıdır,
2. Shiva, yok eden tanrıdır. Onun dans eder haldeki heykeli bir hayli fazladır. Şiva'nın dansı onun yok etme ve yeniden canlandırmadaki rolünü göstermektedir,
3. Vişnu, koruyucu tanrıdır. Vişnu'nun 1000 ismi vardır. Onun insanlara hizmet etmek için tecelli ettiği on şey Hindistan'ın dini mitoloji-

sinde⁶ şöyle geçmektedir: Balık, kaplumbağa, yaban domuzu, yarı insan ve yarı aslan olan bir varlık, cüce, elinde balta olan Rama, Rama, Krişna, Buda ve Kalki. Bilge “Buda” Budizm’in kurucusu ve “Kalki” ise Hinduların inancına göre dünyayı ıslah etmek için ahir zamanda elinde kılıç ve beyaz bir ata binmiş bir halde zuhur edeceği vaat edilen kimsedir.

Hindu ayininin birbirleriyle barış ve huzur içinde yaşayan sayısız fırkaları vardır. Bu fırkalardan her birinin takipçileri dinin özel bir boyutu üzerinde durur ve genellikle tanrılardan birine yönelirler. Şiva ve Vişnu’dan her birinin taraftarları büyük toplulukları oluşturmaktadırlar.

Şiva’ya tapanlar onun üreme organına da tapar ve o erkeklik organını Linga olarak adlandırır. Bazen de onun Yoni olarak adlandırılan kadının cinsel organını aynen bir tabak gibi yapıp ve erkeklik organını onun üzerine dik olarak yerleştirirler. Linga heykelleri ve onun mabetleri oldukça fazladır. Kısırlık belası ve cinsel organının üremedeki rolü, bu yönelişi kadim dünyanın her yerinde ortaya çıkarmıştır. Üreme organına tapanlar, adı geçen heykellerden bereket dilerler. Uzak zamanlardan beri insanlar arasında bu konuda olan arlanma ve utanma onlarda yoktur. Will Durant’ın naklettiğine göre, Gandhi batılı misyonerlerin Hindularla üreme organına tapmanın çirkinliği hakkında sohbet ettiklerinden yana şikâyette bulunuyordu.⁷

Linga’nın onuruna ve ona tapmak için yapmış oldukları on iki büyük ve görkemli puthaneden biri Somanatha mabedidir. On dört altın kubbesi bulunan o tapınağın inanılmaz ve çekici serveti, sultan Mahmut Gaznevî’yi 1026 yılında, toplanması belki de yüz yıllar süren altın, gümüş ve kıymetli mücevherlerin birikiminden oluşan hazineleri yağmalaması yönünde tahrik etti. Hindular onun bir önceki saldırısında diğer tapınaklara saldırmasını Somanatha mabedinin putunun diğer putlara öfkelenmesinden kaynaklandığı şeklinde yorumlamaktadırlar. Sultan Mahmut putları kırma unvanıyla büyük bir orduyla Somanatha’ya saldırdı ve Hindulardan sayısız grupları kılıçtan geçirdikten sonra elindeki paha biçilmez esasını Linga heykelinin başına vurdu. Sultan Mahmut kendisinin açık zaferini göstermek için onun bir parçasını alarak Gazne’ye ge-

⁶ Aynen Şehnamede geçtiği üzere “Simorg’un” hizmet etmesi gibi.

⁷ Tarih-i Temeddün, (Tahran: İntişarat ve Amuzeş-i İnkılab-i İslami, 1370), c.1, s.591

tirdi ve onu Cami mescidinin kenarında sergiledi ve onun bazı parçalarını Mekke-i Muazzama'ya, o dönem hilafetin merkezi olan Bağdat'a ve diğer İslam topraklarına gönderdi.⁸

Tarikatlarının temeli XII. asırda atılmış olan Şiva perestlerden Linga-vat yani Linga'yı taşıyanlar olarak adlandırılan bir grup, sürekli Linga'nın küçük bir çanta içerisindeki heykelini boyunlarında taşıyorlardı. Şivalar hakkında oldukça şaşırtıcı olan bir şey de, bazı Şiva gruplarına nispet verilen insanın kurban edilmesi ve ölümlerin kafatasından şarap içilmesi eylemleriydi. Enerji anlamına gelen Shakti fırkası, ilahi gücün latif cinste yer aldığı inancındalardır. İşte bu nedenle Shakti mabetlerinde genç kadınlar her daim dans ediyorlardı. Bu fırkalardan bazıları vahşice dansları, rahatsız edici şarkıları ve delice hareketleri ruhi tekâmül için gerekli görüyorlardı.

Uzak geçmişlerde de Hinduizm'de reformlar olmuştur ve Budizm de bu yeniliklerden birisidir. Hinduların Hıristiyanlık ve Avrupa kültürüyle tanıştığı son asırlarda, Hinduizm'i şirk ve hurafelerden temizlemek amacıyla 1828'de Kalküta'da Ram Mohan Ray⁹ eliyle "*Brahmanlar Cemiyeti*" anlamına gelen "*Brahma Samaj*" isimdeki reformist bir hareket başlatıldı. "*Arya Cemiyeti*" anlamına gelen diğer hareket "*Arya Samaj*" 1875 yılında Bombaï'de Dayananda Sarasvati tarafından eski Hinduizm'e geri dönmek amacıyla kurulmuştur. Ramakrishna da dinler birliği yönünde yeni bir inancı matrah etmiş ve bazı kimseler onun reformcu mektebine tabi olmuşlardır. Büyük Hindistan toplumunda az bir takipçisi bulunan bu üç grup, Hıristiyanlığa eğimli bir Hinduizm'e inanmaktadırlar.

Bu hareketin aksi yani Hinduizm'e eğimli Hıristiyanlık "*Teozofi*" olarak adlandırılmaktadır ki, onun temelini "*Madam Blavatsky*" ve "*Madam Besant*" atmışlardır. Bu akım da *New Age*'ye dönüşmüştür.

1-8. Karman, Samsara ve Moksha-Nirvana

İş, faaliyet ve hareket anlamına gelen Karman kanununa göre, insan yeniden doğuş devrelerinde bu dünyada kendi amellerinin sonucunu görür.

⁸ Somanatha mabedi defalarca harap olmuş ve onun şu anki yapısının temeli 1951 yılında atılmıştır.

⁹ Ram Mohan Ray Fars dilindeki "*Tuhfet'ul Muvahhidin*" kitabının yazarıdır.

İyi işler yapan kimseler, sonraki devrede varlıklı ve hoş bir yaşantıya sahiptirler. Kötü işler yapanlar ise sonraki hayatta fakirlik ve bedbahtlıkla savaşıyor ve muhtemelen yeniden doğuşta hayvan şeklinde olacaklardır. Reenkarnasyon inancına sahip bazı kimselerin inancına göre, insanların yeniden doğuşunun cansızlardan insanlara kadar olan dört şeyden biri şeklinde olması mümkündür ve onları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. *Rusuh*; Ölen şahsın ruhunun cansız varlığa geçmesi,
2. *Fash*; Ölen şahsın ruhunun bitkiye geçmesi,
3. *Mesh*; Ölen şahsın ruhunun hayvanlara geçmesi,
4. *Nash*; Ölen şahsın ruhunun insanlara geçmesi (Reenkarnasyon).

Tenasüh bir diğer adıyla reenkarnasyon anlamına gelen Samsara (Yahudilik, Hıristiyanlık ve hatta İslam dünyasının bazı sapkın grupları gibi) bir çok dünya dinleri ve mezhepleri arasında çeşitli unvanlarla vardır. Fakat bu inanç Hindu dininde daha fazla ve farklı bir öneme sahiptir. Hindular insanların acı ve belalarla dolu dünyada sürekli tenasüh ve yeniden doğumlar döngüsüne duçar oldukları inancındadırlar.

İnsanın acı ve belalarla dolu dünyada tenasüh ve yeniden doğumlar döngüsünden kurtulmasının tek yolu “*Moksha*” yani serbest kalmaya ulaşmaktır. Başka bir tabirle Nirvana’ya ulaşmaktır. Sözlükte sessizlik ve dinlenmek, ıstılahta ise “*Fena fillah*” manasını ima eden bu kelime, Buda’nın takipçilerinin ilgi odağı olmuştur.

1-9. Vahdet-i Vücutun Felsefesi

Hindu bilgiler ve âlimler, o dinin sayısız tanrılarının tamamının tek ve büyük bir tanrının mazharı olduklarını ve bütün varlıkların büyük ulühiyet yapısının bir bölümü sayıldıklarını söylemektedirler. Onların görüşüne göre bu dünya ve onun bütün bileşenleri bir hayalden başka bir şey değildir. Bu hayali aldatma ve yanılsama “*Maya*” olarak adlandırılmaktadır. Onların inancına göre, bu yanılsama şekillerinin tamamı sonunda yok olacak ve yalnızca sabit ve istikrarlı olan Brahma baki kalacaktır.

Son yüz yıllarda Hindu tasavvufu Batılıları kendine hayran bırakmıştır. Nitekim İslam irfanı da Batılılardan bir takım grupları İslam’a cezp etmiştir.

Ahlaki kanunların, tasavvufun ve Hindu dininin zarif düşüncelerinin eski zamanlardan beri çekiciliği vardır ve Hindu düşüncelerinin tasavvuf ehlinin üzerindeki etkisi Hıristiyanlık ve İslam'da da görülmektedir.¹⁰

Hindu ayininin kendi eksenli olmak ile arası yoktur ve bir Hindu kendi ayinine ilaveten dünya dinlerinden herhangi birine yönelebilir. Ancak yine de en şiddetli taassupları Hindular arasında bulmak mümkündür. Şunu hatırlatmamız yeterli olacaktır; Mahatma Gandhi, Hindular ile Müslümanların eşit olduğuna inandığından dolayı bazı Hindu grupların düşmanlığıyla karşı karşıya kaldı ve o gruplardan birisi Gandhi'yi bir silahlı suikast sonucu vurarak öldürmüştür. Hindu milliyetçiliği son dönemlerde çok şiddetlenmiştir. Onun en bariz ve şiddet yansımalarından birisi Babri mescidinin tahrip edilmesi ve bu olayda Müslümanlardan ve Hindulardan birçok insanın ölmesidir. Onların bu işe girişmelerindeki dayanakları, Babri mescidinin bulunduğu yerin aslında Ram ismindeki putun doğduğu yer olmasıydı. Onlar bu iddia ile Hindu tanrılar üçlüsünden birisi olan Vişnu'nun orada Ram putu şeklinde kendisini gösterdiğini ve bu nedenle Hinduların orayı tapınak yaptığını ve daha sonra Müslümanlar tarafından mescide çevrildiğini ispatlamaya çalışıyorlardı. Onlar bu bahaneyle kendi putlarını yıktıkları o mescide yerleştirip, tekrar ayinler düzenlemeye başladılar. Hindular, Ram mabedini Babri mescidi üzerine inşa etmek istemektedirler. Ancak Müslümanların İslam dinine ait olan bir mabedin Hindu tapınağına çevrilmesine şiddetle karşı çıkmaları sonucu bu konu asıya alınmıştır.

1-10. Yoga'nın Felsefesi ve Yogilerin Yöntemi

Hinduların inancına göre, hakikat veya vahdet-i vücuda ulaşmak "Boyun Eğmek" anlamına gelen "Yoga" yoluyla elde edilir. Yoga zor ve zahmetli kişisel disiplinlere işaret etmektedir. Genellikle sakin, bağdaş kurarak ve derin bir tefekkürle icra edilir. Ancak başka yöntemler de yaygındır. Örneğin; ayakta durmak, ters durmak, eğilmek, elleri sarkıtmak ve üzerinde sivri çiviler bulunan tahta üzerinde yatmak gibi. Bu eylem bazen

¹⁰ Mircea Eliade (ed.), The Encyclopedia of Religion, vol. 15, pp.460-1.

yıllarca devam etmektedir ve hatta suyu önüne bırakıp, susuz beklemek gibi diğer zorluklarla beraberdir.¹¹

Nefesi tutmak öyle bir şekilde gerçekleşmektedir ki, zor alıştırmalar sonucunda teneffüs azalmakta ve Yogi yıl boyunca birkaç nefesle yetinmektedir. Aynı şekilde Yoga ile nabız atışlarını ve bedenini diğer faaliyetlerini kontrol altına almak da mümkündür. Bu haletlerin tamamında beden yeni bir yöntemle hayatta kalır. Bazen bir yogiyi altı ay boyunca toprağa gömseler ve ardından kabrini açarak onu dışarı çıkarsalar, o bir defa nefes almakla yeniden yaşantısını sürdürebilir.

Kişisel disiplinden maksat hakikate ulaşmak olmasına rağmen, bazen zor egzersizler keşif ve kerametleri de beraberinde getirmektedir. Yogi genellikle bu tür şeyleri kendi tekâmülü için engel görür ve çoğu zaman o olağan üstü şeylere asla teveccüh etmez ve onları açığa vurmaktan da sakınır. Bununla beraber bu tür olağan üstü işler aslında mümkün olsa da aklı başında ve bilgili bir insan bu konuda okuduğu ve duyduğu her şeyi kabul edip, inanmamalıdır.

Garp âlemindeki bilim adamları Yogiler üzerinde defalarca çeşitli bilimsel tahliller yapmış ve bu haletlerin bazılarının gerçek olduğunu ispat etmişlerdir. Örneğin, Fransız bilim adamları Dr. Brosse başkanlığında 1936 yılında yogilerin nefeslerini hapsetmeleri hakkında bir takım araştırma ve tahliller yapmış ve elde ettikleri sonuçları yayınlamışlardır.¹²

2. Caynizm (Jainizm)

Brahma ayininin yansımalarından biri muzaffer anlamına gelen ve milattan önce VI. yüzyılda dayanan Jaina ayinidir.

2-1. Mahavira'nın Hayatı

Cina yani Jaina inancına göre, bu dinin kurucusu, “Mahavira” yani “Büyük Kahraman” olarak adlandırılmıştır. Binlerce yıl sürecinde gelip geçen yirmi üç önderin yirmi dördüncüsü olmuştur. Mahavira milattan

¹¹ Yoga'nın adap ve şartları Paranjali kitabında yer almıştır ve büyük Müslüman âlim Ebu Reyhan Biruni onu Arapçaya tercüme etmiştir.

¹² Presse me dicale, 14 Ekim 1936

önce VI. yüzyılda Hindistan'ın soylu bir ailesinde dünyaya geldi. Otuz yaşında dünyaya veda eden Mahavira uzun zahmetler neticesinde hakikate ulaştı. O, kendi dinini yaygınlaştırdıktan sonra milattan önce 526 yılında beden kalıbından kurtulmuş ve Nirvana'ya kavuşmuştur.

2-2. Felsefe ve Ahlaki Konular

Bu grubun en şaşkırtıcı geleneği elbise giymenin haram olduğuna inanmalarıdır. Onlara göre Mahavira nefsanî bağımlılıklardan kurtulma yolunda zahmet çekerken bütün elbiselerini çıkarmış ve ömrünün sonuna kadar çıplak olarak yaşamıştır. Milattan önce yetmiş dokuz yılında çıplaklığın sınırı hususunda bu grup arasında ayrılıklar meydana gelmiştir. Göğe bürünmüşler olarak adlandırılan Digambra grubu hiçbir elbiseyi kabul etmezken, Beyaz Giyinenler yani Svetambaralar beyaz elbise giymenin caiz olduğunu savunmuşlardır. Hindistan inkılabının öncüsü olan Gandhi bu inancın etkisi altında kalarak gençlik yıllarına ait elbiseleri bir kenara bırakmış ve sadece beyaz elbise kullanmıştır.

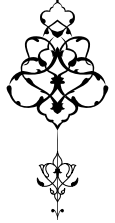
Dilenmek ve halk tarafından hor görülme onlar açısından fazilet sayılmaktadır. Göğe bürünenlerin inancına göre kadınların kemale ermek için bir yolu yoktur ve sonraki yaşamlarında erkek olarak dünyaya gelmeyi beklemelidirler.

Varlığın hakikatini tanımak konusunda Cinaların hatıralarından biri de fil hikâyesidir. Fili karanlık bir yere bırakıp insanlara ona dokunarak ne olduğunu söylemelerini istemişler ve o insanların her biri, hakikatin farklı bir yönüne değinmiştir.¹³

2-3. Ahimsa

Cina inancı, Brahmayı öğretilerini kabul etmenin yanı sıra daha değişik konuları da ele almakta ve ahlaki kurallara daha çok önem vermektedir. Jainaların inancına göre saadete ermek, biri nefsi eğitime yolunda zahmet çekmek ve diğeri de canlılara zarar vermekten kaçınmak üzere iki temele dayanmaktadır. Bu inançta tarım için toprağı kazmak, böceklerin ve kurtların ölümüne neden olacağı için haramdır. Şeker pancarı,

¹³ Bu hikâye Mesnevi kitabında üçüncü defterinde 1259-1268. beytlerde geçmiştir.

havuç, şalgam ve patates gibi toprağın altında yetişen ve toprağın kazılmasını gerektiren mahsulleri kullanmak da haramdır. Bu inancın takipçileri evcil ve vahşi hayvanları tedavi etme amacıyla büyük hastaneler kurmuşlardır. Genellikle çok küçük haşerelerin istemeden ağızlarına kaçıp ölmesini engellemek için ağızlarını beyaz bir parçayla örterler. Su içerken de görünmesi zor olan küçük kurtların suda olma ihtimalini verir ve ölmemeleri için dikkat ederler. Ellerine tavus kuşu tüyü alarak küçük haşereleri yollarından temizlerler. Yiyip içmeyi terk ederek intihar etmek onlar için oldukça büyük bir fazilet olarak kabul edilir ve nitekim Mahavira'nın kendisi de bu yöntemle ölmüştür.

2-4. Dini Kitaplar

Cinaların da yazılı din kültürleri vardır ve otuz dokuz din kitabı onlara nispet edilmiştir. Prakarana kitapları Göge Bürünenler grubu için ve Agama ile Siddhanta kitapları da Beyaz Giyenler için mukaddestir.

2-5. Takipçiler

Günümüzde yaklaşık olarak iki milyon Jaina Hindistan'da yaşamaktadır. Ancak kader onlara elbise giydirmiş ve dilencilik yerine ticaretle uğraşan kimseler haline getirmiştir. Ekonomik durumları da gayet iyidir. Onlar bir nevi dinlerine yenilik getirmişlerdir. Yalnızca Kıddisler ve az bir grup bahsettiğimiz ilginç inançlara bağlı kalmaya çalışmaktadırlar.

3. Budizm

Buda dini, Brahmayi dininin bir uzantısıdır. Bu din, Hindistan'dan çıkmış ve Asya bölgesini sarmıştır. İrfani konularda zarif düşünceleri içermesi ve dünyanın kalabalık bölgelerinde bulunması taraftarlarının fazlaşmasını sağlamıştır. Son dönemlerde Avrupa ve Amerika'ya da ulaşmıştır.

3-1. Buda'nın Geçmişi

Uyanık anlamında olan “Buda” Budizm mektebinin kurucusu Gautama Sakya-muni'nin lakabıdır. Budistlerin inancına göre o, Hindistan'ın

kuzeyinde yer alan Kapila-vastu şehrinin padişahının oğlu idi ve milattan önce yaklaşık 563 yılında dünyaya gelmiştir. İlk önce arzularına kavuşan anlamına gelen Siddhartha olarak adlandırılmıştı. Müneccimler bu şehzadenin büyük bir ıslahçı ve fatih olacağını bildirmişlerdi. Aynı zamanda bir takım hastalıkları, yaşlılık ve ölümü müşahede ettikten ve nefisini eğiten biriyle karşılaştıktan sonra dünyayı terk edip, nefisini eğitmeye yöneleceğini de bildirmişlerdi. Bu sebepten dolayı babası onun her türlü olumsuzluklardan uzak tutulmasını ve nimetler içerisinde yetiştirilmesini emretmişti. Şehzade amcasının kızı Yasodhara ile evlenmiş ve ondan Rahula adında bir oğlu olmuştu. O, yirmi dokuz yaşında iken bahsedilen durumları müşahade etmiş ve gecenin bir vaktinde saray ve onun sayısız nimetlerinden kaçmıştı. O, Alara adındaki birinin yönlendirmesiyle ruhbanlığı seçti. Ormanlarda altı yıl boyunca oldukça zor ve zahmetli nefis eğitiminden sonra bu yöntemle hakikate ulaşmanın mümkün olmadığı kanısına vararak nefis eğitimini bir kenara bırakıp, tefekküre ve manevi murakabeye yöneldi. Onun da büyük cihadı altı yıl sürdü ve ondan sonra ileride uyanış ağacı anlamına gelecek olan “*Bodhi*” ağacının altında yedi hafta kaldı. “*Mara*” ile yani Şeytanla mücadele etti ve sonunda hakikate ulaşıp, günümüzce bilinen Buda oldu. Budistlere göre, çok önceleri de Buda’lar gelmiştir. Buda’ların her biri zuhur etmeden önce “*Bodhi-sattva*” olarak adlandırılmıştır. Anlamı ise hakikati tamamen anlamış kişi ya da Buda olmaya hazır kimsedir.

Buda kırk yıl boyunca yapmış olduğu çeşitli yolculuklarla kendi dinini Hindistan’ın her yerine tebliğ etti. Karşılaşmış olduğu çeşitli insanlardan bazılarını eğitmek üzere öğrencisi olarak seçti ve onların en seçkini amcası oğlu “*Ananda*” oldu. O, nihayet seksen yaşında milattan önce yaklaşık 483 yılında Nirvana’ya kavuştu.

Buda’nın ilginç hayat öyküsü ötelere beri ilgi çekmiş ve çeşitli dillere tercüme edilip dünyanın dört bir yanında yayınlanmıştır. Bu öykünün Arapçası Süryani kültüründen eklemelerle Buluhar ve Yuzasif başlığıyla Müslümanlar arasında yayılmıştır.¹⁴

¹⁴ Örnek; İkmaluddin, Şeyh Saduk, c.2, s.577-638; Bihar’ul Envar, Allame Meclisi, Ta - ran baskısı, El-Mektebet’ul İslamiyye, c.78, s.383-444; Farsça tercümesi, Ayn’ul Hayat kitabında geçmektedir. Müstakil bir kitap olarak da basılmıştır. Bu öykünün Arapçasında Alara ve Bodhi-sattva isimleri Buluhar ve Yuzasif olarak uyarlanmıştır.

3-2. Yönetimin Oluşturulması

Buda'nın reformcu düşünceleri aslında Brahmanların insanlar arasında alt ve üst tabakalar oluşturulması gibi radikal inançlarına muhalefet etmekteydi. Onun ahlaki öğretileri "Tri-pitaka" yani üç sepet olarak belirtilmiştir. Brahmai dini üzere temeli atılmış olan bu öğretiler dünyayı terk etmeği, nefsi eğitmeği, tefekkürü, murakabeyi ve bu dünyanın zahmetli yaşamından kurtulmak için çaba sarf etmeği tavsiye etmekte ve Nirvana'ya ulaşmayı oldukça önemli görüp, onun anlamını genişletmektedir. Buda dini sonraki asırlarda Hindistan'ın büyük bir bölümünü kontrolü altına almış ve komşu ülkelerde de yaygınlaşmıştır. Miladi VIII. ve IX. asırlarda iki bilgin eski Brahma dinini yenilemiş ve Hinduizm'i oluşturmuştur. Böylece Buda dini yavaş yavaş yerini Hinduizm'e bırakmaya başlamıştır. Ancak onun bir takım öğretileri uzak doğu ve diğer bölgelerde yaygınlaşmıştır.

3-3. Buda Felsefesi

Buda, hakikate ulaştıktan sonra ruhbanlığı seçen beş kişinin Benares şehrinde kendisine karşı gelmesi üzerine o şehre gitti. Onun inancına göre bu beş kişi de kendisi gibi hakikati aramaktaydı ve onlara bir şeyler öğretmek diğer insanlara nazaran daha kolaydı.

Benares şehrine geldiğinde o beş kişinin şehre yakını bir bağ ortasında oturup birbirleriyle konuştuklarını gördü hikâyenin devamı şöyledir;

Onlar Buda'yı gördüklerinde kendi aralarında şöyle dediler:

- Bu gelen ruhbanlığı bırakmış olan Siddhartha'dır. En iyisi onunla konuşmayalım.

Ancak Buda onlara yakınlaştığında ona selam verdiler ve kendisinden oturmasını istediler. Ona:

- Sonunda aradığın hakikati buldun mu? Diye sorduklarında, Buda:

- Evet, onu buldum, diye cevap verdi. Onlar:

- O halde varlığın hakikati, hikmetini ve sırrını bize de söyle, dediler. Buda:

- Sizler Karma yani davranış kanununa inanıyor musunuz? Onlar:

- Evet, dediler. Buda:

- O halde bilmelisiniz ki bu, hikmetin ve hakikatten haberdar olmanın başlangıcıdır. İyiden iyi ve kötünden de kötü meydana gelir. Bu, hayatın ilk kanunudur. Diğer şeyler de bu kanun üzere vardır. Onlar:

- Bu yeni bir söz değil ki! Buda:

- Öyleyse kurban etmek, dua ve Allah'ın dergâhına yalvarmak akıllıca bir iş değildir. Onlar:

- Nasıl yani? Buda:

- Su her zaman aşağıya akar. Ateş her zaman sıcaktır ve buz da her zaman soğuktur. Hindistan'ın bütün ilahlarına da dua etsek su hiçbir zaman yukarı akmaz, ateş soğumaz ve buz ısınmaz olmaz. Çünkü hayat içerisinde her şeyin kendisine dayalı olduğu bir takım kanunlar vardır. Dolayısıyla bir iş yapılmışsa artık iptal edilemez ve dua etmenin, ilahlar için kurban kesmenin de bir faydası yoktur.

Onlar, Buda'nın bu sözlerini kabul ettiler. Buda sözlerine şöyle devam etti: Eğer bu söz doğruysa, insanlara duayı ve kurbanı öğreten Vedalar kitabı yanlıştır ve ben din büyüklerinin sözlerinin tam aksine Vedaların mukaddes olmadığını ilan ediyorum.

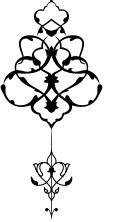
Onlar, Buda'nın cüretkârlığı karşısında oldukça şaşırılmış bir halde:

- Şimdi sen Brahma'nın dünyayı yaratırken insanları sınıflandırmadığını mı söylüyorsun? Buda:

- Ben Brahma'nın bir şey yaratmış olduğuna da inanmıyorum. Onlar:

- O halde dünyayı kim yarattı? Buda:

- Bana göre dünya ezelidir. Başı ve sonu yoktur. İki şeyden kaçınmak gerekir. Biri bencilliğin ve aşağılığın neticesi olan zevk dolu bir yaşam ve bir diğeri de hiçbir faydası olmayan kendine eziyet ve sıkıntı dolu bir yaşamdır. Bu ikisinin hiçbiri saadetle sonuçlanmaz.

3-4. Ahlaki Öğretiler

Sonunda o beş kişi Buda'ya:

- Öyleyse doğru yol nedir? diye sordular. Buda:

- Orta yol, sekiz yolla elde edilen zevk ve sıkıntının arasındır. Sekiz yol, hayatın sekiz büyük kanununu öğretmektedir:

1- Doğru zihniyet, yani doğruluğun ve dürüstlüğün insanın kılavuzu olduğuna inanmak.

2- Doğru düşünce, insanın her zaman sakin ve güzel huylu olup, hiçbir canlıya zarar vermemesi içindir.

3- Doğru söz, insanın asla yalan söylememesi, çirkin ve kaba sözler için ağzını açmaması içindir.

4- Doğru davranış, insanın asla hırsızlık yapmaması, kimsenin kanına bulaşmaması ve bir gün pişmanlık duyacağı bir iş yapmaması içindir.

5- Doğru yaşam biçimi, insanın asla çirkin bir işle meşgul olmaması, faiz yememesi, riyakârlık yapmaması ve geçimini hırsızlıkla temin etmemesi içindir.

6- Doğru çaba, insanın sürekli iyilik peşinde olup kötülükten sakınması içindir.

7- Doğru kontrol, insanın sürekli sükûn içerisinde olması, mutluluğun ve mutsuzluğun onun düşüncesini değiştirmemesi içindir.

8- Doğru uyanıklık ki, bu kanun yukarıdaki yedi kanunun temelidir.

Buda, daha sonra doğruluk hakkında şu emirleri açıkladı:

1. Canlılara zarar vermekten kaçınmak.
2. Hırsızlıktan kaçınmak.
3. İffetsizlikten kaçınmak.
4. Yalandan kaçınmak.
5. Sarhoşluktan kaçınmak.
6. Çirkin sözlerden kaçınmak.
7. Bencillikten kaçınmak.
8. Cahillikten kaçınmak.
9. Düşmanlıktan kaçınmak.

3-5. Budizm Fırkaları

Budizm'in üç fırkası vardır:

1. Mahâyâna; Büyük yol. Çin'de bir hayli taraftarı olan kuzey fırkasıdır. Buda dininin bu kolu Çin'deki Konfüçyüs ile Lautse ve Japonya'da Şinto gelenek ve inançlarından oluşan karma bir fırkadır. Dünya çapında meşhur olmuş olan ve bu fırkanın irfan yollarından bir olarak tanınan ve teemmül anlamında olan Sanskrit “*Dhyana*” Çince “*Chang*” ve Japoncada da “*Zen*” olarak bilinir.

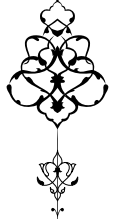
2. Hinâyâna; Küçük yol. Güney fırkasıdır. Srilanka ve Asya'nın güney doğu ülkelerinde görülmektedir. Bu fırkanın taraftarları kendi fırkalarına geçmişlerin ve büyüklerin inancı anlamına gelen “*Thravada*” adını vermişlerdir.

3. Vajrayana; Elmas yol. Bu fırka Tibet'te bulunmaktadır ve Buda inancına sihir ile Totemperestliği katmış olup, kendileri için güçlü bir teşkilat oluşturmuşlardır. Bu fırkaya Lamaizm de denilmektedir. Bu fırkanın güçlü liderinin unvanı ise bilginin üstadı anlamına gelen Dala-i Lama'dır. Bu fırkanın çok dikkat çeken ilginç bir yönü ise şudur; fırkanın önderi öldüğünde diğer din büyükleri onun yerine geçecek olan kişiyi belirlemek için önderin öldüğü anda dünyaya gelmiş olan çocuğu aramalarıdır. Sonra da bu çocuğu büyük bir özenle yetiştirirler. Çocuk çeşitli merhaleleri geçtikten sonra bu makama oturur.

Asrımızdaki Dala-i Lama Çin komünizminin Tibet'e gelmesinden ötürü Hindistan'a geçmiş ve orada irşat ve rehberlikle meşgul olmuştur. Bazen Batı devletleriyle Çin arasında bir sorun yaşandığında o Batı devletleri sürgün edilmiş olan bu lideri resmi görüşmeler için kendi devletlerine davet ederler. Çin ise bu durumdan rahatsız olup, itiraz eder. Dala-i Lama birkaç yıl önce geleneklerinin aksine bir çocuğu veli ahdi olarak tanıtarak eleştirilere maruz kalmıştı.

3-6. Buda Kitapları

Budaların en eski kutsal kitapları “*Tripitaka*” yani “*Üç Sepet*” olarak adlandırılmaktadır. Bu kitap üç bölümden oluşmaktadır:

1. Ruhbanlık kanunları;
2. Kurtuluş vesilesi;
3. Felsefi ve psikolojik kavram.

Budizm'in kutsal kitapları Pâli ve Prakiritçe dillerindedir.¹⁵ Budaların çeşitli fırkalarının kendilerine özgü kitapları da vardır.

4. Sihizm

Brahma ayini yani Hinduizm'de nispeten yeni sayılabilecek gruplar da ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında en tanınmış olanı da “*Talebe*” anlamına gelen “*Sih*” mezhebidir. Zamanla İslam ile Hinduizm'in Hindistan'da bir araya gelmesiyle çeşitli dönemlerde birkaç mezhep ortaya çıkmıştır. İslam dünyasının büyük ariflerinden biri olan Kebir (1440-1518), İslam'daki tevhit inancı ile Hinduların bazı inançlarını birleştirmiş ve bu şekilde etrafına sayısız mürit toplamıştır.

4-1. Nanak ve Diğer Gurular

Nanak, Sih mezhebinin kurucusu ve bu inancın ilk Gurusu yani muallimidir. O 1469 yılında Lahor'a bağlı bir köyde Kşatriyalar sınıfından bir ailede dünyaya geldi. Müslüman ve Hindu ariflerin öğretilerinden faydalanmış ve Kebir'in düşünceleri onu çok etkilemiştir.

Nanak bazı İslam ülkelerine ve Mekke'ye yaptığı ziyaretten sonra Hinduizm ve İslam karışımı olan Sih inancını ortaya çıkarmış ve 1539 yılında hayata veda etmiştir.¹⁶

Guru Nanak'tan sonra dokuz Guru daha birbiri ardınca gelmiştir. Aşağıda Sihlerin on gurusunun isimleri, doğum ve ölüm tarihleri verilmiştir:

1. Guru Nanak (1469-1539)
2. Guru Angad (1504-1552)

¹⁵ Halk dili anlamına gelen Prakirit, Sanskritçenin mukabilindedir. Pâli dilini de bir tür Prakirit saymak mümkündür.

¹⁶ H.K olarak yaklaşık 1000 yıllarında Hindistan'ın Müslüman padişahı Ekber bu inancın etkisinde kalmış ve kendi döneminin bilginlerinden birinin yardımıyla Ekberi inancını oluşturarak dinler arası barışı tebliğ etmiştir.

3. Guru Amar Das (1479-1574)
4. Guru Ram Das (1534-1581) Sonraki Guruların atası.
5. Guru Arjun (1563-1606) Önceki Guru'nun oğlu.
6. Guru Hargobind (1595-1644) Önceki Guru'nun oğlu.
7. Guru Har Rali (1630-1661) Önceki Guru'nun torunu.
8. Guru Har Krishan (1656-1664) Önceki Guru'nun oğlu.
9. Guru Tegh Bahadur (1621-1675) Altıncı Guru'nun oğlu.
10. Guru Gobind Singh (1666-1708) Önceki Guru'nun oğlu.

Sekizinci Guru beş yaşında bu makamı elde etmiş ve üç yıllık rehberlikten sonra sekiz yaşındayken ölmüştür. Beşinci, dokuzuncu ve onuncu Gurular da öldürülmüştür. Onuncu Guru yaralandığı zaman ölümünden önce kendisinden sonra artık başka bir Guru'nun olmayacağını ve semavi kitabın guruların yerini tutacağını ilan etmiştir.

4-2. Öğretiler

Nanak, âlemin yegâne ilahını “*Hak*” olarak isimlendirip şöyle der:

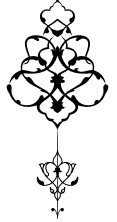
“Hangi isimle adlandırılırsa adlandırılın kadir ve hak olan yalnızca Allah'tır. Saadet ve Nirvana'ya ulaşmak hakkın zikrinde kaybolmaktır.”

O, Hindu dininde geçen dünyanın geçici bir takım görüntülerini ve reenkarnasyon inancını belli bir ölçüde kabul etmiştir. Nanak, putperestlik ve riyazeti yasaklamış, toplumun sınıflandırılmasını ve çok eşliliği haram kılıp, et yenilmesini mubah saymıştır. Elbette Sihler Müslümanların kestikleri eti, hayvanın boyun damarlarının kesilmesinden dolayı haram bilmekte ve hayvanın bir darbeye öldürülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Onlar, içki ve tütün ürünlerinden de sakınılmaktadırlar.

Sihlerin mabetleri Guru'ya açılan kapı anlamına gelen “*Gurudwara*” olarak adlandırılmıştır.

4-3. Dini Eserler ve Sloganları

Sihlerin beşinci rehberi olan Guru Arjun, Hindistan'ın Amritsar şehrindeki yapay bir gölün ortasında altından mabedini yaptırdı. Guru

Arjun aynı zamanda Sih dininin mukaddes kitabı olan Grantlı Sahibi de kaleme aldı. Bu kitabın bir nüshası Gurdwara'da değerli bir tahtın üzerine konulmuş ve Sihler de bu mabede girerken ona doğru tazimde bulunmaktadırlar.

Sihlerin altıncı rehberi olan Guru Hargobind onları tabir yerindeyse savaşçı bir topluluğa dönüştürmüştür. Onuncu rehberleri Guru Gobind Singh siyasi işler için biatleşmeyi gelenekselleştirmiş ve Sihler onu “*Khalsa*” yani “*Arınmış*” olarak adlandırmaktadırlar. Sihler başlarına taktıkları kendilerine özgü sarıgn yanı sıra Penjap dilinde her biri “K” harfiyle başlayan beş sloganı kullanmışlardır:

1. Kais; Saç, sakal ve bedendeki tüylerin kesilmemesi.
2. Kangha; Yanında bir tarak bulundurmak.
3. Kachha; Kısa pantolon giymek.
4. Kara; Demirden bir bilezik takmak.
5. Kirpan; Çelikten bir kılıç veya hançer taşımak.

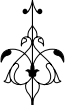
Sihler birlik ve beraberlik içerisinde olup, bağımsız bir ülke kurmak için mücadele vermektedirler. 1984'ün Ocak ayında Amritsar'daki altın mabette isyancı Sihlerin ordu tarafından bastırılması emrini veren Hindistan başbakanı İndira Gandhi'yi aynı yıl Ekim ayının son günü Sih olan muhafızı öldürmüştür. Bu olayın üzerinden yirmi yıl geçtikten sonra Sih inancına mensup Manmohan Singh adlı bir siyasetçinin 2004 yılının 22 Mayıs günü Hindistan başbakanı olarak göreve başlaması oldukça ilgi çekicidir.

Sihler ticarete meyilli olup, dünyanın her köşesine göç etmişlerdir. Onlardan bazıları ticaret amacıyla İran'ın Zahidan ve Tahran şehirlerine yerleşmiş ve bu iki şehirde Gurdwaralar inşa etmişlerdir. Onların Tahran'daki Gurdwarası “*Hint mescidi*” olarak meşhurdur. Dinlerinin tanıtımı amacıyla Farsça dergi dahi çıkarmışlardır.

Beşinci Bölüm
Çin ve Japonya

1. Konfüçyüs İnancı

Çinli bir siyasetçi ve bilge olan Konfüçyüs, Çin halkı için yeni bir inanç getirmiş ve bölge insanların geneli bu inancı kabul etmiştir ama daha sonraları bu inanç yerini Buda dinine bırakmıştır.

1-1. Konfüçyüs'ün Hayatı

Milattan önce yaklaşık 551 yılında Çin'in Lu eyaletinde yaşayan Kong-Tseu hanedanında Chiu adında bir çocuk dünyaya geldi. O henüz üç yaşındayken babasını kaybetti. Hükümdar olan babası, eşi ve tek çocuğu için miras olarak geriye hiçbir şey bırakmamıştı. Chiu, annesinin yanında büyümeye devam etti. Öğretmenleri onun zekâsını sürekli övmüş ve geleceğinin bir hayli parlak olacağını herdaim vurgulamışlardır. On dokuz yaşındayken baş vezir tarafından tarlaların sorumluluğu ona verildi. O, memurluğunun yanı sıra araştırma ve sanat öğrenimine devam etmekten geri kalmadı. Artık bilginler ilim ve kemal elde etmek için ona başvuruyorlardı. İnsanlar onu bilge anlamında olan “Kung-Futze” olarak adlandırdılar. Biz bu kelimeyi Konfüçyüs olarak telaffuz etmekteyiz.

Konfüçyüs'ün hiç şüphesiz maceralarla dolu bir hayatı vardı. Öğrenci yetiştirmenin yanı sıra devlet işleriyle de ilgileniyordu. Elli yaşındayken bakan oldu ve kısa bir sürede baş vezirlik makamına ulaştı. Onun ülke idaresindeki yeteneği rakiplerinin onu kıskanmasına neden oldu. Bu yüzden bir süre sonra devlet erkânından uzaklaşıp yalnızca öğrenci yetiştirmekle meşgul oldu.

Milattan önce 479 yılında ölümle karşılaştığında tam anlamıyla başarılı olamamanın üzüntüsünü yaşıyordu. Ancak geride mesajlarını insanlara aktaracak olan birçok öğrenci bırakmıştı.

1-2. Eserleri

Konfüçyüs ömrünün son yıllarında Çin'in klasik edebiyatının bir parçası olan bir takım kitaplar yazdı. Onun kitapları şunlardır:

1. Chou (Şo) King: Tarih kitabı
2. Che (Şi) King: Şiir kitabı
3. Li Ki (Li Çi): Şair kitabı
4. Yi King: Değişimler kitabı
5. Jun Jiyu (Bahar ve son bahar kitabı)

İlk dört kitap kendisinden önce yaşamış bilgelerin sözlerini de içerirken, beşinci kitabın tamamı yalnızca kendisine aittir.

1-3. Öğretiler

Konfüçyüs'ün öğretileri ahlaki esaslar, ülke siyaseti ve bir takım dini konulardan oluşmaktadır. O, insanların ecdatlarının "Li" kanunu doğrultusunda yaşadıklarına inanıyordu ve bu nedenle çeşitli güzellik ve bereketler içindeydiler. Fakat onun dönemindeki insanlar o yaşam tarzını terk ettiklerinden dolayı bunlardan mahrum kaldılar. Konfüçyüs'e göre Li'nin çeşitli anlamları vardı ve temizlik, edep, teşrifat ve ibadet için kullanılmaktaydı. O, Li'nin takipçiliği ile her şeyin yoluna gireceğine ve örnek bir toplum oluşabileceğine inanmaktaydı.

1-4. Ahlaki Temeller

Konfüçyüs, doğru uygulandığında her şeyin yoluna gireceği beş irtibattan bahsetmektedir:

- 1- Baba ile oğul arasındaki irtibatta şefkat.
- 2- Büyük kardeşin küçük kardeşe şefkatli olması ve küçük kardeşin de büyük kardeş karşısında tevazu göstermesi.

3- Kocanın karısına karşı adaletli olması ve kadının da kocasına itaat etmesi.

4- Üst mevkide bulunanların ellerinin altındakilere ilgi duyması ve alt mevkidekilerin de onlara itaat etmesi.

5- Hükümdarların halka karşı şefkatli olması ve halkın da hükümdarlara karşı vefakârlığı.

Konfüçyüs örnek bir şehir ve yöneticinin halkla olan irtibatı hususunda şunları öğretmekteydi; Yöneticiler kanunlara uyarlarsa, halk da onları görerek en üst makamından en alt tabakaya kadar kanunlara uyacaklardır. O, insan-i kâmil hakkında da konuşmuş ve onun beş sıfatını şöyle dile getirmiştir: İzzetli olmak, azmin yüce ve değerli olması, niyetin halis olması, amel etmeye istekli olması ve güzel ahlaklı olması.

1-5. İbadetler

Konfüçyüs her şeyden önce bir ahlak öğretmeniydi ve bunun ötesinde bir iddiası da yoktu. İnsanlar onun öğretilerinde manevi bir ruh görmüş ve onu en yüce örnek dindar olarak kabul etmişlerdir. Onun açıkladığı din, oldukça sade ve tabiat ötesi konulardan uzak bir dindi. O daha çok, ibadetleri kendi dönemi ile uygun bir hale getirme çabası içerisindeydi. O şöyle diyordu:

“Geçmiş asırların kağanları saadetli ve şanslı kimselerdi. Çünkü geride kurban ve ibadet merasimlerini yerine getirip onlara karşı hassas bir şekilde saygılarını gösterecek olan nesiller bırakmışlardır.”

1-6. Takipçiler ve Rakipler

Yetmiş kişi olduğu söylenen Konfüçyüs öğrencileri, Çin'in dört bir köşesine giderek yönetici ve mevki sahiplerine ders vermekle meşgul oldular. Bu öğrencilerden bazıları da inzivaya çekilmeyi yeğlediler. Bu bilgenin öğretileri bir-iki nesil boyunca öğrencileri tarafından yaygınlaştırıldı. Ama artık Feodal saltanat düzeninin zayıflaması ve felsefi mekteplerin oluşmasıyla onun düşüncelerinin yayılması birçok sorunla karşılaştı. Bu öğretilerin her biri farklı açılardan bilgenin düşüncelerini hedef almaktaydı. Bu çekişmelerde kimi zaman Konfüçyüs ekolü, kimi

zaman da rakip akımlar üstün gelmekteydi. Buda inancının Çin'e girmesiyle bu çekişmeler artık son buldu ve Konfüçyüs düşünceleri belli bir ölçüde kenara itildi. Bununla birlikte onun azamet ve şöhreti her zaman Çin'de var olmuştur.

1-7. Resmi Din

Çin hükümdarları çeşitli dönemlerde her zaman için Konfüçyüs'e saygı duyar ve onu resmi olarak en büyük bilge bilip, ruhuna saygı gösterirlerdi. Kabrinin başında kurban kesmek öğrencileri döneminden beri süre gelen bir adettir. Ancak bu âdeti ilk gerçekleştiren padişah Kau Tseu olarak adlandırılmaktaydı. O, milattan önce 195 yılında bilgenin kabrini ziyaret ettikten sonra kurban sunmuştu. Ondan sonra diğer padişahlar da bu geleneği devam ettirip bilgenin ruhuna kurbanlar ve hediyeler takdim ettiler. 1911 yılında Konfüçyüs'ün ruhuna resmi saygı merasimi yavaş yavaş terk edildi. Bir süre sonra Çin hükümeti onun Newton ve Pastör denginde bir düşünür olduğunu dile getirmiş ve bunun için de düşüncelerinin ihyası için girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak 1949'da Çin Komünist devriminden sonra onun düşüncelerine karşı şiddetli bir mücadele başladı. Komünistler onu zahmet çeken sınıflara karşı üst tabakaları koruyan birisi olarak tanıttılar.

2. Taoizm

Tao veya Dao (Taoçuluk) M.Ö. 517 yılında vefat eden bilge Lao Tzu'ya aittir. Lao Tzu'nun gerçekten var olduğu veya yalnızca efsanevi bir kişilik olduğu konusunda uzmanlar arasında ihtilaf vardır. Mesela Sint'ten anlaşıldığı üzere o, M.Ö. 604 yılında Çin'de dünyaya gelmiş ve bir müddet padişahın sarayında arşiv sorumluluğunu üstlenmiştir. Lao Tzu, bir süre sonra bu görevi terk etmiş ve kendi ruhunu eğitmek için tüm işlerden hatta ilim tahsilinden dahi el çekerek evine çekilmiştir. İnsanlar onun hakkında oldukça meraklanmış ve onun düşüncelerini öğrenmek amacıyla ziyaretine gitmişlerdir. Söylendiğine göre Konfüçyüs de onu görmeye gidenler arasındadır. Bir süre sonra o, insanların sıkça gelip gitmesinden yorulur ve bu nedenle de doğup, büyüdüğü topraklardan göç eder. Şehir surlarının bekçilerinden biri onu göç ederken gördüğünde ona kendisine

bir şey öğretmesini rica eder. Lao Tzu bir kenara çekilerek ona bir risale yazar. Yazmış olduğu o cep kitabı günümüzde de mevcuttur. Onun adı “*Tao Te Ching*” yani Tao'nun risalesi ve onun özelliğidir. Bu risale, bazılarının mefhumu belirsiz olan bir takım kısa sözleri içermektedir. Risaleyi bekleme verdikten sonra oradan ayrılır ve artık ondan bir haber alamaz. Bazıları onun M.Ö. 517 yılında öldüğünü söylemişlerdir.

Lao Tzu'yu efsanevi bir şahıs bilenler, ona ait felsefenin Konfüçyüs'ün zamanından daha eskiye dayandığını ve adı geçen risalenin de önceden var olduğunu söylemektedir.

2-1. Lao Tzu ve Tao Te Ching Felsefesi

Lao Tzu'ya nispet verilen bu cep kitabı bir kişinin düşüncelerinin sonucu değildir. Asırlar boyu birçok yenilikler gerçekleşmiştir. Ancak içeriğinin çoğunluğu milattan önce dördüncü asra aittir.

Çin'in eski filozoflarına göre âlemdaki bütün hareketler “*Tao*” adıyla bilinen bir düzenin etkisi altındadır. Tao Çince “*Yol*” anlamındadır. Köken olarak nehir yatağına verilen isimdir. Bu felsefenin takipçileri âlemdaki değişiklikler için tıpkı bir nehir yatağı gibi sabit bir kanuna inanmaktaydılar. Onlara göre Tao'nun başlangıcı ve sonu yoktur. Madde âlemi oluştuktan sonra dengelerin sağlanabilmesi için Tao harekete geçmiştir. Bu yüzden Tao sözcüğü Yunancada uyumluluk anlamına gelen “*Cosmos*” kelimesine yakındır. Yunanlar evreni *Cosmos* olarak adlandırmaktaydılar.

Tao Te Ching kitabında şöyle geçer:

“Varlıklar doğal yollarından ilerlediği sürece tam anlamıyla uyum içerisinde hareket edecektir. Çünkü bu hareket Tao ile uyum içerisindedir. Ancak her hangi bir şey doğal yolundan saptığında uyumluluğunu da yitirir. İnsanın gayesi kendisini Tao ile uyumlu bir hale getirmek olmalıdır.”

2-2. Chang Thzeu ve Onun Makaleleri

Chang Thzeu, Lao Tzu'dan sonra Taoizm'in en meşhur filozofudur. Onun milattan önce dördüncü asırda farazi üstadı Lao Tzu'nun öğretilerini yaydığı söylenmiştir. Bu bilgeye otuz üç makale nispet verilmiştir

ve bu makalelerin çoğu kesin olarak ona aittir. O âlemdeki değişiklikleri deveran şeklinde ifade etmiştir. Ona göre tezat içerisinde olan şeyler bir birleri üzerinde etki gösterirler ve yok olurlar. O, hayır ve şerrin nispi olduğuna inanmakta ve düşüncelerini ifade etme yolunda örneklerden çokça faydalanmıştır.

2-3. Resmi Din

İlk olarak miladi 165 yılında bir Çin imparatoru tarafından Lao Tzu adında bir mabet yaptırıldı ve bu tapınağa birçok değerli hediyeler sunuldu. Ancak Taoizm yedinci asra kadar pek bir ilerleme kaydedemedi ama yedinci asırda Çin'de resmi din olarak tanındı. O dönemde Buda ve Konfüçyüs mektepleri Çin'de bir hayli yaygındı. Bazı kimseler Buda dininin Hindistan'dan Çin'e geçtiğini ve yerli bir din olmamasını öne sürerek Taoizm'i yaymaya başladılar. Bir takım adap ve gelenekler meydana getirip, çeşitli şeyler için ilahlar gündem ettiler. Buna rağmen Taoizm'in Çin'deki taraftarları yine de az idi ve yavaş yavaş da yok oldu. Çin Komünist devletinin dini düşüncelere karşı ciddi bir tepkisi olmasına rağmen hala bu dinin sihir alanına ilgi duyan kimseler bulunmaktadır.

3. Şinto

Tanrıların yolu anlamına gelen Şinto, eski Japon dinlerindedir. Japonlar bu dini Amaterasu adıyla bilinen güneş tanrısını atalarının yurdunun koruyucusu bilmektedirler. Saltanat ailesini de bu tanrının soyundan ve o tanrının tecessümü olarak tanımaktadırlar.

3-1. Toplumsal Geçmişi

Buda Mahayana dini miladi olarak yaklaşık 552 yılında Japonya'ya girmiş ve Şinto'yla karşılaştıktan sonra birçok Buda unsurunu Şinto mektebine aktarmıştır. Milli ilahlara ve imparatora tapmak, ölümler için saygı gösterip, kurban kesmek ve vatan prestelik bu dinin adaplarındandır. Zen dininden belli bir ölçüde ilham alan ve yiğitlerin yöntemi anlamına gelen Bushido mektebi, yiğitliği ve şeref için mücadele vermeyi gerektirmekteydi. Buna göre askerler yenilgiye uğradıkları zaman bir törenle

hayatları boyunca yanlarında taşıdıkları hançerle kendilerini öldürüp, vatan yolunda şehit olurlardı. Şinto dini de defalarca kez yenilikler yaşamıştır. 1946 yılında imparatora tapmak yine imparatorun kendisi tarafından kaldırılmıştır. Günümüzde bu din Japonya'da Buda dininin yanında hayatını idame ettirmektedir.

3-2. Şinto'nun Kitapları

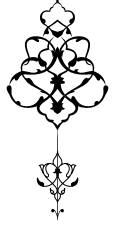
Şinto dininde geçmişlerin adap ve geleneklerini içeren kitaplar görülmektedir. Bu kitaplar değişik dönemlerde hazırlanmıştır. Onlardan biri miladi 806 yılında yazılmış ve din âlimlerinin savunulması hususundaki eski öyküleri ele almıştır. Diğer bir kitap ise onuncu asra aittir ve Şinto'nun ibadetlerini, amellerini, geleneklerini ve özellikle de imparatora tapmanın adabını ele almıştır.

3-3. Riyubu

Sonunda Buda dini miladi VIII. asırda Japonya'da tamamen yaygınlaşmış ve ülke yetkilileri onu kabul etmiştir. Böyle bir durumda yerli ve eski din olan Şinto dini ile yabancı ve yeni olan Buda dini bir noktada birleştirilmeliydi. İşte böylesi bir dönemde bazı Buda âlimleri eski Japon ilahlarının her birinin aslında Buda-sattva olduğunu ve orada ortaya çıktığını mukâşefelerinin bir sonucu olarak ilan ettiler. Aynı şekilde güneş tanrısı olan Amaterasu'nun Buda'nın tam anlamıyla Japonya'da ortaya çıkması olarak ilan ettiler. Bu mektebe, karma Şinto dini anlamına gelen Riyubu denildi ve bu şekilde tebliğ edildi. Bu yöntemle Şinto dini yenilendi ve ihya edildi.

3-4. Resmi Din

Yaklaşık dokuz asır sonra yani XVII. asırda bazı din önderleri eski Şinto'nun ihya edilmesinin iyi olacağını söylemişlerdir. Sonunda 1867 yılında Japon halkının sosyal yaşantısında yeni gelişmeler gerçekleşmiş ve Amerikalı yolcuların Japonya'ya uğramasıyla bu ülkenin kapıları turistlere açılmıştır. Bir süre sonra Japon imparatoru Şinto'yu resmi din ilan ederek, Buda dinine ait şeylerin ondan ayıklanması emrini verdi. Bu iş

başlangıçta kaba-kuvvet ve güç kullanılarak gerçekleştirildi. Çünkü insanlar hala Buda dinine bağlıydılar. Nihayet 1889 yılı anayasasında Japon halkının tamamı için mutlak din özgürlüğü resmîyet kazandı. Ancak devlet Şinto dininin tarafını tutuyordu.

Şinto, Amerika'nın 1945 yılında Japonya'ya atom bombaları atıp, bu ülkeyi işgal ettiği ana kadar devlet dini olarak kaldı. Onun öğretileri gençleri batı uygarlığının nüfuzuna karşı cesaretlendiriyordu. 1945 yılından sonra bu dinin merasimlerini yerine getirmek serbestlik kazandı.

Altıncı Bölüm
Eski İnan

1. Mağan Dini

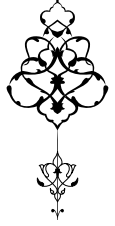
Zerdüşt gelmeden yani Medler henüz hükümdar olmadan önce, İran'ın Arya ırkına mensup olmayan yerli halkı “*Mağan Dini*” olarak adlandırılan bir dine bağlıydılar. “*Meğ*” (Meguş) kelimesi eski İran dilinde hizmetçi anlamındaydı. Görünüşe göre Mağan, o toprakların yerlilerine verilen bir isimdi ve aynı Hindistan'ın Dravidianları gibi Ariyalıların oraya gelişinden sonra kendi topraklarını onlara teslim etmişlerdir. Arap dilinde Zerdüşt dinine mensup olanlar için kullanılan “*Mecusi*” terimi de “*Meguş*” kelimesinden türemiştir.

Bazı araştırmacılar, Zerdüşt dinindeki iki tanrı inancının yani iyilikler tanrısına ve kötülükler tanrısına inancın eski Mağan'dan geldiğine inanmaktadırlar. Tarih kitaplarından anlaşıldığı üzere eski Mağanlar iki tanrıya tapmaktaydılar. Ayrıca Mağanlar kıyamete de inanmaktaydılar.

2. Zerdüşt Dini

Aryalıların İran'a girmesinden birkaç asır sonra bu kavim yavaş yavaş şehir ve yerleşik hayata geçmeye başladı ve bu durum onların dünya görüşünü de bir hayli etkiledi.

O dönemlerde ıslah ve terbiye edici bir sisi ortaya çıkarak İranlıları yeni bir dine davet etti ve bu şekilde Mağan dinini ortadan kaldırdı. Kendini iyi ve aydın bir tanrının elçisi olarak tanıtan bu peygamberin adı Zerdüşt idi. O kendi dinini, dünyayı olumsuzluklardan temizlemek, onu iyilik ve aydınlığa doğru götürmek üzere Ahura Mazda'dan aldığını iddia ediyordu.

Zerdüş'tün peygamberliği hakkında İmam Cafer-i Sadık'dan (as) şöyle nakledilmektedir:

“Peygamber Efendimiz (saa) [Medine'ye yerleştikten sonra] Mekke halkına bir mektup yazarak onları putperestliği terk etmeye ve İslam dinini kabul etmeye mecbur kıldı. Mekkeliler cevaben onlardan cizye almasını ve puta tapmalarına izin vermesini önerdiler.

Allah Resulü (saa) onların cevabında yalnızca kitap ehlinden cizye aldığını yazdı. Onlar Allah Resulü'nü (saa) yalanlayarak, kendisinin Hecer¹ Zerdüş'terinden cizye aldığını yazdılar. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (saa) şöyle yazdı: Zerdüş'tlerin bir peygamberi vardı ve öldürüldü. Kitapları vardı ve yakıldı. Peygamberleri onlara bir kitap getirmiş ve o kitap on iki bin inek derisi üzerine yazılmış idi.”²

Zerdüş'tün takipçileri “*Mecusi*”, “*Gebr*” ve “*Parsi*” adlarıyla anılmaktadırlar. “*Mecus*”³ kelimesi Kur'an-ı Kerim'de sadece bir defa Hacc suresinde birkaç tevhit dininden bahsettikten sonra ve müşriklere değinmeden önce yer almıştır. İslam âlimlerinin çoğu Zerdüş'tün peygamber olduğunu kabul etmiş ve Mecusileri kitap ehlinden saymışlardır.

Süryani dilinde kâfir anlamına gelen “*Gebr*” kelimesi başkaları tarafından onlar için kullanılmıştır. “*Parsi*” kelimesi ise genellikle Hindistanlı Zerdüş'tleri ifade eder.

Zerdüş't dini milattan yaklaşık bir asır önce değişime uğramış ve ona “*Mazdayasna*” adını vermişlerdir. Mazdayasna sözlükte “*Mazda'yı övme*” anlamındadır.

2-1. Zerdüş'tün Hayatı

Âlimlerin eski dönem İran peygamberinin varlığı konusunda tereddütleri vardır. Ancak bu alimlerin birçoğu, onun varlığını inkâr etmemektedirler. “*Zarathushtra*” kelimesinden türeyen Zerdüş't, Zertüş't, Zeradeşt, Zerateşt, Zerdühšt ve benzeri kelimeler (Zerdüş'tün semavi kitabının bir

¹ Bahreyn'in bir bölümü veya tamamıdır.

² el-Kâfi, Tahran: Mektebet'us-Saduk, 1962), c.3, s.567.

³ “*Mecus*” Arap dili edebiyatına göre, çoğul cins ismi olup, tekili *Mecusi*'dir. Aynen “*Arap*” ve “*Arabi*”, “*Rum*” ve “*Rumi*” gibi...

bölümü olan) Gathalar'da geçmektedir ve sahih olan görüşe göre sarı deve sahibi anlamına gelen “Zerdeşter” kelimesinin muadilidir.

Zerdüşt'ün babasının adı, yaşlı at sahibi anlamına gelen Poruşaspa, annesinin adı, inek sağan anlamına gelen Dugdova ve hanedanının adı ise beyaz ırk anlamına gelen Spitama'dır.

İslam âleminin meşhur tarihçilerinden birisi olan Taberi ve onun takipçileri, Zerdüşt'ü Filistinli bilmişler ve onun oradan İran'a geçtiğini söylemişlerdir. Ancak Zerdüşt'ün takipçileri gibi tarihçilerin geneli onun İranlı ve Azerbaycan halkından olduğuna inanmaktadırlar. Onun peygamberliğe seçildiği yerin, Urumiye gölünün⁴ yakınlarındaki bir dağ olduğunu söylerler. Bu nedenle, Urumiye gölünün suyu Zerdüştler için kutsaldır. Bazı araştırmacılar da onun eski İran'ın doğu bölgelerinden olduğuna inanmaktadırlar.

Zerdüşt'ün yaşadığı zaman konusu da ihtilafli olup, M.Ö. altı binli yıllara dayandırılmaktadır. Ancak meşhur olan görüşe göre, o M.Ö. 660 yılında dünyaya gelmiş ve 630 yılında yani otuz yaşındayken peygamberliğe seçilmiştir.

Zerdüşt peygamberliğe seçildikten hemen sonra dönemin padişahı olan Goştâsp'a giderek onu kendi dinine davet etmiş ve Goştâsp da bu daveti hiç beklemeden kabul etmiştir. Firdevsi'nin Şehnamesinde geçtiği üzere İranlılar o dönemde Turanlılara haraç vermekteydiler. Zerdüşt, padişaha başkalarına haraç vermemesini emretti ve o da bunu kabul etti:

<i>Bu dönemde ortaya çıkınca</i>	<i>Mübarek oldu o şah yıldızı</i>
<i>Dedi şaha o yaşlı Zerdüşt</i>	<i>Dinimizde olmaz zillet</i>
<i>Çin padişahına haraç vermen</i>	<i>Dine ne yarar sağlar</i>
<i>Endişemden sana bir örnek</i>	<i>Geçmiş yıllarımıza bir bak</i>
<i>Hiçbiri Türklere vermedi haraç</i>	<i>İranlıya yakışmaz böyle bir yük</i>
<i>Goştâsp kabul etti bu sözü</i>	<i>Emir verdi haraç verilmeyecek</i>

⁴ Urumiye Gölü (Farsça: *دریاچه ارومیه*), İran'ın Kuzeybatısında, Batı Azerbaycan Eyaleti ile Doğu Azerbaycan Eyaleti arasında bulunan tuz gölü. İran'ın en büyük gölüdür ve aynı zamanda Dünya'nın en büyük ikinci tuz gölüdür. Göl 5,200 km² yüzölçümüne sahip olup en derin yeri yaklaşık 16 metredir. Tebriz, gölün kıyısındaki en büyük yerleşim yeridir. (Mütercim)

Onların bu tutumu Turanlıları oldukça öfkelenirdi ve İran şahına bu dini terk etmesini söylediler. Bunun ardından İran üzerine bir ordu gönderdiler. Zerdüşť rivayetlerine göre, Zerdüşť'ün bizzat kendisi de bu savaşa katıldı ve öldürüldü. Goştâsp Turanlılara galip geldi ve Zerdüşť dinini yaymaya devam etti. Oğlu İsfendiyar'ı da bu dini yaymak üzere dünyanın dört bir yerine elçi olarak göndermekteydi.

Zerdüşť'ün M.Ö. 583 yılında yetmiş yedi yaşındayken Afganistan'ın Belh şehrindeki ateş mihrabında Turanlılar tarafından öldürüldüğü de söylenmiştir.

Zerdüşť'ün peygamber olarak gönderildiği Firdevsi'nin şehname-sinde de geçmektedir. Ancak ne yazık ki, bu olay kitabın efsaneler bölümünde geçer. Goştâsp (Zerdüşť'ün davetini kabul edip, onun dinine giren padişah) hakkında da çeşitli ihtilaflar vardır. Bazıları onun Ahameneş'in I. Daryuş'un babası olan Viştaspa olduğunu söylemişlerdir. Öte yandan Viştaspa'nın bir padişah değil de bir vali olduğu tarihin kesin olan gerçeklerindedir.

2-2. Avesta

Zerdüşťlerin mukaddes kitabı “Esas” ve “Temel” anlamına gelen Avesta'dır. Bu kitap eski İran'a ait olup, Avesta diliyle yazılmıştır. Pehlevi ve Sanskrit dilleriyle aynı köktendir. Birçok araştırmacının vardığı sonuca göre, Avesta hattı Sasaniler döneminde (M.S. 226–641) oluştu. Önceleri hafızlar tarafından zihinlerde yer eden Avesta, bu yazı hattıyla kaleme alınmış oldu. Bir görüşe göre de bu olay İslam'ın gelişinden sonra gerçekleşmiştir.

Zerdüşťler ve araştırmacılar Avesta'nın aslında çok daha büyük olduğu konusunda hemfikirdirler. Bazılarının inancına göre, rivayetlerde de buyrulduğu gibi on iki bin inek derisinin üzerine yazılmıştır. Günümüzdeki Avesta seksen üç bin kelimededen oluşmaktadır. Avesta'nın aslının üç yüz kırk beş bin yedi yüz kelime olduğu yani hâlihazırda elimizde olandan dört kat daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Asıl Avesta 21 neskten (kitap veya bölümden) oluşmaktaydı ve günümüz Avestası da 21 nesktir.

Avesta'nın beş bölümü vardır:

1- Yansa (Kutlama ve Tapınma); Bu bölümün bir kısmı Gatalar (ilahiler) olarak adlandırılmaktadır. Dua ve dini öğretilerden oluşan ve Avesta'nın en meşhur bölümü olan Gatalar, Zerdüş'tün kendisine nispet verilmiştir. Avesta'nın diğer bölümleri ise Zerdüş'tin öncülerine nispet verilmektedir.

2- Visparad (Bütün Efendiler), duaları içerir.

3- Vendidad (Şeytana karşı kanun), helal, haram, necis ve pak olan şeyler hakkındadır.

4- Yaştlar (Dua, ilahi ve zikir)

5- Horde Avesta, bayramlar, dini törenler ve ilahilerin belirlenmesi hakkındadır.

Zerdüş'tler Avesta'nın yanı sıra Zend Avesta adında bir tefsire ve aynı şekilde Pehlevi dilinde diğer bir mukaddes kitaba da sahiptirler.

2-3. Zerdüş'tün Öğretileri

Zerdüş't dininde; söylemde, düşüncede ve davranışta doğruluk olmak üzere üç temel esas vardır. Bu esasın benzerini diğer dinlerde de görmek mümkündür. Örneğin İslam dininde şöyle geçer: İman kalple tasdik etmek, dille ikrar etmek ve uzuvlarla amel etmektir.⁵

Aydınlık tanrısının göstergelerinden biri olan ateşe saygı göstermek, onun sönmemesini sağlamak ve ateş mihrabı olarak bilinen mabetlerde onun etrafında Mubitlerin öncülüğüyle has bir merasimin yerine getirilmesi bu dinin en belirgin özelliklerindendir. Aynı şekilde gelişim, çiftçilik, hayvancılık ve şehirlerde yaşamak övülen işlerdendir. Özellikle köpek ve inekler olmak üzere hayvanlara saygı göstermek ve insanlarla iyi geçinmenin özel bir yeri vardır. Onlar geçmiş dönemlerde ölümlerini toprağa, suya ve ateşe bırakmazlardı. Çünkü bu üç maddeyi mukaddes bilip onları kirletmek istemiyorlardı. Bundan ötürü hayvanların yemesi için cenazeleri Dakhma (Sessizlik kuleleri) adındaki bir mekâna bırakırlardı. Ancak son yıllarda ölümlerini toprağa defnetmektedirler.

⁵ Bihar'ul Envar, c.69, s.73

2-4. Yaratılış Öyküsü ve İki Tanrıya İnanış

Zerdüştlerin iki tanrıya yani iyilik ve kötülük tanrısı veya aydınlık ve karanlık tanrısına hangi dönemde tapmaya başladıkları bilinmemektedir. Zerdüşt'ün kendisine isnat edilen (Yesna'da) Gatalar bölümünde Ehriman, Kutsal Bilgenin karşısında yer almıştır. Bir başka deyişle aydınlık ve karanlık tanrıların üstünde olan tek ilah Ahura Mazda'nın karşısında rakip olmuştur. Öte yandan Zerdüştlerden Zurvaniler adında bir grup Sasaniler döneminde ortaya çıkmış ve Zurvan (Zruuan) adındaki tek tanrıya inanmışlardır. Onu aydınlık ve karanlık tanrılarından üstün bilmekteydiler. Bu fırkanın o dönemin İran'ında çok taraftarı vardı.⁶

2-5. Tanrılar

Zerdüşt dinini incelediğimizde Zerdüşt'ün İranlılar arasında dini reform yapmak için kıyam ettiğini ve Aryalıların eski dinlerine ait hurafelere saldırdığını görmekteyiz. Ahura Mazda'yı tebliğ etmesi ve kendi kavminin Daeva (Div) diye adlandırılan tanrılarını batıl bilip onları, "Yalanı Sevenlerin Tanrısı" diye adlandırması bunun bir örneğidir. Zerdüşt dininde Ahura Mazda'nın İbrahim dinindeki meleklerin konumunda olan altı yardımcısı vardır. O yardımcılarını kutsal ölümsüzler anlamına gelen Amesha Spenta olarak adlandırıyorlardı. Onların mukaddes bilge anlamına gelen Spenta Mainyu adında bir rehberleri vardı. Kendilerinin isimleri ise şöyleydi:

- 1- Vohuman
- 2- Asha-vahishta
- 3- Xshathra-vairya
- 4- Spenta-armaiti
- 5- Haurvartat
- 6- Ameretat

Onlardan sonra Yezeteler yer almaktadır. Onlardan otuz tanesi meşhurdur. Onlar kutsal bilgenin teşkilatıdır ve bunun mukabilinde Ehrimen'in de teşkilatı vardır.

⁶ Esasen eski dönemlerde iki tanrıya inanmak yaygın bir durumdu. Onun bir çeşidine "Ganusi Ekolu" denilmekteydi. Bu kelime Yunancadan gelmektedir. Günümüzde de Gnostic olarak telaffuz edilmektedir.

Zerdüşî dinine göre dünyanın şu anki dönemi 12000 yıldır. İyilik tanrısı 3000 yıl dünyaya hükmetti. Bu müddet içerisinde kötülük tanrısı karanlıktaydı. Sonra kötülük tanrısı karanlıktan çıktı ve iyilik tanrısıyla karşılaştı. İyilik tanrısı mücadele etmesi için ona 9000 yıl mühlet verdi. O, sonunda kendisinin zafere ulaşacağından emindi. Bu müddette her ikisi de iyilik ve kötülük yaratmaya başladılar. Böylece birbirleriyle savaşa koyuldular. 3000 yıldan sonra Zerdüşî yaratıldı. Bu müddetten sonra güçlerin dengelenmesi iyilik tanrısının lehine tamamlandı ve yükselişine devam etti.

2-6. Ahir Zaman

Zoroastrean Millennialism kitabında Zerdüşî'nin soyundan üç kurtarıcının zuhur edeceğinin beklenildiği ele alınmaktadır. Bu kurtarıcılar, bir-biri ardınca dünyayı adaletle dolduracaktır. Bu kurtarıcılar, şunlardır:

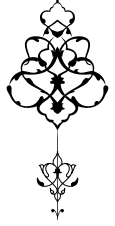
- 1- Huşider, Zerdüşî'ten 1000 yıl sonra.
- 2- Huşidermah, Zerdüşî'ten 2000 yıl sonra.
- 3- Soaşyans (veya Soaşyant), Zerdüşî'ten 3000 yıl sonra gelecek ve onun zuhuruyla dünya son bulacaktır.

2-7. Ruhun Bekası

Zerdüşîtler ruhun ölümsüzlüğüne inanmaktadırlar. Onlar, ruhun bedenden ayrıldıktan sonra kıyamete kadar berzah âleminde kalacağını söylemektedir. Aynı şekilde onlar sırat köprüsüne, amellerin tartılmasına, cennet ve cehenneme inanmaktadırlar. Zerdüşît dinindeki cennet İslam dinindeki gibidir. Ancak ateş mukaddes olduğundan dolayı Zerdüşît inancındaki cehennem çok soğuk, pis ve yılan gibi hayvanların günahkârlara eziyet ettiği bir yerdir.

2-8. Şu Anki Durumu

İslam ordusu II. Halife döneminde İran'ı fethetti. Bu fetihden sonra İranlılar Zerdüşîtlüğü terk ederek İslam dinini seçti ve bu dine birçok hizmetlerde bulundular. Bu hizmetlerin şerhi Şehit Mutahhari'nin (ra)

yazmış olduğu “İran ve İslam’ın Karşılıklı Hizmetleri” adlı kitapta yer almaktadır. Behram b. Keykubat isimli bir mubedin M.S. 1600 yılında uydurduğu Sencan öyküsüne göre İran fethedildikten sonra Zerdüşter bir asır boyunca Müslümanların eziyetine maruz kalmışlardır. Daha sonra müneccimlerin tavsiyesi üzerine deniz yoluyla Hindistan’ın Bombai şehrine göç etmişlerdir. Bu öykü tarihçiler tarafından onaylanmamaktadır. Onlar Zerdüşterin Hindistan’a göçünün İslam’dan önce başladığını ve İslam’dan bir müddet sonrasına kadar devam ettiğini savunmaktadırlar. Şu anda Zerdüşterden yüz elli bin kadar İran topraklarında huzur içerisinde yaşamakta ve “Parsi” diye adlandırılmaktadırlar. Onlardan yaklaşık elli bin kişi de Yezd, Kirman ve Tahran’da yaşamaktadır.

Zerdüşter tahsilli ve kültürlü bir kavim olup, insanlarla her zaman iyi geçinmişlerdir.

3. Mithraizm

Mithraizm, Zerdüşter dininin Ahamenişlerin son dönemlerinde İran’da yaygınlaşmış ve bu topraklardan Küçük Asya olarak adlandırılan Anadolu’ya kaymıştır. Mithraprestlerin inancına göre, Mithra tanrısı kendisini bir kere insan şeklinde mağarada göstermiştir. O Mağara çevresi ve yakınlarında koyunlarını güden çobanlar, ona iman etmişlerdir. Mithra tanrısı bir boğayı kurban ederek onun kanını yeryüzüne serpmiş. O kan damlaları nereye düştüyse, o yer bereketlenmiş ve yemyeşil olmuş. Tanrı Mithra, birkaç sene sonra göğe çıkmış ve onun ruhu her zaman kullarına yardım için hazır bulunmuştur.

Mithraizm’e yönelen kimsenin yedi aşamadan geçmesi gereklidir ve her aşamada ona şu isimler verilmektedir: “Karga, Gelin, Asker, Arslan, Persli, Güneşin Elçisi ve Baba”. Sonra da Hıristiyanlıktaki gibi şarap ve ekmek törenini anımsatan bal ve ekmek töreni gerçekleşir, sonunda da onu inek kanyla vaftiz ederler.

Mithraprestler, Tanrı Mithra mağarada kendisini göstermiş olduğundan mabetlerini mağaralarda yapıp, orada Mithra’ya taparlardı. Günümüzde Avrupa’nın bazı kesimlerinde terk edilmiş bu mabetler göze

çarpmaktadır. Dokuzuncu bölümde değineceğimiz üzere Hıristiyanlığın bir takım inançları Mithraizm'den alınmıştır.

4. Mani Dini

Mani dini Hıristiyanlık ile İslam'ın zuhuru arasında meydana gelmiş ve kısa sürede yaygınlaşarak samimi takipçiler edinmiştir. Bu din, Zerdüştlük ve Hıristiyanlık dinlerinin karışımından ve biraz da Sabiilik ile Budizm inançlarının terkibinden oluşmaktadır. İrfani ve insani esaslar bu dinin çabuk yayılmasını sağlamış, doğuda Çin'e ve Batıda da Avrupa'nın göbeğine kadar ilerlemesine neden olmuştur. İran, Roma ve diğer bölgelerin hükümdarları Mani dinine karşı düşmanca bir tutum sergileyerek onları gruplar halinde katletmiştir. En son Avrupa teftiş mahkemesi Miladi XIII. asırda onların yeryüzünde kalan son grubunu da yok etmiştir.

4-1. Mani'nin Geçmişi

Mani M.S. 216 yılında Babil şehrinde İranlı olan bir aileden dünyaya gelmiştir. Babası Hamedan'dan Babil'e giden ve Sabiilik inancı üzerinde olan Patik adlı bir şahıs idi.

Mani M.S. 228 yılında peygamberliğini ilan etti ve dinini tebliğ etmek amacıyla çeşitli bölgelere yolculuklar yaptı. O, 243 yılında birinci Şapur'un taç merasiminde oraya giderek onu kendi dinine davet etti. Padişah bu daveti kabul etti. O da Sasani Pehlevisine bir kitap gönderdi ve adını Şapurgan koydu. O dinini tebliğ etmek için Orta Asya'ya da yolculuk yaptı ve yirmi yıl sonra birinci Behram'ın döneminde İran'a döndü. Ancak bu padişah, Mani'ye düşmanlık ederek 274 senesinde onu öldürdü.

Takipçileri ondan sonra Mani dinini tebliğ ederek bu dinin Avrupa ve Çin'in bazı bölgelerine kadar ulaşmasını sağladılar. Mani inancına mensup olanların çoğunluğu Orta Asya'da idi. Bu din, Zerdüşterin ve Hıristiyanların baskıları sonucu zayıf düştü ve bir süre sonra İslam'ın yayılması ile birlikte neredeyse yok oldu. Mani dininin azınlıkları Bosna hersek gibi bölgelerde asırlarca yaşamlarına devam etmiş ve sonunda da yok olmuşlardır. İslam'ın ilk asırlarında gerçekleşen İran milli ayaklanmaları-

nın bazıları Mani inancından ilham almaktaydı. İslam'ın ilk asırlarında bazı zındıklar da Mani inancına meyilliydi.

4-2. Mani Dininin Kaynakları

Mani dininin kaynaklarından birçoğu İslam'ın zuhurundan asırlar sonrasına kadar varlığını sürdürmüştü. Eski tarih kitaplarında onlarla ilgili bir takım konular nakledilmiştir. Bu kitaplar yavaş yavaş yok olmuştur. Son zamanlarda Çin Türkistan'ının Turfan şehrinde Mani dinine ait birçok eser yeraltından çıkartılmış ve Mani inancına ait bilgilerimizi fazlalaştırmıştır.

Mani dininin getirmiş olduğu yeniliklerden biri de halkın genelini okuma yazma bilmemesini göz önünde bulundurup resim sanatını kullanmasıydı. Dini konuları yazmanın yanı sıra onları resme de döküyordu. Arjang adında bir mecmua oluşturmuş ve az önce de bahsettiğimiz gibi onun kalıntıları son zamanlarda keşfedilmiştir. Onun ve takipçilerinin bazı kitapları da tasvir şeklindeydi. Aşağıdaki altı kitap kesin olarak Mani tarafından yazılmıştır:

- 1- Şapurgan, Pehlevi dilinde olan bu eserin bazı parçaları Turfan'da keşfedilmiştir.
- 2- İncil, bu kitap bir tasvir kitabıdır ve muhtemelen esas Arjang odur.
- 3- Hükümleri içeren, yaşayanların hazinesi.
- 4- Pragmatya (Kapsayıcı kitap).
- 5- Sırlar kitabı.
- 6- Devler kitabı.⁷

4-3. Öğretiler ve Temeller

Mani şöyle diyordu: *“İlahi hikmet ve hakikati peygamberler farklı zamanlarda ve topraklarda yaymışlardır. Bir zamanlar Buda Hindistan'da, Zerdüşt İran'da, İsa Filistin'de peygamberdi ve şu anda ben Allah'ın peygamberiyim.*

⁷ Türkiye'de basılan bu tarih kitaplarında sıralama şöyledir: 1- İncil, 2- Hazine, 3- Sırlar, 4- Efsaneler, 5- Devler Kitabı, 6- Mektuplar, 7- İlahiler, 8- Dualar. (Mütercim)

Hakikatleri Babil topraklarında yaymak üzere görevliyim.” Mani öğretilerinin çoğu Hıristiyanlık ve Zerdüştlük üzerine kuruluydu. Bu dinde ışık ve karanlığın savaşı önemli bir role sahiptir.

Mani inancına sahip olanlar, insanları dini açıdan beş sınıfa ayırıyorlardı:

1- Melekler veya Mojalar; bunlar on iki kişi olup Mani'nin halifeleri sayılmaktaydı.

2- Oskoflar veya İspaglar; bunlar yetmiş iki kişiydiler.

3- Keşişler veya Magistaglar; bunlar üç yüz altmış kişiydiler.

4- Seçilmişler veya Ahmanlar; onların sayısı çok fazlaydı ve Mani dinini tebliğ ediyorlardı.

5- Niyuşendegan veya Nigoş-agan; onlar Mani'nin takipçileriydi ve sayıları bir hayli fazlaydı.

Maniler, Zerdüşť dininden etkilenecek üç ahlaki temele uyuyor ve onu üç mühür olarak adlandırıyorlardı:

1- Ağzı mühürlemek (kötü sözden sakınmak)

2- Eli mühürlemek (kötü davranıştan sakınmak)

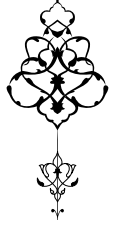
3- Kalbi mühürlemek (Kötü düşüncelerden sakınmak)

Maniler, aynı zamanda vejeteryendirler. Birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar olanların evlenmeye ve mal biriktirmeye hakları yoktur. Manilerin namaz ve oruçları da vardı. İslam dönemindeki Sofilerin hangahı gibi onlar da mabetlerini hangah olarak adlandırmışlardır.⁸

5. Mazdek Dini

Toplumsal krizlerin dini inançların oluşmasında önemli bir rolü vardır. Böylesine kritik zaman ve mekânlarda tesis edilen dinler, genele de yayılmaktadır. Tümüyle toplumsal bir din olan Mazdek dini bu iddianın şahitlerindedir. Firdevsi Şehnemesinde Kavad'ın krallığından söz ederken Mazdek'in ortaya çıkışı hakkında genişçe açıklama yapmaktadır.

⁸ Manilerin inançları, Seyid Hasan Takizade'nin iki sohbetinde geniş bir şekilde yer almış ve onun “*Mani ve Din*” adlı kitabında basılmıştır.

Firdevsi şöyle der: “Mazdek, kriz döneminde halkı ambarlara saldırmaları için ayaklandıran ve bu yolla meşhur olan bir bilgidir.”

5-1. Mazdek'in Hayatı

Bamdad'ın oğlu Mazdek, Kavad'ın M.S. 488-531 yıllarındaki padişahlık döneminde bilginler ve bilim adamları arasından şu anda “*Kut'ul Emare*” olarak bilinen Dicle nehri kenarındaki Mazarya şehrinde kıyam etti. Tarihçiler ve hatta ona muhalif olan kimseler bile onun akıl, mantık ve üstün özelliklerine değinmişlerdir. Onun takvalı ve sade giyinen bir kişi olduğunu söylerler.

Mazdek hiçbir zaman peygamberlik iddiasında bulunmadı. O kendisini, miladi yaklaşık 300 yılında Mani dininde reformlar yapan, İran ve Roma'da takipçileri bulunan Bondos'un takipçisi bilmektedir.

5-2. Mazdek'in Kıyamı

Firdevsi Şehnamesinde şöyle yazmaktadır:

“Mazdek, bilge ve hatip bir kişiydi. Bir gün ülkesinde aç ve yoksul insanların padişahın sarayının etrafında toplandıklarını ve ondan ekme istediklerini gördü. Sarayda iyi bir konumu olan Mazdek, padişaha: “Eğer birini yılan ısırır ve ölecek duruma gelir, fakat onun arkadaşı veya komşusunun elinde her derde deva ilaç bulunmasına rağmen onu vermekten sakınırsa, bu şahsa ne yapmak gerekir?” diye sordu. Kavad bu soru üzerine: “Onun cezası ölümdür” dedi. Mazdek yine sordu: “Eğer insanların ekmeğe ihtiyacı olur ve elinde ekme bulunan kimse onlara ekme vermezse onun cezası ne olur?” Kavad: “Onun cezası da ölümdür” dedi.

Mazdek insanlara şöyle dedi: “Ambarlara saldırın, yiyecekleri alın ve açlıktan kurtulun.” Onlar böyle yaptığında Kavad, Mazdek'i azarladı. Bunun üzerine Mazdek şöyle dedi: “İnsanlar aç ve ambarlar dolu idi. Ben bu işi senin görüşün doğrultusunda yaptım.”

Ondan sonra, Mazdek meşhur oldu ve Kavad da onun ortak inancını kabul ederek, onun yayılmasını destekledi. Soylular ve Zerdüşt din adamları Mazdek'e karşı kıyam ettiler ve onun dinini kabul eden Kavad'ı bile tahttan indirdiler. Kavad daha sonraları tekrar tahtını ele geçirmeyi

başardı ama ondan sonra Mazdek'in taraftarlarını desteklemedi. Onun oğlu ve halefi olan, soyluların ve Mubedlerin desteğini alan Anoushirvan, 528'de Mazdek ve takipçilerinden birçoğunu öldürdü. Onlardan can tehlikesi bulunan bir grup saklandılar ve İslam'ın zuhurundan yıllar sonrasına kadar bazı vakitler açığa çıktılar. İslam'ın ilk asırlarındaki bazı içten pazarlık yapanların Mazdek inancına eğilimleri vardı.

5-3. Görüşler

“Mazdekname” adlı bir kitapta toparlanan Mazdek'in düşünceleri İslam'ın zuhurundan sonra İbn-i Mukaffa tarafından Arapçaya tercüme edilmiş ve yıllarca varlığını korumuştur. Ancak şu anda bulunmamaktadır. Mazdek'in bazı yönlerden Konfüçyüs ve Eflatun ile benzerliği de vardı. Çünkü onun mezhebi tamamen siyasi ve toplumsal bir mezhepti. Mazdek bir tür mal ortaklığını tebliğ ediyor ve insanlar arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmak için çalışıyordu. Soylular ile soylu olmayanların evlenmesini caiz biliyordu. Mazdek'in cinsel paylaşımına inandığı şeklinde yayılan bilgi doğru değildir.

Yedinci Bölüm

İslamdan Önceki Arap Dinleri

1. Cahiliye Dönemi Araplarının Din Anlayışı

Araplar iki gruba ayrılmaktaydı: Kâhtaniler ve Adnânîler. Kâhtani Arapları Sami ırkından eski bir kavim olup, Arap yarım adasında ve özellikle de onun güneyinde yaşıyorlardı. Adnânî Arapları da kendi soylarını Hz. İsmail'in (as) soyundan olan Adnan'a dayandırmaktaydılar. Arapların en tanınmış, güçlü, İslam'dan önce ve sonra öncülük eden kabilesi Kureyş idi ve Adnânî Araplarından sayılmaktaydılar. Peygamber Efendimiz (saa), onun halifeleri ve İslam'ın ilk dönemindeki yüce şahsiyetler bu kabileden idiler.¹

Araplar İslam'dan önce göçebe ve okuma-yazma bilmeyen bir kavim olarak tanınmaktadırlar. İslam dini, o kültürden yoksun dönemi "*Cahiliye Dönemi*" olarak adlandırmaktadır. Bu nedenle o döneme ait kaydedilmiş herhangi bir tarih bilgisi bulunmamaktadır. Var olan bilgiler, sözlü alıntılar olup, İslam medeniyetinin zuhurundan sonra kaleme alınmıştır. Günümüz bilim adamları o konuların çoğunu kabul etme konusunda tereddüt içerisindedirler. Bu hususta Kuran-ı Kerim'de ve hadislerde geçen değerli konular cahiliye dönemindeki Arapların bazı ahlaki ve inançsal boyutuna ait genel konulardır ve tarihsel konuları açıklama hedefi taşımamaktadır.

¹ Add ve Semud gibi yok olan Arap kabilelerine Arab-ı Bâide deniyor. Kâhtaniler, Arab-ı Arike ve Adnânîler ise Mustağribe olarak adlandırılıyorlar. İslam'ın yayılmasından sonra Arap kültürünü ve dilini kabul eden Arap yarımadası dışındaki Arapların özel bir ismi yoktur.

Mısırlı büyük âlim Taha Hüseyin XX. yüzyılda oryantalistleri takip ederek cahiliye Araplarına ait nakledilen konuları tenkit etmiş ve bu konuda bir eser oluşturmuştur. Iraklı bilimci Dr. Cevat Ali de Arapça on cilt olarak “*el-Mufessel fi Tarih'il Arab Kabl'el İslam*” adıyla değerli ve büyük bir ansiklopedi yazmıştır. Bu ansiklopedi cahiliye Araplarının bütün tarihsel ve kültürel yönlerini ele almaktadır.

Cahiliye Araplarının en bilinen dini inançları putperestlik idi. Bu inanç hatta Adnâniler arasında bile bir hayli yaygındı. Bazı Araplar da Yahudilik ve Hıristiyanlığa yönelmişlerdi.

2. Arapların Tanrıları

Arapların da diğer putperestler gibi farklı şekillerde birçok tanrıları vardı. Bu tanrılardan bazıları insan, bazıları hayvan ve bazen yarı insan, yarı hayvan şeklinde olup veya doğal şekillere sahip özel taşlar idiler. Bu tanrılardan bazıları yerli ve bazıları da diğer kavimlerden alınmışlardı. Genellikle tarihçiler Arabistan'da putperestliğin kurucusu olarak Amr b. Luha isminde bir şahsı tanıtıyor ve şöyle diyorlar:

“O, Şam'a bir yolculuğunda bir grubun puta taptuklarını gördü. Onlara putun özelliği hakkında soru sorduğunda onlar şöyle cevap verdiler: Bu put bizlere yardım ediyor ve bu topraklara yağın yağmur da onun bereketindedir. Bu nedenle o şahıs bir put sahibi olmaya ilgi duydu ve Hubel isimindeki putu onlardan temin ederek Mekke'ye getirdi. Hubel Mekke sakinlerinin en ünlü putuydu.”

Günümüz âlimleri bu hikâyeye itina göstermez ve putperestlik için bir başlangıç noktası olduğunu kabul etmezler. Onlara göre putperestlik, tabiata tapmanın gelişmiş halidir. Buna göre Hicaz putperestlerinin diğer putperestler gibi ithal putları da vardı. Ürdünlü Nabatilerden esinlenerek yapılan Duschara (Zu'ş-Şera) putu bunun bir örneğidir.

Araplar bazı durumlarda mefhumları put şeklinde yapar ve onlara taparlardı. Aynen kaza ve kader tanrısı olan Manat gibi. Onların hayvan şeklinde tanrıları da vardı. Aynı akbaba şeklinde olan Nesr gibi. Bu tanrılar Totem temeline dayanmaktadır.

3. Allah'a İman

Kuran-ı Kerim'den anlaşıldığı üzere Cahiliye döneminde yaşayan Araplar, Allah'ı dünyanın yaratıcısı ve putları da O'nun ortağı olarak biliyorlardı. İbadetlerinde, yemin edecekleri zaman ve diğer durumlarda Allah'ın ve putların ismi kullanılıyordu. Örneğin işlerin başlangıcında “*Bismike Allahümme*” diyorlardı. Fakat ibadet ve hacet isteme anında putlara yöneliyorlardı. Onların Peygamber Efendimiz (saa) ile başlıca ihtilafları, Allah Resulünün (saa) putlara ibadet etmeyi, onlardan istekte bulunmayı yasaklaması ve bu şirk durumunu batıl bilmesi hususunda idi.

4. Rahatsız Edici Ruhlar

Uçsuz bucaksız çöl ve ovalarda yaşamının gereklerinden birisi bazı görünmeyen varlıklara teveccüh edip, ilgi göstermektir. Çölde yaşan Araplar da eziyet edici ruhlara aşırı önem verir, yaşantılarını onların şerrinden emniyette olacak ve hizmetlerinden faydalanabilecekleri bir şekilde düzenliyorlardı. Bu konuya Kuran-ı Kerim'de Cin suresinin VI. ayet-i kerimesinde değinilmiştir. Onlar, cinlerin çeşitli çehrelere büründükleri ve onlardan bir türünün insanlara zarar verdiğine inanmaktaydılar. Münecim ve büyücülere müracaat etmek ve o varlıkların gönlünü almak için merasimlerin düzenlenmesi o dönemde bir hayli yaygındı. Devler, cinlerin bir türü olup çöllerde yaşamaktaydılar. Bazen de yolcularla beraber hareket eder ve uygun zamanda onları öldürürlerdi. İfrit de cinlerin en tehlikeli türüydü. İslam dininin hedeflerinden birisi de, bu varlıkların beşer için bir fayda ve zararlarının olmadığını insanlara öğretmektir.

5. Sabiiler

Görünüşe göre Sabiilerin ilk başlarda belirli bir dinleri yoktu ve bu isim çeşitli dinler için kullanılmaktaydı. Kayda değer olan şu ki, siyer kitaplarının yazdığına göre İslam Peygamberinin (saa) dönemindeki Arap müşrikleri Peygamber Efendimizi (saa) ve onun takipçilerini “*Sabii*” olarak adlandırıyorlardı. Bazen Müslüman olduklarını açıklamak için: “*Saba'na*” yani “*Sabii olduk*” diyorlardı.

İslam'dan sonraki Sabiiler iki gruptur ve aslında bunların hiçbiri de Arap değildir. Onlardan biri Yunan ilminin İslam dünyasına intikal etmesine yardım etmeleri sebebiyle ün yapan Harran Sabiileridir. Onlar, Hicri üçüncü asırda “*Sabii*” ismini kendileri için seçmiş ve onunla meşhur olmuşlardır. İbn-i Nedim “*el-Fihrist*” isimli kitabının dokuzuncu maddesinde şöyle yazar:

“Abbasi halifesi Memun, Harran'dan geçerken bu topluluğu gördüğünde, onlara: “Dininiz nedir?” diye sordu. Onlar bu soruya doğru düzgün cevap veremediler. Bunun üzerine Memun şöyle dedi: “Eğer kitap ehli iseniz, kitap ehlinin hangi grubundan olduğunuzu belirleyin ve eğer kitap ehli değilseniz kendi konumunuzu belirleyin.” Sonra da Memun seferden dönüşüne kadar onların kendi cevaplarını hazırlaması kararlaştırıldı. Bu arada onlardan bazıları Hıristiyan ve bazıları da Müslüman oldular. Bazıları da Kuran-ı Kerim’de geçen ve o dönemde bu isimde kitap ehlinin bir fırka bulunmayan “*Sabiin*” ismini kendileri için seçerek İslam hükümetinin koruması altına girdiler.»

Sabiilerden Subbe, Sabiat’ul-Betaih, Mendayi, Muğtese ve Nasuri olarak da adlandırılan diğer bir grup, değişime uğramış ve bir türü Orta Doğuda da zuhur eden eski bir dinin takipçileri idiler. Bu dinden geriye kalanlara Huzistan ve Irak’ın güneyinde rastlanmaktadır.

Eski Sabiilerin yedi gezegenin her biri için mabetleri vardı. Söylenişine göre Kâbe’yi Satürn gezegeninin mabedi yapmışlardı. Onlar aya tapmaya da önem verirdi.

Günümüzdeki Sabiiler kendilerini Hz. Yahya’nın (as) takipçileri olarak kabul ederler. Ancak onlarda ruhbanîyet yoktur. Onlar, nehir kenarlarında hasır ve çamurdan mabetler inşa etmektedirler.

Sabiilerden yaklaşık yetmiş bin kadarı Irak’ta Dicle ve Fırat nehirleri etrafında, yaklaşık yirmi beş bin kadarı da İran’ın Huzistan eyaletindeki Karun nehri sahillerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Onlar kuyumculuk, gümüş işçiliği gibi ince sanatların yanı sıra çiftçilik, hayvancılık, tekne imalatı, demircilik ile uğraşmaktadırlar. Son zamanlarda ticaret, tıp ve mühendisliğe de yönelmişlerdir. Sabiiler, Hz. Yahya’nın (as) kıyamından sonra Urşelim yani bugünkü adıyla Kudüs Yahudilerinin hışmına

uğradıklarına, zorla o şehirden göç ettirildiklerine ve Harran² şehrine yerleştiklerine inanmaktadırlar. Bir müddet sonra, onlardan bir grup Irak'ın güneyindeki bölgelere ve İran'ın Huzistan eyaletine göç etmişlerdir.

Sabiiler sabah, öğle ve ikindi olmak üzere günde üç defa namaz kılar ve yılda otuz altı gün oruç tutarlar. Onların kutsal kitabı “*Ginza Rabba*” yani “*Büyük Hazine*” adlı kitaptır.

Onlar Yüce Allah'ı “*Heya*” yani “*Hayat*” olarak adlandırmakta ve O'nu ışığın yaratıcısı saymaktadırlar. Karanlığın yaratıcısı ise “*Ravha*” olarak adlandırılırlar. Bu iki yaratıcı birbirleriyle savaş halinde olup, ebedi zaferer ya da geç ışığa ait olacaktır.

Sabii din adamlarına “*Gencor*” denir. Din adamları her Pazar günü Sabiileri vaftiz etmekle görevlidir. Vaftiz edildiği zaman, vaftiz edenle vaftiz edilenlerden her birinin beş parça elbise giymeleri gerekir. Vaftiz eden beraberinde asa ve diğer gereçler taşır ve vaftizden önce yasemin çiçeğinin bir dalını parmağının etrafına sarar, töreni yapar ve dualar okur. Çeşitli münasebetler için ve günahların kefareti için de vaftizler belirlenmiştir. Sabiiler Ayetullah Seyyid Ali Hamaneî'nin fetvasına göre kitap ehlerinden sayılmaktadırlar.

² Harran, Türkiye'nin güneyinde ve Suriye sınırındadır.

Sekizinci Bölüm

Yahudilik

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

1. İbraniler

Yahudilik, İbrani ırkının dinidir. İbrani ırkı Araplar, Aşuriler ve birkaç Orta Doğu kavimleri ortak bir soya sahiptirler. Bu kavimlerin dilleri, edebiyatları, kültürleri, adaları, gelenekleri ve inançları öylesine birbirine yakındır ki, araştırmacılar onların aslının aynı yere dayandığına inanmışlar ve onu “*Sami*” ırkı olarak adlandırmışlardır. Bu kavimlerden her birinin kültürü konusunda araştırma yapmak için diğer Sami kavimlerinin kültürlerini de incelemek gerekir. Örneğin Arap edebiyatını araştırdığımızda İbrani, Süryani ve Habeşi dillerini de inceleyecek olursak bu alanda daha başarılı oluruz.

İbrani kavminin tarihsel geçmişi hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. Bazı bilim adamları “*İbrani*” ismini Hz. İbrahim’in (as) Kenan topraklarına girdikten sonra Kenanlılar tarafından ona verildiğini ve onu artı İbrani olarak adlandırdıklarını söylemiştir.¹ Bu unvan onun hanedanında artık kalıcı olmuştur. Çünkü İbrani sözcüğü, nehirden geçmek anlamına gelen “*Ayn-Ba-Ra*” kökünden türemiş ve bilindiği gibi Hz. İbrahim de (as) Fırat nehrinden geçerek Kenan diyarına gelmiştir.

Bazıları da İbrani’nin atası Abir’e mensup olduğunu söylemişlerdir.² Aynı şekilde bazı kimseler Hz. İbrahim’in (as) babası veya amcasının ismi olan Azeri dikkate alarak, onun Ariya ırkından olduğunu söylemişlerdir. Ancak bilim adamları bu görüşü onaylamamaktadırlar. Çünkü

¹ Yaratılış, 14:13

² “*Abir*” ismi yaratılış bölümünde 10:24 ve 11:16 geçmektedir.

Kuran-ı Kerim’de ve İslami metinlerde geçen “Azer” kelimesinin anlamı hakkında elimizde doğru bir bilgi yoktur. Hz. İbrahim’in (as) babasının ismi Tevrat’ta “Tareh” olarak geçmektedir.

2. Hz. İbrahim

Hız. İbrahim’in (as) azameti öyle bir derecededir ki, sürekli olarak Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin ortak tartışma konusu olmuştur. Bu semavi dinlerin hepsi İbrahim Halilullah’ı (as) kendilerinden bilmektedirler. Nitekim Kuran-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

﴿ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

“İbrahim, ne bir Yahudi, ne de bir Hıristiyan’dı. (O), Allah’ı bir bilen, dosdoğru bir Müslümandı. (O) müşriklerden de değildi.”³

Hız. İbrahim (as) müşriklerin yanında bile yüce bir makama sahipti ve onun Mekke’deki eserleri onlar tarafından ziyaret edilip, kutsanmaktaydı. Bazıları da isim benzerliğinden dolayı Hinduizm, Caynizm ve Budizm gibi Brahma dinlerinin de Hız. İbrahim’e (as) dayandığını iddia etmişlerdir.

Yahudiler kendilerini Hız. İbrahim’in (as) torunu ve Hız. Yakub’un (as) soyundan bilirler. Bu şekilde Hız. İbrahim’in (as) hem cismani ve hem de ruhani çocukları olmakla övünürler.

Tevrat’ta Hız. İbrahim’in (as) soyu Hız. Âdem’e (as) değin geçmektedir. Tevrat’ın soy ağacı İslami kitaplara da nüfuz etmiş ve onların aslına ve kaynağına dikkat edilmeden kabul edilmiştir.

Kitap ehlinin inancına göre (yani Kitab-i Mukaddesin içerisinde geçen olaylarının toparlanmasına göre) Hız. İbrahim (as) milattan 2000 yıl önce, yani yaklaşık 4000 yıl önce Ur şehrinde dünyaya geldi. Tevrat’ta geçtiğine göre ona ilk önce “Yüce Baba” anlamına gelen “Abram” ismi verildi, daha sonra Allah-u Teâlâ onun ismini doksan dokuz yaşında “Kavimlerin Babası” anlamına gelen “İbrahim” olarak değiştirdi.⁴ Ur şehri

³ Al-i İmran/67

⁴ Bu bölümdeki isim verilme yöntemi Eski Ahit kitabından alınmıştır.

yaklaşık bir asır önce Irak'ta Fırat nehri kenarında yapılan kazı çalışmaları sonucunda toprak altından gün yüzüne çıkarılmış ve bu arkeolojik çalışmalar sonucunda birçok tarihi eser de bulunmuştur.

Yine Tevrat'ta geçtiğine göre, Tarah kendi oğlu İbrahim'i, onun eşi Sara'yı ve kendi torunu Lut'u yanına alarak, Filistin'in batısındaki Kenan topraklarına göç etti. Onlar yolun yarısında yolculuğa devam etmekten vazgeçerek Harran şehrine yerleştiler. Bu şehir, Türkiye'nin güneyinde ve Suriye sınırına yakındır.

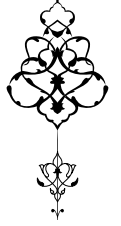
Tevrat'ta Hz. İbrahim'in (as) babası Tareh olarak geçer. Ancak Kuran-ı Kerim'de babasının putperest olan Azer adlı birisi olduğu yer almaktadır.⁵ Hz. İbrahim'in (as) babası Peygamber Efendimizin (saa) ecdatları silsilesinde de yer almaktadır. Şia âlimlerinin tamamı ve Ehl-i Sünnet âlimlerinden bazılarına göre Peygamber Efendimizin (saa) babalarının tamamı Hz. Âdem'e (as) kadar tevhit inancına sahiptiler. Bu nedenle Azer'in Hz. İbrahim'in (as) gerçek babası olmadığını söylemiş ve bu iddiaları için deliller getirmişlerdir.

Tevrat'ta Hz. İbrahim'in (as) yetmiş beş yaşındayken Allah'ın emriyle Harran'dan Kenan diyarına hareket ettiği geçmektedir. O, eşi Sara'yı, kardeşinin oğlu Hz. Lut'u (as) ve Harran halkından birkaç kişiyi yanına alarak hep beraber Kenan'a gittiler ve Beyt-u İl'in doğusundaki bir dağın üzerine çadır kurdular. Hz. İbrahim (as) bir süre sonra Hebron (el-Halil) şehrine yerleşti ve ömrünün sonuna kadar da orada yaşadı. Şu anda İbrahim ailesinin türbesi de oradadır. Fakat Hz. Lut (as), Sodom ve ona yakın şehirlerde yaşadı. Bu şehirlerin halkı onun emirlerine itaatsizlikleri ve verdiği öğütlere uymadıklarından dolayı helak oldular. Bu olay Kuran-ı Kerim'de de geçmektedir.

⁵ En'am/74 (Bir zamanlar İbrahim, babası (amcası) Azer'e: "Putları kendine ilahlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben, seni ve toplumunu açık bir sapkınlık üzere görüyorum" demişti.)

Ayetin tercümesinde de geçtiği üzere müfessirlerimiz Azer'in Hz. İbrahim'in (as) amcası olduğunu ve babası olmadığını açıklamışlardır. Nitekim Numune tefsirinde şöyle geçmektedir:

Ehl-i Sünnet müfessirlerinden bir kısmı Azer'i, İbrahim'in gerçek babası olarak bilmektedir. Hâlbuki Şia müfessirleri ve âlimlerinin hepsi Azer'i, Hz. İbrahim'in babası olmadığı görüşünü paylaşmışlar; kimi onu İbrahim'in annesinin babası, kimi ise amcası olarak görmüşlerdir.

Hız. İbrahim'in (as) hayatına baktığımızda günümüz Tevratında değinilmeyen çok önemli iki konu vardır: Biri putları kırması ve akabinde ateşe atılması, bir diğeri ise Kâbe'yi inşa etmesidir.⁶ Kuran-ı Kerim'de (Enbiya ve Saffat surelerinde) Hz. İbrahim'in (as) putları kırması ve sonrasında ateşe atılması olaylarına değinilmektedir.

Aynı şekilde Kuran-ı Kerim'de Kâbe'nin Hz. İbrahim'in (as) eliyle ve Hz. İsmail'in (as) yardımıyla yapılmasından da söz edilmektedir.⁷ İsmail peygamberin onun yaşlılığında kendisine verildiği için⁸, Kâbe'nin bina edilmesi de onun ömrünün sonlarına doğru yapıldığı anlamına gelmektedir. Kâbe ve Mekke-i Mükerreme kitap ehlinin nezdinde mukaddes değillerdir.

Diğertarafıtan Tevrat'ta, Allah'ın Hz. İbrahim (as) ile Nil'den Fırat'a kadar olan alanı Hz. İbrahim'in (as) Hz. İshak (as) kanalıyla olacak evlatlarına vermesi konusunda ahitleştiğı iddia edilmektedir. (Yaratılış, 15:1-18 ve 17:18-21). İleride göreceğimiz üzere bu vaat fakat İsrailoğullarına taalluk bulmaktadır.

3. İsmail (as) ve İshak (as)

Kuran-ı Kerim ve Tevrat'ta geçtiğı üzere, Hz. İbrahim'in (as) eşi Sara kısır idi ve Tevrat'ta yazıldığına göre, Allah-u Teâlâ defalarca Hz. İbrahim'e (as) çok nesil vaadinde bulunmuştu. Onun kenizi olan Hacer bir çocuk dünyaya getirdi ve "Allah işitiyor" anlamına gelen İsmail olarak adlandırıldı. Ondört yıl sonra kendisi ve eşi bir hayli yaşlanmasına rağmen Allah'ın emriyle bir çocuk dünyaya getirdiler ve ona da "Gülümüyor" anlamına gelen İshak ismini verdiler.

Tevrat bu bölümde detaya girmemiş ve yalnızca Hz. İsmail'in (as) Faran'a⁹ yerleştiğı ve annesinin kendisine Mısırlı bir kızı eş olarak seçtiğinden bahsetmektedir. Tevrat'ta ona ait diğerkonular unutulmaya bırakılmıştır. Hatta bu kitapta Kâbe'nin yapılışı hakkında tek bir cümle dahi

⁶ Gayr-i Müslimler yanında Kâbe'nin kutsallığı yoktur.

⁷ Bakara/127

⁸ İbrahim/39

⁹ Faran, Sina çölünde bulunan bir şehirdir. Bazı İslam âlimleri bu isimden maksadın Mekke olduğunu söylemişlerdir.

bulunmamaktadır. Yine İslami hadislere göre Mekke’de olan ve şu anda Zemzem olarak adlandırılan suyun Hz. İsmail (as) tarafından bulunması da Tevrat’a göre Filistin’in güneyindeki Bi’r-i Şebi isimli mekândaydı.

Tevrat’ta çocuğun kurban edilmesi olayına değinilmektedir. Tevrat’a göre, Hz. İbrahim (as) Hz. İshak’ı (as) kurban etmekle görevlendirildi. O bu konuyu Hz. İshak’a (as) açtı ve onun kurbanlık koyun hakkındaki sorusunu şöyle cevapladı: “Ey oğlum, Allah kendisi için bir kuzu hazırlayacaktır.” (Yaratılış, 22:8). Ancak Kuran-ı Kerim’de Hz. İbrahim’in (as) çocuklarından birisi için şöyle buyrulmaktadır:

﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ﴾

﴿مَآذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾

“(Oğlu) onunla beraber çalışıp çabalayacak yaşa erince (İbrahim ona şöyle) dedi: “Ey oğulcağızım! Gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Ne dersin?” (Oğlu şöyle) dedi: “Ey babacığım! Sen emrolunduğunu yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.” (Saffat/102)

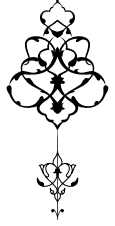
Bilindiği üzere o ölümden kurtulmuş ve Yüce Allah bir koçu onun yerine fidiye olarak karar kılmıştır. Bu çocuk Şia’nın ve bir grup Ehl-i Sünnet’in inancına göre, Hz. İsmail (as) ve onların inancına göre, Hz. İshak idi (as).

4. Hz. Yakub (İsrail)

Tevrat’a göre, Hz. İshak (as) Hz. İbrahim’in (as) vasisi idi ve onun ikiz çocuğu oldu. Onlardan ilk dünyaya gelene İsu adı verildi.

Bu kelime sözlükte “Gür saçlı” anlamına gelmektedir. Tevrat’ta bu çocuğun dünyaya geldiği zaman bedeninde çok tüy olduğu geçmektedir. İkizlerden bir diğeri de Yakub olarak adlandırıldı. Yakub, takip eden anlamındadır. Çünkü dünyaya geleceği zaman, önceki çocuğu takip etti ve onun ardından dünyaya geldi.

Hz. Yakub’un (as) lakabı “İsrail” idi ve onun oniki tane oğlu vardı. Kitap ehli bu lakabı “Allah’a galip gelen kimse” olarak mana ederler. Fakat onun İbranicedeki asıl anlamı: “Kahramanı yenen kimsedir.” Tevrat’ta,

Hız. Yakup'un (as) Allah ile greŖtiđini ve onun Allah'ı yenmesiyle sonuçlanan o greŖin, Hız. Yakup'un (as) İsrail lakabını almasına sebep olduğu geçmektedir (YaratılıŖ, 32:24-32). Kitap ehli eskiden beri bu öyküdeki Allah'tan maksadın Allah'ın meleklerinden biri olduğunu sylemiŖlerdir. (Bak: HuŖa, 12:3-4)

Bir süre sonra Hız. Yusuf'un (as) ortadan kaybolması olayı vuku buldu ve neticede bu olay, İsrailoğullarının Mısır'da ikamet etmelerine sebep oldu. Tevrat'ın yaratılıŖ bölümünde konuları Hız. Yusuf'un (as) ve-fatıyla son bulur.

Tevrat'ın ıkıŖ bölümünün baŖlangıcında Ŗyle geçmektedir: Hız. Yakup'un (as) oniki oğlu Mısır'da dünyadan gctler ve onların nesli orada yayıldı. İstilahta "Sibt" olarak adlandırılan İsrailoğullarının oniki kabilesi ilim ve teknikte ilerlediler ve bu durum Mısırlıların onları kıskanmasına sebep oldu. Bu ilaveten, Mısırlılar İsrailoğullarının kendi güçleriyle onların iŖlerinin idaresini ele geçirmelerinden korkuyorlardı. Bu nedenle onları zayıflatma giriŖiminde bulundular, zor ve can alıcı iŖlerin sorumluluğunu onlara verdiler. Aynı Ŗekilde Mısırlı ebe-lerin, İsrailoğullarının erkek çocukları olduğunda öldürülmeleri için onları bildirmeleri ve sadece kız çocuğu sahibi olmalarının caiz olması kararlaŖtırıldı.¹⁰

İbraniler ilk önceleri çöllerde yaŖıyorlardı. Onların ilk Ŗehre yerleŖmeleri Hız. Yusuf'un (as) zamanında olmuŖtur.¹¹ çölde yaŖamanın o kavmin inançlarında ve dini törenlerinde aŖın derecede etkisi vardı. Hız. Musa (as) onları Firavun'un elinden kurtardığında, kırk yıl boyunca Sina lnde kalmaya mecbur kaldılar. Fakat ondan sonra hep Ŗehirlerde yaŖadılar. Bu Ŗekilde Yahudi kavmi için ve onlardan sonra da Hıristiyanlar için paha biçilmez bir miras olan köklü bir medeniyetin temellerini attılar.

Toplumların dŖncelerinin deđiŖmesi tabii bir Ŗeydir. İbraniler g esnasında farklı milletlerin dŖncelerinin etkisi altında kaldılar. Örneğin denizden çıktıktan ve Firavun'un elinden kurtulduktan sonra, putperest

¹⁰ Bazı hadislerde Ŗyle geçmektedir: Firavun gelecekte İsrailoğullarından bir kiŖinin g - leceğini ve ona karŖı çıkacağını iŖitmiŖti ve bu nedenle de onların erkek çocuklarını öldürüyordu.

¹¹ Bu konu Yusuf suresinin yüzüncü ayetinde geçmektedir.

bir kavimle karşılaştıklarında hemen Hz. Musa'dan (as) kendileri için de bir put yapmasını istediler ve bu talepleri şiddetle reddedildi (A'raf/138). Aynı şekilde Mısır'a yerleştiklerinde, Mısırlıların inançları onları oldukça etkiledi. Hatta o toprakları terk ettiklerinde, ineği kutsal bilen Mısırlı-ları taklit ederek onlar da bir buzağı yaparak, ona ibadet etmekle meşgul oldular.

5. Hz. Musa (as)

Tevrat'ın çıkış bölümünün ikinci babında şöyle geçmektedir: İsrailoğullarından biri kişi¹² kendi kabilesinden bir kızla evlendi ve bir erkek çocuğu oldu. Çocuğun annesi Firavun'un memurlarının elinden kurtarmak için üç ay boyunca onu gizledi. Bir çocuğu sürekli gizlemek mümkün olmadığından dolayı, annesi bir sandık edindi ve onun pencerelerini zift ile kapladı. Ardından çocuğu onun içine bırakarak, onu Nil nehrinin sazlıkları arasına terk etti ama onun kız kardeşi o civarda bulunarak sandığın başına gelecekleri gözetliyordu.

Kısa bir süre sonra, yıkanmak için Nil'e doğru giden Firavun'un kızı sandığı gördü ve hizmetçilerinden birini sandığı getirmesi için gönderdi. Sandığı ona getirdiklerinde, açtı ve içinde ağlayan bir çocuğun olduğunu gördü. O çocuğa acıdı ve şöyle dedi: Anlaşıldığına göre bu çocuk İsrailoğullarındandır. O esnada çocuğun kız kardeşi ileri gelerek, o çocuğa süt vermesi için bir kadını getirme önerisinde bulundu. Firavun'un kızı bu öneriyi kabul etti ve çocuğun kız kardeşi kendi annesini onların yanına getirdi. Firavun'un kızı ona: Bu çocuğu kendinle götür ve süt ver, ben de senin ücretini ödeyeceğim, dedi. Birkaç yıl sonra çocuk büyüdüğünde annesi onu Firavun'un kızının yanına götürdü. Firavun'un kızı onu evlatlığa kabul ederek ona, (İbranicede "Sudan çıkarılmış" anlamına gelen, Moşe) Musa ismini verdi. Bu öykü, Kasas suresinde geçen öyküye yakındır. Bazı tarihsel hesaplamalar ve olayların derlenmesine dayanarak, bu olayların yaklaşık M.Ö. 1250-1300 yıllarında gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

¹² Hadislerde o şahsın ismi "İmran" ve Tevrat'ta ise "Amram b. Kahat b. Levi b. Yakub" olarak geçmektedir. (Çıkış, 6:14-20)

5-1. Bi'set

Tevrat'ın çıkış bölümünün üçüncü babında, Hz. Musa'nın (as) çölde, Horeb dağının eteklerinde yanan çalıkların ateşini gördüğünü ve onların arasından Allah'ın sesinin geldiğini ve kendisiyle konuştuğu geçmektedir.

Kuran-ı Kerim'de Allah'ın Tuva vadisindeki bir ağaçtan çıkan ses vasıtasıyla konuşması şöyle geçmektedir:

﴿فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَامُوسَى (۱۱) إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِي الْمُقَدَّسِ طَوًى (۲۱) وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى (۳۱) إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (۴۱) إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى (۵۱) فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَزِدَى (۶۱)﴾

“Onun yanına gelince: “Ey Musa!” diye (ona) seslenildi.” “Şüphesiz ben, senin Rabbinim. Ayakkabılarını çıkar. Sen kutsal vadi olan Tuva’dasın...” “Ben seni seçtim. Şimdi vahy olunanı dinle...” “Şüphesiz ben Allah’ım. Benden başka ilah yoktur. Şu halde bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl...” “Muhakkak kıyamet gelecektir. Herkesin gösterdiği çabanın karşılığını görmesi için onu gizlemektedir...” “Ona inanmayıp da kendi heveslerine uyan kimse, seni ondan alıkoymasın. Yoksa helak olursun...”¹³

Tevrat'ta, Allah'ın Hz. Musa'ya (as) İsrailoğullarını Mısırlıların elinden kurtaracağına, Kenan topraklarını ve onun çok bereketli mekânlar olan sınırlarını onlara bağışlayacağına dair vaatte bulunduğu geçmektedir. Bu nedenle Hz. Musa (as) Firavun'un yanına giderek, ondan İsrailoğullarını serbest bırakmasını istemekle görevlendirildi. Kuran-ı Kerim'de Hz. Musa'nın (as) diğer önemli bir görevine de değinilmektedir. O da, Firavun'un imana, salih amele, inkâr ve zulmü terk etmeğe davet edilmesidir. Hz. Musa (as) bir takım mucizelerle Mısır'a doğru yola koyuldu ve kardeşi Hz. Harun'un da onun yar ve yaveri olması kararlaştırıldı.

¹³ Taha,11-16

5-2. Mucizeler

Hız. Musa (as) çeşitli yöntemlerle İsrailoğullarını rahat bırakmaz ve onları özgür kılmaları için Firavun'a baskı yaptı.

Kuran-ı Kerim ve Tevrat'ta geçtiği üzere, Allah-u Teâlâ Hz. Musa'ya (as) mucizevî olarak, kendi asasını (Tevrat'ın eklediğine göre: ve kardeşi Harun'un asasını) ejderhaya çevirme ve elinden beyaz bir nur yayma gücü verdi. Firavun, Hz. Musa ile (as) yarışmaları için bir grup sihirbazı bir araya topladı. Adı geçen ejderha onların bütün araç ve malzemelerini yuttu. Bu durum üzerine onlar Hz. Musa'nın (as) işinin bir sihir olmadığını anladılar. Kuran-ı Kerim şöyle der: Onlar Firavun'un tehditlerinden hiç korkmadan Allah'a iman ettiler. Onların imanı Tevrat'ta geçmemiştir ve kitap ehli tarafından kabul görmemektedir.

Bu mucizelerden bir müddet sonra Mısırlılara azap indi ve her defasında Firavun Hz. Musa'nın (as) sözlerini kabul edeceğini ve İsrailoğullarını serbest bırakacağını vaat ediyor, ancak kendi vaadine amel durmuyordu. Tevrat'ta on çeşit azap dile getirilmektedir:

1. Mısırlıların sularının kana dönüşmesi.
2. Bu sularda kurbağaların çoğalması.
3. Sivrisineğin çoğalması.
4. Sineğin çoğalması.
5. Veba hastalığından dolayı Mısırlıların hayvanlarının ölmesi.
6. Mısırlıların ve hayvanlarının ur hastalığına yakalanması.
7. Üzerlerine dolu yağması, hayvanlarından ve tarlalarından büyük miktarının yok olması.
8. Çekirgelerin çoğalması.
9. Üç gün boyunca Mısırlıların evlerinin karanlık olması.
10. Bütün Mısır halkının ve hayvanlarının ilk dünyaya gelen evlatlarının¹⁴ hatta Firavun'un dahi ilk çocuğunun helak olması.

¹⁴ Eski kültürlerde ilk erkek çocuk özel bir konuma sahipti.

Bu azaplardan bazıları Kuran-ı Kerim’de bir şekilde geçmektedir (Araf/130 ve 133). Kuran-ı Kerim ve Tevrat’ta açık bir şekilde beyan edildiği üzere Hz. Musa’nın (as) mucizeleri söylenen miktardan fazlaydı. Hz. Musa’nın (as) mucizelerinin sayısını dokuz olarak açıklayan ayetler,¹⁵ onun (as) Firavun’u İsrailoğullarını serbest bırakmaya mecbur etmek için getirdiği mucizelerden söz etmektedir.

5-3. Denizden Geçiş

Tevrat’ta şöyle geçer: Sonunda Firavun teslim olarak, Musa ve Harun’u gece vakti çağırtdı ve onlara: İsrailoğullarıyla nereye istiyorsanız gidin, dedi. Ardından onlar Mısır’ın doğusundaki Kızıl Denize doğru göç ederek orada konakladılar. Bir süre sonra Firavun verdiği karardan pişman oldu ve ordusuyla onların peşine düştü. Musa’nın kavmi uzaktan Firavun ordusunun geldiğini gördü. O anda Musa elini denize doğru uzattı. Deniz yarıldı ve suyu çekildi. İsrailoğulları rahatlıkla oradan geçtiler.¹⁶

O esnada Firavun’un askerleri oraya girdiler ve Musa Allah’ın izniyle tekrar bir el işaretiyle onları suda boğdu. Tevrat’ta Firavun’un kendisinin boğulması hususunda bir şey söylenmemiştir. Tevrat’a göre, Mısırdan çıkarken İsrailoğullarının sayısı çocuklar hariç yaklaşık bin erkekti. İsrailoğullarının Hz. Yusuf (as) zamanından Mısır’a girişlerinden Hz. Musa’nın (as) rehberliğinde Mısır’dan çıkışlarına kadar olan süre, dört yüz otuz yıldır (Çıkış, 12:37-40).

Kuran-ı Kerim ve hadislerden anlaşıldığına göre, İsrailoğulları Allah’ın emriyle Mısır’dan çıktılar, Firavun’un izniyle değil (Şuara/52). Aynı şekilde Kuran-ı Kerim’de açıkça beyan edildiği üzere, Hz. Musa (as) Allah’ın emriyle asasını denize vurdu ve elini denize uzatmamıştı.

İsrailoğulları Sina yarımadasının etrafında durakladılar ve orada onlara gökten “Şebnem” ve Arapça “Selva” denilen bildircin benzeri bir kuş indirildi ve onlar ondan yediler. Bu durum kırk yıl boyunca yani

¹⁵ İsra/101 ve Neml/12

¹⁶ İslam âlimlerinden bir grup, bu denizin Nil nehri olduğunu söylemişlerdir. Tevrat’ta geçtiğine göre, İsrailoğullarının yaşadıkları yer ilk başından Nil nehrinin bu tarafındaydı ve içinden geçtikleri Kızıl Deniz Mısır sınırındaydı. Kuran’da geçen “Bahır” tabiri de denizle daha uyumludur.

İsrailoğullarının çöllerde kaldıkları müddetin tamamı boyunca devam etti. Tevrat'a göre, Şebnem türü yemek "Men" yani kudret helvası olarak adlandırıldı. Çünkü İsrailoğulları onu gördüklerinde: "Man hu" yani "O nedir?" diye sordular.

5-4. Levhalar ve On Emir

İsrailoğullarının Mısır'dan ayrılışlarının üzerinden üç ay geçmişti. Hz. Musa (as) Allah ile sohbet etmek için Tur-i Sina'nın¹⁷ zirvesine çıkma görevi aldı. Orada üzerine Allah'ın emirleri kazınan iki levha teslim aldı. Kuran-ı Kerim'de Levhalar "Elvah" yani çoğul olarak kullanılmıştır (Araf/145). Tevrat'ta geçtiği üzere (Çıkış, 20 ve Yasaların Tekrarı, 5), o iki levhanın üzerine çok önemli ve meşhur "On Emir" nakşedilmişti. Onlar şöyledir:

1. Benden başka tanrı edinmeyin.
2. Puta secde etmeyin.
3. Allah'ın ismini batıla kullanmayın.
4. Cumartesi gününe saygı gösterin.
5. Anne ve babaya ihtiram edin.
6. Adam öldürmeyin.
7. Zina etmeyin.
8. Hırsızlık yapmayın.
9. Komşulara¹⁸ karşı yalancı şahitlik etmeyin.
10. Komşularınızın mal ve namusuna tamah etmeyin.¹⁹

¹⁷ Tur, Süryanicede "Dağ" anlamındadır.

¹⁸ Kitap ehli dokuzuncu, onuncu emirdeki ve Mukaddes Kitab'ın diğer emirlerindeki "komşu" kelimesinden maksadın "türdeş" olduğunu söylemektedirler.

¹⁹ "Kendi komşunuzun evine tamah etmeyin. Komşunun eşine, kölesine, cariyesine, ineğine, eşeğine ve komşuna ait olan hiçbir şeye tamah etme." Günümüz Yahudi ve Hristiyanları birinci ve ikinci emri birleştirmişlerdir. Sonraki emirleri de bir derece yukarı çekmişlerdir. O durumda Komşunun eşinin, evinin, kölesinin, ineğinin ve eşeğinin dışında kalması için dokuzuncu emri komşunun eşine ve onuncu emri ona mensup diğer şeylere has kılmışlardır. Bu tedbir, Yasanın tekrarı bölümünün beşinci babında emirlerin açıklanması yöntemiyle tamamen uyumludur.

Çıkış bölümünün 21. babından sonra bu hükümler hakkında açıklamalar gelmiştir.

5-5. İsrailoğullarının Buzağıya Tapması

Tevrat'ta şöyle geçmektedir: İsrailoğulları Musa'nın Tur-i Sina'dan dönüşünün geciktiğini görünce, Harun'un yanına gelerek ondan kendileri için bir tanrı yapmasını istediler. O da onların ziynet eşyalarıyla bir buzağı yaparak, onları ona tapmaya teşvik etti. Allah-u Teâlâ durumu Musa'ya bildirdi ve onları helak etmek istedi. Ancak Musa'nın şefaati sonucu onları helak etmekten vazgeçti. Musa o levhaları alarak İsrailoğullarının arasına geri döndü. Onların çirkin işlerini gördüğünde levhaları yere atarak kırdı. Ardından kardeşini kınamaya başladı. Buzağıyı yakıp, kül etti ve onu suya dökerek İsrailoğullarına içirdi. Sonra da kılıçlarınıza alarak yarım gün boyunca birbirinizi öldürün, emrini verdi.

Kuran-ı Kerim'de bahsedilen öykü, takriben aynı şekilde nakledilmiştir. Yalnızca Hz. Harun'un (as) yüce şahsı böylesine uygunsuz bir işten münezze kılınmıştır (Taha/90). Kuran-ı Kerim'e göre buzağıyı yapan, Samiri isminde bir şahıstır.

Kuran-ı Kerim'de "Samiri" isminin varlığına kitap ehli itirazda bulunmuş ve şöyle demişlerdir: Böyle birisi yoktur. Çünkü Samiri Filistin'deki Samira şehrine mensuptur ve o şehri Hz. Musa'dan (as) yıllar sonra yaşayan Umra ismindeki bir padişah yapmıştır (Padişahların birinci kitabı, 16:24).

Merhum Allame Şeyh Muhammed Cevad Belaği (ra) bu itiraza: İsrailoğulları arasında hanedanı Şemruni olarak adlandırılan Şemrun b. Yessakar b. Yakub isminde bir şahıs vardı (Yaratılış, 46:13 ve Sayılar, 26:24). Arapçada Şemruni, Samiri olarak telaffuz edilmiştir, şeklinde cevap vermiştir.²⁰

Tevrat'ta şöyle geçmektedir: Allah-u Teâlâ Musa'ya Allah'ın adı geçen nasihatleri üzerine yazması için kırılan levhalar gibi iki levha yontup hazırlaması emrini verdi. Kuran-ı Kerim'de de bu konuya değinilmiştir. (Araf/154)

²⁰ el-Belaği, Muhammed Cevad, el-Huda ila Din'il-Mustafa, (Seyda: Matbaat'ul-İrfan, 1913) c.1, s.98-99.

5-6. Hz. Musa'nın (as) Vefatı

Her halükarda Hz. Musa (as) İsrailoğullarını özgür bıraktıktan sonra onların işlerini yoluna koydu. Kâfirlerle savaşmaları için onları hazırladı ve Allah'ın hükümlerini onlara öğretti. Hz. Musa (as), Sina çölünde bir devlet kurdu. Ömrünün sonuna kadar kendi kavminin dini ve siyasi önderliğini sürdürdü ve bunun detayları Tevrat'ta geçmektedir.

Hz. Musa (as) İsrailoğullarını bereketlendirdi ve yüz yirmi yaşında iken Bahr'ul Meyyit (Ölü deniz) civarındaki Moab isimli bir mekânda dünyadan göçtü. İsrailoğulları otuz gün onun için ağıt yaktılar. Bu olay Yasaların tekrarı bölümünde geçmiştir ve Tevrat onunla son bulur:

“Daha sonra Allah'ın kulu orada Moab topraklarında Allah'ın sözü doğrultusunda dünyadan göçtü ve onu Moab topraklarında Beyt-i Four'un karşısındaki vadiye defnetti.²¹Bugüne kadar da hiç kimse onun kabrini bilmemektedir. Hz. Musa (as) vefat ettiğinde yüz yirmi yaşındaydı. Fakat ne gözleri kararmıştı ve ne de güçsüz düşmüştü. İsrailoğulları Abarat-ı Moab'ta Hz. Musa (as) için otuz gün yas tuttular. Nihayet Hz. Musa (as) için matem tutma ve ağıt yakma günleri sona erdi. Yuşa b. Nun hikmet dolu bir ruha sahipti. Çünkü Hz. Musa (as) ellerini onun üzerine çekmişti. İsrailoğulları ona itaat ettiler ve Allah'ın Hz. Musa'ya (as) emrettiği doğrultuda amel ettiler. İsrailoğulları arasında Hz. Musa (as) gibi bir peygamber yoktu. Çünkü Allah onunla direkt konuşmuştur. Allah'ın onu Mısır topraklarını göndermesi ve vermiş olduğu mucizeleri Firavun'a ve diğer kullarına göstermesi İsrailoğulları içerisinde Hz. Musa'nın (as) o büyük heybetini ve güçlü ellerini göstermekteydi.” (Yasaların tekrarı, 34: 5-12)

6. İsrailoğullarının Tarihi

Hz. Musa'dan (as) sonra Yuşa b. Nun (as) Allah'ın emriyle kavmin önderliğini üstlendi. O, Filistin'in doğusundan güneyine uzanan Ürdün nehrinden geçerek Kenan ili ve o şehri sınırları boyunca fethetti. Eski Ahit'in iddiasına göre, o bölgenin yerli halkı katledildiler ve o topraklar Ben-i İsrail'e mahsus kılındı. Bu savaşlar Eski Ahit'in altıncı kitabında “Yuşa'nın Sayfası” adı altında vardır.

Hz. Yuşa'dan (as) sonra İsrailoğullarından büyük kimseler de insanların önderliğini üstlendiler. Bu dönem Ben-i İsrail çağı olarak

²¹ Defneden belli değil ve bazıları maksadın Allah olduğunu söylemektedir.

adlandırılmaktadır. Onlar aslında padişah değillerdi ve yalnızca İsrailoğulları arasındaki ihtilafları çözmekle meşgul olmuşlardır. Bu önderlerin tarihi, hâkimler bölümünde geçmektedir.

6-1. Padişahlar Asrı

İsrailoğullarının son hâkimi Hz. Samuel'in (as) iki oğlu vardı. Onlar hâkim olmak için uygun değillerdi. Diğer taraftan, İsrailoğullarının o dönemde henüz düşman komşuların saldırılarına karşı onları seferber edecek bir padişahları da yoktu.²² Bu nedenle, zamanlarının peygamberi olan Hz. Samuel'in (as) yanına giderek ondan kendileri için bir padişah belirlemesini istediler:

“Samuel bu işi uygunsuz gördü. Çünkü onlar şöyle dediler: Bize hükümet etmesi için bir padişah ver ve Samuel de Allah'a dua etti. Allah-u Teâlâ Samuel'e şöyle buyurdu: “Kavminin sana söylediği her şeyi duy; çünkü seni terk etmediler. Bilakis onlara padişahlık yapmamam için beni terk ettiler. Duruma göre, onları Mısır'dan çıkardığımdan beri bütün amelleri yaptılar. Başka tanrılara ibadet ettiler; Dolayısıyla sana da aynı şekilde davranacaklar. Öyleyse şu anda onların seslerini duy, fakat onlara uyurda bulunarak tanıklık et ve kendilerine padişahlık yapacak kimsenin prensiplerini onlara haber ver.” (Samuel'in I. Kitabı, 8:6-9)

Buna göre, o padişahların sıkı prensiplerini kavmine açıkladı. Fakat onlar kendi taleplerinden vazgeçemediler. Bu nedenle, o Şaul (Tallut) isminde bir genci onlara padişah olarak seçti ve onun başına yağ ile mesh etti.

O zamandan itibaren din adamları padişahlığa seçilen kimselerin başına yağ ile mesh eder ve ona İbranicede “*Mesh edilmiş*” anlamına gelen “*Maşiah*” unvanını verirler.²³

²² Aynı Hicaz halkı gibidir. İslam'ın zuhuruna kadar bir padişahları ve yöneticileri yoktu. Onların Ebu Cehil, Ebu Leheb ve Ebu Süfyan gibi nüfuzu bulunan kabile reislerinden hiçbiri (İran, Roma ve diğer onlarca toprakların rehberlerinin aksine) padişah veya yöneticisi değildi.

²³ Örneğin Şaul'un İsrailoğullarının padişahı olarak seçilmesi Kitab-ı Mukaddes'te şöyle geçmektedir: “*Ardından Samuel yağ kabını alarak, onun başına döktü ve onu öperek şöyle dedi: Bu, Allah'ın kendisinin mirasına hâkim olman için seni meshetmesinden başka bir şey değildir.*”

Maşiah, yürütme gücüne sahip olmasının yanı sıra ruhani bir boyutta kazanmaktaydı. “Maşiah” unvanını alan padişahlardan zulmü yok edip yerine adaleti toplumda hâkim kılmaları beklenilirdi. Maşiahlara itaat etmek şer’i olarak herkese farzı.

İsrailoğullarının ilk padişahları yaklaşık olarak M.Ö. 1030 yılında seçildi. Bu padişahın ismi Eski Ahit’te (Samuel’in I. Kitabı, IX. baktan itibaren) “Şaul” ve Kuran-ı Kerim’de “Talut” olarak geçmektedir (Bakara/247).

İlk padişah seçildikten sonra, İsrailoğulları ile dönemdeki Filistinliler arasında kayda değer bir savaş çıktı ve savaşı kazanan Ben-i İsrail oldu. Bu kavmin en önemli kahramanı Kuran-ı Kerim’de “Calut” olarak adlandırılan “Golyat” idi. O Hz. Davud (as) tarafından öldürüldü ve ordusu da bunun üzerine çareyi kaçmakta buldu.

Hz. Davud (as), Talut’un halifesi oldu (M.Ö. yaklaşık 1015). Hem dua ve münacat ehli ve hem de savaş ve fetih ehli olan Hz. Davud’un (as), Yahudiler yanında özel bir saygınlığı vardır. Onun önemli başarılarından birisi de sonraları hükümetinin başkenti olan Urşelim²⁴ yani Kudüs’ü fethetmesiydi ve ona “Davud’un Şehri” ismini verdiler. Kudüs, Yahudilerin kiblesidir.

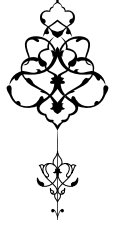
Hz. Süleyman (as) babası Hz. Davud’un (as) yerine oturdu ve İsrailoğullarının en önemli ve azametli dönemlerini oluşturdu. O, Urşelim şehrinde “Mabed-i Süleyman”²⁵ olarak şöhret bulan çok büyük bir mabet yaptı.

Bu mabet sonraları bir defa M.Ö. 587 yılında İslami kaynaklarda Buh-tunassar²⁶ olarak bilinen Babil padişahı “Nabukednazar” ve ikinci defa da miladi olarak 70 yılında Roma prensi “Titus” tarafından yıkılmıştır.

²⁴ Bu şehrin asıl ismi “Jerusalem” yani “Selamet şehridir”. Müslümanlar bu şehri Kudüs, Beyt’ul Makdis ve (İbranicedeki Beyt-i Hamiktaş yani “İbadet evi” kelimesinin karşıtı olan) Beyt’ul-Mukaddes olarak adlandırmayı tercih ediyorlar. Bu şehrin diğer ismi İlia Capitolinadır ki, Müslümanlar onu İlya olarak değiştirmişlerdir.

²⁵ İbranicede “Heykel” yüksek bina anlamında olup, Arapçada yüksek yapılu mabetler için kullanılmaktadır.

²⁶ İkinci derece İslami kaynaklarda geçen “Buhtunnasır” kelimesi, bu kelimenin yanlış şeklidir.

Adı geçen mabet o zamana kadar (M.Ö. VI. asırda ve kısa bir müddet M.Ö. II. asırda Babil'e sürgün edildikleri birkaç asır hariç) Yahudilerin kontrolündeydi ve Yahudi erkekler yılda üç defa belirlenmiş üç bayramda hac amelini yerine getirmek üzere yürüyerek o mabede doğru yola çıkmakla mükellef idiler.

Bu mabet miladi olarak 70 yılında ikinci kez yıkıldıktan sonra, tedrici olarak Hıristiyanların eline geçti ve İslam'ın güç kazanmasından sonra II. Halifenin zamanında Kudüs şehri barış yoluyla Müslümanlara teslim edildi. Müslümanlar tedrici olarak Süleyman Tapınağını azametli bir camiye çevirdiler ve ona "Mescid'ul Ömer" adını verdiler. Bu caminin üzerine de "Kubbet'us-Sahra" isminde bir kubbe yaptılar. Daha sonraki zamanlarda bu mimari yapı daha da güzelleştirildi ve Mescid-i Aksa adında mavi kubbeli bir mescit de yanı başına yapıldı.²⁷

1948 yılında gasıp İsrail devleti, Filistin toprakları işgal ettiğinde Urşelim'in batı kanadını, Birleşmiş Milletlerin hükmüyle İsrail'e ve o iki mescidi içinde barındıran şehrin doğu kısmını ise Ürdün'e verildi. İsrail 1967 yılının Haziran ayında yaptığı altı günlük Arap-İsrail savaşında Kudüs'ün doğusunu askeri kuvvetleri zoruyla Ürdün'den alarak, elinde bulunan batı kısmına ekledi. Güvenlik konseyi, 242. bildirisinde İsrail'den Kudüs'ün doğusunu ve altı günlük savaşta aldığı toprakları terk etmesini istedi. Ancak İsrail şu ana kadar o bildiriye müspet yanıt vermemiştir.

Bahsedilen camiler İslam'ın ilk yıllarından günümüze kadar (Hıristiyanların Kudüs'ü işgal ettikleri süre dışında) Müslümanların elindedir ve cemaat namazları, Cuma namazları ve diğer ibadetler buralarda yerine getirilmektedir. 1967 yılı öncesine kadar hacıların Mekke ve Medine'yi ziyaret ettikten sonra Kudüs'ün ziyareti için Ürdün'e geçmeleri bir gelenekti.

Siyonistler yıllardır arkeoloji kazı çalışması bahanesiyle o caminin etrafını hiç durmaksızın kazmışlardır. Amaçları orayı yıkmak ve onun yerine Süleyman heykelini dikmektir. Siyonistler içlerindeki radikal gruplar vasıtasıyla 2005 yılının yaz aylarından itibaren Mukaddes Kudüs haremine saldırılarını başlatmışlardır.

²⁷ Mekki bir sure olan İsrâ suresinin başlangıcındaki ve aynı şekilde Kehf suresinin 21 ayetindeki "Mescid" tabiri, mabet anlamındadır, İslam'daki mescit anlamında değil.

Kitap ehli Eski Ahit (Padişahların I. Kitabı 11) kitabının yanlış içeriğine dayanarak şuna inanmaktadırlar ki; Hz. Süleyman (as) putperest eşlerinin vesveseleri sonucunda ömrünün sonlarında putperest ve günahkâr oldu! Kuran-ı Kerim o peygamberi birçok övgülerle, tertemiz bilmiştir.

6-2. Ülkenin Bölünmesi

Eski Ahit'te geçtiği üzere Hz. Süleyman'ın (as) vefatından sonra, oğlu Rehoboam İsrailoğullarının yönetimini ele geçirdi. Zulmetmeye başladığı için oniki oğuldan on tanesi ona karşı geldiler. Yalnızca nispeten küçük bir bölüm olan Yahuda (Hz. Yakub'un evlatlarından biri) diye bilinen topraklardaki Yahuda ve Bünyamin ona kalmıştır. Urşelim şehrini de kapsayan Yahuda, büyük bir öneme sahipti. "Yahudi" ismi de buradan gelmektedir. Diğer on oğul, Hz. Süleyman'ın (as) komutanlarından biri olan Jeroboam b. Nabat'ın liderliğinde İsrail adında bağımsız bir devlet kurdular. İsrailoğullarının o günden sonra iki ülkesi vardı; Güneyde Rehoboam'ın önderliğindeki Yahuda ülkesi ve kuzeyde Jeroboam'ın önderliğindeki İsrail ülkesi. Sonraki padişahlar da bu iki kişinin neslinden gelmiştir.

Ben-i İsrail topraklarının bölünmesi, onların bedbahtlığının temeli olmuştur. Birçok İsrail ve Yahuda padişahı da günahkâr idi ve insanları putperestliğe davet etmekteydi. Bir taraftan da peygamberler: "Yaptıklarınız Allah'ı gazaplandırmaktadır!" deyip İsrailoğullarının tövbe etmedikleri takdirde kötü bir kaderleri olacağını onlara bildirmekteydi.

6-3. Babil'in Esareti

Nihayet İsrailoğulları peygamberlerinin ön gördükleri şeyler vuku buldu²⁸ ve bir süre sonra kuzey Irak'ta ve günümüzün Suriye'sinde hüküm süren ve başkentleri Neyneva olan Aşurlar, M.Ö. 722 yılında İsrail'e saldırdılar ve onların çoğunu esir aldılar. İsrailoğulları boylarından esir olan on boyun kaderi tarih sayfalarında yer almayıp, belirsizliğini korumuştur.

Bir asırdan daha fazla bir sürenin geçmesinin ardından M.Ö. 587 yılında Buhtunnasır, Urşelim'e saldırdı. O, Yahuda halkını öldürdü ve

²⁸ Bu konu kelimcilerin görüşü esası doğrultusundadır ve öngörülerin kesin tarihi belli değildir.

onların bazılarını uzun süre kalacakları Babil'e esir olarak götürdü. İsrail ve Yahuda halkının esir olmaları, onların Ortadoğu ve diğer bölgelere dağılmalarına neden oldu. Bu esaret, özel bir öneme sahipti. Çünkü İsrail halkından daha önceki saldırıda Aşurlar tarafından esaretten kurtulan bir grup bu saldırıda Yahuda halkıyla birlikte Babil'e götürüldüler. Bu konu "*Babil'e Sürgün*" diye adlandırılmaktadır.

Yahudiler esirlik döneminde müşriklerin bir takım gelenek ve göreneklerini benimsediler ve onların içinden sürgün, esaret ve Allah'a tapma zorluklarını hisseden pek az kimse bulunurdu.

6-4. Mabedin Yenilenmesi

Ahameniş silsilesinin kurucusu Kuruş, Babil'i fethettiği zaman Yahudiler esirlikten kurtuldular ve vatanlarına dönme iznini aldılar. Ancak onların birçoğu Babil'i terk etmek niyetinde değildi. O şehre ve şehrin etrafına dağılmışlardı. Kuruş'un Yahudilerin özgürlüğünü ilan etmesi yaklaşık M.Ö. 538 yılında gerçekleşti. Kuruş bu davranışıyla Yahudiler içerisinde büyük bir sevgi kazandı.²⁹

Yahudilerin bir grubu da Filistin'e döndüler ve Kudüs şehrini yeniden kurmaya başladılar. O dönemde bölge komşuları kendilerini tehlikede görerek, Filistin topraklarında Yahudiler için güçlü bir hükümetin kurulmasına engel oldular. Bunun üzerine Filistin'in çeşitli bölgelerinde güçsüz hükümetler kuruldu. Rumlar Mesih'in doğumundan bir süre önce orayı işgal ettiler ve birkaç asırlık karmaşadan sonra Kudüs şehri miladi 70 yılında ikinci kez Rumların eliyle yıkıma uğradı. Bu yıkım, Yahudileri dünyanın dört bir yerine dağıttı. O günden sonra Yahudiler yabancı ülkelerde sıkıntılı yaşamlarına devam edip, aşağılanmalara tahammül etmekteydiler.

Bu karmaşada, kurtarıcı inancı İsrailoğulları arasında iyice güçlendi. Bu düşünce, meyvesini verdi ve İsrailoğulları bu düşüncenin yardı-

²⁹ Eb'ul Kelam Azad adındaki Hindistanlı Müslüman âlimlerden biri XX. asırda "*ve Yes'elunke en Zilkarneyn*" isminde bir kitap yazdı ve o kitapta şunu ispatlamak istedi; Kehf suresinin 83-98. ayetlerinde iyilikle anılan Zulkarneyn, Kuruş'un ta kendisidir. Onun bazı delilleri el-Mizan'da ve Tefsir-i Numune'de nakledilmiştir.

mıyla ümitsizliğe galip geldi ve Mesiha'nın³⁰ gelişini beklemek o kavmin bekasını garantiledi.

İntizar halindeki Yahudiler yaklaşık iki bin yıl boyunca ellerinden alınmış olan dini hükümetlerinin ihyası için ciddi bir girişimde bulunmaktan kaçındılar. Hazarlar hükümeti gibi nadir durumlar dışında, devlet kurmayı intizar kanunlarına aykırı görmekteydiler. Bazı kimseler de ara sıra Mesihalık iddiasında bulunmuş ama başarılı olamamışlardır.

Yahudilerin Babil'den dönmesinden sonra, dindarlık yeni bir düzen kazandı ve sonraları Sinagog diye adlandırılan mabetler yapıldı. Bu mabetlerin de tıpkı diğer mabetler gibi kendine has mimarisi vardı. Oralarda kurban yeri ve diğer özel mekânlar bulunmaktaydı. Günümüzde de Yahudilerin mabetleri Sinagog olarak bilinmektedir.

6-5. Yahudilerin Mücadeleleri

Urşelim'in yapılandırılmasından ve Yahudilerin yerleşmesinden sonra bir takım sorunlar meydana geldi ve zalim padişahlar ile Suriye'nin putperestlerine karşı mücadele başladı. Yahudi Mekabilerin Suriye sömürgecilerine karşı yaptığı savaşta Yahudiler zafer elde ettiler. Bu konu Epok-rifa kitaplarında geniş olarak açıklanmıştır.

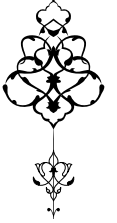
Bu dönemde İsrailoğulları genellikle müşriklerin emri altındaydılar ve detaylı açıklaması daha sonra gelecek olan Hz. Mesih'in zuhuru da bu dönemde gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde Yahudi âlimleri tarafından bir takım kurallar koyulmaktaydı ama buna rağmen Filistin üzerindeki sömürgeci devletler hüküm sürmekteydiler. Yahudi âlimleri Sanhedrin adındaki içtima yerinde toplanıp, dini konular hakkında kararlar almaktaydılar.³¹

6-6. Urşelim'in Yıkımı ve Yahudilerin Çaresizliği

Miladi 70 yılında Roma prensi Titus, Urşelim'i kuşattıktan sonra orayı viran edip, birçok insanı kılıçtan geçirdi. O, Sanhedrin'i yerle bir etti. 135

³⁰ Mesih (Christ) kelimesi, Meryem oğlu İsa'ya (as) has olduğu için Yahudiliğin vaad - dilen kurtarıcısına da genellikle Mesiha denilmiştir.

³¹ Sanhedrin kelimesi, Yunanca olan ve toplantı yeri anlamına gelen "Sindiriyon" kelimesindedir.

yılında gerçekleşen bir ayaklanma da bastırılmıştı. O şehrin batı duvarı yıkılmadı ve günümüze kadar sağlam bir şekilde geldi. Yahudilerin yas mü-nasebetiyle o duvarın kenarına gelmelerinden ötürü oraya “Ağlama Du-varı” denilmiştir. Müslümanlar bu duvara “*Hait’ul-Burak*” demektedir.

Bu olaydan sonra Yahudiler Avrupa ve Kuzey Afrika komşu ülke-lerine dağıldılar. Bu durum İbranicede “*Galut*”³² yani sürgün ve sürgün edildikleri bölgeler ise dağılma anlamına gelen “*Diaspora*” olarak anıl-maktadır. Belli bir zaman sonra bir kısmı Yesrib diye bilinen Medine-i Münevvere’ye gidip oraya yerleşti. İslam kaynaklarına göre, Yahudilerin bu grubunun Medine’yi yerleşim yeri olarak seçmesinin nedeni son pey-gamberin zuhurunu beklemektir.

Sonraları II. Halife döneminde Müslümanlar Kudüs şehrini müza-kere yoluyla Hristiyanlardan aldılar. Taberi’nin (hicri 15 yılındaki olay-ları) yazdığına göre, Müslümanlar Kudüs’ü alırken Hristiyanlar karşısında yaptıkları barış antlaşmasında, o şehre Yahudilerin yerleşmesine hiçbir zaman izin vermeyeceklerinin sözünü de verdiler.

6-7. Yahudiler ve Diğer Kavimler

Ayrımcılık ve bencillik yeryüzünde az olan Yahudi kavminin ayrılmaz bir özelliğidir.³³ Dünyanın diğer kavimleri bu özelliğe tepki olarak, Yahu-dilere düşman olmuş ve onları aşağılamışlardır. Belirtmekte fayda var, Ba-billiler tarafından yaklaşık milattan altı asır önce Kudüs şehrinin yıkılması ve İsrailoğullarının sıkıntılara düşmesinin nedeni de buydu. O dönemde peygamber Yeremya Yüce Allah tarafından şu mesajı getirmişti:

“İsrailoğulları düşmana teslim olurlarsa kendileri de şehirleri de güvende kalacaktır.”

³² İslam kaynaklarında geçen “*Re’sul-Calut*” İslam dünyasındaki Reis-i Galut’tur (yani göç eden Yahudilerdir).

³³ Bu psikolojinin örneği, dünya halkını “*Yahudi*” ve “*Gentiles*” olarak ikiye ayırma -dır. Onlar kendilerini kesinlikle Gentiles’e (kendilerinden olmayanlara) karşı so-rumlu görmezler: “*Bu da onların, “bilgisizlere (Yahudiler dışındakilere) karşı bizim üzerimizde bir sorumluluk yoktur” demelerindedir.*” (Âl-i İmran/75) Araştırmacıla-rın bazılarına göre, ayetin Arapçasında geçen “*Ümmiyyin*” kelimesi, Gentiles sözcü-günü ifade etmektedir.

Onlar kendileri için kurtarıcı olan bu mesajı önemsemediler ve o peygamberi dövdükten sonra zindana attılar. Peygamber, Kudüs şehri düşene kadar zindandaydı (Yeremya 37 ve 38).

Yahudiler sonuçta vatanlarını yitirdiler. Ancak din, kültür ve geleneklerini koruyarak diğer kavimler içerisinde çözülüp, asimile olmadılar. Bu özel durum farklı kavimler içerisindeki yaşantının gereksinimiydi. Onlara ev sahipliğini önce müşrikler, daha sonra da Hıristiyan ve Müslümanlar yapmışlardır.

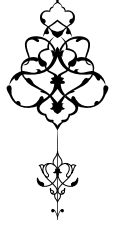
Yahudilerin İslam topraklarında ve özellikle Endülüs'te güzel bir yaşantıları vardı. Onlardan bazıları oldukça yüksek mevkilere dahi gelmişlerdi. Oysa Avrupa ülkelerinde yaşayan Yahudiler "Ghetto" denilen yerlerde zillet içinde yaşamak zorundaydılar. Kimi zaman da Hıristiyanlar onları zorla kendi dinlerine çeviriyorlardı.

Hıristiyanlar 1492 yılında Endülüs yönetimini tamamen Müslümanların elinden aldıklarında Yahudileri de o topraklardan sürdüler. Çaresiz kalan Yahudiler Kuzey Afrika İslam ülkelerine yöneldiler. Ancak onlardan pek azı deniz korsanlarının ve tecrübeli kaptanların pençesinden kurtularak emniyetli olan sahile ulaşabilmiş ve İslam'ın şefkat dolu topraklarına ayak basa bilmiştir. Müslümanların yabacılara karşı sergilemiş oldukları insancıl davranışlar Yahudi ve Hıristiyan tarihçilerinin kitaplarına sık sık konu olmuştur.

Yahudi kavminin kendilerine has psikolojileri ve iktisadi alanlardaki yetenekleri onları ağırlayan kavimlerin hassasiyetini tetikliyordu. Ne yazık ki, aşağıdaki maddeler bu kavim ile diğer kavimler arasında derin bir mesafe açmıştır:

1- Hıristiyanların İncillerinde kayıtlı olan Yahudilerin Hz. İsa (as) karşısında uzak bir geçmişteki yanlış tutumları ve onların Bakara, Âl-i İmran, Nisa, Maide, Ahzab ve Haşr surelerinde geçen Peygamber Efendimizle (saa) yaptıkları savaşlar.

2- Sonraki zamanlarda İslam toplumunda şarap dağıtmak ve Müslüman ve Hıristiyanlardan faiz yiyenler ile fahişelere evlerini kiraya vermeleri gibi yanlış davranışları.

3- Günümüzde bütün dünyanın nefretini kazanmış olan Filistin'i işgal eden rejimin korkunç cinayetleri. Bunun nişanesini Birleşmiş Milletler genel toplantısındaki görüşlerde görmekteyiz: Mesela; 5 oy karşısında 177 oyla bu rejimin cinayetlerinin kınandığını gözlerimizle gördük. (5 oy ise, bu rejimin kendisi, Amerika ve oylarının hiçbir değeri olmayan tanınmamış üç ada tarafından kullanılmıştır.)³⁴

Geçmişte bazı Hıristiyan ve Müslüman toraklarda Yahudilere eziyet etme durumları vardı. Aynı şekilde insanlar kimi zaman mesela; bir çocuğun Yahudiler tarafından kaçırıldığı iddiası sonucu onları kendi dinlerine zorla çeviriyor ve kendi isteklerini temin etmek için onlara domuz eti, et ve yoğurt yediriyorlardı.³⁵ Hıristiyanlıkta ve İslam dininde zorla din kabul ettirmek caiz değildir. İslam âlimleri bu davranışlara şiddetle karşı çıkmışlardır. Diğer taraftan da, zorla dinini değiştirenler görünüşte Hıristiyan veya Müslüman oluyor ama gerçekte ise Yahudi olarak kalıyorlardı. Onlar Avrupa'da "Marrano"³⁶ ve İran'da da "Annus"³⁷ diye bilinmektedir.

Yahudilere karşı düşmanlık, dünya çapında Anti-Semitizm olarak bilinmektedir. Öyle ki, Yahudilere karşı nefretin "Yahudi" ve "Jew" sözcüklerine de geçtiğini bilmekteyiz. Bu yüzden "Kelimi" ve "Jewish person" kelimeleri onların yerini almıştır.

Hitler de Yahudilerin bir kısmına işkence yapmış ve onların ateş odalarında idam etmiştir. Bu idamlar, yakılarak gerçekleştirilen kurbanlıklara benzerlik açısından Holocaust olarak adlandırılmaktadır.³⁸

Siyonizm dünyası, iletişim araçlarını kullanarak Hıristiyanların düşüncelerine nüfuz etmeyi ve kendisine taraftar bulmayı başarmıştır. Bu

³⁴ Tabii ki Yahudilerin bir kısmı çok değerli insanlardır. Örnek olarak; İran'da Müsl - manlarla huzur içerisinde yaşamayı, işgal edilmiş olan Filistin'de yaşamaya tercih eden ve İmam Humeyni'nin yol göstericiliği neticesinde Siyonistlere arkasını tamamen dönen Kelimilerdir. Bu vatandaşlarımız Ramazan ayının son cumasında düzenlenen Kudüs günü yürüyüşlerine büyük bir ilgiyle katılmakta, her zaman Filistin işgalcilerinin zulümlerini kınamakta ve o canileri Yahudiliğin utanç kaynağı bilmektedirler.

³⁵ Yahudilikte domuz etinin yenmesi ve normal etin de süt ürünleriyle yenmesi hara - dır ve sonuçta bu durumun kullanılması Yahudiler için eziyet nedenidir.

³⁶ Bu kelimenin kökü bilinmemektedir.

³⁷ Anus, "mecbur edilmiş" anlamında İbranice bir kelimedir.

³⁸ Batılı araştırmacılar bu olayın gerçekleştiğini onaylamaktadır. Araştırmacıların baz - ları ise kurban edilenlerin sayısının abartıldığını savunmaktadır.

yüzden Beyaz Saray'a, Amerika'nın karar merkezlerine ve diğer batı ülkelerinin bazılarına nüfuz etmek isteyen kimse ilk önce Siyonizm'in uşaklığını kabul etmeli ve ondan sonra işe başlamalıdır. İşte bu yüzden Amerikan başkanları ve diğer üst makamlar işgalci İsrail'in hayâsızca işlemiş olduğu cinayetleri çekinmeden savunmaktadır. Siyonizm simasının Hıristiyan toplumlarında gördüğü saygınlık ölçüsünce, Müslümanlar arasında gün geçtikçe karardığı görülmektedir.

“Hayırlı son takva sahipleri içindir.”

6-8. Siyonizm'in Oluşması

Avrupa'da yaşayan Yahudiler, gördükleri baskılar nedeniyle Hıristiyanlar içerisinde rahatça yaşayamıyorlardı ve ardı ardınca gelen sürgünler bağımsız bir devlet sevdasını gönüllerinde güçlendirmekteydi.

XIX. asrın sonlarında büyük bir Yahudi kitlesi Rusya'dan sürgün edildi. Onların bir kısmı Batı Avrupa'ya ve bir kısmı da Filistin'e gidip, Akdeniz'e yakın bölgelere yerleşti. Oraya “Siyon”³⁹ adını verdiler. O dönemde Filistin, Osmanlı İmparatorluğuna bağlıydı.

İşte o dönemde Avrupa Yahudileri intizar geleneğini göz ardı ederek, bağımsızlık ve izzet kazanmak için harekete geçtiler. Arjantinli Theodor Herzl adındaki bir gazeteci Siyonizm'in temellerini attı ve bu yolda çok çaba sarf etti. Yahudiler içerisinde iki grup Herzl'in bu girişimine karşıydı: Bu düşüncüyü Mesiha ideolojisine aykırı bulanlar ve ırkların ayrılmasını (Assimilationists) kabul etmeyip, Yahudilerin günümüzde diğer kavimlerle barış ve huzur içerisinde yaşayabileceğine inananlar. Ancak Siyonistler dindaşlarını bağımsız bir ülke sahibi olma yolunda ikna ettiler ve bunun ardından Yahudilerin Filistin'e göçü başlamış oldu. Müslüman düşünürler, bu olayı tehlikeli bir tuzak olarak görüp Müslümanları göç eden Yahudilerle işbirliğine karşı uyardılar.⁴⁰ Ancak Müslümanlar bu büyük facianın derinliğini anladığında iş işten geçmişti.

³⁹ Siyon, Kudüs'teki bir tepenin adıdır. Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın (as) zamanında İsrailoğulları devletinin parlak döneminde bir askeri üst idi. Bu isim daima Yahudi kavminin iktidarını hatırlatmış ve Eski Ahit'in son peygamberlerinin kitaplarında çokça anılmıştır.

⁴⁰ Bu uyarılara bir örnek de el-Menar tefsirinin Nisa suresinin kırk beşinci ayetinin te-sirinde geçmektedir.

Diğer taraftan bazı Hıristiyanlar, Siyonizm'in kurulmasından önce bile şöyle bir inanca sahiptiler; Hz. İsa'nın (as) gelebilmesi için Yahudilerin Filistin'e dönmesi gerekir. Siyonistler bu inancı takviye ederek, Hıristiyanların çok basit düşünen kesimi içerisinde sağlam taraftarlar kazandılar.

6-9. Gayri Meşru İsrail Rejiminin Kurulması

Çok geçmeden Siyonistler Filistinli Müslümanların misafirperverliğini unuttular ve en ağır yöntemlerle o toprakları işgal edip, 1948 yılında⁴¹ Seküler Yahudi hükümetini gasp edilmiş Filistin topraklarında oluşturarak ona "İsrail" adını verdiler. Bu rejimin silahlı güçleri 1967 Ocak ayında altı günlük savaşta komşu ülkelerin bazı topraklarını kendi ülkelerine kattılar ve Mescid-i Aksa'yı da içeren Ürdün'deki Beyt'ul Mukaddes'in doğu kısmının yarısı da bunun içindeydi.⁴²

Bağımsız bir ülke oluşturmak, Yahudi kavminin her zaman ki ideolojisiydi. Bununla birlikte diğer milletlerin arasındaki yaşamları ve ekonomik durumları çok daha iyiydi. Bu yüzden ülkelerinin kurulmasından sonra oraya göç etmek istemiyorlardı. Yahudileri göç etmeğe teşvik amacıyla dünyadaki Yahudi yerleşimlerinde kuruluşlar oluşturuldu. O rejimin reklam sistemleri Yahudilere yeşil bahçeleri gösteriyorlardı. İşgal edilmiş Filistin'e hicret etmek, İbranicede "Elya" yani yücelik olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde on dört milyon Yahudi'nin yüzde yirmisi İsrail'de ve yüzde sekseni de diğer bölgelerde (Diaspora) yaşamaktadır. İran Yahudileri yaklaşık yirmi bin kişidir.

Daha en baştan hicret eden Yahudilerin bir kısmı ülkelerini terk edip diğer kavimlerin arasındaki önceki yaşam düzenine devam etmiştir.

Amerika ve İngiltere'nin öncülüğündeki küresel istikbar, her yönden Siyonizm'i destekleye koyulmuşlardır. Siyonistler, bu himayeler ve İslam ülkeleri liderlerinin zaaflarından yararlanarak, konumlarını sağlamlaştırılmış

⁴¹ Siyonistlerin bu rejimin oluştuğunu ilan etmesi 1947 yılında (İngiliz güçlerinin Filistin'den ayrılmasıyla aynı zamanda) olmuştur.

⁴² Tevrat, Yahudileri komşuların mallarına ve mülklerine göz dikmekten alkoymuştur. (Çıkış, 17:20 ve Yasanın tekrarı, 21:5) yine şöyle demiştir: Komşusunun sınırlarını değiştiren, melundur. (Yasanın tekrarı, 17:27)

ve hatta işi öyle bir yere getirmişlerdir ki bugün gelişen olaylara üzüntüyle tanıklık etmekteyiz.

İşgal edilmiş Filistin, Amerika ve diğer ülkelerdeki Neturei Karta⁴³ grubu gibi geleneklerine bağlı bir grup Yahudi, İsrail rejiminin kurulmasına karşıydı ve bunu dine aykırı görmekteydi. Onlar rejimin kurulmasının başlarında işgalci ve cani yönetimin resmi parasını kullanmamak için kendi gruplarına ait para basturdılar. Onlar Amerika ve işgal edilmiş Filistin'de İsrail aleyhine kalabalık yürüyüşler gerçekleştirmekte ve Siyonizm'i Yahudiliğin utanç kaynağı olarak tanıtmaktadırlar.⁴⁴

Siyonist rejimin kuruluşundan şimdiye kadar yani yarım asrı aşan bir zamandan beridir Filistin işgalcileri hiçbir cinayetten sakınmadan çeşitli yöntemlerle zulüm sultalarını yayma çalışmalarına devam etmektedirler. Onlar birleşmiş milletlerin aldığı kararları da hiçe saymaktadırlar. Siyonistlerin barıştan yana olduğuna aldanmış kimseler de kısa bir süre sonra onların ne denli ikiyüzlü olduklarını anlamışlardır.

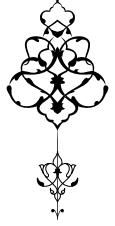
7. Tanah (Eski Ahit)

Yahudiler, semavi kitapları olan Tevrat ve Zebur'u kapsayan kutsal kitabı Tanah⁴⁵ olarak adlandırmışlardır ve bu kitaba Hıristiyanlıkta Eski Ahit denilmektedir. Netice itibariyle Eski Ahit, Hıristiyanların kendilerine ait Yeni Ahit karşısında Yahudilerin kitabına verdikleri isimdir. Hıristiyanlar nasih ve mensuh önceliğine göre her iki Ahit'e de inanmaktadırlar. Buna göre, Tevrat'ta (Levililer, 7:11) domuz eti ve bazı etler haram kılınmıştır. Yahudiler de bu tür etlerden sakınırlar. Yeni Ahit'te (Resullerin

⁴³ Neturei Karta, 1935 yılında kurulmuştur. (Şehrin koruyucuları anlamına gelen) bu ismi 1938 yılında kendilerine vermişlerdir. Talmud'taki (Hagiga, 3:76) bir cümleden alınmıştır. O cümlede ilim sahipleri, şehrin koruyucuları olarak tanıtılmıştır. Daha fazla bilgi için "www.nkusa.org" sitesine başvurabilirsiniz.

⁴⁴ Birkaç Yahudi'nin Şiraz'da İsrail adına casusluk yapmak suçuyla hapse atılması sonucu Siyonistler dünyayı ayağa kaldırdılar. 2000 yılında Amerika'daki Neturei Karta'nın yüksek mevkili hahamlarından dördü İran İslam Cumhuriyeti'nin tutumunu desteklemek amacıyla bu ülkeye gelmişti.

⁴⁵ Bu kelime, "t"= Tevrat (İbranicede Tura), "n"= Nebiler (İbranicede Neviim) ve "ha"= Mektubat (İbranicede "Ketubim"; dil kurallarına göre "k" harfi "ha" harfine dönüşmüştür.) Hıristiyanlıktaki Eski Ahit terimi, Yahudilik hakkındaki bu konuda pek yerinde bir ifade değildir.

amelleri, 10:9-16, Korintlilere birinci mektup, 25:10 ve diğer yerler) bütün etler helal kılınmıştır ve Hıristiyanlar hiçbir eti haram bilmezler. Hıristiyanlar, neshi kabul etmeyip Eski Ahit'in, Yeni Ahit için bir mukademe olduğuna inanmaktadırlar.

Eski Ahit kitabı İbranice dilinde ve onun az bir kısmı da Keldani dilinde yazılmıştır. Bu iki dil, Arapça gibi Sami dillerindendirler. İbranice olan Eski Ahit'in nüshalarının düzeni, Hıristiyanların tercüme edip yayınladıkları düzenden farklıdır. Bununla birlikte Tevrat'ın beş bölümü her zaman kitabın başlangıç bölümünde mevcuttur.

Aynı şekilde Eski Ahit'in Yunancası⁴⁶ da vardır ve İbrancesinin üzerinden tercüme edilmiştir. Ona Sebiniyye'nin tercümesi denilmiştir. Bu tercüme, M.Ö. 258 yılında Mısır padişahı Batlamyus Filadilfus emriyle yetmiş iki kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nüshanın İbranicenin aslıyla bazı farkları vardır ve en önemlisi de şudur ki; İbranice nüshasında olmayan bazı bölümler bu nüshada bulunmaktadır. Yahudi âlimleri miladi birinci asırda mukaddes kitaplarını belirlemek için "Yavne" adındaki bir mekânda toplandılar. O güne kadar yaygınlaşmış olan birçok dini yazılardan İbranice olan 39 kitap üzerinde ittifak ettiler. Yunanca yazılmış olan kitapları kenara bıraktılar. Bu kitaplar sonraları "Apokrifa" yani şüpheli kitaplar olarak adlandırılmıştır.

Yeni Ahitleri Yunanca yazılmış olan Hıristiyanlar Apokrifa kitaplardan bir kısmını Eski Ahit'e eklediler. Böylece Eski Ahit'in kitaplarının sayısı kırk altıya ulaştı ve icma ile bunların mukaddes olduğunu kabul ettiler. Yaklaşık beş asır önce Martin Luther, bu kitapların ilhamdan kaynaklandığı konusunda şüpheye düştü ve zamanla Protestanlar bu kitapları bir kenara bırakıp, Yahudilerin Tanah'ı ile aynı olan Eski Ahit'in Protestan nüshalarını gündeme taşıdılar. Protestanlar genellikle mukaddes kitapların tercüme edilip, yayınlanmasında etkin olmalarından dolayı dünya genelinde Apokrifa'nın olmadığı nüshalar daha çoktur. Katolik ve Ortodoks kiliseleri bu duruma karşı çıkmış ve bahsedilen bölümleri Eski Ahit'ten sayarak onlara "Deuterocanonical" adını vermişlerdir.

⁴⁶ M.Ö yaklaşık 330 yılında Makedonyalı İskender Ortadoğuya hâkim olduktan sonra Yunanların ilimlerini yaymaya başladı. Bu amaçla İskenderiye adında şehirler kurdu ve bu şehirlerden biri Mısır'da olup, günümüzde de bir üniversite şehri olarak bilinmektedir. O dönemden sonra Yunanca, ilim ve yazı dili oldu.

Uydurma yazılar anlamında olan “*Pseudepigrapha*”, Yunan kitaplarından diğer bir bölüm de az bir itibara sahipti ve hiçbir zaman Eski Ahit’te yer almamıştır. Milattan onlarca yıl önce bazı seçkin Yahudi âlimleri tarafından yazılmış olan bu kitaplar, kitap ehlinin dikkate almaması neticesinde ortadan kaybolmuştur. Bununla birlikte onların tercümelerinden ve yazılarından bir kısmı dünyanın bazı yerlerinde son asırlarda keşfedilmiştir. Hıristiyanların müdahale etmiş oldukları bu eserlerin sayısı bir hayli çoktur ve bunların bir kısmı İngilizceye tercüme edilip, yayınlanmıştır.⁴⁷

Tanah’ın 39 kitabı vardır. Hıristiyanların tercümelerinde Eski Ahit olarak geçen bu kitabın konular açısından üç bölümü vardır:

- 1- Tarih bölümü.
- 2- Hikmet, münacat ve şiir.
- 3- Peygamberlerin öngörülleri.

7-1. Tanah’ın (Eski Ahit’in) Tarih Bölümü

Eski Ahit’in tarih bölümü, ilk beş kitabı “*Tevrat*” olarak adlandırılan toplam 17 kitaptan oluşmaktadır. Tevrat’ın diğer ismi “*Pentateuch*” yani “*Beş kitap*” veya “*Musa’nın beş kitabı*”dır.

Tevrat, yaratılış bölümüyle başlamaktadır. Âlemin, Âdem ve Havva’nın yaratılışı, o ikisinin iyiliği ve kötülüğü anlama ağacından yemeleri, Adn Cennetinden çıkarılmaları, Âdemoğlunun öyküleri, Nuh tufanı, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Yusuf ile ilgili olaylar bu bölümde geçmektedir.

Sonraki dört bölüm, Hz. Musa’nın yaşamını ve İsrailoğullarının tarihini anlatmaktadır. Hz. Musa’nın yaşam bölümü; onun doğumunu, peygamberliğe seçilmesini, kıyamını, devlet kurmasını ve vefatını içermektedir. Vahye nispet verilen ifadeler içindeki kuralların çoğu bu dört bölümde bulunmaktadır. Yahudilerin ve Hıristiyanların inancına göre, Tevrat’ın beş bölümünü Hz. Musa’nın kendisi telif etmiştir.

İsrailoğullarının tarihi, Hz. Yuşa’nın (as) zamanından itibaren sonraki on iki kitapta da devam etmektedir.

⁴⁷ Onların bir kısmı 1927 yılında *The Forgotten Books of Eden* adıyla Amerika’da yayı - lanmıştır.

Eski Ahit'in tarih bölümü kitapları şunlardan ibarettir:

1- Yaratılış Bölümü (Âlemin yaratılışı, Âdem, Nuh, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Yusuf (as) kıssaları).

2- Çıkış Bölümü (Hz. Musa'nın doğumu ve peygamberliğe seçilmesi, Ben-i İsrail'in Mısır'dan Sina'ya doğru çıkışı ve hükümler).

3- Levililer Bölümü (Hz. Harun'un ve Levi'nin soyundan olan kâhinlerin yani Yahudi âlimlerinin hükümleri).

4- Sayılar Bölümü (Hz. Musa'nın döneminde İsrailoğullarının sayısı, dini ve tarihleri).

5- Yasanın Tekrarı Bölümü (Önceki bölümlerde geçen hükümlerin tekrarı ve İsrailoğullarının Hz. Musa'nın vefatına kadar ki tarihi).

6- Yuşa'nın Sahifesi (Hz. Musa'nın vasisi olan Yuşa b. Nun'un hayatı ve tarihi).

7- Hâkimler Bölümü (Padişahların atanmasından önce İsrailoğulları hâkimlerinin tarihi).

8- Rut'un Kitabı (Hz. Davud'un ninelerinden Rut adındaki bir kadının yaşamı).

9- Samuel'in Birinci Kitabı (Samuel peygamberin tarihi ve Şaul'un yani Talut'un krallığa seçilmesi).

10- Samuel'in İkinci Kitabı (Hz. Davud'un padişahlığı).

11- Padişahların Birinci Kitabı (Hz. Davud'un, Hz. Süleyman'ın ve onun vasilerinin padişahlığının devamı).

12- Padişahların İkinci Kitabı (Buhtunnasr saldırısı ve Babil'e sürgün olayına değin İsrailoğulları padişahlarının tarihinin devamı).

13- Birinci Tarihler Kitabı (İsrailoğullarının soy ağacı ve onların Hz. Davud'un vefatına kadar ki tarihlerinin tekrarı).

14- İkinci Tarihler Kitabı (Hz. Süleyman'ın ve sonraki padişahların Babil sürgününe kadar ki padişahlık tarihi).

15- Ezra kitabı (Urşelim yani Kudüs'ün yeniden imarı ve Yahudilerin Üzeyir ile birlikte özgürlüğü).

16- Nehemya Kitabı (Urşelim'in yeniden yapılandırılması ve Ahemeniş padişahı olan I. Artahşasta'nın yardımcısı Nehemya'nın dilinden Yahudilerin bu topraklara tekrar geri dönmeleri).

17- Ester kitabı (Haşayarşa'nın Yahudi eşi Ester tarafından Yahudilerin yok olma tehlikesinin giderilmesi).⁴⁸

7-2. Hikmet, Münacat ve Şiir

Bu bölüm beş kitaptan oluşmaktadır:

- 1- Eyüb'ün Kitabı (İmtihan, sabırsızlık ve arkadaşlarının öğüdü üzere onun nihai sabrı).
- 2- Mezmurlar Kitabı yani Davud'un Zebur'u (150 bölümlük münacatlar bütünü).
- 3- Süleyman Peygamberin Meselleri (Hikmetli sözler).
- 4- Camia Kitabı⁴⁹ (Âleme kötümser bakışı içermektedir).
- 5- Süleyman'ın Gazelleri Kitabı (Aşk şiirleri).

7-3. Peygamberlerin Öngörüleri

Peygamberlerin öngörüleri bölümü, Allah'a itaatsizlik yüzünden İsrailoğullarını bekleyen kader hakkındaki uyarı ve tehditleri içermektedir. Bu öngörülerini anlayabilmek için o dönemdeki olayların okuyucu tarafından iyice bilinmesi gerekir.

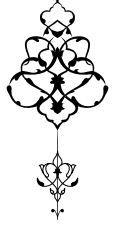
Bu bölüm 17 kitabı içermektedir:

- 1- İşaya Kitabı (Eski Ahit'teki en uzun ve en meşhur öngörü kitabıdır).
- 2- Yeremya Kitabı.
- 3- Yeremya'nın Ağıtları Kitabı (Urşelim'in yıkılması üzerine o peygamberin okuduğu ağıtlardır).
- 4- Hezekiel Kitabı.
- 5- Danyal Kitabı (Seziş ve Şuş şehrinde defnedilmiş olan Danyal peygamberin mücadelelerinin anlatımıdır).⁵⁰

⁴⁸ Ester'in ve bu tehlikenin giderilmesinde etkili olan amcası oğlu Mordehay'ın mezarları Hamedan şehrinde.

⁴⁹ Camia kelimesi, bu kitapta Hz. Süleyman'ın diğer adıdır.

⁵⁰ Klasik tarihçiler Danyal kitabının telifinin M.Ö. VI. asra ait olduğunu reddetmekte ve asıl tarihinin milattan önce yaklaşık 165 yılı olduğunu savunmaktadırlar.

6- Hoşea Kitabı.

7- Yoel Kitabı.

8- Amos Kitabı.

9- Obadya Kitabı.

10- Yunus Kitabı (Balğın karnında hapsolma kıssası).

11- Mika Kitabı.

12- Nahum Kitabı.

13- Habakuk Kitabı (Tuysarkan şehrinde defnedilmiş olan Habakuk peygamberin öngörülerini).⁵¹

14- Sefanya Kitabı.

15- Hagay Kitabı.

16- Zekeriya Kitabı.

17- Malaki Kitabı.

Bu kitapların itibar ve derecelerinin farklı açılardan incelenmesi Hıristiyanlık bölümünde gerçekleşecektir.

7-4. Mukaddes Kitaba Yönlendirme Yöntemi

Biz Müslümanlar Kuran-ı Kerim'e nasıl başvuracağımızı biliyoruz. Yani; sayfa numarası belirtme yerine sure isimlerinden ve ayet numarasından faydalanıyoruz. Sayfa numarası belirtmemek yüzlerce eski kitapta sıradan bir şey olarak bilinmektedir. Tıpkı Eflatun'un, Aristo'nun, Homeros'un, Herodot'un, Şekspir'in vb. eserlerinde olduğu gibi.⁵² Bu eserlere başvurabilmek için bablar, bölümler ve bir takım sayılar belirtilmiştir. Böylece kitaba başvurma konusu belli bir baskıyla sınırlanmamış olur ve herkesin başvurmasını kolaylaştırır. İbranice yazılmış olan Tevrat'ın bu bölümlerin haricinde kendine has bölümleri de vardır.⁵³

⁵¹ Habakuk peygamber, İslam kaynaklarında Heykuk olarak geçmektedir.

⁵² Kurallara yönlendirmede de sayfa numarası belirtmek yaygın değildir ve onun yerine madde numaraları kullanılmaktadır.

⁵³ Hıristiyanlar İslam dillerini kullanırken Kitab-ı Mukaddesin bölümlerine ayet demelerdir. Bu terim, Hıristiyanlıkta olmayan bir terimdir. Zira onlar semavi kitaplarının cümlelerini mucize olarak görmemektedir.

Kitab-ı Mukaddese başvurulduğunda önce mektubun adı veya kısa yazılımı daha sonra bölüm numarası ve en sonunda paragraf numarası belirtilmektedir. Örnek; Yaradılış, 1:27 (veya Yar, 1:27) yani; Yaradılış Bölümü, Birinci Bab, Yirmi Yedinci Paragraf.

7-5. Tevrat'ın Eleştirisi

Tevrat, İbranice bir sözcük olup “Kanun” ve “Şeriat” anlamındadır. Zira Tevrat'ta birçok hüküm ve kanun bulunmaktadır. Yahudi âlimleri Tevrat'tan 613 hüküm çıkarmışlardır.⁵⁴

Kitab-ı Mukaddes uzmanları, İbranice Tevrat'ın metni üzerindeki metodoloji yoluyla Hz. Musa'nın beş kitabı için dört farazi kaynağa inanmış ve her biri için bir isim belirlemişlerdir:

1- Elohim Kaynağı (E): Allah'ı Elohim⁵⁵ olarak adlandırdığı bölümlere değinmektedir.

2- Jehovah Kaynağı (J): Allah'ı Jehovah⁵⁶ olarak adlandırdığı bölümlere değinmektedir.

3- Priests Kaynağı (P): Kâhinlerin görevleriyle ilgili bölümlere değinmektedir.

4- Deuteronomy Kaynağı (D): Yasanın tekrarı bölümünün tamamını içeren özel kaynağa değinmektedir.

Bu bölümlerin her birinin kendine has bir yöntemi vardır. Onların kıyaslanmasından sonra kesin olarak anlaşılan şey şudur; günümüzdeki Tevrat'ın beş bölümü çok önceki zamanlarda (yaklaşık 2500 yıl öncesinde) çeşitli dört kaynaktan telif olmuştur.

Tevrat'ın ve Kitab-ı Mukaddesin diğer bölümlerinin en eski ve en meşhur eleştirilerinden biri, Hollandalı filozof Spinoza (1632-1677) tarafından “İlahiyat ve Siyaset Hakkındaki Kitap” isimli kitabında gerçekleştirilmiştir.

⁵⁴ Bahsedilen hükümler hakkında daha fazla bilgi için bak. Hüseyin Süleymani, “Ahkâm-ı 613 ganeyi Tevrat” Heft Asuman, sayı,18. s, 153-176.

⁵⁵ Elohim, İlahlar anlamındadır. “İlveh” kelimesinin çoğuludur.

⁵⁶ Allah'a has bir isimdir.

Spinoza, kitabında bir takım deliller getirerek şunu ispatlamaktadır; Kitab-ı Mukaddesin itibarının incelenmesi için, tarihi delillere ve eleştirilere değinilmelidir. Önceki insanların bunu yapmamasından veya bu konuda bir şey yazmışlarsa da bizim elimize ulaşmamasından dolayı da üzüntüsünü dile getirmektedir. O, şöyle devam etmektedir:

“Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, din adına bir takım taassupçuluğa iten konular ön plana çıkmış ve insanlar inançları hususunda akıl için bir pay gözetmemektedirler. Bu yüzden ben, nispi bir ümitsizlikle bu yola adım atıyor ve birinci adımda Kitab-ı Mukaddesin (ve hepsinden önce Musa'nın beş kitabının) yazarlarını incelemeye alıyorum.

Hemen hemen kitap ehli olan herkes Tevrat'ın Hz. Musa tarafından telif edildiğine inanmaktadır. Hatta Yahudilerin Ferisiler fırkası bu inanca olan bağlılıklarından ötürü, bunun aksini söyleyeni dinden çıkmış ve mürtet saymaktadırlar. Bu yüzden, nispeten özgür bir düşünür olan İbn-i Ezra bu konudaki düşüncelerini açıklamaya cesaret edememiş ve yalnızca belirsiz değinmelerle bu inancın yanlış olduğunu dile getirmiştir. Ancak ben, korkmadan ve çekinmeden İbn-i Ezra'nın sözlerinin üzerinden anlaşılmazlık perdesini kaldıracam ve hakikati gün yüzüne çıkaracağım.”⁵⁷

Spinoza, daha sonra Musa'nın beş kitabını bilimsel açıdan incelemeye başlar ve yazarın Hz. Musa olamayacağını, bilakis yazarın Hz. Musa'dan yıllar sonra yaşamış biri olduğunu ispatlar. Örneğin; Yaratılış bölümünde 14:14 “Dan” adındaki bir yerden söz edilmektedir. Oysa ki, Yuşa'nın kitabından 47:19 şunu anlıyoruz; Bahsedilen mekan Hz. Musa zamanında “Leşem” olarak biliniyordu ve ondan sonra “Dan” olarak adlandırılmıştır. Eğer Tevrat, Hz. Musa'nın yazmış olduğu bir kitap olsaydı burada “Dan” yerine “Leşem” kelimesi olmalıydı. Bununla birlikte Yahudi ve Hıristiyan âlimleri bu eleştirilere bir takım cevaplar sunmaya çalışmışlardır.

Spinoza, günümüzdeki Tevrat'ın bazı bölümlerine (tıpkı: Çıkış, 14:17 ve Sayılar, 14:21 gibi) değinerek, Hz. Musa'nın bir takım yazılarının var olduğunu ama günümüzdeki Tevrat'ın onun yazmış olduğu kitap olmadığını açıklamıştır.

⁵⁷ Spinoza, Benedict de, *A Theologica Polocikal Treatise, ch.VIII*

7-6. Eski Ahit'in Apokrifası

Şimdi Eski Ahit'in Apokrifasını tanıma amacıyla onların isimlerini getireceğiz. Burada şuna değinmek gerekir, Apokrifası olan Kitab-ı Mukaddes'in nüshaları hem Apokrif kitapları sayısı bakımından hem de düzen bakımından birbirinden farklıdır. Apokrifanın (on eski ve muteber nüsha esasınca)⁵⁸ Farsça tercümesi aşağıda adı geçen on kitaptan oluşmaktadır.

Tobit, Yudit, Ester (Yunanca), Süleyman Peygamberin bilgeliği, Yuşa b. Sirak'ın bilgeliği, Baruk, Yeremya'nın mektubu, Danyal Peygamber (Yunanca), Makabelerin I. ve II. kitabı.

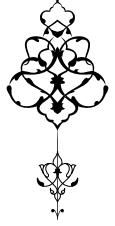
8. Talmud

"Öğretim" anlamına gelen "Talmud" kelimesi, İbranicedeki sülasi fiil olan "Lemet" (öğretti) kelimesinden alınmıştır ve Arapçadaki rübai bir kelime olan "Tilmiz" ve bunun türdeşleriyle bağlantısı vardır. Talmud, Yahudi hadisleri ve hükümlerini kapsayan bir hayli büyük ve derin bir kitaba denilmektedir. Hakikatte Tevrat'ın tefsir ve tevili olup bazen ona "Sözlü Tevrat" denilmektedir.

Yahudiler Babil'e sürgün edildiğinde onların arasında "Soffram" (Kâtipler) adında bir grup ortaya çıktı. Kâtipler, Tevrat'ı ve dini konuları yazmaya önem veren kimselerdi. En önemli Sofer, M.Ö. V. yüzyılda yaşayan "Ezra" (Üzeyir) idi. Ezra, Hz. Musa'nın şeriatını verimli kılmaya ve Eski Ahit'in içeriğinden faydalanarak Yahudi toplumunun ihtiyaçlarını gidermeye karar verdi. Onun girişimi, Yahudilerin sözlü geleneklerinin başlangıcı oldu.

Ezra'dan sonra dini metinlerin tefsir ve tevilinde "Midraş" olarak adlandırılan bir yöntem yaygınlaştı. Bu yöntemin icadını ona nispet vermektedirler. Midraş kelimesi, "Araştırma" anlamındadır. Çünkü âlimler Midraş yönteminden faydalanarak Tevrat'ta gizli olan anlamları araştırıp, günlük yaşamlarındaki bütün konuları semavi kitaplarından çıkarmak

⁵⁸ Eski Ahit'in Apokrifası, (Abbas Resulzade ve Cevad Bağbani tercümesi, Kum: Merkez-i İntişarat-i Müessese-yi Amuzeş ve Pejuheşi-yi İmam Humeyni (ra) 2004).

istiyorlardı. Dini vazifeleri yerine getirebilmek için, Sanhedrin oluşturulduktan sonra yavaş yavaş Tevrat'ın tefsirinin Hz. Musa'dan sonra nesilden nesile o kuruluşun üyelerinin eline ulaştığı fikri yaygınlaştı. Bu olaylar Ferisiler arasında gerçekleşmekteydi. Sadukiler ona karşıydılar ve sadece Tevrat'ın zahiriyle ilgileniyorlardı.

Âlimlerin çoğunun inancına göre sözlü geleneği sonraları Talmud olarak adlandırılan kitaba kaydeden “*Yehuda Ha Nasi*” idi. O, 135 yılında dünyaya geldi ve elli yıldan fazla “*Nasi*” yani Yahudi kavminin dini önderi idi.

Yehuda Ha Nasi, o gelenekleri Mişna olarak adlandırdı. İbranicede Tevrat'ın tekrarı ve ikincisi anlamındadır. (Bunun karşısında, okunan anlamında “*Mikra*” vardır. Mikra, Tevrat'ın metni demektir.)

Mişna'nın şerhi, tekmil ve tefsir anlamındaki “*Gemara*” olarak adlandırılmıştır. Gemara yazarlarının dediğine göre, onların yazmış oldukları konular geçmişteki âlimlerin sözlerinin geriye kalan kısmıdır ve bunlar da Mişna kitabını tekmil etmektedir.

Mişna'nın iki Gemara'sı vardır; Babil Gemara'sı ve Filistin (Urşelim) Gemara'sı.

Talmud, Gemara esasınca iki kısımdır; daha geniş olan Babil Talmud'u ve Urşelim Talmud'u. Birinci Talmud'da Mişna'nın yazılarından bir bölümü nakledilip, daha sonra Gemara başlığı altında tefsir edilmektedir. Talmud'un her bölümünde Sedarim olarak adlandırılan altı bölüm vardır. Onların toplamı 63 kitaptır:

1- Zeraim (Tohumlar, mahsullerin ve hayvan yavrularının hükümleri bölümü). On bir alt bölümden oluşur.

2- Moed (Bayram bölümü; anma törenleri hakkındadır). On iki alt bölümden oluşur.

3- Naşim (Evllenme, boşanma, kadın-erkek ilişkileri ile ilgili hükümler). Yedi alt bölümden oluşur.

4- Nezikin (Yahudi ceza ve medeni hukuku ve mahkemeler üzerinedir). On alt bölümden oluşur.

5- Kodşim (Kutsal olan şeyler bölümü). On bir alt bölümden oluşur.

6- Taharat (Temizlik, arılık bölümüdür. Arınma ritüelleri ve kanunları hakkındadır). On iki alt bölümden oluşur.

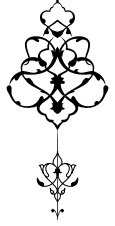
Talmud'da iki temel unsurla karşılaşmaktayız. Biri yol ve yöntem anlamına gelen Halakha'dır. Doğru yaşam için gereken dini emirleri içerir. Diğeri ise rivayet anlamına gelen Agada'dır. Konunun teyidi için Yahudi önderleri ve çeşitli kavimlerin büyükleri hakkında nakledilen öykülerden ibarettir.

Talmud'un konularından birçoğu İslami kitaplarda mevcuttur ve bazı Müslümanlar bu konuların bir kısmını itirazsız bir şekilde kabul etmiş ve kimse onların kaynağını araştırmamıştır. Müslümanlar bu tür rivayetlere "İsrailiyat" demektedir. Talmud'da, Kuran ayetleri ve sahih rivayetlerle uyuşan konular da bulunmaktadır.

Talmud içeriği dolu bir ansiklopedi olarak Yahudiliğin korunması görevini üstlenmiştir ve Yahudiliğin fıkıh kurallarının kaynağı olmuştur. Bu kitapta Hz. İsa'ya karşı kötülerin olması nedeniyle Hıristiyanlar her zaman ona muhalif olmuşlardır. Kiliselerin büyükleri miladi altıncı asırda ona karşı muhalefetlerini ilan etmişlerdir. Ancak birkaç asır boyunca herhangi bir sorun da meydana gelmemiştir. Yahudi toplumları, Hıristiyanları ona karşı tahrik etmemek için dikkat etmişlerdir. 1239 yılında Hıristiyan olan bir Yahudi, bu kitabın yakılıp, yok edilmesi konusunda Papayı teşvik etti ve Talmud yakma eyleminin temelini attı. O tarihten sonra arabalar dolusu Talmud nüshası şehir meydanlarına götürülüp yakılırdı veya ayakkabıcılara derisinden faydalanılsın diye verilerdi.

Günümüzde Babil Talmud'undan dünya kütüphanelerinde birkaç el yazması bulunmaktadır. Sadece Almanya'nın Münih şehir kütüphanesinde tam bir nüshası bulunmaktadır.

Talmud'un ilk ve en meşhur İbranice baskısını İtalya'nın Venedik şehrinde yaşayan Danyal Bomberg gerçekleştirmiştir (Babil Talmud'u 1520-23 yıllarında ve Filistin Talmud'u 1523-24 yıllarında). Bu baskıda Babil Talmud'unun sayfalarının sayısı 5894'dür ve çeşitli baskılarda basvurulması kolay olsun diye bu hususa dikkat edilir. Talmud, bazı Avrupa dillerinde tercüme edilip yayınlanmıştır. Onun İngilizcesi Londra'da XVIII. büyük cilt halinde basılmıştır. O kitabın özeti de Fars dilinde "Gencine-i ez Talmud" adıyla 1971 yılında Tahran'da basılmıştır.

9. Kabala

Yahudi irfanına “Kabala” yani “Kabul edilmiş” denilmektedir. Yahudi mektebinin irfanı, verimlidir ve İsrailoğullarının manevi hayatında oldukça etkili olmuştur. Bu alanda bazı eserler de mevcuttur ve hepsinden önemlisi “Zohar” (parlak) adındaki bir kitaptır. Bu kitabın asıl yazarı hakkında ihtilaf vardır. Kabala ilmi; Allah’ın arşı, ism-i azam, ahir zaman olayları, Mesiha’nın zuhuru, ric’at ve kıyamet gibi birçok konudan bahsetmektedir. Harfler ilmi, bu alanda önemli bir role sahiptir. Ebcet sayıları, milattan yaklaşık 150 yıl önce Yahudi toplumunda yaygınlaşmış ve oradan da Hıristiyan ile Müslüman toplumlarına geçmiştir.

Hasidim tasavvuf akımı, yaklaşık 1740 yıllarında İsrail Baal Şem Tov tarafından kurulmuş ve Doğu Avrupa’da yaygınlaşmıştır. Bu akım Yahudiler nezdinde pratik irfanın bir örneğidir. Bu fırkanın kendine has sema merasimi de vardır.

10. İnançlar

Din âlimi, filozof ve doktor olan Musa b. Meymun (M.1135-1204), Yahudiliğe yeni bir renk kattı ve on üç temeli düzenledi:

- 1- Allah’ın varlığı.
- 2- Allah’ın birliği.
- 3- Allah’ın soyut olduğu.
- 4- Zamanın olmaması.
- 5- İbadet ve itaatte tevhit.
- 6- Nübüvvet.
- 7- Hz. Musa’nın, önceki ve sonraki peygamberlerden üstün olduğu.
- 8- Tevrat’ın tamamının Hz. Musa’ya verilmiş olduğu.
- 9- Tevrat’ın neshedilemeyeceği veya değiştirilemeyeceği.
- 10- Allah’ın, insanların işlerinden haberdar olduğuna inanmak.
- 11- Allah’ın, Tevrat’a amel edenlere mükâfat vereceğine ve karşı çıkanları da cezalandıracağına inanmak.
- 12- Vaat edilen Mesiha’nın geleceği.

13- Ölülerin dirileceği.⁵⁹

Yahudiler de diğer kavimler gibi, yaşadıkları ortamdan etkilenmekteydiler. Bazı eski medeniyetlerle olan irtibatları neticesinde ister istemez onların bir takım amel ve düşüncelerini benimsemişlerdir. Bunun yanı sıra; onlar daima bütün işlerde bahsettiğimiz konuları kendilerine has tevhidi ahlak rengine büründürüyorlardı.

Yahudiler esasen dindar ve dinine bağlı bir kavimdir. Onların bazıları oldukça muhafazakârdır. Diğer taraftan bazı liberal Yahudiler de vardır ve dinine daha az bağlı ve hatta Allah'ı inkâr edecek derecededirler. Yahudi olmalarının nedeni ise yalnızca kavimcilik, kültür ve bir kimliğe sahip olma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Kendileri de bunu dile getirmektedirler. İsrail'in kadın başbakanı Golda Meir (1969-1974) böyle olduğunu defalarca kendi ağzıyla itiraf etmiştir.

Yahudilikte tebliğ yoktur. Çünkü Yahudiler, dinlerini Ben-i İsrail'e has olan İlahi bir nimet olarak görmektedirler. Eğer birisi Yahudi olmak isterse, isteksizce onu kabul ederler.⁶⁰ Talmud'da geçen bir öğüt şöyledir:

“Bir kimse Yahudi olmak isterse, bu dine mensup olanların başına gelenleri iyi bir şekilde ona anlatmak gerekir. Böylece eğer bu sıkıntılara katlanamayacaksa, böyle bir meydana adım atmamalıdır.”⁶¹

Sonunda da bir mahkeme kurulur ve o şahısın Yahudiliğe kabul edilip edilmeyeceği konusunda karar alınır.⁶² Zorla Yahudileştirmek ender görülen hadiselerden olmuştur.⁶³ Yahudiler genellikle insanları Siyonizm'e davet ederler.

10-1. Yahudilikte Tevhit

Yahudilik de tıpkı İslam ve Hıristiyanlık gibi başından beri tevhit üzere kurulmuş bir dindir. Hz. Musa'dan sonraki sayısız peygamberlere

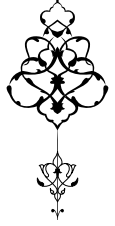
⁵⁹ Mişna tefsiri, Senhadrin 10; *Encyclopedia Judaica*'dan naklen.

⁶⁰ Bazı dinler, hiç kimseyi kabul etmezler. Örnek; İsmailiye fırkasının Lübnan'daki bir kolu olan Dürziye gibi.

⁶¹ Bak. Gencine-yi ez Talmud (Emir Hüseyin Gorgani'nin tercümesi, Tahran: 1971), s.84.

⁶² Yahudiler, sonradan Yahudi olanlara “Ger” yani “Yabancı” derler.

⁶³ Örneğin; Buruc suresinde geçen Ashab-ı Uhdud gibi.

kadar Yahudiliğin bütün peygamberleri, şirke karşı mücadele vermişlerdir. Tevhit dinlerinin mensuplarının da kimi zaman dinlerinden gaflet ettikleri ve çeşitli şekillerde şirke yöneldikleri bilinen bir durumdur. Bu durum hiçbir zaman araştırmacıların bakış açısını bu dinlerin temel inançları hususunda değiştirmemiştir. Onlar, din takipçilerinin yanlışlarını göz ardı ederek kendi araştırmaları sonucunda şu sonuca varmışlardır; dinler, iki kısımdır:

- a) İbrahim dinleri gibi, insanları şirkten uzaklaştıran dinler.
- b) Doğu dinleri gibi, insanlara şirki öğreten dinler.

Allah'ın Yahudi dinindeki özel ismi, varlık anlamına gelen Yehova'dır. Bu ismin oldukça saygınlığı vardır ve Tevrat okurken bile onu dile getirmek haramdır. Haram edilmesinin sonucunda da hiç kimse onun gerçek telaffuzunu bilmemektedir. Kimi zaman bu kelimenin harflerinin de bozulduğu ve ism-i azam'ı doğru telaffuz eden kimsenin mucize yapabileceği iddia edilmiştir. Oryantalistler genellikle bu kelimeyi ihtiyat açısından harekesiz olarak (YHWH) kaydetmektedirler.

Süleyman tapınağının ayakta olduğu M. 70 yılına kadar, Yahudi dininin en büyük makamının yılda bir kere Yahudi takvimine göre Aşura gününde (Mayıs ayının onunda) o mabedin en mukaddes yerinde bu ismi dile getirip dua etme hakkı vardı.⁶⁴ Tevrat okunurken bu isim, “*Rab*” anlamına gelen “*Adonay*” kelimesi olarak değiştirilmekte ve bu kelimenin hareketleri onun üzerine koyulmaktadır. Bu yüzden bazen onu, “*Yehova*” veya “*Yihova*” olarak kaydetmişlerdir.

Allah'ın diğer isimlerinden biri de “*Var olan benim*” anlamındaki “*Ahiye Eşirahiye*”dir. Bu isim, çıkış bölümü 14:3'de ve (Arife gecesi duası gibi) bazı İslami dualarda geçmektedir. Bilgisi az olan kimselerin kopyalaması sonucunda bu isim “*Ahiyyen Şerahiyen*” olarak kitaplara geçmiştir.

10-2. Yahudilikte Nübüvvet

Yahudiler nübüvvetle inanmaktadırlar ve bu konuda geniş teolojik uğraşları vardır. Aynı şekilde nübüvvet hakkında “*Öngörü*” olmak üzere

⁶⁴ Bunlardan biri, kimse duymasın diye ibadet edenlerin büyük bir heyecanla gözyaşı döküp, dua ettiği sırada bu ismi dile getirmektedir.

özel bir manaya da inanmaktadırlar. İşıya, Yermiya, Hezekiel ve Hoşea gibi büyük peygamberler, peygamber olarak yani, öngöründe bulunan olarak meşhur olmuşlardır.

Birçok peygamber Eski Ahit kitabında geçmektedir.⁶⁵ İşıya, Yermiya ve Amos akıcı beyanlarıyla Ben-i İsrail'i uyarmakta ve onları kötü işlerinin akıbetine karşı ikaz edip, önlerinde zillet içerisinde bir esaret olduğunu hatırlatmaktaydılar. Ancak onlar, bu sözlerle hiç ilgilenmiyor ve kendi peygamberlerini öldürmeye, hapsedmeye ve eziyet etmeye yelteniyorlardı (Kuran-ı Kerim'de bundan çokça bahsedilmiştir). Eski Ahit'in nübüvvet kitapları olarak bilinen son 17 kitabı bu öngörülerini içermektedir.

Yahudiler vahyin yaklaşık olarak milattan dört asır önce kesilmiş olduğuna ve vaat edilenin zuhurundan sonra tekrar başlayacağına inanmaktadırlar.

10-3. Yahudilikte Ahiret İnancı

Ahiret konusu Tevrat'ta ve hatta Eski Ahit'in herhangi bir bölümünde geçmemiştir. (O halde şunu söylemek gerekir ki; Ahiret tabiri Tensiye 16:8'de ve Yermiya'nın ağıtları 18:4'de "Dünyevi akıbet" anlamındadır). Tevrat açısından (Levililer, 26 ve Yasanın tekrarı, 28) dindarlık bu dünya nimetlerinin celp edilmesi hususunda ve dinsizlik de nimetlerin elden çıkması hususunda doğrudan etkilidir.

Diğer bir taraftan Talmud, Ahiret konusundan çokça bahsetmiştir. Sözlü gelenek olan Talmud'a inanmayan nesli tükenmiş Sadukiler, kıyameti inkâr etmekteydiler. Ancak Ferisiler kıyamete inanmaktadırlar ve ric'at konusunun kıyametle aynı şey olup olmadığına ihtilafları vardır. Onlar cennet ve cehenneme inanmaktadır. Cehennem (İbranicede Hin-nom vadisi anlamında Gehinnam), Urşelim'in dışarısında bir mekânın ismiydi⁶⁶. O mekânda "Molech" adında bir put vardı. İsrailoğulları bazı zamanlarda o putun önündeki çukurda ateş yakarak, gerçekleştirdikleri bir törende çocuklarını puta kurban etmek amacıyla o ateşe atıyorlardı.

⁶⁵ Bu peygamberlerin bazılarının ismi, Recep ayının on beşinde okunan *Ümmü Davud* duasında geçmektedir.

⁶⁶ Bak. Sefername-yi Nasir Hosrov

Yahudiliğin temel inançlarından biri de yine başka dinlerden alındığı düşünülen ölümlerin dirilmesi inancıdır. Eski dönemlerde İranlılar şöyle inanmaktaydılar

“Gelecekte iyilik tanrısı, kötülük tanrısını yenip onu yok ettiğinde ölümler dirilecekler.”

Ancak bu öğretinin daha manevi ve daha yüksek hali Yahudiliğin ilhamlarının ürünüdür ve İranlıların basit inançlarına benzememektedir. Araştırmacılara göre, ruhun ebedi olması inancı eski zamanlardan beri Ben-i İsrail arasında vardı ve Kitab-ı Mukaddes’in birkaç yerinde de buna değinilmiştir. Ancak bu inanç Babil’den döndükten sonra Mesiha’nın kıyımı inancıyla birleştirilmiş ve ölümlerin dirilmesi inancını ortaya çıkarmıştır.

Hız. Musa’nın peygamberliğe seçilmesi kıssasında gördüğü üzere, Kuran-ı Kerim’de de açıkça Ahiret konusunun o peygamberin ilk mesajları arasında yer aldığını görmekteyiz.

11. Hükümler

Yahudilerin oldukça çok ve aynı zamanda da fevkalade karmaşık hükümleri vardır ve hepsini burada belirtmek mümkün değildir. Bu hükümler necis, pak, helal ve haram yiyecekler gibi birçok konuya değinmektedir. Kudüs şehri ve Süleyman mabediyle ilgili hükümler miladi 70 yılında bu şehrin ve tapınağın yıkılması ve Yahudilerin dağılması nedeniyle askıda kalmıştır.

Eti helal olan hayvanların ve aynı şekilde eti haram olan hayvanların hükümleri Levililer 11 ve Yasanın tekrarı 14’de geçmektedir. Örneğin; Tırnağı yarık olan ve geviş getiren hayvanlar helaldir. Deve ile tavşan geviş getiriyorlar ama tırnakları yarık değildir. Dolayısıyla yenilmeleri haramdır. Domuzun tırnakları yarıktır ama geviş getirmiyor. Dolayısıyla yenilmesi haramdır. Bu şekilde kuşlar ve deniz canlıları hakkında da birçok hüküm vardır. Yahudilerin eti helal hayvanlar hakkında, hayvanı kesmenin şekli, helal ve haram kısımlarının temizlenmesi, onun pişirilme şekli, yemeğin saklanma koşulları ve yenilmesi hakkında birçok kısıtlamaları vardır. Hayvanı kesen kimse ya âlim olmalıdır ya da hayvan kesmenin hükümlerini dakik olarak bir din âliminden öğrenmiş olmalıdır. Yenilmesi helal olan ete, “Kaşer” denilmektedir.

Yahudilikte eti, süt ürünleriyle yemek de haramdır. İsrail’de iyiliğe yönlendirenler ve kötülükten sakındıranlar grubu, zaman zaman restoranları denetlemekte ve haram et veya süt ürünleriyle birlikte müşterilere et verilip verilmediğini kontrol etmektedirler. Yahudilerde ekmek ve yemek için ellerin dinin kurallarına uygun olarak yıkanması farzdır. Yemekten sonra da parmakların üst iki mafsalını yıkamak farzdır.

Uykudan uyandıktan sonra ve yine ibadet için abdest anlamında elleri bileğe kadar yıkamak, farzdır. İçinde Tevrat ayetlerinin yazılı olduğu deriyi taşıdıkları iki küçük kutu olan Tefilin’in birinin alınlarına, diğerinin sol pazı üzerine ve devamının da aynı kolun küçük parmak ucuna kadar bağlanması ve ibadet kumaşı olan Tallit ve Sistit’in başa örtülmesi sabah namazı için farzdır.

Yahudilikte günde üç namaz erkelere farz ve kadınlara müstehaptır.⁶⁷ Bu namazlar; sabah, ikinci ve akşam namazlarıdır. Sinagog’da namaz kılmak, daha iyidir ve en az on kişi olduğu takdirde cemaat namazı kılınmaktadır. Cemaat namazında bir din adamı, Lavi veya diğerlerinden daha yaşlı olan ve İbraniceyi iyi bilen biri öne geçer ve İbranice dualar okuyup, Tevrat’tan bazı bölümleri okuyarak eğilip kalkarlar. Okunan en meşhur bölümün adı, “Şema” yani “Dinle” bölümüdür ve Tevrat’tan alınmıştır:

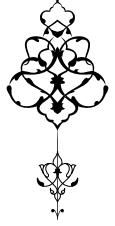
“Dinle, ey İsrail! Tanrımız Rab tek rabdir. Tanrınız rabbi bütün yüreğinizle, bütün canınızla, bütün gücünüzle seveceksiniz...” (Yasanın tek-rarı, 6:5-4)⁶⁸

Yahudilerin kiblesi, Urşelim’dir. Fakat Samiriler, Nablus şehri yakınlarındaki Gezirim dağına kible olarak kabul etmektedirler.

Yahudilikte oruç, yılın aylarına dağıtılmıştır. Onların en önemli orucu, Kipur günüdür. Önceki günün akşamından itibaren, bir gün boyunca oruç tutarlar. Bu oruçta yemekten, içmekten, (parmaklar hariçinde) elleri yıkamaktan, süslenmekten, koku sürmekten, cinsel ilişkiden ve deri ayakkabı giymekten sakınıp, sinagoglarda ibadet ve istiğfarla

⁶⁷ Yahudilikte erkek çocukları 13 yaşını ve kız çocukları da 12 yaşını bitirdiklerinde b - liğ olmuş olurlar.

⁶⁸ Daha öncede belirttiğimiz gibi Yahova kelimesini söylemek kesinlikle haramdır ve Yahudiler Tevrat okuyup ibadet ederlerken onun yerine “Rab” kelimesini kullanmaktadırlar.

meşgul olurlar. Bunun dışında dört oruç daha vardır ki, onlardan biri İbrani aylarından Av'ın dokuzuncu gününde milattan önce 587 yılında Urşelim'in yıkılmasının anısına tutulan oruçtur. Bu oruç da tıpkı Kipur orucu gibidir. Diğer üç oruç ve pazartesi ile Perşembe oruçları gibi sünnet oruçlar, güneşin doğuşundan batışına kadar yemekten ve içmekten sakınarak tutulur.

Urşelim mabedinin ayakta olduğu miladi 70 yılında, Yahudi erkekleri yılda üç kere yaya olarak oraya gitmekle yükümlüydüler. Bu üç gün; Pesah, haftalar ve Sukot bayramlarıdır. Bundan sonra da Urşelim'i ziyaret seferi vardır ve Türkiyeli Yahudiler bu ziyaretçilere kendi örflerinde hacı lakabı vermektedirler.

Sünnet, Yahudilikte önemle vurgulanmış bir farz ve Allah'ın Hz. İbrahim ile ahdidir.⁶⁹ Çocuğun dünyaya gelmesinin sekizinci gününde Yahudi din âlimleri tarafından bir törenle gerçekleşir. Onlar sünnet farızasının çok önemli olması nedeniyle, Yahudi olmayan çocukları da sünnet ediyorlardı ve bu gelenek bizim ülkemizde vardı.

Yahudilerden Hz. Musa ve Hz. Harun'un kabilesinden olanlara Levililer denilmektedir ki, İslam dünyasındaki seyitler konumundadırlar.⁷⁰ Haham (Hekim), Yahudilerin bilgini ve kâhin de, din âlimidir. Kâhin, Hz. Harun'un soyundan veya en azından Levililerden olmalıdır.⁷¹

12. Yahudi Bayramları

İbrani takvimi, aylar itibariyle 29 ya da 30 günden oluşan kameri, yıllar itibariyle güneş esaslı şemsi bir takvimdir. Yahudiler, kameri ayları yılın mevsimlerinde sabit tutmak için her üç yılda bir "Adar" ayından sonra "Adar Şina" "İkinci Adar" adında bir ay yıla ekler ve on üç aydan oluşan o yıl "İbbur" "Gebe" olarak adlandırılır. Yahudilerin yılı, son bahardaki Tişri ayı ile başlar ve hicri-şemsi yılının ilk yarısına 4381 ve ikinci

⁶⁹ Yaratılış, 17:14-9.

⁷⁰ İslam'da soyu baba yoluyla peygamberimizin büyük dedesi Haşim'e ulaşan kimseye "Seyid" denir. Levililer de bu fasıyla ayrıcalık kazanmışlardır: Musa b. Amram (İmran) b. Kehat b. Levi.

⁷¹ Kâhin ifadesi, Kuran-ı Kerim'de ve diğer İslam kaynaklarında gaipten haber veren anlamına gelmektedir.

yarısına da 4382 rakamı eklenerek İbrani tarihi elde edilir. Bu takvimin farazi başlangıcı âlemin yaratılışıdır. (Hicri-şemsi 1390 yılının ilk yarısı, İbrani 5771 yılının ikinci yarısına ve Hicri-şemsi 1390 yılının ikinci yarısı, İbrani 5772 yılının birinci yarısına denktir. Ancak müneccim ve muvakkitlerin belirleyip ilan ettiklerine göre birkaç gün fark vardır.)

Yahudilerin bayramları şunlardır:

1- Cumartesi Günü: Bu günde aile fertleri toplu şekilde yemek yer ve bu arada ailenin büyüğü bir kadeh⁷² alıp dua okuyarak onu kutsar ve ardından da aile fertleri kadehten tek tek içerler. Cumartesi gününün tatil edilmesi, kutsal On Emirden birisidir (Çıkış 20:8-11). Yahudiler Cumartesi günü çalışmayı haram ve büyük günahlardan biri olarak kabul ederler. O günde ibadet, istirahat ve ziyaretleşmelerle meşgul olunmaktadır.⁷³ Günümüz Tevrat'ında şöyle geçmektedir:

“İsrailoğulları sahradayken, birisinin Cumartesi gününde odun topladığını gördüler. Onun odun topladığını gören kimseler, onu alarak Hz. Musa'nın, Hz. Harun'un ve halkın yanına getirdiler. Onu nezarete aldılar; çünkü ona ne yapılacağı ilan edilmemişti. Allah, Hz. Musa'ya şöyle buyurdu: “Bu şahıs elbette öldürülmelidir; halk, onu kampın dışında taşıyarak öldürmelidir.” Bunun üzerine halk tıpkı Allah'ın emrettiği gibi, o adamı kampın dışına getirdi ve taşıyarak onu öldürdü.” (Sayılar 15:35-32)

2- Ayın Birinci Günü Bayramı: İbranicede buna ayın birinci günü anlamına gelen “*Ruş Hodiş*” denilir.

3- Yedinci Yıl Bayramı: Tevrat'a göre her yedi yılda bir, borçlar bağışlanmalı ve İsrailoğullarından olan köleleri azat etmek gibi insani işler yapılmalıdır (Yasanın tekrarı 15). Bu yılın İbranice adı, “*Kurtuluş*” anlamına gelen “*Şemita*” yılıdır.

4- Yubil Bayramı: Bu bayram elli yılda bir kutlanmaktadır ve o gün, birçok insani ve ahlaki işler yapılmaktadır (Levililer, 25).

⁷² Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dünya dinlerinin birçoğunda şarap helaldir. Ancak aşırı içme neticesinde meydana gelen sarhoşluk haramdır ve kınanmıştır.

⁷³ Cumartesine İbranicede kök itibariyle istirahat etme ve işten el çekme anlamına gelen “*Şebat*” denilmektedir. Aynı Arapçadaki “*Sebi*” kelimesi gibi. Farsçadaki “*Şenbe*” kelimesi de “*Şebat*” kelimesinden alınmıştır.

5- Fısıh veya Pesah Bayramı: Pesah, lügatte “Göz yummak” anlamına gelir. Firavunlara belanın nazil olması sırasında Allah’ın İsrailoğullarının ilk çocuklarını öldürülmemesine göz yumması münasebetiyle bu ad verilmiştir. Ancak bu bayramın kutlanması İsrailoğullarının Mısırlıların zulmünden kurtulmaları münasebetiyle yapılmaktadır. Bu bayram Filistin’de 7 gün ve diğer bölgelerde 8 gün sürmektedir. Başlangıcı ise bahar mevsiminde Nisan ayının on dördüdür. Bu bayram merasimi Tevrat’ta (Çıkış, 12) geçmektedir. Fısıh bayramı Yahudiliğin en önemli bayramıdır. Bu bayramda sadece hamursuz ekmeği kullanmak caizdir. Birinci gecede (ve İsrail toprakları dışında ikinci gecede) Fısıh bayramı sofrası açılır ve Mısır’daki acı günlerin acısına acı otlar yenilmesi gibi merasimler gerçekleşir. Miladi XII. asırdan günümüze kadar Yahudiler zaman zaman bir çocuğu veya Yahudi olmayan bir adamı öldürüp onun kanını Fısıh bayramındaki hamursuz ekmeğe katmakla suçlanmaktadırlar.

6- Haftalar Bayramı: Bu bayram Fısıh bayramından elli gün sonra kutlanır. Fısıh bayramından 7 hafta geçmesi ve mahsullerin hazır hale gelmesi münasebetiyle kutlanan bu bayrama İbranicede “*Haftalar*” anlamına gelen “*Şavuot*” denir.

7- Yılbaşı Bayramı: İbranicede “*Roş Ašana*” adı verilen bu bayram, Ekim ayında (sonbahar mevsiminde) kutlanmaktadır. O gün, on günlük tövbe hazırlığı için koç veya keçi boynuzundan yapılmış bir boru olan Şofar çalınır. Onuncu günün özel bir önemi vardır ve o güne “*Kippur Günü*” denilir.

8- Kippur Bayramı: Kefaret günü anlamındadır. Çok önemli olan bu bayram Tişri ayının onuncu günündedir. Ona, onuncu gün anlamına gelen “*Asur*” denilmektedir. Yahudiler bir önceki günün akşamından o günün akşamına kadar günahların kefareti olsun diye daha önce de belirttiğimiz şekilde oruç tutarlar. Bu günün kutsallığı, Cumartesiden daha fazladır ve çalışmak da haramdır (Levililer, 16:34-29). Fundamentalist Yahudiler, Kippur gününde eski elbiseler giyinirler.

9- Sukot Bayramı: Yahudiler Tişri ayının yirmi ikinci gününden itibaren bir hafta boyunca İsrailoğullarının Sina çölünde çadırlarda kalmasının anısına gölge altında yaşamaktadırlar. İbranicede bu bayramın adı, “*Gölgelikler*” anlamına gelen Sukot’tur.

10- Hanuka Bayramı: Milattan önce 168 yılında Yahudilerin, Yunan sömürgecilere galip gelmesinin anısına kutlanır. Böyle bir günde Süleyman mabedi Yahudilerin eliyle düşmanın kötülüklerinden arındırılmıştır. Bu bayram, Gölgelekler Bayramından bir hafta sonradır.

11- Purim Bayramı: Haşeyar'ın veziri olan Haman'ın Yahudileri katletme planının suya düşmesinin anısına kutlanmaktadır. Bu olayın genişçe anlatımı Eski Ahit'teki Ester bölümünde geçmektedir. Bu bayramın "Kuralar" anlamına gelen "Purim" olarak adlandırılmasının nedeni, Haman'ın almış olduğu kararı padişaha ilan etmek için kura çekmiş olmasıdır. Bu bayram, kışın sonlarında gerçekleştirilmektedir.

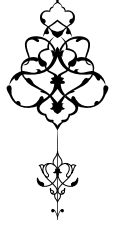
13. Yahudi Fırkaları

Bütün dinler varoluşlarından kısa bir süre sonra çeşitli kollara ayrılmaktadırlar. Fırkalar genellikle liderlik konusunda meydana gelen ihtilaflar neticesinde oluşmaktadır. Cebr, tefviz ve ibadetlerin nasıl yapılacağı konuları ise daha sonra meydana gelmektedir. Bazı fırkalar güçlü ve bazıları da zayıftır. Bazılarının taraftarı çok ve bazılarının da azdır. Yahudiliğin tanınmış fırkaları, Babil'den döndükten sonra meydana gelmiştir. Daha eski fırkalar hakkında ise yeterli bilgi yoktur.

13-1. Ferisiler

Ferisi kelimesi İbranicede ruhbanlık anlamındadır. Bu unvan onların ayrıcalık ve imtiyazlarını göstermektedir. Bu fırka M.Ö. II. asırda ortaya çıkmıştır ve şüana kadar da Yahudilerin çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Bu fırkanın aslı (takvalılar anlamına gelen) Hasidim fırkasına dönüşmektedir. Hasidim fırkası milattan üç veya dört asır önce putperestliği ve sapkınlıkları gidermek üzere meydana gelmiştir. Bunlar Makkabiler savaşlarına katılmış ve din yolunda şehitler vermişlerdir. XVIII. asırda da bu hareketten ilham alan ve Doğu Avrupa Yahudileri arasında meydana gelen Hasidim adında irfani yeni bir yol ortaya çıkmıştır.

Ferisiler düşünce açısından Sadukilerle açık bir ihtilaf içerisindeydiler. Bu fırka Allah'ı ve sıfatlarını cisim olmaktan münezzehe bilmekteydi. İnsan iradesi hakkında da orta yolu seçmişlerdi. Ölülerin yeniden

dirilmesini ve Allah'ın adalet mahkemesini kabul edip, namaz gibi diğer ibadetlere önem veriyorlardı. Zamanla Ferisiler Yahudi toplumunda iyi bir konuma geldi ve çoğunluk onlara tabi oldu.

Ferisiler yazılı Tevrat diye adlandırılan Eski Ahit'in yanı sıra sözlü Tevrat'a da inanmışlardır. Sözlü Tevrat Yahudi bilginlerinin hikmetli sözlerini içermektedir ve onların inancına göre Hz. Musa'nın zamanından itibaren nesilden nesile aktarılarak Yahudi kavmine ulaşmıştır. Bu sözler, miladi ikinci asırdan beşinci asra kadar Talmud kitabında bir araya getirilmiş ve Ben-i İsrail'in inanç temellerini oluşturmuştur. Bu konuya daha önce değinmiştik.

Ferisiler çeşitli Dar'ul-ilmeler, bir diğer adıyla medreseler kurmuş ve bütün zamanlarını Tevrat üzerinde dakik incelemeler yapmakla ve yeni noktalar elde etmekle geçirmişlerdir. Onlara göre Tevrat'ta bir harf bile az veya çok değildir. Bir harf bile anlamsız ve amaçsız kullanılmamıştır. Her harf ve kelimenin içinde gizli sırlar vardır.

Babil'den dönüş ile Kudüs şehrinin ikinci kez viran edilmesi arasındaki zaman zarfında Yahudilerin içişleri Ferisi hahamlarının ve bazen de Sadukilerin eline geçmişti. Onlar Hz. İsa'ya da şiddetle muhalefet etmekteydiler. Onun çarmıha gerilmesi için uzun uğraşlar verdiler. Ferisilerin adı dört İncil'de de defalarca geçmiştir.

Son asırlarda Ferisiler ibadet yöntemi, bazı dini ve kültürel konular açısından ikiye ayrılmışlardır; Aşkenazi ve Sefarad.⁷⁴ (Dünya Yahudilerinin yüzde seksenini oluşturan) birinci grup, Avrupa ve özellikle Almanya Yahudilerini temsil etmektedir. İkinci grup, İspanyol kökenli Yahudilerdir. Onlar birkaç aşamada bu ülkeden sürülmüş ve çeşitli ülkelere dağılmışlardır. İran Yahudilerinin ibadeti, Sefarad yöntemi üzeredir.

13-2. Sadukiler

Bu fırkanın adı Hz. Davud (as) tarafından kehanetle görevlendirilmiş olan Saduk b. Ahitub ile alakalıdır (Samuel'in ikinci kitabı, 17:8 ve 24:15). Bu görev Hz. Süleyman'ın (as) döneminde de devam etmiştir (Padişahla-

⁷⁴ Bu isimler sırasıyla yaratılış, 3:10 ve ubedyâ, 20:1'den alınmıştır.

rın birinci kitabı, 34:2). Hezekiel peygamber, Sadukoğulları kâhinlerini ve onların emanetdarlıklarını övmüştür (Hezekiel, 15:44).

Sadukiler namaz yerine kurbanı önem vermişlerdir. Süleyman heykeli kâhinlerinin ve Sanhedrin hahamlarının çoğu bu fırkaya tabidir. Onların Rum yöneticilerle ilişkileri de bir hayli iyiydi.

Sadukiler geçmiş gelenekleri korumayı bir görev bilmekteydiler. Bu yüzden Ferisilerin yeni ve kişisel görüşlerine, adap ve geleneklerine her daim muhalefet etmekteydiler. Onlar Allah'ın cisim olduğuna inanıyorlardı. Allah yolunda verilen kurban ve hediyelerin bir padişaha verilen hediyeler gibi olduğunu düşünüyorlardı. Sadukiler nefsin ebedi oluşunu ve kıyameti inkâr ediyorlar ve hatta onlara göre iyilik ve kötülüklerin karşılığı bu dünyada verilmekteydi. İnsanın iradesi hususunda da mutlak özgürlüğe inanıyorlardı.

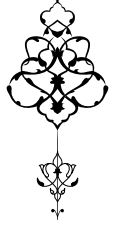
Sadukiler tıpkı Ferisiler gibi Hz. İsa'ya karşı geldiler ve isimleri defalarca kez dört İncil'de geçmiştir. Miladi 70 yılında Urşelim'in yıkılmasının ardından artık bu fırkadan bir eser kalmamıştır.

13-3. Samiriler

Samirilerin adı, Hz. Süleyman'dan sonra Filistin'in bölünme zamanında İsrail'in merkezi olan Samiriye adından gelmektedir. Bu fırka Babil esaretinden döndükten sonra meydana geldi. Bazılarına göre onlar, İsrail ırkından değildir ve muhtemelen İsrail ve Asur karışımı idiler.

Çok küçük ve yok olmaya yüz tutmuş olan bu fırka, Tevrat'tan sadece beş bölümü kabul edip, Eski Ahit'in de otuz dört bölümünü reddetmektedir. Onların Yuşa kitabı adında özel bir kitapları vardır ve bu yaygın olan Yuşa kitabından farklıdır. Onların Tevrat'ı da yaygın olan Tevrat'tan biraz farklılıklar içermektedir. Samiri Tevrat'ının İbranice dili de bilinen İbraniceden yine nispeten biraz farklıdır.

Samiriler, Nablus şehrinin yakınlarında olan Gerizim dağı'nın kutsallığına inanmakta ve onu kible olarak kabul etmektedirler. Onlara göre, Hz. Musa'nın kiblesi de bu dağ idi. Ancak Hz. Davud kendi başına ha-

reket ederek Süleyman tapınağının yerini yani Mescid-i Aksa'yı kible olarak değiştirmiştir.

13-4. Esseniler

“Esseni” kelimesinin kökü muhtemelen “Şifa Veren” anlamındadır. Şöyle ki; onlar ruhlarının şifasını düşünmekteydiler. Bu kelimenin kullanılmasında başka ihtimaller de (vaftiz eden kimse gibi) vardır.

Bu fırka yaklaşık olarak milattan iki asır önce meydana gelmiş ve onlar da tıpkı Sadukiler ve diğer fırkalar gibi Kudüs yıkımından sonra yok olmuşlardır. 1947 yılında onların bazı yazıları Eski Ahit nüshalarıyla birlikte ölü deniz kenarında bulunan Filistin mağaralarında bulunmuştur. Böylece onların inançları ve toplumlarıyla ilgili bir takım sorular da yanıt bulmuş oldu.

Esseniler bireysel malikiyeti kabul etmiyorlardı ve evliliğe de sıcak bakmıyorlardı. Günde birkaç kez gusül ediyorlardı ve bu amaçla büyük havuzlar yapmışlardı. Son keşiflerde bu kalıntılar toprak altından çıkarılmıştır. Fecrin doğuşunda uyanıp ibadet ettikten sonra öğleye kadar çalışırlardı. Sonra hep beraber işi bırakıp öğle yemeğine otururlardı. Akşam yemekleri de aynı şekilde geçirdi. Cumartesi günü tamamen işi bir kenara bırakır ibadet, tefekkür ve Tevrat'ı okumakla o günü geçirirlerdi. Kiblelerinin Süleyman mabedi değil de güneş olduğu söylenmiştir. Anlaşılan o ki; bu inancı Mithrapereşterlerden almışlardır.

Onların tefsir ve irfan alanındaki birikim seviyeleri oldukça yüksekti. Miladi birinci asırda sayılarının 4000 kişi olduğu söylenmiştir. Yeni üyelerin kabul edilmesindeki kısıtlamaları göz önünde bulundurduğumuzda o toplum için bu rakam oldukça yüksektir.

Bazılarına göre, günümüzdeki Hıristiyanlığın temelini bu fırkanın düşünceleri oluşturmuştur. Belki de bu fırkanın bütün mensupları Hıristiyan olmuştur. Hz. Yahya b. Zekeriya'nın da (Vaftiz eden kimse) onlardan olduğu söylenmiştir. İncillerin anlattığına göre ve İslam kaynaklarında da geçtiği üzere Hz. Yahya'nın çöllerde yaşamış olması bu konunun bir şahidi olabilir.

13-5. Karaimler

“*Karaim*”, Arapça ve İbranicedeki “*Karaa*” kelimesindedir ve Ferisilerin zorlaştırıcı tefsirleri karşısında semavi kitapların okunmasına işaret etmektedir.

Bu fırka, İslam dininin ortaya çıkışından sonra meydana gelmiştir. Talmud’a karşı gelmiş ve Tevrat’ın zahiri anlamı üzerinde önemle durmuşlardır. Sürekli Ferisilerle çatışma halindeydiler. Liderleri, önceleri “*Anan*” adındaki Yahudi bir âlimdi. Anlatılanlara göre, mektebini İmam-ı Azam Ebu Hanife’nin⁷⁵ yönlendirmesiyle kurmuştur.

O, II. Abbasi halifesi Mansur-i Davaniki döneminde Bağdat’ta bu fırkayı kurdu. Daha sonra Bünyamin Nehavendi adında bir şahıs bu ekolü o dönem İran’ında yaymaya başladı. Bir takım değişiklikler yapıp, fırkanın adını “*Ananiye*” yerine İbranicede okuyanlar anlamına gelen “*Karaim*” olarak adlandırdı.

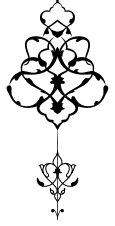
Geçmiş asırlarda Karaimlerin çoğu, İslam dünyasında yaşamaktaydı. Günümüzde onların nüfusu yaklaşık otuz bin civarındadır. Yaklaşık yirmi bini işgal edilmiş Filistin topraklarında ve on bini de Rusya, Ukrayna ve diğer ülkelerde yaşamaktadır. Karaimlerden, Yahudi ilahiyatında araştırmacıların dikkatini çekecek derecede büyük âlimler çıkmıştır. Onların, Arapça kitapları vardır ve ele almış oldukları konularda Hanefi fıkıh usulleri terimlerinden faydalanmaktadırlar.

13-6. Dönme

Bu fırka “*Sabetayizm*” olarak da adlandırılmaktadır. Adını fırkanın kurucusu Sabetay Sevi’den almıştır.

Bu şahıs 1626 yılında İzmir’de dünyaya geldi ve Yahudi ilahiyatı ile tasavvuf üzerinde araştırma yaptıktan sonra yavaş yavaş kendisinin Yahudilerin Mesihî olduğunu ve onları kurtarmak için geldiğini iddia etmeye başladı. Yahudiler, onun kıyamından önce çokça sıkıntılar çektiği için ortam tamamen hazırды. Bu yüzden Avrupa, Türkiye ve Ortadoğu

⁷⁵ Mukaddimenin altıncı babının altıncı faslında İbn-i Haldun’un söylediğine göre, Ebu Hanife sadece on yedi hadisi kabul ediyordu. (Bu rakam elliye kadar söylenmiştir.)

Yahudilerinden bir grup onun çağrısını kabul etti ve birçok insan onun etrafında toplandı.

Kendisini Allah'ın ilk oğlu diye bilen bu zat, 1666 yılında kıyam edeceğini söylüyordu. Vaat edilen tarih gelmeden önce Urşelim ve Kahire'ye gitti. Yahudiler o günlerde oldukça mutluymuştu ve kutlamalar gerçekleştirip "Yaşasın Padişah Mesih" ve "Yaşasın Sultan Sevi" diye sloganlar atıyorlardı.

Sabetay Sevi, 1666 yılında Kudüs'e yolculuk yapmak yerine İstanbul'a gitti ve Osmanlı Padişahı IV. Mehmed tarafından hemen tutuklandı. 1666 Eylül ayının on altısında tekrar padişahın huzuruna getirilerek Müslüman olması istendi. O, İslam'ı kerhen de olsa kabul etmesinin ardından adını Muhammed Efendi olarak değiştirdi ve Müslüman bir kadınla evlendi.

Taraftarlarından çoğunu İslam dinini kabul etmeğe teşvik etti. Buna rağmen birçok Yahudi onu Mesih olarak görüyordu. Onlar bu konuyu şöyle yorumluyorlardı:

"Şabbetay Zvi'nin kendisine benzeyen birisi Müslüman oldu ve o ise İsrailoğullarının kaybolan on kabilesini bulmak için göğe çıktı ve pek yakında da zuhur edecektir." Bu fırkanın aktif bir mensubu şöyle demektedir: "Musa nasıl Firavun'un sarayında yetiştiyse, Mesih'in de Osmanlı sultanının sarayında kalması ve Müslümanların kaybolmuş nefislerini kurtarması gerekiyordu."

Sabetay Sevi "Mesih" sıfatını korudu ve İslam'ı Yahudilere tebliğ etmek adına onlarla irtibata geçmesine izin verildi. O, öyle bir fırka oluşturdu ki, bu fırkanın mensupları Müslümanlar gibi başlarına sarık koyup, İslami geleneklere tabi oldular. Aynı şekilde İsrailoğullarının gerçek kurtarıcısı Sabetay Sevi'nin çabucak geleceğini de ümitle bekliyorlardı.

Sevi, 1676 yılında ölmüştür. Kardeşi ve diğer yakınları, onun taraftarlarını bir araya toplayıp hareketi canlı tuttular. Bu fırkanın takipçileri sonraki dönemlerde görünüşte İslam ama gerçekte ise Yahudi geleneklerine bağlı idiler. Onların bir kısmı günümüzde hala Türkiye'de yaşamaktadırlar.

14. Mesih'in Gelişini Beklemek

Eski dönemlerdeki kavimler var olan durumdan ümitsiz olmaları ve geleceğe teveccüh etmemeleri neticesinde geçmişleriyle övünüp, milli

mutluluğun bu inançta olduğunu düşünüyordular. Geçmişçiliğin bir örneğini Yunan ve Rum kasidelerinden “Hesiod” ve “Ovid” ustaca canlandırmış ve nitelemişlerdir. Bu iki kişi dünya hakkında beş döneme ve peş peşe gelen beş ırka inanarak şöyle demişlerdir:

“İnsanlar altın çağ olarak bilinen birinci dönemde mutluydular ve sıkıntıdan uzak, ekmeden ve biçmeden yerin mahsullerinden faydalanıyorlardı. Ölümeleri de rüyasız bir uyku şeklindeydi ve ardından dünyayı muhafaza eden melekler diyarına kanat çırpıyorlardı.”

Bu dönemin ardından demir çağı gelmekteydi ki, bütün çağlardan daha perişan edici bir dönemdi ve bu iki kasideci o dönemde yaşamaktaydı.

Yahudiler de dindar, âlemi iyi ve kâmil bir varlığın yarattığına inanan bir kavim olarak, kemali yaratılışın başlarında görüyor ve şöyle diyorlardı:

“Direk Allah’ın eliyle yaratılan ilk insan kâmil ve muradına eren biri olmaydı. Buna göre Yahudiler üstünlüğü geçmişteki altın çağlarda değil, gelecekte aramaktadır.”

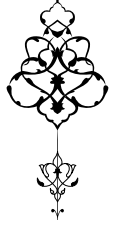
Yahudiler içerisinde Kitab-ı Mukaddesin şu cümlesi oldukça yaygındır:

“Başlangıcın küçük olsa da sonun oldukça büyük olacak.” (Eyüp, 7:8)

Yahudiler, Kudüs’ün ilk yıkımından sonra her zaman kutsal bir fatihin gelip Davud ve Süleyman dönemindeki iktidarı tekrar getirmesini beklemişlerdir. Beklenen şahsiyet “Maşiah” olarak adlandırılmaktaydı. Maşiah Ben-i İsrail’in eski padişahlarının lakabıydı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, geleneklere göre peygamberler halkın önünde onların başına bir miktar yağ sürerdi ve onlar bu şekilde kutsallık kazanırdı. Bu lakap sonraki zamanlarda Yahudilerin vaat edilmiş padişahına has kılındı. Bu anlama gelen Maşiah ifadesi Talmud’da çokça geçmektedir. Ancak Eski Ahit’te sadece Danyal bölümü, 9:25-26’da geçmektedir.

“Mesih” (Christ)⁷⁶ kelimesi Hz. İsa’ya has olduğu için Farsçada Yahudilerin vaat edilen kurtarcısına “Mesiha” (Messiah) denilmektedir.

⁷⁶ Yunancada “yağ sürülmüş” anlamına gelen (christos) kelimesinin karşılığı Avrupa dillerinde az bir değişikliklerle “Mesih” kelimesidir.

Mesiha, Latince okunuşu dikkate alınarak İbranice bir kelime olan Maşiah sözcüğü üzerinden meydana gelmiştir.

Mesiha ile ilgili en önemli müjde İşıya peygamberin kitabında geçmektedir:

“Yesse'nin gövdesinden bir filiz çıkacak ve onun köklerinden bir fidan doğacak. Rabbin ruhu, hikmet ve sağduyu ruhu, öğüt ve yüreklilik ruhu, bilgi ve Rab korkusu ruhu onun üzerinde duracak. O, Rab korkusundan zevk alacak; o gözlerinin gördüğüne göre yargılamayacak; kulaklarının işitiğine göre karar vermeyecek. Zayıfları adaletle yargılayacak; yeryüzünün yoksullarına haklarını verecek. Bir değnekle vurur gibi yeryüzüne sözyle vuracak ve dudaklarının soluğuyla kötüyü yok edecek. Adalet onun belinin kuşağı, gerçek kalçalarının kuşağı olacak. Kurt kuzuyla birlikte oturacak; kaplan oğlakla beraber yatacak; buzağı, aslan ve besili sığır bir arada yaşayacak ve onları küçük bir çocuk güdecek. İnek ayı ile birlikte otlayacak; yavruları bir arada oturacaklar ve aslan sığır gibi saman yiyecek. Emzikteki çocuk, kobra yılanının yuvası yanında oynayacak ve sütten yeni kesilmiş çocuk, karayılanın deliğine elini uzatacak.⁷⁷ Benim kutsal dağım üzerinde hiç kötülük yapılmayacak; artık hiçbir zarar verilmeyecek; çünkü denizin dibi nasıl onu örten sularla dolu ise yeryüzü de Rab bilgisi ile öyle dolu olacak.” (İşıya 11, 1-9)

İsrailoğullarının kalpleri vaat edilmiş Mesiha'nın sevgisiyle dolup taşmaktaydı. Diğer taraftan da zalim hükümdarlar böyle bir kurtarıcıyı pusuda beklemekteydi. Matta İncil'inin ikinci bölümünde şöyle geçer: “*Filistin padişahı büyük Herodis, Hz. İsa doğduktan sonra onu öldürmek istedi. Ancak onu Allah'ın emriyle Mısır'a götürdükleri için tehlikeyi atlattı.*”

Yahudiler, Mesiha vizyonunu geliştirdiler. Buna başka konuları da ekleyerek Mesiha döneminde tabiat bereketlerinin artacağını söylediler. Onlar Mesiha dönemi için Davud ve Süleyman'ın parlak döneminde bile olmayan şeyleri tasavvur ettiler. Mesela; Mesiha ile bulutun, rüzgârın, ayın, güneşin ve gezegenin İsrailoğulları lehine yeni tutumlar ortaya

⁷⁷ Bazıları bu ifadeleri olduğu gibi kabul edip, zuhur döneminde adaletin yaygınlaşm - sından dolayı bu anlatılanların gerçekten yaşanacağına inanmaktadır. Bazıları ise bu ifadeleri adaletin çok yaygınlaşacağını ifade etme amacıyla bir kinaye olarak kullandığına inanmaktadır. Bazıları da kurt, kuzu ve diğer hayvanları kötü ve asaletli insanlar olarak değerlendirmektedirler. Bu üç anlayış, çeşitli dinler içerisinde yaygın olan bir düşüncedir.

koyacağına, yeryüzünün pişmiş ekme ve dikilmiş elbiseler üreteceğine inanmışlardır. Bu inanç birçok kitapta kayıtlara geçmiştir. Bunun neticesinde kıyamet edebiyatı “*Apocalyptic Literature*” oluştu. (M.Ö. yaklaşık 165 yılına ait olan) Danyal Nebi kitabı bunun bir örneğidir. Bir grup âlim, bu inancın Zerdüşî dinine ait olduğuna inanmaktadır. Onlara göre, Zerdüşîlerin bu konudaki inancı Yahudilere geçmiş ve Maşiah’ın kıyam edeceği inancını oluşturmuştur.⁷⁸

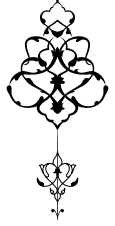
14-1. Mesihalık İddiasında Bulunanlar

Vaat edilmiş kurtarıcıyı beklemenin heyecanı Yahudilik ve Hıristiyanlık âleminin inişli çıkışlı tarihinde çokça göze çarpmaktadır. Yahudiler tarih boyu her türlü zillet ve işkenceye bu ümitle göğüs germişlerdir.

Eski dönemlerden günümüze kadar yüzlerce insan Mesihalık iddiasında bulunarak bir müddet İsrailoğullarını cezp etmiş ve o kavmin belalarına bela katmışlardır. Mesela; milattan birkaç asır sonra Musa adında bir şahıs, Girit adasında kendini Mesiha olarak tanıttı ve o dönemde önemli bir Yahudi merkezi olan adanın Yahudilerini kendi etrafında topladı. İnsanlara şöyle dedi: “*Bir gün sizi Akdeniz’den geçirip, Filistin’e götürmek ve orada Mesiha devletini kurmak istiyorum.*” Yahudiler tüm işlerini bıraktılar ve normal hayatları yeni Musa’nın denizi kurutup, mucizevî bir şekilde onları vaat edilmiş topraklara götürme ümidi üzere bambaşka oluverdi. O şâhısa öylesine inanmışlardı ki, bütün mal varlıklarını çekinmeden huzuruna takdim ettiler. Sonra da kadın, erkek ve çocuk demeden hep beraber onun arkasında denize doğru yola koyuldular. O, deniz kenarındaki bir kayanın üzerinde durarak takipçilerine denize girmelerini ve denizin yarılacağında şüphelerinin olmaması gerektiğini söyledi. Bu işin nereye varacağını anlamak çok da zor değil. Onlardan bazıları boğularak can verdi ve bazıları ise cankurtaranlar denizden çıkardılar.

Mesihalık iddiasında bulunanlar asırlar boyu Yahudiler için büyük problemler oluşturmuştur. Kimi zaman da yeni fırkalar meydana getirmişlerdir. Bunlardan bazıları günümüze kadar devam etmiştir. Tıpkı

⁷⁸ Yahudi dininin Hazaraları babında bak. Julius Grainstone, Yahudi inancında Mesiha’yı beklemek (Tercüme: Hüseyin Tevfiki, baskı: Kum, 1998), 67-127. sayfalarda bu konuya değinilmiştir.

Türkiye'deki Dönme fırkası gibi. Sabatay Sevi (ö. 1676) en meşhur yalnızca Mesiha'lardandır ve buna rağmen hala saygı ile anılmaktadır. Yahudi fırkaları bölümünde bu konudan bahsedilmişti.

Hız. İsa İbn-i Meryem zuhur etti ve sahip olduğu yüce şahsiyeti ve rabbani ruhuyla büyük bir dini kurdu ve birçok insanı meleküt âlemine hidayet etti. Ancak Yahudilerin çoğu onu inkâr ettiler.

14-2. Günümüzde Mesiha Bekleyişi

Günümüzde de Yahudi kavminin süre gelen aşağılanmasını ortadan kaldırmak için ayaklanıp Filistin'i işgal eden Siyonist Yahudilerin vaat edileni bekleme şevklerinden bir şey eksilmemiştir ve Yahudiler, Mesiha'yı sabırsızlıkla beklemektedir. Yaklaşık yüz yıl önce Yahudi düşünürleri şöyle dediler:

“Kavmimiz bunca yıl Mesiha'yı bekleme uğruna aşağılanmalara göğüs germiştir. Ancak ondan herhangi bir haber yoktur. Artık sabrımız tükendi ve beklemeye tahammülümüz kalmadı. Öyleyse var olan duruma bir son vermek için kıyam etmenin vakti çoktan gelmiştir.”

Onlar Siyonizm'i kurarak “*Kendimiz Filistin'i almalıyız.*” dediler. Yahudilerin geneli bu yapılan işin doğru olmadığını savunmaktaydılar. Çünkü dini inançlara göre sadece Mesiha böyle bir girişimde bulunabilirdi. Siyonistler, “*Biz Mesiha'nın kıyamı için Filistin'de bir merkez oluşturuyoruz.*” dediler. Asırlar boyunca Mesiha hayaliyle yaşayan bir kavmi ikna etmek zor bir işti. Fakat onlar uzun süre sabır ve tahammülle bu işi tebliğ ettiler ve muhacirleri Filistin'e götürerek işgalci İsrail devletini, Filistin topraklarında kurdular. Elbette hala Yahudiler içerisinde azınlıkta olan Fundamentalistler, eski inançlarına bağlılıklarından dolayı Siyonizm devletinin kurulmasını Mesiha inancına aykırı olduğuna inanarak her zaman onlara muhalif olmuş ve bekleyiş geleneğini devam ettirme görüşünde olmuşlardır.

Sonunda Yahudilerin büyük bir kısmı Siyonizm'i kabul etti ve bunu Mesiha döneminin çıkış yolu olarak gördüler. Günümüzde işgal edilmiş Filistin'deki Siyonistler, günlük dualarının yanı sıra bu rejimin kurul-

masının yıl dönümü töreninin sonunda (İbrani aylarından İyar ayının beşinde) ibadet şofarına üfledikten sonra şöyle dua ediyorlar:

“Allah’ın iradesi, O’nun lütfüyle özgürlük şafağına şahit olmamız ve Mesiha’nın yankılanan sesinin kulaklarımızı okşaması yönünde olsun.”

Bilinmelidir ki; günümüzdeki Siyonist gruplardan “*Guşimonim*” gibi en radikal gruplarla “*Nitvarikarya*” gibi anti Siyonizm gruplar içinde Mesiha’nın zuhur dönemi şevki aynı orandadır.

Bazıları, Yahudi bilgini olan Menachem Mendel Schneerson’un vaat edilmiş Mesiha olduğuna ve bir gün kıyam edeceğine inanmışlardı. Ancak bu Mesiha’nın 1992 yılında doksan yaşındayken ölmesi, takipçilerini hayal kırıklığına uğratmıştır.

Dokuzuncu Bölüm

Hıristiyanlık

1. Hz. İsa'nın Zuhur Dönemi

İsa Mesih, Rumların eline henüz yeni geçmiş olan topraklarda yani Rum İmparatorluğunun eline geçen son topraklar olan Filistin'de dünyaya geldi. O dönemde Yahudiler çok kötü şartlarda yabancıların sultanı altındaydılar ve Rum İmparatorluğunun baskıları tahammül edilecek gibi değildi. Filistin'in çeşitli yerlerinde ayaklanmalar gerçekleşse de merhametsizce bastırılıyor ve yenilgiye uğrattılıyordu. Hz. İsa'nın inkılabı hakkında ise şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; başlangıçta bu kıyam bastırıldı ama daha sonraları öğrenci ve takipçileri büyük bir azimle bu dini yaymakla meşgul oldular. Önceki kıyamlardan geriye kalan kitleler de bu dine yöneldiler.

2. Hz. İsa'nın Zuhurunun Öngörüsü

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam İbrahim dinlerinin en meşhurlarındandır. Hıristiyanlığın iddiasına göre, o din Yahudilikte öngörülmüştür. Nitekim İslam'ın da Yahudilik ve Hıristiyanlığa nispeten böyle bir görüşü vardır. Bu yüzden Hıristiyanlar ötelere beridir Hz. İsa'nın zuhurunun öngörüsünü Eski Ahit'te yani Yahudilerin kitabında bulmaya çalışmışlardır. Ancak Eski Ahit'in hiçbir yerinde İsa b. Meryem'in adı geçmediği için bir takım tevellere başvurarak, kitaptaki diğer öngörülerini Hz. İsa'ya ilintilemeye çalışmışlardır. Bu yöntem Matta İncil'inde çokça göze çarpmaktadır. Esasen Matta'nın, İncil'ini Yahudileri davet etmek için yazdığı iddia edilmiştir.

Hıristiyanlar bu öngörülerin çoğunu Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesiyle bağdaştırmaktadırlar. Ancak Kuran açısından bu, yanılığın başka bir şey değildir.¹

3. Hz. İsa'nın Varlığı Hakkında Araştırma

Semavi dinlerin takipçileri dini öğretiler ışığında, peygamberlerin tarihsel açıdan varlığı konusunda kendilerinden gayet emindirler. Ancak dindar olmayan bilim adamlarının sorunlarından birisi de peygamberlerin tarihteki varlıklarıyla ilgilidir. Araştırmacılar, iki yüz yılı aşkın bir süredir Hz. İsa'nın tarihte yaşayıp yaşamadığı konusunu incelemektedirler. Acaba İsa var mıydı, yoksa Hıristiyanlığın kurucusunun yaşam tarihi sadece insanların çekmiş oldukları sıkıntılar neticesinde tıpkı müşriklerin efsanevi tanrıları gibi bir hayal ürünü müydü?

XVIII. yüzyılda Hz. İsa'nın efsane olup olmadığı konusu hakkında özel toplantılar yapılmaktaydı. Hz. İsa'nın yaşamını bilimsel olarak eleştiri altına alan yeniçağın ilk yazarı, 1727-1768 yıllarında Hamburg Üniversitesi doğu dilleri öğretmeni Hermann Samuel Reimarus idi. Sağlamlaşmış inançlara açık bir şekilde muhalefet etmek XVIII. asırda bile o kadar tehlikeliydi ki, Reimarus yaşadığı sürece araştırmalarını yayınlamaya cesaret edemedi. Onun araştırmalarını ilk kez Lessing adında birisi dünyaya sundu.

Reimarus, kendi zamanındaki Deist filozofların mucizeleri inkâr etmeleri görüşünü kabul ederek özgür bir şekilde Kitab-ı Mukaddesi eleştiriyor ve Hz. İsa'yı maddi vaatlerde bulunarak insanları etrafına toplayan ve hükümet güçleriyle girdiği mücadelede yenilgiye uğrayan bir Mesiha olarak görüyordu. Reimarus'a göre İsa Mesih'in takipçileri kendi arzularını gerçekleştirmek için Meryem oğlu İsa'nın cesedini çalmış ve onun tekrar geri döneceği hikâyesini uydurarak kiliseleri kurmuşlardı.

Reimarus'un, araştırmalarının sonucunda vardığı neticeler büyük bir öfke uyandırdı ve Lessing için dikkate değer bir sorun meydana getirdi. Elde edilen bu bulgular, incelemelerin ardından eksik olarak onaylandı ve öfkelerin yatışmasının ardından unutulup gitti.

¹ Nisa/157

Reimarus'tan sonra ortaya çıkan bazı yazarların mucizeleri inkâr etme ve Hıristiyanlığın kökleri hakkında doğal açıklamaları dışında onunla ortak bir noktaları yoktu. Bu yazarların çoğu üniversitelerde veya başka mevkilerde çalışıyorlardı ve inançları oturmuş dinin temellerine yapılacak her türlü saldırıyı kendi maslahatlarına aykırı görüyorlardı. Onların hepsi şu teoriyi takip etmekteydiler; İncillerin mucize yönleri bir kenara bırakılsa veya çeşitli şekillerde yorumlansa da geriye kalan kısımları Hz. İsa'nın muteber yaşantısının temeli olarak kabul edilebilir. Bu durumda Hz. İsa'yı günümüz dünyası için seçkin bir ahlak öğretmeni olarak gündem edebiliriz. Eleştiri yapan bu gruba Rationalists adı verilmiştir. Eski anlamıyla İncil'in kıssalarını akla uygun bir hale getirmek isteyenlerdir. O zamandan sonra bu terim daha geniş ve derin bir anlam kazanmıştır.

Volney adındaki bir araştırmacı "*İmparatorun Viranesi*" adlı kitapta 1790 yılında bu şüpheyi izhar etti. Napolyon 1808 yılında meşhur bir Alman yazar olan Vyland ile görüştüğünde siyaset veya savaş hakkında bir soru sormak yerine, Hz. İsa'nın tarihte var olduğuna inanıp inanmadığını sordu.²

4. Mesiha'yı Bekleme

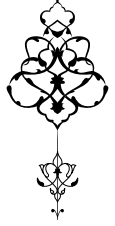
Daha önce de belirttiğimiz gibi Ben-i İsrail, padişahlar döneminde dini makamlar tarafından padişah olan kimsenin başına yağ sürer ve onlara İbranicede mesh edilmiş anlamına gelen "*Maşiah*" lakabını verirlerdi.³

Maşiah, padişahlık gücünün yanı sıra dini bir yön de kazanmaktaydı. İnsanlar, Maşiah diye adlandırılan padişahın zulmü yok edip adaleti uygulamasını bekliyorlardı.

Sonraları başına yağ sürülmeyen padişahlara da Maşiah denilmeye başlandı. Mesela; Yahudilere hizmet etmiş olan Kuruş, İşaya 1:45'de

² Tarih-i Temeddün, c.3, bölüm 26; Bu konuda daha fazla bilgi için bak. Robertson, Archibald, İsa Osture ya Tarih? (Tercüme: Hüseyin Tefiki, Kum: Merkez-i Mutalaat ve Tahkikat-i Edyan ve Mezahib, 1999)

³ Mesela; Şaul'un İsrailoğullarının padişahı olarak seçilmesi Kitab-ı Mukaddes'te şöyle geçer: Samuel yağ tabağını aldı ve onun başına döktü. Sonra onu öptü ve şöyle dedi: "*Allah kendisinin mirasına hâkim olman için seni mesh etmiş olmadı mı?*" (Samuel'in birinci kitabı, 10:1)

(Allah'ın mesh ettiği) olarak adlandırılmıştır. Oysaki tarihte başına yağ sürüldüğü konusunda hiçbir bilgi yoktur.

Zamanla Maşiah ifadesi Yahudilerin vaat edilmiş kurtarıcısı için kullanılmaya başlandı ve İsrailoğullarının kalpleri vaat edilmiş Maşiah'ın aşkıyla dolup taşı. Yahudiler tarih boyunca onun ümidiyle her türlü acı ve sıkıntıya katlandılar. Bazı Yahudiler de Maşiah vizyonunu genişleterek bir takım konuları buna eklemiş ve Maşiah döneminde tabiatın bereketlerinden bahsetmişlerdir. Onlar, Davud ve Süleyman'ın parlak döneminde bile gerçekleşmemiş şeyleri Maşiah dönemi için söz konusu etmişlerdir.

Yunancada “*Messias*”, Latince “*Messiah*”, Süryanicede “*Meşiha*”, Arapçada “*Mesiya*” ve Farsçadaki “*Mesiha*” ifadeleri İbranice olan “*Maşiah*” sözcüğü üzerinden kurulmuştur. Avrupa dillerinde bekleyiş inancı için “*Messianism*” kelimesi kullanılmaktadır. Bekleyiş inancı sonucunda, başına yağ sürülmemiş olsa da Maşiah lakabını alan en büyük şahsiyet Hz. İsa idi.

Yeni Ahit'in çeşitli bölümleri Yunancaya çevrildiği zaman, bazı mütercimler kitapta Hz. İsa hakkında geçen Maşiah kelimesini “*Christos*” olarak çevirdiler.⁴ Bu tabir çeşitli şekillerde Avrupa dillerinde yerini korudu. Mesela; İngilizcede “*Jesus Christ*” ifadesi kullanılmaktadır.

5. Hz. İsa'nın Yaşamı

Hıristiyanlığın kurucusu, Matta ve Luka'nın nakline göre Beyt'ül Lahim'de dünyaya gelmiştir. Bu şehir, Urşelim'e 8 km. uzaklıktadır. Milattan yaklaşık 1000 yıl önce Davud (as) bu topraklar üzerinde dünyaya gelmiş ve orada büyümüştü. Yahudiliğin vaat edilmiş kurtarıcısı Beyt'ül Lahim'de dünyaya gelmeli ve bu açıdan Davud'a benzemeliydi. O yüzden bu iki İncil'in yazarı, Nasiri olan İsa'nın doğumunu bu şehre çekmişlerdir.

Hz. İsa'nın doğum yılı yaklaşık olarak miladi tarihin başlangıcıdır. Ancak tarihi hesaplamalar şunu gösteriyor ki; eğer o, adı İncillerde geçen padişahların döneminde dünyaya gelmiş olursa doğum tarihi miladi tarihten dört ila sekiz yıl önce gerçekleşmiş olmalıdır.

⁴ Yuhanna, 1:42

İncillerin ifadesine göre annesi Meryem, Nasıra şehrinde Yusuf adındaki bir marangozun nişanlısıydı. Hz. İsa'nın dünyaya gelişi Matta ve Luka İncillerinin her birerinin başlangıcında anlatılmaktadır. Markos ve Yuhanna dünyaya gelme meselesine ve Beyt'ül Lahim şehrine değinmemekte ve sadece Nasıra'ya işaret etmektedir (Markos; 1:9, Yuhanna; 1:45-46, Yuhanna; 7:41-42). Matta İncil'inde şöyle geçer:

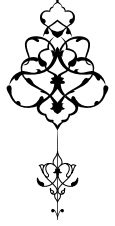
“İsa Mesih'in doğumu da şöyle oldu: Annesi Meryem, Yusuf'la nişanlanmıştı. Ama evlenip birleşmelerinden önce Meryem'in Kutsal Ruh'tan gebe kaldığı anlaşıldı. Meryem'in nişanlısı Yusuf, doğru bir adam olduğu ve onu herkesin önünde utandırmak istemediği için ondan gizlice ayrılmak niyetindeydi. Ama böyle düşünmesi üzerine Rab'bin bir meleği ona rüyada görünerek şöyle dedi: “Davud oğlu Yusuf, Meryem'i kendine eş olarak almaktan korkma. Çünkü onun rahminde oluşan, Kutsal Ruh'tandır. Meryem bir oğul doğuracak. Adını İsa koyacaksın. Çünkü halkını günahlarından kurtaracak olan O'dur.” Bütün bunlar, Rab'bin peygamber aracılığıyla bildirdiği şu sözün yerine gelmesi için oldu: “İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak. O'nun adını İmmanuel koyacaklar.” İmanuel, “Tanrı bizimle” demektir.

Yusuf uyanınca Rab'bin meleğinin kendisine buyurduğu gibi yaptı ve Meryem'i eş olarak yanına aldı. Ne var ki, Meryem oğlunu doğuruncaya dek Yusuf onunla birleşmedi. Doğan çocuğun adını İsa koydu” (Matta; 1:18-25).

Matta İncil'inin başında ve Luka İncil'inin üçüncü bölümünde Hz. İsa'nın soy ağacı geçmektedir. Birbirinden farklı olan bu iki soy ağacını babası olmayan bir kimse için güzel bir şekilde açıklayabilmek İncilleri tefsir edenlerin sorunlarından biridir.

Doğumundan sonra adını “*Yesua*” koydular. Anlamı ise “*Allah'ın Kurtarması*” idi. Yunanlılar ve Rumlar onu “*Lesus, Lesous*” olarak değiştirdiler. Bu sözcük Arapçada “*İsa*” olarak geçmektedir.

Hatırlatmakta yarar var; Hz. İsa'nın babasının olmayışı Hıristiyan dininde inançla ilgili bir konudur. Bu da yalnızca İncil'den anlaşılmaktadır. Zahiren İsa Mesih'in Yusuf-i Neccar adında bir babası vardı. Bu konu Kuran-ı Kerim'de tarihi bir olay olarak anlatılmaktadır. Olay şöyledir; insanlar Hz. Meryem'in başına toplanıp kocası olmadığı halde çocuğu olduğu için onu iffetsizlikle suçladılar. Yüce Allah'ın kudretiyle çocuk ko-

nuşmalı ve annesine atılan iftirayı temizlemeliydi. O yüzden Hz. Meryem'e susma orucu tutması emredilmişti.⁵ (Meryem/26-33)⁶

Hız. İsa'nın yaşantısı ve gençlik yıllarının başlangıcı hakkında İncillerde pek fazla bilgi yoktur. Ancak on iki yaşındayken Hz. Meryem ve Yusuf-i Neccar ile Nasıra'dan ziyaret amacıyla Kudüs'e gittiği ve o ikisinden ayrılıp, Süleyman mabedindeki âlimlerle ilmi müzakerelerde bulunduğu ve otuz yaşından önce vaftiz olmak için Hz. Yahya'nın yanına geldiğinden bahsedilmektedir.

İncillerde Hz. İsa'nın kız ve erkek kardeşlerinden de bahsedilmiştir. Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlarının inancına göre Meryem ömrünün sonuna kadar bakireydi. Dolayısıyla Hz. İsa'nın kardeşlerinin olması imkânsızdır. O halde İncil'in bu sözünü tevîl etmek gerekir.

Ancak Protestan Hıristiyanları bu ifadenin zahiri anlamını alarak şöyle demişlerdir:

“İsa'nın bakire Meryem'den dünyaya geldiği doğrudur. Ancak Meryem ve Marangoz Yusuf onun doğumundan sonra normal yaşamlarına devam etmişlerdir. Böylece başka çocukları da dünyaya gelmiştir.”

Matta İncilinin daha önce de belirttiğimiz cümlesinin son bölümleri bu görüşü onaylamaktadır.

6. Hz. İsa'nın Kıyamı

Hız. İsa'nın peygamberliğe seçilmesinden kısa bir süre önce Ben-i İsrail içerisinde ün salmış olan genç peygamber Hz. Yahya b. Zekeriya Yahudiye topraklarında kıyam edip, halka nasihat etmeye başladı. Bu peygamber insanlara şöyle diyordu:

“Tövbe edin! Göklerin Egemenliği yaklaşmıştır.” (Matta; 3:2, Markos; 1:4, Luka; 3:3)

İsrailoğulları açısından göklerin egemenliği, mukaddes bir vizyon olarak gördükleri dini bir devlet şekliydi. Bu yüzden (İncillerin de çeşitli

⁵ Hıristiyanlıkta sünnet oruçlardan biri de “susma” orucudur.

⁶ Hz. Meryem'in suçlanması ve bu suçlamanın giderilmesi, Hıristiyanlıkta konu edilmemektedir.

yerlerde belirttiği gibi) Vaftizci Yahya davetinde kayda değer bir başarı elde etmiş ve insanlar üzerinde derin etkiler bırakmıştı. Hatta halkın bütün kesimlerinden insanlar akın akın onun yanına geliyor ve tövbe ediyorlardı. O da onlara vaftiz guslü veriyordu.

Hız. Yahya yavaş yavaş Celile eyaletinin zalim padişahı Hirodes Antipa'ya karşı çıkmaya başladı ve kısa bir süre sonra bu zalim padişahın emriyle zindanda başını bedeninden ayırdılar (Matta; 14:1-12, Markos; 6:14-29, Luka; 9:7-9).

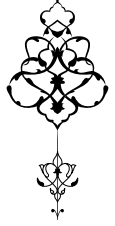
İncillerin belirttiğine göre Hız. İsa yaklaşık otuz yaşlarında risalet görevine başlamıştır (Luka; 3:23). O, Hız. Yahya'nın tutuklandığını öğrenince Celile eyaletindeki Nasıra şehrini terk edip Celile gölü kenarında olan Kfar Nahum şehrine geldi.

İsa, Celile bölgesini köşe bucak dolaştı. Celile halkına havralarda ders veriyor, Göksel Egemenliğin müjdesini duyuruyor, insanlar arasında rastlanan her hastalığı, her illeti iyileştiriyordu. Onun ünü bütün Suriye'ye yayılmıştı. Çeşit çeşit hastalıklara yakalanmış, ıstırap içinde olan, cine tutsak, saralı, felçli hastaların hepsini İsa Mesih'e getirirler, o da onları iyileştirirdi. Celile, Dekapolis, Kudüs, Yahudiye ve Şeria nehrinin ötesinden gelen büyük kalabalıklar onun ardından gidiyordu (Matta; 4:23-25, Markos; 1:14-15, Luka; 4:14-15).

Hız. İsa'da bir nebi⁷ olarak tıpkı Hız. Yahya gibi göklerin egemenliğinin yaklaştığından bahsettiği sürece insanlarla bir sorunu yoktu ve daveti göz alıcı bir başarı göstermekteydi. Hız. İsa'ya iman edenlerin çoğu onun çok yakında dini bir devletin padişahı olacağına yakın etmişlerdi. Onun en yakın öğrencisi Petrus dâhil hiç kimse, Allah'ın mesh ettiğinin zahiri bir başarısızlığını tasavvur etmiyordu. (Matta; 16:21, Markos; 8:32)

Yahudi önderler Hız. İsa'nın kendilerinin fatih bir Mesih'in kıyâmı arzularını karşılamayacağını hissettiklerinde ve diğer taraftan onların

⁷ Nübüvvet ve Nebi terimlerinin (tıpkı risalet ve resul gibi) kitap ehli nezdinde geniş bir anlamı vardır. Yahudiler ve Hıristiyanlar, Müslümanların aksine dinlerinin son din oluşunu peygamberlerine değil de dine bağlamaktadırlar. Bu yüzden onlar Yeşaya ve Polos gibilerini rahatça nebi ve resul olarak adlandırmaktadırlar. Oysaki bu unvanlar İslam'da sadece Hatem'ül Enbiya'ya (saa) has kılınmıştır ve Müslümanların Emir'ül-Müminin'e bile bu unvanı veremeye hakları yoktur.

ahlaki olumsuzluklarına karşı savaş açtığını gördüklerinde ona muhalefet etmeye başladılar.

Hakikatte Hz. İsa, İsrailoğullarının beklentisi içinde oldukları dini devleti kurmaya muvaffak olamadı. Bu nedenle havarileri şöyle dedi:

“Birinci olarak o, insanların günahlarının kurbanı olmaya gelmiştir. İkinci olarak da çok yakında son hükmü vermek için geri gelecektir.”

İşte bu iki konu Hıristiyanlığın temeli olmuştur.

Diğer taraftan Yahudiler şöyle dediler:

“İsrailoğullarının vaat edilmiş devletinın İsa eliyle kurulmaması ve onun çarmıha gerilmesi, İsa'nın Mesiha olmadığını, bilakis tarihte Mesiha iddiasında bulunan sayısız kimselerden biri olduğunu ispatlamaktadır.”

İsa Mesih (as), defalarca Hz. Yahya'yı (as) övmüş ve kendi muhalifleriyle yapmış olduğu konuşmalarda o peygamberin örnek yaşantısına isnat ederek onun adını iyilikle anarak faydalanmıştır. (Matta; 21:23-27, Markos; 11:27-32, Luka; 20:1-8)

O, Hz. Yahya'nın yolunu takip etti ve göklerin egemenliğinin gelip çatdığı müjdesini vermeye başladı. O, müminlerin ve öğrencilerinin irşat ve rehberliğini üstlenerek, çevre Sinagoglarda nasihatler vermeye başladı. Luka şöyle der:

“O, Celile eyaletine dönerek sinagoglarda şöyle nasihatler vermeye başladı:

Rab'bin Ruhu benim üzerimdedir. Çünkü O beni, müjdeyi yoksullara iletmek için mesh etti. Tutsaklara serbest bırakılacaklarını, körlere gözlerinin açılacağını duyurmak için, ezilenleri özgürlüğe kavuşturmak ve Rab'bin lütfu yılmı ilan etmek için beni gönderdi.” (Luka; 4:18-19).

7. Hz. İsa'nın Akıbeti

Dört İncil'in her biri Hz. İsa'nın yaşamından ve biraz da sözlerinden bahsetmektedir. Ancak önemle ele alınan şey, onun risalet ve peygamberliği olmuştur. Aynı şekilde onun çarmıha geriliş olayı dört İncil'in bitiş bölümlerinde geçmektedir. Bu İncillerden varılan ortak nokta şudur; İsa

Mesih, oldukça aktif bir zahitti. Filistin'in yıpranmış ve çürümüş toplumunu ıslah etmek için geniş bir programı vardı. Bu programı icra edebilmek için elinden gelen her çabayı göstermesine rağmen başarısı oldukça az olmuştu. Bununla birlikte kiliseleri kurması yani; birkaç öğrenciden oluşan Hıristiyan toplumunu oluşturmuş olması nedeniyle onun gidişinden ve uzun yılların geçmesinin ardından yavaş yavaş ona nispet verilen din, kökleşmeye başladı.

Yahudi büyükleri, Hz. İsa'nın öğretilerinin menfaatlerini tehdit ettiğini görünce onu öldürme planları yapmaya başladılar. O, hayatının son gecesinde Aşâ-i Rabbanî'yi öğrencileriyle yedi. Daha sonra onun on iki seçkin öğrencilerinden biri olan Yahuda İskaryot, Yahudi kâhinlerinin büyüklerinden aldığı para karşılığında ona ihanet etti ve onu Yahudi kâhinlerinin göndermiş olduğu memurlara teslim etti.⁸ Yahudilerin idam etme hakları bulunmadığından, onu Kudüs Rum makamlarına bıraktılar. İncillerin yazdığına göre, Rum hükümdarı Pilatus onu cezalandırmak istemiyor ve bir suçunun bulunmadığını söylüyordu. Ancak Yahudiler ısrarla onun idam edilmesini istiyor ve aksi halde ayaklanacaklarını söylüyorlardı.

“Pilatus: “Öyleyse Mesih denilen İsa'yı ne yapayım?” dedi. Hep bir ağızdan: “Çarmıha gerilsin!” dediler. Pilatus: “O ne kötülük yaptı ki?” diye sordu. Onlar ise daha yüksek sesle: “Çarmıha gerilsin!” diye bağrışıp durdular. Pilatus, elinden bir şey gelmediğini tersine, bir kargaşalığın başladığını görünce su aldı, kalabalığın önünde ellerini yıkayıp şöyle dedi: “Bu adamın kanından ben sorumlu değilim. Bu işe siz bakın!” Bütün halk şu karşılığı verdi: “Onun kanının sorumluluğu bizim ve çocuklarımızın üzerinde olsun!” (Matta; 27: 22-25)

İncillerin bildirdiğine göre, Hz. İsa çarmıha gerildi. Çarmıh üzerinde öldü ve onu defnettiler. Üç gün⁹ sonra mezardan kalktı. O, kırk gün boyunca zaman zaman öğrencilerine görünüyordu. Daha sonra gökyüzüne çıktı. Hıristiyan öğretilerine göre bu olaylar 33 yılında gerçekleşmiştir. An-

⁸ O, Hz. İsa'yı gösterebilmek için onu öptü. Yahuda öpücüğü Hıristiyanlık örfünde bu türden bir ihanet anlamındadır.

⁹ İncillerin belirttiğine göre o, üç gün üç gece toprak altında kalacağını bildirmişti (Matta; 12:40). Ancak (yine İncillerin belirttiğine göre) o, Cuma günü gün batımından önce defnedildi ve Pazar günü sabah vaktinde kabrinde olmadığını gördüler.

cak araştırmacılar miladi tarihin başlangıcındaki en az dört yıl gecikmeyi dikkate aldıklarında 33 yılını kendi eserlerinde 29 olarak yazmışlardır.

Evet, Hz. İsa (as) insanların arasından ayrıldı. Taraftarlarından bir grup şöyle dedi:

“O, öldü ve toprağa defnedildi ama üçüncü gün kabrinden çıkıp gökyüzüne gitti ve padişahlık için tekrar yeryüzüne dönecektir.”

Yine şöyle demişlerdir:

“Hz. İsa insanların günahlarının kurbanı olmak için öldürüldü.”

Eski Ahit peygamberlerinin, onun acılarını ve çarmıha gerilmesini ön görmüş olduklarını da iddia etmişlerdi. Mesih sözcüğü de asıl anlamını yitirdi. Hiç kimse Hz. İsa’yı padişah olarak mesh etmediği için resuller (Yeşaya’dan ilham ile 61:1): “O, Allah’ın mesh ettiğiğidir.” dediler. (Elçilerin işleri; 4:27)

Hıristiyanlar, Hz. İsa’yı şehit olarak görmezler. Onlara göre o, insanların günahlarının kurbanı olmuştur. Tarihin gösterdiği kadarıyla bu inanç Hıristiyanlığın temellerindendir ve Hıristiyanlar yapmış oldukları tebliğlerde bu konu üzerinde önemle durmaktadırlar.

Çarmıha gerilme hadisesinden 50 gün sonra Pentikost bayramı geldi. O gün Ruh’ul Kudüs, resullere geldi ve onlardan sonra asırlar boyu İsa’nın risaletini yüklenecik olan topluluğu oluşturdu.

8. Resuller

Hz. İsa, kıyamının başlangıcında davetini yaymak için kendisine yardım edecek kimseler seçti. Bu konu Saf suresinin sonunda geçmektedir. İncillerde de şöyle geçer:

“İsa, Celile gölünün kıyısında gezerken Petrus denen Simun ile kardeşi Andreyayı gördü. Balıkçı olan bu iki kardeş göle ağ atmaktaydı. İsa onlara: “Ardımdan gelin, sizleri insan tutan balıkçılar yapacağım” dedi. Onlar da hemen ağlarını bırakıp onun ardından gittiler.” (Matta; 4:18-20, Markos; 1:16-18)

Bu yardımcılara genellikle Hz. İsa’nın “Öğrencileri” denilmektedir.

8-1. On İki Resul

Hız. İsa öğrencilerinden on iki kişiyi seçti ve onlara “Resul” adını verdi (Luka; 6:13). Kuran-ı Kerim’de Hız. İsa’nın resullerine Habeş dilinden gelen ve aynı anlamda olan “Havari” tabiri kullanılmaktadır. Hız. İsa kıyamet¹⁰ gününde kendisinin muzaffer bir şekilde celal kürsüsüne oturduğunda onların da on iki kürsüye oturması ve İsrailoğullarının on iki boyuna hüküm vermeleri için bu on iki kişiyi seçti (Matta; 19:28).

Hız. İsa’nın on iki elçisinin isimleri İncillerde (Matta; 10:2-4, Markos; 3:16-19, Luka; 6:14-16, Elçilerin işleri; 1:13’de) şöyle geçmektedir:

1. Simun (Petrus);
2. Onun kardeşi Andreyas;
3. (Zebedi’nin oğlu) Yakup;
4. Yakup’un kardeşi Yuhanna;
5. Filipus;
6. Bartalmay;
7. Tomas;
8. Matta;
9. (Alfay oğlu) Yakup;
10. Taday (Luka’da geçtiğine göre: Yahuda Yakub’un kardeşi);
11. Yurtsever Simun;
12. Yahuda İskariyot.

8-2. Petrus ve Diğer Seçkin Resuller

En büyük resul, Simun’dur. Hız. İsa onu “Kaya”¹¹ anlamına gelen “Petrus” olarak adlandırdı ve Simun’u Hıristiyan toplumu için temel bir taş olarak karar kıldı.

¹⁰ Hıristiyanlıkta ric’at ile kıyamet bir şeydir ve Hız. İsa’yı o günün hüküm vereni olarak bilirler.

¹¹ Simun Sefa (Sefa Arapçada kaya anlamındadır) İslam kaynaklarında Hız. İsa’nın vasisi olarak geçer ve Hız. Nergis hatunun kıssasında da onun dedesi olarak anılır. Hıristiyanlar Simun’un nesli hakkında sessizdirler ama İncil’den anlaşıldığı üzere onun eşi vardı. (Matta; 8:14-15)

“Ben de sana şunu söyleyeyim, sen Petrus’sun ve ben topluluğumu bu kayanın üzerine kuracağım. Ölüler diyarının kapıları ona karşı direnemeyecek. Göklerin Egemenliğinin anahtarlarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak” (Matta; 16:18-19, Yuhanna; 21:15-19).

Petrus, İsa Mesih’in gidişinden sonra Hıristiyanlığı tebliğ etmek için İtalya’nın başkenti Roma’ya geldi ve o şehirde Neron tarafından şehit edildi. Bu ilk Oskof’un mezarı Roma’nın Vatikan tepesinde olduğu için o mekân büyük bir öneme sahiptir ve bu yüzden Vatikan ötelere beri Katolik dünyasının merkezi olmuştur. “*Sint Pieter*” kilisesi, saraylar ve etrafındaki bahçeler dünyanın en güzel eserlerindedir.

Yuhanna küçük yaşta resul oldu (Yuhanna; 13:23-25 ve 21:20) ve Hıristiyanların inancına göre, kendi İncil’ini birinci asrın sonlarında yaşlılık halinde yazmıştır.

Matta da İncillerden birini yazmıştır. Aynı şekilde Yeni Ahit’in bazı risaleleri Petrus’a, Yuhanna’ya ve diğer resullere nispet verilmiştir.

Birçok İncil ve Epokrifa risalesi resullere nispet verilmiştir. Bazı Hıristiyan toplumları geçmişlerini bazı resullere dayandırmaktadırlar.

Yahuda İskariyot, Yahudi büyüklere başvurarak Hz. İsa’nın yakalanması için işbirliğine hazır olduğunu bildirmişti. Bu amaçla Hz. İsa’yı onlara göstererek karşılığında para aldı. Hz. İsa’nın gitmesinden sonra kalan on bir resul kendi aralarında Yahuda İskariyot yerine “*Matiya*” adında birini seçerek, on iki sayısını tamamladılar (Elçilerin işleri; 1:15-26)

İncillerin belirttiğine göre, İsa Mesih şu öngöründe bulunmuştu; resullerin hepsi onun hakkında hataya düşecekler. Nitekim öyle de oldu ve onun tutuklanma anında hepsi onu bırakıp kaçtı.

8-3. Pavlus

Hz. İsa’nın Petrus’u kendi yerine seçmiş olmasına rağmen “*Pavlus*” adındaki başka bir resul daha iyi bir konum elde ederek günümüz Hıristiyanlığının mimarı oldu. Bu şahısın başlangıçtaki adı “*Saul*” idi ve bu, İbranice bir isimdir. Onun Yunanca okunuşu Savlus’dur. O, Hıristiyanlığı kabul etmesinden sonra adını Pavlus olarak değiştirdi.

Pavlus, radikal bir Yahudi olmasına rağmen Rum uyrukliydu. Hz. İsa'nın gitmesinden sonra Hıristiyanlara eziyet etmekle meşgul oldu. Ancak bazı Hıristiyanları tutuklamak üzere Kudüs'ten Şam'a giderken yolda Hz. İsa'nın nurunu gördüğünü ve onun emriyle Hıristiyan olduğunu iddia etmiştir. (Elçilerin işler; 9:1-31)

Pavlus büyük bir heyecanla Hıristiyanlığı tebliğ etmeye başladı ve bu yolda çok sıkıntılar çekti. Hz. İsa tarafından resul olduğunu iddia eden bu şahıs, çeşitli bölgelere yolculuklar yaptı ve Hıristiyanlığı Akdeniz çevresine yaydı. O bölgelerdeki yeni Hıristiyan olanlara risaleler yazdı ve onlara kılavuzluk etti. Bu risalelerden bazıları Yeni Ahit'te toparlanmıştır.

Pavlus'un yeni düşünceleri resuller arasında bir takım gerginliklere sebep oluyordu. Onun resullerle ve hatta Petrus ile yaşadığı gerginlikler "Elçilerin işleri" bölümünde ve onun kendi risalelerinde yansıtılmıştır. O şöyle yazmıştır:

"Ne var ki, Kefas (Petrus) Antakya'ya geldiği zaman, suçlu olduğu için ona açıkça karşı geldim." (Galatyalılar; 2:11)

Pavlus kendi faziletlerini ve Hıristiyanlığı tebliğ yolunda başından geçen tehlikeleri sayarken "Kezebe" kardeşlere değinmektedir. Maksudı ise, onun düşüncelerine karşı çıkan resullerdir:

"Bunlar İbrani midirler? Ben de İbraniyim. İsraili midirler? Ben de İsrailiyim. İbrahim'in soyundan mıdırılar? Ben de onun soyundanım. Mesih'in hizmetkârları mıdırılar? Aklımı kaçırmış gibi konuşuyorum. Ben O'nun daha üstün bir hizmetkârıyım. Ben daha çok emek verdim, hapse daha çok girdim, sayısız kere dayak yedim, çok kez ölümle burun buruna geldim. Yahudilerden beş kez otuz dokuz kırbaç yedim. Üç kez değnekle dövüldüm, bir kez taşlandım, üç kez deniz kazasına uğradım. Bir gün bir gece açık denizde kaldım. Sık sık yolculuk ettim. Irmaklarda ve haydutlar arasında, gerek soydaşlarım gerekse de diğer uluslararası tehlikelere uğradım. Şehirde, çölde, denizde ve sahte kardeşler arasında tehlikelere düştüm. Emek verdim, sıkıntı çektim, çok kez uykusuz kaldım. Açlık ve susuzluğu tattım. Çok kez yiyeceksiz ve soğukta çıplak kaldım. Bütün diğer sorunların yanı sıra, tüm inanlı toplulukları için her gün çekmekte olduğum kaygımın baskısı var üzerimde. Kim güçsüz olur da ben güçsüz olmam? Kim günaha düşürülür de ben onun için yanmam? Eğer övünmem gerekirse, güçsüzlüğümü gösteren şeylerle övüneceğim. Rab İsa'nın sonsuza dek övülecek

olan Tanrısı ve babası bilir ki, yalan söylemiyorum. Şam'da Kral Aretas'ın valisi beni yakalatmak için kenti sıkı bir denetim altına almıştı. Ama beni küfe içinde surdaki bir pencereden sarkıttılar; böylece onun elinden sıyrı-
lıp kaçtım.” (Korintlilere ikinci mektubu; 11:22-33)

Ehl-i Beyt'in (as), İslam âlimlerinin ve Batılı araştırmacıların görü-
şüne göre, günümüz Hıristiyanlarının inançlarını Pavlus'un çalışmalarını
nın bir eseri olduğu kesindir.

O, Koloselilere yazdığı risalede; 1:15, İsa Mesih'i yaratılanların ilk
doğanı olarak tanıtmıştır. Ancak Filipililere yazdığı risalede; 2:6-9 şöyle
demıştır:

“Mesih, Tanrı özüne sahip olduğu halde, Tanrı'ya eşitliği sınırlayacak
bir hak saymadı. Ama yüceliğinden soyunarak kul özünü aldı ve insan ben-
zeyişinde doğdu. İnsan biçimine bürünmüş olarak ölüme, çarmıh üzerinde
ölüme bile boyun eğip kendini alçalttı...”

Pavlus'un yaşamı ve düşünceleri “Elçilerin işleri” bölümünde ve onun
mektuplarında mevcuttur. Barnaba İncilinin başında ve sonunda şiddetle
eleştirilmiştir.¹² İslam kaynaklarındaki bazı hadislerden de anlaşıldığı üzere
Hıristiyanların sapmalarının sorumlusu Pavlus'tur.¹³

Pavlus'un yaklaşık 64-67 yıllarında Roma'da öldürüldüğü söylen-
miştir. Tarihçilere göre Pavlus'un Hıristiyanlığın yayılmasında çok bü-
yük bir rolü vardı ama Hıristiyanlar bu konuda Ruh'ul Kudüs'ün etkili
olduğu inancındadırlar.

Bağımsız tarih kitaplarında ise resuller hakkında hiçbir şeye rastlan-
mamaktadır.

9. Hz. İsa'nın Risaleti

Hz. İsa, İsrailoğulları arasında Mesih'in dini ve siyasi vizyonunu
hayata geçirmek için kıyam etti. İncilleri incelediğimizde onun devrimci
kişiliğinin olduğunu ve zulüm görenleri zalimlere karşı zafere ulaştırmak
için çaba gösteren biri olduğunu rahatça görmekteyiz. Elbette unutmamak

¹² Hıristiyanlar Barnaba İncil'ini kabul etmezler.

¹³ Örnek olarak bak. Bihar'ul Envar, c.8, s.311.

gerekir ki, Hz. İsa'nın takipçileri, onun zahiri yenilgisinden sonra şöyle demişlerdir: *“Onun kutsal bir görevi vardı. Onun öldürülmesi de insanların günahlarına kefarete olması içindir.”* Onlar Hz. İsa'nın devrimci biri olarak tanıtılmasını sevmezler.¹⁴

Meryem oğlu İsa, dağın üstündeki nasihatinde kendi risaletini şöyle açıklamıştı:

“Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim. Size doğrusunu söyleyeyim, gök ve yer ortadan kalkmadan, her şey gerçekleşmeden, kutsal yasadaki ufak bir harf ya da bir nokta bile eksilmeyecek. Bu nedenle, bu buyrukların en küçüklerinden birini kim çiğner ve başkalarına öyle yapmayı öğretirse, Göğlerin Egemenliğinde en küçük sayılacak. Ama bu buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, göğlerin egemenliğinde büyük sayılacak.” (Matta; 5:17-19)

Âl-i İmran suresinin 50 ve Saf suresinin 6. ayet-i kerimesinde Hz. İsa'nın Tevrat'ı tasdik ettiği ve o kadar yeni hükmün olmadığı anlaşılmaktadır.

Ardından Hz. İsa nasihatinin devamında çok önemli ahlaki öğretileri açıklıyor ve bu arada şöyle buyuruyordu:

“Göze göz, dişe diş denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin.” (Matta; 5:38-39)

Bazıları yukarıdaki ifadenin zalimlere teslim olma ve onların zulmünü kabullenme anlamına geldiğini söylemişlerdir. Ancak bu ifadenin mübalağa içeren bir ahlaki öğüt olduğunu ve sadece kişisel işlerde affetmeye değindiğini söyleyebiliriz. Kötüleri affetmeye, onlara karşı sabırlı olmaya, kültürsüz ve cahil kimselere selam vermeye ve onların hataları karşısında büyüklük göstermeye yönelik vurgulanan ve çokça görülen emirler Kuran-ı Kerim'de ve hadislerimizde de bulunmaktadır. Evliyalara yaşam tarzı da buna şahitlik etmektedir.¹⁵

¹⁴ Hz. İsa'nın devrimci ve siyasi işlerinin örnekleri bu kitabın önceki baskılarında g - mekteydi. Fakat konunun uzamaması için on birinci baskıdan sonra kaldırıldı.

¹⁵ Örnek olarak, bak. Nahl/126-128, Muminun/96, Furkan/63 ve72, Fussilet/34-36

Hız. Emir'ul Müminin Ali (as) takvalı insanın özelliklerinden birisinin zulüm edeni affetmek olduğunu bildirmektedir:

“Zulmedenı bağışlar, mahrum bırakana ihsan eder ve irtibatını kesene ziyarette bulunur.”¹⁶

Aynı şekilde İmam Hasan'a (as) yazdığı bir mektubunda bu türden öğütlere değinerek şunu eklemektedir:

“Bu öğüdü yeri dışında veya layık olmayan kimseye karşı uygulamamak gerekir.”¹⁷

Yine İmam Cafer-i Sadık'tan (as) gelen bir rivayete baktığımızda yüzün bir tarafına tokat atılması ifadesini Hız. İsa'ya nispet verdiğini görmekteyiz.¹⁸ (Hicri dördüncü asır âlimlerinden) merhum Hasan b. Şube (r.a), bu sözü İncil'in bazı ifadeleriyle birlikte “*Tuheful U'kul*” kitabının sonlarında herhangi bir değişiklik yapmadan nakletmiştir. Başka bir yerde de İncil'den şöyle okumaktayız:

Bunun üzerine Petrus İsa'ya gelip: “Ya Rab! Kardeşim bana karşı kaç kez günah işerse onu bağışlamalıyım? Yedi kez mi?” Dedi. İsa ona: “Yedi kez değil, yetmiş kere yedi (70x7) kez derim sana” dedi. (Matta; 18:21-22, Luka; 17:3-4)

Yuhanna'nın belirttiğine göre, Hız. İsa'yı tutukladıklarında düşmanlardan bir ona tokat attı. O, itiraz ederek: “*Niçin bana vuruyorsun?*” dedi. (Yuhanna; 18;22-23)¹⁹

Aynı şekilde Hız. İsa kötü karşısında mukavemet göstermemeyi tavsiye etse de öğrencileri ve takipçileri bu öğütün şahsi işlerle alakalı olduğuna inanmaktaydılar ve zorbalara karşısında mücadele vermekteydiler (bu mücadelelerin açıklaması Elçilerin işleri bölümünde geçmektedir). Onlar padişahların ve din düşmanlarının karşısında direnebilmek için şöyle dua ettiler:

¹⁶ Nehc'ul Belağa, Hutbe. 194.

¹⁷ Nehc'ul Belağa, 31. Mektup.

¹⁸ Bihar'ul Envar, c.14, s.287.

¹⁹ Hollandalı filozof Spinoza İncil'in bu bölümünü ilahiyat ve siyaset risalesinin yedinci bölümünde oldukça güzel ve makul bir şekilde tefsir etmiştir. Araştırmacılara o yazıyı okumalarını tavsiye ederiz.

“Ey Efendimiz! Göğü, yeri, denizi ve onların içindekilerin tümünü yaratan sensin... Gerçekten de Hirodes ile Pontiyus Pilatus, bu kentte İsrail halkı ve diğer uluslarla birlikte senin mesh ettiğin kutsal kulun İsa'ya karşı bir araya geldiler. Senin kendi gücün ve isteğinle önceden kararlaştırdığım her şeyi gerçekleştirdiler. Ve şimdi ya Rab! Onların savurduğu tehditlere bak! Senin sözünü tam bir yüreklilikle duyurmak için biz kullarına güç ver.” (Elçilerin işleri; 4:24-29)

10. Kilise'nin Kuruluşu

Yeni Ahit'te vasfedilmiş olan Hıristiyan toplumu, resullerin kilisesi olarak adlandırılmaktadır. Maksat ise, resuller topluluğu ve Hıristiyanlığın birinci neslidir. Bu toplum zaman açısından yaklaşık olarak otuz ile yüz yılları arası yani Pentikost bayramından Kitab-ı Mukaddesin son bölümünün yazılmasına kadar ki bölümü içermektedir. İlk Hıristiyan toplumu şu şekildeydi.

“Bunlar kendilerini elçilerin öğretisine, paydaşlığa, ekmek bölmeye ve duaya adadılar. Herkesi bir korku sarmıştı. Elçilerin aracılığıyla birçok harikalar ve mucizeler yapılıyordu. İmanlıların tümü bir arada bulunuyor, her şeyi ortaklaşa kullanıyorlardı. Mallarını mülklerini satıyor ve bunun parasını herkese ihtiyacına göre dağıtıyorlardı. Her gün tapınakta toplanmaya devam eden imanlılar, kendi evlerinde de ekmek bölüp içten bir sevinç ve sadelikle yemek yiyor ve Tanrı'yı övüyorlardı. Tüm halkın beğenisini kazanmışlardı.” (Elçilerin işleri; 2:42-47)

Bu izzet fazla sürmedi ve zamanla önce Yahudiler sonra da Rum İmparatorluğu düşmanlık etmeğe başladılar.

Urşelim'de aslı Yahudi olan bir Hıristiyan topluluğu resul olan Yakub'un önderliğinde teşkilatlandı ve onların sayıları o şehirde ve Filistin'in diğer bölgelerinde çoğaldı. Pavlus ve Barnaba gibi elçiler de müjdeyi Yahudi olmayan kavimlere ulaştırdılar. Bu olayın ardından kilise için ilk problem meydana gelmiş oldu. O da şuydu; yeni Hıristiyan olmuş putperestler Hıristiyanlığa kabul edilmeden önce Yahudi şeriatına boyun eğmeli midirler? Pavlus'un inancına göre Allah, İsa'yı ölümlerden çıkardı ve böylelikle kurtuluş için yeni bir dönem meydana geldi. Dolayısıyla Hıristiyanlar bundan sonra Yahudi şeriatına uymakla yükümlü değillerdir.

Bunun üzerine resullerin tebliği ve müjdelemesi bereketiyle putpe-restlerin Hıristiyan olmaları Rum İmparatorluğunun tüm hâkim olduğu bölgelerde yaygınlaştı ve Yahudi olmayıp Hıristiyanlığı seçen kimseler, Hıristiyan kilisesinde çoğunluğu oluşturdular. Müminlerden oluşan küçük topluluklar da imparatorluğun Suriye'den Mısır'a kadar bazı şehirlerinde, Anadolu'da, Yunanistan'da ve sonunda İtalya'da oluştu. Klasik rivayetler esasınca Petrus önce Urşelim'de sonra Antakya'da ve sonunda da Roma'da resuller topluluğunun önderi olarak seçildi. İdam edilmesi ise, Neron döneminde Roma şehrinde gerçekleşti.

11. Hıristiyanlığın Yayılması

Bir dinin yayılmasında iki etken çok önemlidir; eziyetlere katlanmak ve tebliğ etmek. Unutmamak gerekir ki; din, kendi başına bırakıldığında ölmeğe mahkûmdur.

Hıristiyanlar yaklaşık 300 yıl eziyet ve cefalar gördüler ve bu yolda birçok şehit verdiler. Bu dinin temeli ilk 300 yılda atıldı ve bu süreç içerisinde çeşitli kavimlerin dine davet edilmesinden büyük sonuçlar elde edildi. Roma İmparatorluğundaki Hıristiyanların nüfusunun artması IV. asrın ilk yarısında bu dinin resmen tanınmasına neden oldu. Diğer etken olan tebliğ yoluyla da o gün dünyanın geniş bir alanına yayıldı. Bunda fetihlerin de büyük bir etkisi olmuştur. Mesela; Will Durant, İngilizlerin Hıristiyan oluşu hakkında şöyle demiştir:

“Şarlman, Hıristiyanlığı ateş ve kılıç yoluyla Saksonlara götürdü.”²⁰

Yahudilik gibi bazı dinlerde tebliğ yoktur ve taraftarların sayısının artmasının da bir önemi yoktur. Ancak İslam ve Hıristiyanlık gibi dinler tebliğ konusuna büyük önem vermektedir. Hıristiyan tebliğ heyetleri eskilerden beridir dünyanın dört bir köşesine giderek dinlerini her yere götürmüşlerdir. Aynı şekilde Hıristiyanlık, son asırlarda Batı medeniyetinin gelişmesi, kültürel savaş ve sömürgeciliğin meydana gelmesi sonucunda dünyanın doğusunda yayılmıştır.

²⁰ Tarih-i Temeddün, c.4, s.691

12. Teolojik Anlaşmazlıklar

Nihayet Hıristiyanlık Rum İmparatorluğunun her yerinde yaygınlaştı ve düşünürler, Hz. İsa ile Allah arasındaki bağı niteliği konusunda felsefi terimler ve o döneme ait terimleri kullanmışlardır ve bu şekilde Hıristiyanlık ilahiyatı şekillenmiştir.

İlk Hıristiyanlardan bazıları Gnostik düşüncelerden etkilenerek Hz. İsa'nın insan olduğunu inkâr ettiler. “*Gnostikler*” onu, Allah tarafından insanlığa esrarengiz marifeti getiren bir melek olarak görürler. Aynı şekilde “*Doketler*” de şöyle diyorlardı:

“İsa'nın beşeri bir bedeni yoktu ve çarşıta ölmedi. O, görünüşte insan şekline girmişti.”

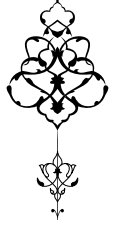
Hıristiyan kiliseleri ikinci asırda Gnostiklerin ve Doketlerin öğretilerinin yanlış olduğunu ilan ettiler ve İsa Mesih'in hakiki anlamda bir insan olduğu konusunu vurguladılar.

13. Rum'da Hıristiyanlık

Kilise kuruldu ve tamamen yerine oturunca da piskoposlar her yöredeki kiliselere önderlik yapmaya başladılar. Keşişler de onların yardımını üstlendiler. Diyakozlar yaşlıların ve fakirlerin işlerini yüklenmekle birlikte çeşitli birçok hizmetle meşgul oldular. Bu şahısların yanı sıra Hıristiyan toplumu içerisinde kiliselere hizmet için bir kesim daha ortaya çıktı, bunlar ilahi nimetlere haiz olan müjdeleyiciler, çobanlar, öğretmenler ve tanrı ruhunun ilhamıyla konuşan resullerdi. Bazılarının mucize göstermek, hastalara şifa vermek ve çeşitli dillerde konuşmak gibi güçleri vardı.

Rum yönetiminin kilise karşısındaki siyaseti barışçıl idi. Buna rağmen genellikle Rum yöneticileri müminlere eziyet ediyorlardı ve sonuçta Petrus ile Pavlus gibi birçok insan da öldürülmüştü.

Zamanla bazı merkezler özel bir önem ve güç kazandılar: Roma, Kudüs, İskenderiye ve Antakya. Bu dört şehrin dini işleri Patriklerin sorumluluğuna verilmişti. Aynı şekilde bahsettiğimiz bu bölgelerde Piskoposların sınırı diye bilinen bir takım sınırlar oluştu ki, bu bölgeler

Piskoposların emri altına girmişti. IV. asırda Konstantin, yeni başkenti olan Konstantinopolis'i yani İstanbul'u kurduğunda bu şehir de önemli merkezler sınıfına girdi ve kilisesinin öncülüğünü bir Patrik üstlendi.

Konstantin döneminde (ö. 337) Hıristiyan toplumu Rum İmparatorluğu tarafından eziyet altında olan bir toplum olmaktan çıkmış, devlet çapında bir kiliseye dönüşmüştü ve yönetim, bunu resmen kabul etmişti. Bu değişim sonucunda kilise hayatında çok büyük değişiklikler meydana geldi ve Bizans ile Rum İmparatorluğundaki Yahudiler dışında insanların çoğu zahiren de olsa Hıristiyan oldular. Doğu ile Batı kiliseleri birbirinden tamamen ayrıldığında iki bölgenin her biri bağımsız olarak ibadet, felsefe, ilahiyat ve geleneklerine ait merasimleri şekillendirdiler. Mısır'da Kıpti kilisesi, Suriye'de Süryani kilisesi, Irak ve İran'da Nasturi kilisesi eski geleneklerine şekil verdiler.

VII. asrın başlarında İslam dini Arap yarım adasında zuhur ettiğinde ve Müslüman yöneticiler Hıristiyanların olduğu Mısır, Şam, Mezopotamya ve Kuzey Afrika bölgelerinin idaresini ele geçirdiklerinde Hıristiyanlar İslam dinine saygı göstermeyi gerekli görmüş, Müslümanları iman ve vatan dostları ve hatta yönetici olarak kabul etmişlerdir.

XI ile XIII. asırlar arasında Avrupa devletleri tarafından haçlı seferleri başlatıldı. Bunun sonucunda meydana gelen düşmanlık sadece Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında kalmamış Batı Avrupa Hıristiyanlarıyla Bizans Hıristiyanları arasında da günümüze dek devam etmiştir. Hıristiyanların yıkımları, işkenceleri ve Kudüs (1099) ile Konstantinopolis'e (1204) yaptıkları saldırılardaki cinayetleri Müslümanlar ve Doğu Hıristiyanları üzerinde oldukça kötü izlenimler bırakmıştır.

14. Takvalılar Örneği Hz. İsa (as)

Hz. İsa temiz ve zahitçe bir yaşamla Hıristiyan müminlere bir örnek olmuştu. İsa Mesih kendisi hakkında: *"Gökte uçan kuşların yuvası var, ama İnsanoğlu'nun başını yaslayacak bir yeri yok"* dedi (Matta; 8:20, Luka; 9:59). Bunun üzerine en büyük öğrencisi Petrus, ona: *"Bak, biz her şeyi bırakıp senin ardından geldik."* dedi (Matta; 19:27, Markos; 10:28, Luka; 18:28). Bu temel üzere Hıristiyanlar onu kendilerine örnek alarak ruhbanlığa ve evlenmemeye yöneldiler.

Hız. İsa bütün takipçilerinin kardeş olmalarını önemle vurgulamıştı. Kimse üstünlük duygularına kapılmamalı ve kimse “Efendi”, “Baba” ve “Önder” unvanına sahip olmamalıdır:

“Kimse sizi “Efendi” diye çağırmasın. Çünkü sizin bir tek öğretmeniniz var ve hepiniz kardeşsiniz. Yeryüzünde kimseye “Baba” demeyin. Çünkü bir tek babanız var, o da göksel babadır. Kimse sizi “Önder” diye çağırmasın. Çünkü bir tek önderiniz var, o da Mesih’tir. Aranızda en üstün olan, diğerlerinin hizmetkârı olsun. Kendini yücelten alçaltılacak, kendini alçaltan yüceltilecektir.” (Matta; 23:8-12)

Sonunda Hız. İsa insanların arasından gitti ve onun yolunu devam ettirme gibi ağır bir sorumluluk da resullere kaldı. Onun belirlemiş olduğu resuller zahmeti çok olan öylesine bir dönemde yolunu direnip mücadele vererek devam ettirdi ve Allah’ın emirlerini mevki sahiplerinin emirlerine feda etmediler.

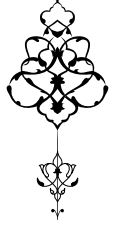
Örneğin Petrus’la Yuhanna böyle durumlarda kendi muhaliflerine şöyle karşılık veriyorlardı:

“Tanrı’nın önünde, Tanrı’nın sözünü değil de sizin sözünüzü dinlemek doğru mudur, kendiniz karar verin... İnsanlardan çok, Tanrı’nın sözünü dinlemek gerek.” (Elçilerin işleri; 4:19 ve 5:29)

Hıristiyanların sonraki nesilleri de uzun yıllar boyu bu yol ve yönemi tehlikelere göğüs gererek ve müşrik olan Rum yöneticilerine karşı direnerek sürdürdüler. (Miladi 313 yılında Rum İmparatorluğunda Hıristiyanlığın serbest olmasından sonra bile) yöneticilere itinasızlık, Hıristiyanlığın ilk Kayserleri döneminde de devam etti. Örneğin; IV. asrın sonlarında Rum İmparatoru Theodosius, Paskalya bayramı töreni için Milan şehrinin kilisesine girmek istediğinde Aziz Ambrose, imparatorun Selanik halkına karşı kötü davranması ve elini kana bulaması gerekçesiyle kiliseye girmesine engel oldu ve tövbe etmediği takdirde tekfir edileceğini ilan etti. İmparator da boyun eğerek tövbe etti ve aziz, tövbesini kabul etti.

15. Papalar

Ancak durum bu şekilde devam etmedi. Jean-Jacques Rousseau’nun dediği gibi putperestlerin korktuğu şey gerçekleşti. Mütevazı ve mazlum

görünen Hıristiyanların konuşma tarzı değişti. Kısa sürede ahiret adıyla bilinen bu saltanat zahiri bir önderin emri altında en şiddetli otokritik yönetim haline dönüşüverdi.²¹

Kilise yavaş yavaş güçlendi ve siyasete karışmaya başladı. Zamanla bu durumu daha da artırdı. Miladi 800 yılında Hıristiyanların önderi Papa, Fransa padişahının başına “Şarlaman” tacı koydu ve bu işiyle “*Mukaddes Rum İmparatorluğu’nu*” kurmuş oldu. O dönemden itibaren Hıristiyan ruhanilerinin siyasi konulardaki kaba ve açık müdahaleleri resmen başladı. Haçlı seferleri ve teftiş mahkemeleri bu döneme aittir. Onların bu müdahaleleri resmi olarak 1806 yılına kadar devam etti.

Dini önderler de Hz. İsa’nın söylediğinin aksine kendilerine “*Peder*” (baba) unvanı verdiler. Piskopos ve keşiş gibi lakaplar da yaygındı. Roma piskoposu, Yunancada baba anlamına gelen ve Fransızcada “*Pope*” şeklinde okunan papaz olarak adlandırıldı.

Şimdiye kadar Katolik Hıristiyanlığın önderliğini 265 papa üstlenmiştir. Papalara karşı çıkan bir kısım papalar da vardı ki, onlara da “*Anti Papa*” denilmiştir.²² Bazılarının da papa veya anti papa olup olmadığı ihtilaf konusudur. Sonuç itibariyle papaların kesin sayısı bilinmemektedir.

Papalar bazen boyunlarına astıkları haç dışında din ve dünya önderi olduklarının nişanesi olarak iki kılıç kuşanırlardı. Oysaki tarihte iki kılıç kuşanan hiçbir padişah yoktur. Papalar içinde de diğer önderler gibi mümin, orta halli ve bozguncu olanlar vardı. Miladi 896 yılında VI. Papa Stephen, birkaç ay önce ölen eski Papa Formosus’un cenazesini kabirden çıkarmalarını emretti. Sonra o cenazeyi mahkemeye getirip, sandalyeye oturtuktan sonra yargıladılar. Yargılamanın ardından onun burnunu ve kulaklarını kestiler. Sonra onun parçalarını Roma’daki Teber nehrine attılar. Bir süre sonra bir rahip onun parçalarını toplayarak toprağa gömdü. Papa VI. Alexander’in de (papalık dönemi: 1492-1503) cinayetleri ve boz-

²¹ Karardad-ı İctimai, 4. Kitap, 6. Bölüm

²² Aslında Anti Papalar, taraftarlarının yardımıyla papalık makamı iddiasında bulunabilirlerdi. Tıpkı gaybet-i suğra döneminde kendini Hz. Mehdi’nin naipleri olarak tanıtanlar gibi. Şöyle ki; bu insanlardan sadece dört şahsiyetin hak sahibi olduğu ve diğerlerinin yalancı olduğu bütün Şialar arasında kesindir.

gunculukları tarihte meşhurdur. Bunların hiçbiri Katolikler tarafından anti papa olarak algılanmasına neden olmamıştır.²³

Papalık makamının bir süresi yoktur ve ömür boyu devam eder. Papa öldükten sonra kardinal olarak adlandırılan seçkin piskoposlar sonraki papayı seçmek için Vatikan'da toplanır ve görüş alış-verişinde bulunurlar. Papanın seçimi için gereken oy sağlandığında oy kâğıtlarını samanla birlikte yakarlar. Beyaz dumanı özel bir bacadan dışarı vererek habercilerin ve diğer insanların yeni papanın seçildiğini anlamalarını sağlarlar. Kısa bir süre sonra da kardinallerden biri balkona çıkar ve var olan geleceğe göre Latince olarak şu cümleyi söyler: “*Habemus Papam.*” yani “*Bizim Papamız var.*” Daha sonra yeni seçilen papayı tanıtır. Ardından yeni papa gelir ve halka el sallar. Ancak seçim için gereken oy elde edilmezse seçim kâğıtlarını otla birlikte yakarlar ve gri dumanı dışarı vererek habercilerin ve halkın yeni papanın seçilmediğini ve görüşmelerin devam ettiğini anlamalarını sağlarlar.

Yaklaşık bin yıldır papalar seçilmelerinden sonra isimlerini değiştirmektedirler. Bu süre içinde 23 papa adını “*Jean*” olarak ve 6 papa da “*Paul*” olarak değiştirmiştir.²⁴ Yirmi üçüncü Papa Jean 1963 yılında öldü ve VI. Papa Paul onun yerini aldı. Bu papanın 1977 yılında ölmesinin ardından sonraki papa bir ilk olarak “*Jean*” ve “*Paul*” kelimelerini birleştirerek “*Jean Paul*” adını aldı. Bundaki amacı, önceki iki papanın programlarını devam ettirmek istemesiydi. Ancak bu papa yirmi sekiz gün sonra öldü. Polonyalı kardinal Karol Wojtyła (d. 1920) onun ardından aynı yıl içerisinde papa olarak seçildi. O, önceki üç papaya saygı amacıyla adını II. Jean Paul koydu. II. Jean Paul, Katolik kilisesinin en başarılı papalarındandı. Yirmi yedi yıllık papalık döneminde çeşitli ülkelere yapmış olduğu ziyaretler yüzün üzerindeydi. 1522 yılından itibaren bu mevki İtalyalıların elindeydi ama o, İtalyalı olmayan ilk papaydı.

II. Jean Paul'un 2005 yılında ölmesinin ardından Alman kardinal Josef Ratzinger (d. 1927) iki yüz altmış beşinci papa olarak Katolik kilisesinin önderliğini üstlendi. Adını XVI. Benedictus koydu ve 2013 yılının

²³ Nitekim sahabe arasındaki savaşlar (Cemel ve Siffin savaşları gibi), onların Müsl - manların geneli tarafından yargılanmasına neden olmamıştır.

²⁴ Yuhanna ve Pavlus İngilizcede Jan ve Pol olarak telaffuz edilir.

başında sağlık durumu gerekçesiyle görevinden istifa etti. Onun yerine Katolik dünyasından bir ilk gerçekleşti ve yerine Arjantinli I. Franciscus geçti.

15-1. Papa ve İmparator

Miladi 527 yılından 565 yılına kadar Doğu Roma İmparatoru olan Justinianos, din ve devlet ilişkisini şöyle anlatmaktadır:

“Kilise ve İmparatorluk Allah’ın geniş rahmetiyle insanlığa sunmuş olduğu en büyük nimetlerdir. Kilise din işleriyle ilgilenir ve İmparatorluk da beşeri işlerle ilgilenip, insanları yönlendirir. İkisinin kaynağı aynı şeydir ve insan hayatını ilerletmektedir. Bu yüzden imparatorlar için hiçbir şey refahları için sürekli dua eden keşişlere saygı göstermekten daha önemli olmamalıdır. Kilise bütün her yerde kusursuz davranırsa ve imparatorluk da Allah’a tevekkül ederek adaletli olsa herkesin faydasına olacak ve bütün hayırlar insanlığın üzerine yağacaktır. Bu yüzden bizler Allah ve kiliseye saygıyı korumanın doğru bir şekilde öğretilmesine pek büyük önemi vermekteyiz. Eğer bu işe önem verilirse Allah’ın bahşedeceği büyük menfaatler olacaktır. İçinde bulunduğumuz nimetler devam edecektir. Sahip olmadığımız şeyleri elde ederiz... Kanaatimizce bütün bunlar ancak kilisenin kutsal emirlerine itaatle elde edilir. Bu kanunları takvalı, övülmüş ve saygın resul ve aynı şekilde Allah’ın kelimesinin hizmetçileri bize ulaştırmıştır. Mukaddes papalar onları açıklamış ve bizim için korumuşlardır.”²⁵

Papalık mevkii miladi 867-1049 yılları arasında yani yaklaşık 200 yıl boyunca aşırı bir zaafa uğradı. Hatta o dönemin bazı papalarını Avrupa’nın eşraflarından olan Marozia bir kız seçiyordu. Bu papalar uygunsuz yöntemlerle kötü kimseler arasından seçiliyordu. Onların bazılarının Marozia ile gayri meşru ilişkileri dahi vardı. O dönemde papalık makamını ele geçirmek için cinayet, rüşvet ve diğer yöntemler kullanılmaktaydı. Öyle ki, IX. Benedictus on iki yaşında papa oldu ve ahlaksız yaşantısına bu makamdayken devam etti. O dönemin birçok ruhanisi de ahlaksız işlere bulaşmışlardı.

Papalık mevkii düzene girdikten sonra papaların padişahlara olan siyasi gücü yavaş yavaş arttı ve papalar padişahları mağlup ettiler. Papa III. Innocentius’un (papalık dönemi: 1198-1216) İngiltere Kralının mektubuna

²⁵ Schoel, Corpus Iuris Civilis, vol. III, Novellae (Berlin, 1912), pp.35-36.

vermiş olduğu cevabın bir kısmı olan aşağıdaki metin, bu üstünlüğü açıkça göstermektedir:

“Piskopos Innocentius, Allah’ın kullarının kulundan, çok sevdiği oğlu İngiltere’nin seçkin padişahı, kanuni varisleri ve onun ebediyete kadar hür oğluna.

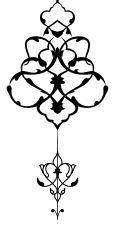
Ebediyen doğruluk mülkiyeti rütbesinin kâhini, padişahların padişahı ve efendilerin efendisi olan İsa Mesih, melekût ve kehanetini kilisede kurdu. Biri kâhinlerin memleketi ve diğeri krallara layık kehanettir. Nitekim Tevrat’ta (Çıkış; 19:6) ve Petrus birinci risalesinde (2:5-10) bunu beyan etmiştir. O, bir kişiyi herkesten üstün kıldı ve onu göklerde, yeryüzünde ve yeraltında olan herkesin İsa önünde diz çökmesi için yeryüzüne halifesi olarak tayin etti. Dolayısıyla herkes onun halifesine itaat etmeli ve bir ahır ile bir çoban olması hususunda çalışmalıdır. Yeryüzündeki bütün padişahlar Allah rızası için bu halifeye saygı gösterir. Ne zaman bu saygıdan kaçınırlarsa hükümetleri zan altına girer.

Aziz ve sevgili oğlum siz bu meseleye akıllıca yaklaştınız ve padişahların kalpleri elinde olan ve dilediği gibi evirip çeviren Allah’ın rahmanlığından ilham alarak kendinizi ve memleketinizi manevi olarak sorumluluğu altında olduğunuzu gördüğünüz bir kimseye teslim ettiniz. Bu şekilde padişahlık ve kâhinlik tıpkı beden ve ruh gibi birbirinin yararına Mesih’in halifesi olan tek bir kişide toplanabilir. İsa ilginç bir şey gerçekleştirmiştir... Böylece eskilerden beri var olan eyaletler mukaddes Rum kilisesini manevi işlerde uygun bir öğretmen olarak görmüştür ve bugün de kiliseyi dünyevi işlerinde kendilerine uygun bir yönetici olarak görmelidir. Allah tarafından bu işi yerine getirmek için layık bir hizmetçi olarak seçilen sizler kendinizin, İngiltere ve İrlanda’nın bütün haklarıyla birlikte Allah’a ve O’nun mukaddes resulleri Petrus ve Pavlus’a ve yine mukaddes Rum kilisesine, bize ve bizim haleflerimize ihlâsla yılda yüz bin mark²⁶ takdim ettiniz. Böylece üzerinde altın mührünüz bulunan resmi mektubunuzda da belirttiğiniz gibi bu, bizim hakkımızdı. Mektubunuzun içeriği aynen şöyledi...²⁷

Papaların ve kralların güçlerinin azalıp çoğalması ve bu açıdan meydana gelen tartışmalar, orta çağın önemli bölümlerinden biridir. O dönemin siyasi ilimlerle ilgili yazıları da Rum Katolik kilisesiyle mukaddes Rum padişahı arasındaki üstünlüğü ele almaktadır.

²⁶ Yaklaşık sekiz gram ağırlığında altın sikke.

²⁷ W. Stubbs, Select Charters (Oxford, Clarndon, 1885).

XIII. asırda Aziz Thomas Aquinas (ö. M.1274) ilahiyatın özeti adlı kitapta kiliseyi savunmaktadır. XIV. asırda da Dante Alighieri saltanatla ilgili kitapta imparatorun ve papanın emri altında birleşen Hıristiyanlıktan bahsetmiştir.

15-2. Papalık Makamı Kavgası

İmparator IV. Philip'in teşvikiyle papalık merkezi 1309 yılında İtalya'nın Roma şehrinden Fransa'nın Avignon şehrine taşındı. Bu durum 1377 yılına kadar yani yaklaşık 70 yıl boyunca devam etti. Yahudilerin M.Ö. VI. asırda Babil'e sürgün edilmelerine benzeterek bu olaya da papaların "*Babil Sürgünü*" denilmiştir.

Papalık merkezi Roma'ya geri döndürüldüğü zaman Avignon'daki anti papalar ayaklandılar. "*Batının büyük ayrılığı*" olarak adlandırılan bu mesele 1377 yılından 1417 yılına kadar yani 40 yıl boyunca devam etti.

XV. yüzyıl başlarında ihtilafların büyümesinden dolayı Katolik kilisesinde üç papa rekabete başladılar. Çünkü XII. Gregorius'un Roma'daki papalığı ve XIII. Benedictus'un Avignon'daki anti papalığının yanı sıra imparator, XXIII. Jean olarak adlandırılan üçüncü bir kişiyi papa olarak seçti. Böylece Hıristiyanlık dünyası, her biri kendini hak ve diğer iki rakibini batıl gören üç kişiyle karşı karşıya kaldı. Bu konuyu ve başka konuları da incelemek üzere kurulan "*Constance Konseyi*" (1414-1418), 1415 yılında her üç kişiyi de görevinden aldı ve 1417 yılında V. Martin'i papa olarak seçince ihtilaflar son buldu.

Bu dönemde güçlü papalar bulunmaktaydı. Onların en seçkinlerinden biri de VI. Alexander idi. Birçok ahlaki fesada bulaşmış olmasına rağmen Hıristiyanlığın gelişimi için göstermiş olduğu hizmetlerden dolayı saygıyla anılmaktadır.

15-3. Papaların Siyasi Kudretinin Azalması

XVI. asırda Niccolo Machiavelli "*Prens*" adlı kitabında iktidara geçebilmek için kullanılması gereken ölçüleri ele almıştır. O, kudret peşinde olanlara iktidarı elde edebilmek için ahlaki değerleri göz önünde bulundurmamayı öğretti.

Reformcuların papaların sınırları içerisindeki çeşitli bölgelerde gerçekleştirdikleri kıymlar, onların iktidarına büyük bir darbe indirdi. Onların en meşhuru 1517 yılında papaya savaş açıp Alman yöneticilerin de desteğiyle başarı elde eden Luther idi. Luther'in 1520 yılında büyük bir şiddet ve hiddetle üzerinde durduğu önemli kriterlerden biri de Almanya'nın papa kontrolünden kurtulması gerektiği idi. Reformculardan bazıları da Avrupa'nın bir takım bölgelerinde hükümetler kurdular.

1651 yılında Thomas Hobbes, "Leviathan" adlı eserinde şöyle demiştir:

"İktidar sınırlanmamalıdır. Zira yöneticinin gücü, toplumun kararından gücünü almaktadır. Buna göre yönetim, sosyal güvenliği sağlamak ve halkın isteklerini yerine getirmekle yükümlüdür."

O, kitabında şöyle belirtmiştir; "Papalık makamı, başında taç olan ve mezarının başında oturan Roma'nın ölü imparatorunun gölgesinden başka bir şey değildir."²⁸

O dönemde John Locke de şöyle demiştir:

"Bir hükümet ne zaman halka karşı vazifelerini yerine getirmekten kaçınırsa, devrilmelidir."

Sonunda kilisenin siyasi ve toplumsal işlere uygunsuz bir şekilde müdahalelerinin sonucunda Batı düşünürleri şu sonuca vardılar; dinin siyasete karışması sadece ruhanilere fayda sağlamakta ve halkın geneli bundan zarar görmektedir. Halk da kilisenin zulümlerinden bıktığı için bu görüşü beğendi ve yıllarca fikirsel ve silahlı savaşlardan sonra kendilerini kilisenin pençesinden kurtarmayı başardılar.

Yıllarca süren durgunluğun ardından papanın siyasi gücü XVIII. yüzyılın sonlarında azalmaya doğru yüz tuttu. Fransa ve İtalya liderleri askeri yöntemler ve halkın görüşlerine başvurma yoluyla papanın saraylarını ve mülklerini elinden aldılar ve 1806 yılında onun siyasi liderliğine son verdiler.

Papalara boyun eğdirmek kolay bir iş değildi. Bu yüzden İtalyan devleti tazminat kanununa göre (18 Ekim 1870) bazı sarayları papaya geri verdi ve ona siyasi hak tanınmasına mecbur oldu.

²⁸ Leviathan; 4:47.

Papa tazminat kanununu kabul etmedi ve bu durum Vatikan ile İtalya devletinin 60 yıl boyunca ilişkilerinin kesilmesine neden oldu. Sonunda üç yıllık müzakerenin ardından “*Latran Antlaşması*” (11 Şubat 1929) Vatikan ile İtalya arasında imzalandı ve Papa hükümetinin Vatikan’da sınırlandırılmasıyla Roma meselesi halledilmiş oldu ve “*Dinin siyasetten ayrılması*” Avrupa’da resmîyet kazandı.

Nisan 1984’de Vatikan ile İtalya arasında imzalanan yeni antlaşma, Latran antlaşmasının yerini aldı.

Yaklaşık 200 yıldır papa hükümeti sınırlandırılmıştır.

16. Diğer Hıristiyan Düzenleri

Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölünen ve 1453 yılında Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet Han tarafından İstanbul’un fethedilmesine kadar, merkezi Konstantinopolis olan Doğu Roma İmparatorluğu merkezi Roma olan ve önderliğini papanın yaptığı Batı Roma İmparatorluğunun miladi 395 yılından itibaren güçlü ve daimi rakibiydi. Bu rekabet 1054 yılında Ortodoks kilisesinin meydana gelmesine neden oldu. Onun Katolik kilisesiyle en temel ihtilafı rehberlik konusu üzerinedir. Ortodokslar Roma piskoposunun yani papayı Hıristiyanlığın tek lideri olarak kabul etmek istemiyorlardı ve liderlerin birden fazla olması gerektiğine inanıyorlardı. Doğu Roma İmparatorluğuyla din rehberi arasındaki irtibata Symphonia denilmekteydi. Kayser halkından olan Yosiboy tarafından oluşturulmuş olan bu düzen imparatora oldukça fazla yetki veriyordu. Kilisenin de bir takım yetkileri vardı.

Rusya’da da din ve devlet ilişkileri sağlamdı. Çarlık döneminde Moskova’nın “*Göğe Yükseliş*” kilisesinde taç koyma merasiminde taç, başpiskopos tarafından bırakılırdı.

1535 yılında VIII. Henry ve bazı piskoposların iradesi üzere Katolik kilisesinden ayrılan İngiltere kilisesinde kral, dini ve dünyevi olarak en yüksek makamı. Anglikan kilisesini kuran VIII. Henry hem kral ve hem de ruhaniydi. Ancak onun halefleri padişahlık yapıyorlardı. Kendileri en yüksek dini mevkide buldukları için bir piskoposu dini lider olarak atıyorlardı.

XVII. asırda İngiltere’de saltanat taraftarları kralın kudretinin icra edilebilmesi için dini yetkiye inanıyorlardı. Parlamento taraftarları onlara muhalefet ederek siyasi kudreti icra etmenin halkın iradesinden kaynaklandığını söylüyorlardı.

1643’ten 1715 yılına kadar (yani Avrupa tarihinde 72 yıl süren en uzun saltanat) XIV. Louis’in hükümeti de kralın dini yetkiye dayanması hususunda güzel bir örnektir ve hatta bu, Fransız devriminin nedenlerinden biri olmuştur.

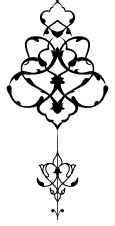
17. Yeni Ahit

Hıristiyanların mukaddes kitaplarının “Yeni Ahit” ve “Eski Ahit” olmak üzere iki bölümü vardır. Bu isimlendirme, Mesihilerin Allah’ın insanlarla iki anlaşma yaptığına inanmalarından kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki Hz. İsa’dan önceki yaşamış peygamberler aracılığıyla yapılan eski anlaşmadır. Bu anlaşmada kurtuluş; vaatler, kanun ve şeriat yoluyla elde edilmektedir. Bu anlaşmanın muhatapları, İsrailoğullarıydı. İkincisi ise tecelli eden tanrı, yani İsa Mesih aracılığı ile yapılan yeni anlaşmadır. Bunun muhatapları ise bütün insan ırkıdır. Bu anlaşmada kurtuluş, sevgi yoluyla elde edilmektedir. Şöyle ki; onların inancına göre oğul tanrı, insan şeklinde tecessüm eder. İnsanların günahını yüklenir ve çarmıhın acısına göğüs gererek günahların kefareti olur. Tarihin gösterdiğine göre akıl ve mantıktan uzak olmasına rağmen bu inanç Hıristiyanlığın temeli olmuştur. Yuhanna İncilinde şöyle geçer:

“Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik oğlunu verdi. Öyle ki, ona iman edenlerin hiçbiri mahvolmasın ama hepsi sonsuz yaşama kavuşsun. Tanrı, oğlunu dünyayı yargılamak için dünyaya göndermedi. Dünya onun aracılığıyla kurtulsun diye gönderdi.” (Yuhanna; 3:16-17).

Kitab-ı Mukaddes’in eski anlaşmadan söz eden bölümü “Eski Ahit” ve yeni anlaşmadan söz eden bölümü de “Yeni Ahit” olarak adlandırılmaktadır. Aslında Eski Ahit Yahudilerin semavi kitabıdır ve Hıristiyanlar ona saygı göstererek kendi kitaplarının başında getirmişlerdir.

Hıristiyanlığa göre Allah’ın insanlarla yapmış olduğu iki anlaşma nitelik açısından birbirlerinden farklıdırlar ve iki farklı kategoridedirler.

Hz. İsa'dan önceki peygamberler vesilesiyle gelen Eski Ahit, sözlü vahiy yoluyla tebliğ edildi. Oysa Yeni Ahit, Hz. İsa vesilesiyle gelmiştir, sözlü yolla değil. Bilakis cisimleşerek halkın arasında bulundu ve ilahlık boyutu kazandı. İşte burada Hıristiyanlar der ki:

“Yirmi asır önce bu anlaşma tebliğ edildiğinde tanrı insan şekline girdi ve İsa adındaki bir insanda hulul etti.”

Hıristiyanlar arasındaki yaygın tabirle “*Kelime, cisim oldu*” Hıristiyan ilahiyatında geçen “*Kelime*” tabiri, eski felsefe terimlerinden alınmıştır.

Hıristiyanların inancına göre, tanrının tecessümleşmesindeki amaç şeriatından, helal ve haramdan bahsetmek için değildi. Bilakis amaç tanrının kendisini beşerin günahlarına kurban etmesiydi. Tarihin bildirdiği kadarıyla bu konu her zaman Hıristiyanlığın merkezi olagelmiştir.

Eski Ahit ile Yeni Ahit'in farkı şudur; Eski Ahit hükümleri ve şer'i kuralları insana sunmakta ve emir ve yasakları içermektedir. Yani; bu işi yap, şu işi yapma; bu caizdir, şu caiz değildir; bu et helaldir, şu et haramdır gibi. Ancak Yeni Ahitte bu tür konular ele alınmaz. Bilakis şuna inanılır; tanrı, sevgisinden dolayı insan şekline girdi ve kısa bir süre yaşayıp acı çektikten sonra insanların günahları yolunda çarmıha gerilip öldürüldü.

Hıristiyanlar bu hususta “*Şehit*” ve “*Şahadet*” tabirlerinin kullanılmaması üzerinde oldukça ısrarcıdırlar. Onlara göre, Hz. İsa kurban oldu ve beşerin günahlarına kendini feda etti. Bunun yanı sıra bütün toplumlarda olduğu gibi Hıristiyanlarda da şehitlik mertebesi vardır ve havarilerin çoğu, Petrus ve Pavlus gibi ilk Hıristiyanlar şehit olarak anılırlar. Ancak şehit tabiri Hz. İsa hakkında kullanılmamaktadır.

Yeni Ahit Yunanca yazılmıştır. Yeni Ahit'in başında dört İncil vardır. Yunancada İncil kelimesi, “*Müjde*” anlamındadır. Göklerin egemenliğinin veya yeni anlaşmanın gelmesinin müjdesidir bu.

Yeni Ahit'in tamamı bütün Hıristiyanlar tarafından kabul edilmektedir ve onların arasında Apokrif yoktur. Aslında Yeni Ahit'in Apokrif kitapları, Eski Ahit'in Apokrifinden daha çok idi. Ancak ilk iki-üç asırda Hıristiyanlar zamanla Yeni Ahit'in var olan kitapları üzerinde görüş birliğine varmışlardır.

Kitab-ı Mukaddesin çeşitli dillerde pek çok tercümesi yapılmıştır. Bu kitapların yayınlanması için dünyanın dört bir köşesinde özel kuruluşlar vardır. O kuruluşlardan biri Londra'da 1804 yılında kurulan ve birçok ülkede şubesi bulunan mukaddes kitaplar encümenidir. UNESCO'nun²⁹ yıllık istatistiklerine göre Hıristiyanlığın mukaddes kitapları dünya genelinde bütün kitaplardan daha çok basılıp yayınlanmaktadır. Komünistliğin çöküşünden önce komünistlik kitapları listenin başındaydı. Öykü ve masal kitapları Kitab-ı Mukaddesten sonra gelmektedir.

Eski Ahit ile Yeni Ahit kitaplarının toplamı altmış altı kitaptır. Eski Ahit 39 kitaptır ve bunların içeriği kitabımızın Yahudilik bölümünde geçti. Yeni Ahit 27 kitaptır ve konu açısından dört bölüme ayrılmaktadır:

1. İnciller;
2. Elçilerin işleri;
3. Elçilerin mektupları;
4. Vahiy.

17-1. İnciller

Hız. İsa'nın birçok takipçisi onun yaşantısını ve sözlerini yazdı ve sonraları bu yazılara İncil denildi. Zamanla bu İncillerden dört tanesi resmîyet kazandı ve diğer İnciller terk edildi.³⁰

Birinci ve dördüncü İncil'in yazarları havarilerden ve diğer iki İncil'in yazarları da havarilerin havarilerinden oluşmaktadır.

İlk üç İncil'in arasında bir uyum olduğundan dolayı onlara uyumlu İnciller denilmektedir.

²⁹ UNESCO ve Birleşmiş Milletler kuruluşunun bazı bölümleri (karar verme merkezi olan güvenlik konseyi müstesna) bağımsız hareket etmektedir ve kuruluş amaçları belli vizyonlar ve mukaddes çizgiler esasındadır.

³⁰ Müslümanların önem verdiği ve içeriğinde Resulullah'ın (saa) zuhuruna dair çokça müjde bulunan Barnaba İncili, Hıristiyanlar tarafından kabul edilmemekte ve uydurma olduğuna inanılmaktadır. Barnaba İncil'inin adı Peygamber Efendimizin zuhurundan önce Papa I. Julius'un yayınladığı fihristinde mevcuttur. Ancak Hıristiyanlar o İncil'in kaybolduğunu ve şimdiki Barnaba İnciliyle alakası olmadığını söylemektedirler. Yine Hıristiyanlarda Barnaba risalesi adında saygı duyulan bir yazı da vardır. Ancak bilinmelidir ki; bu risale, Barnaba İncilinden başka bir yazıdır.

Bu bölümde 4 İncil bulunmaktadır:

1. Matta (Eski Ahit'in öngörülerinin vurgulanmasıyla Mesih'in yaşamı ve sözleri).
2. Markos (Mesih'in yaşamı ve sözlerini içeren en eski ve en kısa kitap).
3. Luka (detaylara değinmek suretiyle Mesih'in yaşamı ve sözleri).
4. Yuhanna (beşer üstü olmasının vurgulanmasıyla birlikte Mesih'in yaşamı ve sözlerini içeren en son kitap).

17-2. Elçilerin İşleri

Birinci asırda Hıristiyanlıktaki resullerin yaşamı hakkında birçok kitap yazıldı ama onlardan sadece bir tanesi resmiyet kazandı.

Bu bölüm yalnızca (özellikle Pavlus olmak üzere elçilerin hayatını şerh eden üçüncü İncil'in yazarı Luka'nın yazdığı) elçilerin işleri adıyla bir kitabı içermektedir.

17-3. Elçilerin Mektupları

Bazı elçiler kendi dönemlerinde Hıristiyan toplumlara veya şahıslara mektuplar yazmışlardır. O mektuplar yavaş yavaş önem kazandı ve Yeni Ahit'e geçti. On üç mektup Pavlus'a aittir ki, onlarda yön veremeler, iddialar ve çekişmelerini yazmıştır. On dördüncü mektubun yazarı belli değildir. On beşinci mektubun yazarı Pavlus'un düşüncelerini eleştiren Yakup adında bir şahıstır. Sonraki mektuplar Petrus ve Yuhanna adındaki iki havariye nispet verilmiştir. Son mektubun yazarı Yahuda adında bir şahıstır.

Bu bölüm 21 mektup içermektedir:

1. Pavlus'un Romalıları mektubu (Roma halkı);
2. Pavlus'un Korintlilere birinci mektubu (Korint halkı);
3. Pavlus'un Korintlilere ikinci mektubu (Korint halkı);
4. Pavlus'un Galatyalılara mektubu (Galatya halkı);
5. Pavlus'un Efeslilere mektubu (Efes halkı);

6. Pavlus'un Filipililere mektubu (Filipi halkı);
7. Pavlus'un Koloselilere mektubu (Kolose halkı);
8. Pavlus'un Selaniklilere birinci mektubu (Selanik halkı);
9. Pavlus'un Selaniklilere ikinci mektubu (Selanik halkı);
10. Pavlus'un Timoteyus'a birinci mektubu (Şahıs ismi);
11. Pavlus'un Timoteyus'a ikinci mektubu (Şahıs ismi);
12. Pavlus'un Titus'a mektubu (Şahıs ismi);
13. Pavlus'un Filimun'a mektubu (Şahıs ismi);
14. İbranilere mektup (Pavlus'un veya başka birinin Yahudilere mektubu);
15. Yakub'un mektubu (Hıristiyanların geneli için);
16. Petrus'un birinci mektubu (Hıristiyanların geneli için);
17. Petrus'un ikinci mektubu (Hıristiyanların geneli için);
18. Yuhanna'nın birinci mektubu (Hıristiyanların geneli için);
19. Yuhanna'nın ikinci mektubu (Hıristiyanların geneli için);
20. Yuhanna'nın üçüncü mektubu (Hıristiyanların geneli için);
21. Yahuda'nın mektubu (Hıristiyanların geneli için).

17-4. Vahiy

Hız. İsa gelmeden önce Yahudiler arasında çeşitli vahiy kitapları yaygındı ve Eski Ahitteki Danyal kitabı onlardan birisidir. Hıristiyanlar da bu konuda yeni kitaplar yazdılar. Aynı zamanda bazı Yahudi vahiy kitaplarını değişime uğratarak Hıristiyanların inancına uygun hale getirdiler. Yeni Ahit'in sonlarında yer alan Yuhanna'nın vahiy kitabı Hıristiyanlığın ilerleyişini müjdelediği için Hıristiyanlar açısından oldukça önemlidir. Hıristiyanların inancına göre Hız. İsa'nın yaşça küçük bir havarisi olan Yuhanna yaşlılık dönemindeki rüyasını bu eserde şerh etmektedir.

Bu bölüm, elçi Yuhanna'nın vahyi adıyla bir kitap içermektedir.

18. Kitab-ı Mukaddesin İtibarı

Kitab-ı Mukaddesin itibarını iki açıdan incelemek mümkündür:

1. Kitap ehlinin görüşü;
2. Din harici araştırmacıların görüşü.

Bu konuda Müslümanların görüşü yukarıdaki iki gruptan farklıdır ve onuncu bölümde geniş olarak ele alınacaktır.

18-1. Kitap Ehlinin Görüşü

Yahudilerin ve Hıristiyanların Eski Ahit kitabının doğruluk, güvenilirlik ve kutsallığına olan inançları tamdır. öte yandan aynı şekilde Hıristiyanların Yeni Ahit kitabının doğruluğuna, güvenilirliğine ve kutsallığına olan inançları da tamdır. Nitekim Müslümanların da Kuran-ı Kerim'e olan inançları bu şekilde tamdır. Bu inanç hususunda aralarında herhangi bir fark yoktur.

Onlar semavi bir kitap için gereken her türlü lakap ve saygıyı Eski Ahit ve Yeni Ahit için uygun görmekte-dirler. Kitab-ı Mukaddes, tanrının kitabı ve vahiy gibi ifadelerin bu kitaplar için kullanılması yaygın olan bir durumdur. Çağdaş araştırmacı-lardan Michelle Thomas şöyle yazmıştır:

“Hıristiyanların inancına göre Allah mukaddes kitapları beşer eliyle yazmıştır. Bu inanç esasınca şöyle derler: Mukaddes kitapların bir ilahi bir de beşeri müellifi vardır. Diğer bir ifadeyle Hıristiyanların inancına göre; Allah, Kitab-ı Mukaddes'i Ruh'ul Kudüs'ün ilhamları vesilesiyle meydana getirdi ve bu amaçla insanlardan olan müellifleri onları yazması için harekete geçirdi. Onlara öyle bir yardım etti ki, sadece O'nun istediği şeyleri yazdılar.

Görüldüğü gibi Hıristiyanların bu konudaki inançları İslami düşüncelerden farklıdır. Hıristiyanlara göre Kitab-ı Mukaddes'in son müellifi Allah'tır. Ancak bu işi kendisine çalışan beşeri müellifler yoluyla gerçekleştirmiştir. Kitab-ı Mukaddes'in müelliflerinin her biri belli bir dönemde yaşamaktaydı ve kendi zamanlarının rengine bürünmüşlerdi. Aynı şekilde bu müellifler tıpkı diğer insanlar gibi dil hususundaki sınırlar ve ilim hususundaki sınırlardan dolayı mücadele vermekteydiler. Esasen Hıristiyanlar Allah'ın

Kitab-ı Mukaddes'i imla ettiğini söylemiyor. Bilakis onların inancına göre O, müelliflere kendilerine has yöntemle Allah'ın mesajını açıklamak için başarı vermiştir.”³¹

Yahudiler ve Hıristiyanlar Tevrat'ın Hz. Musa tarafından yazıldığına inanırlar. Aynı şekilde Eski Ahit'in diğer kitapları da peygamberlerden bazılarına nispet verilmiştir. Hıristiyanların inancına göre dört İncil Hz. İsa'dan yıllar sonra havariler ve havarilerin havarileri tarafından yazılmıştır. Hıristiyanlığın başlangıcında sadece Eski Ahit'in kitapları sema-viydi. Zamanla Yeni Ahit'in kitapları da Hıristiyan toplumlarında kutsallık kazandılar. Bütün Hıristiyanlar her zaman ve her yerde günümüzdeki İncil'in Hz. İsa'nın hayatı ve sözleri olduğuna ve Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından yazıldığına inanmaktadırlar. Luka İncil'inin başlarında şöyle geçer:

“Sayın Teofilos, birçok kişi aramızda olup bitenlerin tarihçesini yazmaya girişmiştir. Nitekim başlangıçtan beri bu olayların görgü tanığı ve Tanrı sözünün hizmetkârı olanlar bunları bize iletmışlerdir. Ben de tüm bu olayları ta başından özenle araştırmış biri olarak bunları sana sırasıyla yazmayı uygun gördüm.” (Luka; 1:1-3)

Şu husus da ilginçtir; günümüzdeki İnciller yalnızca Hz. İsa'nın sözlerini getirmekte ve asla kendilerine ait hikmetli sözleri ve dini ilimleri Allah'ın mesajına nispet vermemektedirler. (Günümüzdeki Tevrat'ta ise Hz. Musa'nın hayatı ve sözlerinin yanı sıra bir takım mesajlar da eklenmiştir.)

Gayet açıktır ki; Kuran-ı Kerim'de de buyrulduğu üzere (Âl-i İmran/3-4; Maide/46-47; Meryem/30 ve Hadid/27) hakiki İncil Hz. İsa'ya nazil olmuş ve ona bahşedilmiştir. O kitabın da günümüzdeki İncillerle alakası yoktur.

Tarihin gösterdiği kadarıyla Hıristiyanlar Hz. İsa'ya herhangi bir kitabın verildiğine inanmamaktadır. İncilleri ise sadece onun hayatını ve sözlerini içeren bir kitap olarak görmektedirler.³²

³¹ Michelle Thomas, Kelam-ı Mesihî, (Tercüme: Hüseyin Tefviki, Kum: Merkez-i M - talaat ve Tahkikat-i Edyan ve Mezahib, 1998), s.26.

³² Müslümanların İslam Peygamberinin (saa) Kuran-ı Kerim hakkındaki açıklamalarına olan inançlarının tam aksine.

Yine Michelle Thomas şöyle yazmıştır:

“İncillerin yazılmasından önce sözlü bir gelenek vardı. Hıristiyanların inancına göre Hz. İsa yaklaşık 30 yılında vefat etti ve onun takipçileri onu tanımış, yaptıklarını görmüş, sözlerini işitmiş ve onunla olan hatıralarını hafızalarında korumuşlardır. İlk Hıristiyanlar ibadet için bir araya geldiklerinde o hatıralar anlatılırdı. Zamanla nakledilen bu hatıralar, belli bir kalıp haline getirildi ve hacmi artırdı.”³³

İsa Mesih'in bir kitabı olmadığı genellikle herhangi bir yerde belirtilmez. Çünkü bu mesele Hıristiyanlar açısından açık bir konudur ve hiçbir Hıristiyan bir kitabın varlığını zihninden geçirmez. Ancak Müslümanlarla olan görüşme ve tartışmalarda bu konu gündem edilmektedir ve onlar bu inancı reddetmektedirler. Michelle Thomas şöyle eklemektedir:

“Hıristiyanlar asla İsa'nın İncil adında bir kitabı olduğuna inanmamaktadırlar. Müslümanların Kuran ve peygamber hususundaki inançları gibi İsa vasıtasıyla vahyin gelmesi şeklinde bir konunun Hıristiyanlıkta yeri yoktur. Hıristiyanlar İsa'yı vahyin tecessümü olarak görmektedirler. Onların inancına göre o, mesaj taşıyıcısı değil, mesajın ta kendisiydi. Bu yüzden biz Hıristiyanlar İsa'nın yazmış olduğu veya öğrencilerine imla etmiş olduğu bir İncil peşinde değiliz.

Hıristiyanların İsa'yı kelimenin veya ilahi mesajın tecessümü olarak görmesi anlaşıldıktan sonra şimdi dikkat edilmelidir ki; onların inancı esasınca İnciller onun öğrencilerinin çabalarının sonucudur ki; ilham, Mesih'e olan imanları ve bu imanın onun takipçileri arasındaki anlamı yoluyla ilan etmişlerdir. Bu dört İncil'in her biri Mesih hususunda özel ve belirli bir şahitlik etmektedir. İnciller bakış açıları ve detaylarda birbirinden farklı olsa da hepsi İsa'nın kimliği ve onun vasıtasıyla takipçilerine ulaşan ilahi mesajın niteliği konusunda görüş birliği içerisindedir. Buradan da anlaşıldığı gibi Hıristiyanlar bir İncil'i kabul edip diğer İncilleri bırakmaya yanaşmazlar. Çünkü onların imanı dört İncil'in tamamının öğretileri üzere kurulmuştur. Onların inancına göre herhangi bir İncil'in kenara itilmesi imanlarına eksiklik getirir.

Bu konu Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki vahiy anlayışındaki farkı da bize göstermektedir. Hıristiyanlar sadece dört İncil'e inanmakta ve dört İncil'in doğru olduğunu savunmaktadır. Zira ilk Hıristiyan toplumu onların Allah tarafından olduğuna inanmaktaydı. Gayet açıktır ki; Hıristiyanlığın

³³ Kalam-ı Mesahi, s.43-44.

imani elçilerin ve İsa'nın öğrencilerinin imanı üzere ayaktadır. Daha önce de söylediğimiz gibi ilk Hıristiyanların inancına göre Allah'ın ruhu onların toplumu (kilise) için hidayeti sunmuştur.

Bu konudan anlıyoruz ki; Allah, kader belirleyici otuz yılda (M. 30-60) yazılı olan İncil'in olmadığı ve İsa'nın sözleri ile işlerinin sözlü olarak nakledildiği dönemde o toplumu hidayet ediyordu. Ruh'ul Kudüs ilham yoluyla İncillerin yazarlarını bu kitapları yazmaları ve İsa'nın seçkin sözlerini ve birçok davranışını kaydetmeleri yönünde yönlendirdi. Ruh'ul Kudüs'ün özellikle yaptığı işlerden biri de şuydu ki; İncil yazarlarının inanç konusundaki görüşlerini İsa'nın yaşamı, ölümü ve yeniden dirilişi yoluyla Allah'ın insanlara anlatmak istediklerine hidayet etmekte. Sonunda ilk Hıristiyan toplumu Ruh'ul Kudüs'ün kılavuzluğuyla sayısız kitaplar içinden dört İncil'in de aralarında bulunduğu 27 kitabı kabul etti ve bunların ilham yoluyla yazıldığını ikrar etti. Bu yazılar Yeni Ahit olarak adlandırıldı ve tarih boyunca Hıristiyan imanının temel kaynağı sayıldı.

Hıristiyanlığın mukaddes kitaplarla vahiy arasındaki ilişki inancı İslam'da olan inançtan farklıdır. Müslümanlar Kuran öğretileriyle meydana gelen bir ümmettir. Onlara göre Allah, peygamberi gönderdi ve Kuran'ı ona vahiy etti. Böylece İslam ümmeti oluştu. Ancak Hıristiyanlar der ki: Hıristiyanlık Ruh'ul Kudüs'ün irşatları, özel iman ve Allah'ın İsa'ya vahyinden söz eden kitaplarıyla oluşmuştur. Böylece Hıristiyanlığın mukaddes kitaplarının Yahudilerin Eski Ahit kitabından 46³⁴ bölüm ve Yeni Ahit'ten 27 bölüm olmasını kararlaştırdılar.

Mukaddes kitaplar konusundaki bu görüş birliği bir nevi icma yoluyla hâsıl oldu. Bu görüş birliği çok çabuk elde edildi ve mukaddes kitapların ilk fihristi 150 ile 200 yılları arasında hazırlandı. Birkaç asır sonra kilise resmi olarak hangi kitapların mukaddes sayılması gerektiğini açıkladı (nitekim Trent konseyi 1546 yılında böyle bir işi gerçekleştirmişti). Mukaddes kitaplar hakkında alınan son kararlar Hıristiyanların geleneksel inançlarını onaylamaktan başka bir şey değildi.³⁵

Hıristiyanlar mukaddes kitaplarını tespit ettiler ve bu tespiti Ruh'ul Kudüs'e isnat ettiler. O kitapların semavi olduğu yönünde üç inanç ortaya çıktı:

³⁴ Protestanlara göre Eski Ahit 39 kitaptır. Çünkü onlar, 7 Apokrifayı kabul etmemektedirler.

³⁵ Kelam-ı Mesîhi, s.49-51.

1. Temkin: Yani Allah geniş rahmeti gereği mesajını biz insanların kapasitesine göre indirmiştir.

2. İmla: Yani Ruh'ul Kudüs mukaddes kitapları imla etmiştir.

3. Allah'ın telifi: Yani Allah, Eski Ahit'in ve Yeni Ahit'in nihai müellifidir. Ancak onların kelimelerini de kurması gerektiği anlamına gelmez.

Sonunda II. Vatikan Konseyi, mukaddes kitaplar hakkında “Allah'ın Sözü” adlı yasada görüşünü beyan etti ve o yasanın on birinci maddesinde onların mukaddes olduğunu geniş bir şekilde ele aldı.

Kuran-ı Kerim'de kitap ehlinin semavi kitaplar hakkındaki inançları geçmektedir:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ لِيَجْزِيَوهُ قَرَاتِيسَ يُبَدُونَهَا وَتُحْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ﴾

“Onlar: “Allah, bir insana herhangi bir şey indirmemiştir” derken, Allah'ı hakıyla tanımadılar. De ki: “Musa'nın insanlara, bir nur ve hidayet rehberi olarak getirdiği, sizin de parça parça kâğıtlar haline getirip gösterdiğiniz, çoğunu da gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Size, sizin de babalarınızın da bilmediği şeyler öğretildi.” De ki: “Allah (indirdi).” Sonra bırak onları, daldıkları şeyde oynayadursunlar.” En'am/91

Numune tefsirinde yukarıdaki ayet kitap ehlinin Tevrat ve İncil hakkındaki görüşleri dikkate alınarak açıklanmıştır.

18-2. Din Harici Araştırmacıların Görüşü

Günümüz ilimleri dinlerle olan bağlantısını kopardığı ve tabiat ötesi inancının tarih, sosyoloji ve arkeoloji gibi çeşitli ilim dallarında yeri olmadığı için ilim adamları Kitab-ı Mukaddes'i sadece ve sadece insanlar tarafından yazılmış eski bir yazı olarak görmektedirler. Bu insanlar yaratıcının insanla olan vahiy irtibatını bilimsel konuların haricinde görek bu tür şeylerin ilim konularından olmadığını söylemektedirler. Onlar, (bağımsız tarih kaynaklarında geçmediği için) peygamberlerin varlığı hakkında bile kuşku duymaktadırlar. Dini harici olan bu bilim adamları

Eski Ahit'in 2500 senelik bir geçmişi olduğuna ve Yeni Ahit'in de geleneksel kilise tarihine yakın bir tarih olan 1900 yıldan daha fazla bir geçmişe sahip olduğuna inanmaktadırlar.

19. İnançlar

Lâhut veya İlahiyat ilmi, Hıristiyanlara göre onların Mesihî imanını anlama yolundaki bütün çabalarını kapsamaktadır. Fundamentalist din adamları şunu vurgulamaktadırlar:

“Biz, kendisinin bizlere gösterdiği şeyler dışında Allah'ı tanıyamayız.”

Bu esasa göre dakik anlamıyla ilahiyat ilmi, vahiy ilmidir. Hıristiyanlar nezdinde ilahiyat, İslam geleneğindeki kelimadan daha geniş olan dinsel etütleri kapsamaktadır. İlahiyat ilminde olan şeylere örnek verecek olursak:

- Kitab-ı Mukaddes'in öğretileri konusu;
- Mesihî öğretiler ışığında hakikatleri anlama yolunda çaba;
- Asırlar boyu Mesihinin imanını beyan eden ifadelerdeki tarihi değişiklikler;
- Allah hakkında yalnızca akılla anlayabileceğimiz şeylerin açıklaması;
- Mesihinin kutsallığının anlamının beyanı ve buna ulaşmanın yolları;
- Ahlaki temeller ve Hıristiyan öğretilerinin Hıristiyanların hayatındaki pratik etkileri.

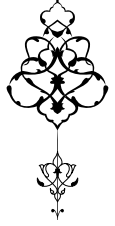
19-1. Kökler

﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ ﴾

﴿ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهَوْنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴾

“Yahudiler: “Üzeyir Allah'ın oğludur” dediler. Hıristiyanlar da: “Mesih Allah'ın oğludur” dediler. Bu, kendi ağızlarıyla söyledikleri sözlerdir. Daha önce kâfir olanların sözlerini taklit ediyorlar. Allah onları öldürsün! Nasıl da (haktan) dönüyorlar!” Tövbe/30

Son asırlarda bazı Batılı araştırmacılar, Hıristiyan inançlarıyla Hindistan dinleri arasında ilginç bir benzerlik olduğunu müşahede

etmektedirler. Onlar, yapmış oldukları araştırmalar neticesinde şu sonuca varmışlardır:

“Teslis, kurban, teslib ve diğer Hıristiyan inançları aynen putperestlerin dinlerinde de mevcuttur ama İsrailoğulları inançlarında bu gibi şeyler yoktur.”

İncil'deki bazı cümlelerin bir benzerini Hindu ve Buda kitaplarında görmeleri, araştırmacıların şaşkınlıklarını daha da artırmıştır. Hatta Mesih'e verilen “Allah'ın kurbanlığı, Allah'ın oğlu, günahları kendisiyle götüren, feda olan” ve benzeri lakapların, o dinlerde de olduğunu görmüşlerdir. Diğer dinlerin geçmişi daha eskiye dayandığı için araştırmacılar şu görüşe varmıştır:

“Hıristiyanların inançları ve kullanmış oldukları terimler eski dinlerden alınmış olmalı.”

1947 yılında Filistin çöllerinde, Ölü Deniz kenarındaki mağaralarda Hıristiyanlık hakkında yeni bir düşünce hareketine sebep olan yazıtlar ve bazı bulgular bulundu. Kitab-ı Mukaddes'in, tefsirlerin ve duaların bazı bölümlerini kapsayan bu yazıların yaklaşık 2000 yıllık bir geçmişi vardı. Yani yaklaşık olarak Hz. İsa zamanında yazılmışlardı. Araştırmacılar bu yazıları okuduklarında onların Esseniler adındaki bir Yahudi fırkasına ait olduğunu anladılar. Hatırlanacağı üzere bu konuya Yahudilik bölümünde değinilmişti. Bu fırka çöllerde yaşamaktaydı. İrfani düşünce tarzına sahiptiler ve İsrailoğullarının Mesih'a'sını beklemekteydiler. Onlar yazılarını çömlere bırakıp, Ölü Deniz kenarındaki mağaralarda sakladılar. Ondan sonra belirsiz bir akıbete duçar oldular ve onlardan bir daha haber alınamadı.

Bu yazıların bulunmasının bilimsel alanda da ilginç yansımaları olmuştur. Başlangıçta bazıları onların sahte olduğunu düşünmekteydi. Ancak yapılan tetkik ve deneyler sonucunda onların muteber olduğu görüldü. Bazı araştırmacılar konuyu şöyle değerlendirdiler:

“Bulunan yazılar bizim Hz. İsa'ya ve Hıristiyanlığın başlangıcına karşı bilimsel görüşlerimizi tamamen değiştirmiştir.”³⁶

³⁶ Bu konuda daha fazla bilgi için bak. Danilo, Jean, Rişeha-yi Mesihiyet der Esnad-i Behr'ul Meyyit, (Tercüme: Ali Mehdizade, Kum, Neşr-i Eryan, 2004).

Bu yazılar hakkında şimdiye kadar abartısız binlerce kitap yazılmıştır. Örneğin; Hıristiyan olan “A. Paul Davis” ismindeki düşünür ve din adamının yazdığı “*Mefhum-i Tumarha-yi Behr’ul Meyyit*” adlı ilgi çekici kitap bunlardan yalnızca birisidir. Bu kitapta bulunan yazıların içeriği hakkında araştırmalar sona erdikten sonra şöyle denilmiştir:

“Sıradan bir Hıristiyan’ın, Hıristiyanlığın oluşumu hakkında savunduğu görüş şöyledir; “Mesih, müjdesini tebliğ etti. Mesih ve kurtarıcı olarak öldü. Kabrinden kalktı ve Hıristiyan toplumunu oluşturdu. En nihayetinde dünya genelinde havarilerin çabalarıyla kilise genişledi...”

Yine sıradan bir Hıristiyan’ın açıklaması şöyledir; “İsa, Yahudi kültürünü almış bir asil bir Yahudi’ydi. Elçilerin İsa müjdesinden anladıkları şeyler vardı. Onun öğretilerini genişlettiler. Elçiler, İsa ile geçirdikleri dönemde gördükleri ve duydukları şeyler ile kendi tecrübelerinin neticesinde şunu anladılar ki; o kurtarıcı, insanlığın tanrısı ve tanrının oğludur.”

Sonuçta bir Hıristiyan, inançlarını bu şekilde açıklar ve hiçbir zaman bu inançların çoğunun Hıristiyanlıktan önce de var olduğu aklından geçmez... O inançların çoğunu temel ve esas bakımından Kitab-ı Mukaddes’te olmadığını bilmez.

Sıradan birinin bilmediği ama araştırmacının bildiği şey şudur; Mesih döneminde ve sonrasında putperestlerin kendi tanrıları hakkında bir takım inançları vardı ve kullandıkları isimler aynen olduğu gibi Hıristiyanlık inancında ortaya çıktı. Mitra insanlığın kurtarıcısıydı ve Temmuz, Adonis ve Oziris de aynı kimliğe sahipti. Mesih’in kurtarıcı olduğu inancı sonunda Hıristiyanlığa girdi. Bu inanç, Yahudi inancı değildi ve Filistin’deki ilk Hıristiyanların da böyle bir inancı yoktu.

Yahudilerin ve aslı Yahudi olan Hıristiyanların beklemiş oldukları Mesiha, Allah’ın oğlu değildi. Bilakis Allah tarafından gönderilen bir peygamberdi. Onun kendi kanyıyla başkalarının günahlarının kefareti olması söz konusu değildi. Bilakis yeryüzünde Mesiha hükümetini oluşturarak insanlığı kurtarması beklenmekteydi. Aslı Yahudi olan Hıristiyanlar göğe çıkmak için izin getiren bir kurtuluşa göz dikmemişlerdi. Bilakis yeryüzünde yeni bir düzen meydana getirecek bir kurtuluşa inanmaktaydılar. Arzu ettikleri şey buydu. Elbette ruhun fani olmadığına inanmaktaydılar.

Hıristiyanlık inancı İsa’nın kurtarıcı bir tanrı olması olarak meydana çıktıktan sonra putperestler arasında yaygınlaştı. Bu inanç, kendisinden öncekine ve özellikle de Mitraizm’e tamamen uymaktaydı. Aynı şekilde 25 Aralık

(Kış Mevsimi) Mitra'nın doğum yıldönümü olduğu gibi Hristiyanlar da aynı günü İsa'nın doğum günü olarak belirlemişlerdir. Hatta Allah tarafından Musa'nın şeriatında kutsal gün olarak belirlenmiş olan Yahudilerin yedinci günü Cumartesi, Mitraizm'in etkisi altında kalınarak birinci gün yani fatihin güneşinin parladığı gün olan Pazar günü olarak değişti.

Hristiyanlığın yayıldığı dönemde Akdeniz bölgesinde bakire anne ve günahlar yolunda ölmesi gereken oğlu düşüncesinin olmadığı bir bölge yoktu. Esasen yeryüzü her bahar mevsiminde bakire olan bir tanrıçaydı. Onun oğlu yeryüzünün meyvesiydi ve ölmek için dünyaya geliyordu. Öldüğünde de sonraki meyvenin tohumu olabilmek ve yeni bir dönemi başlatabilmek için toprağa defnoluyordu. Bu, kurtarıcı tanrının ve çile çeken annenin dramatik öyküsünü ustaca meydana getiren bir bitkinin efsanesiydi.

Mevsimlerin değişimi dünyanın göklerdeki dönüşüyle alakalıydı. Bakire tanrıçanın Başak burcu olduğu inancı da vardı ki, onun gökyüzünün doğusundaki doğuşu tam olarak Şi'ra-i Yemaniye yıldızının (Akyıldız'ın) yani; doğudaki bir yıldızın³⁷ güneşin doğuşunu ilan ettiği andır. Başak burcunun ortasında ufuk çizgisinin belirmesi bakire annenin güneşe hamile kalmasına işaretledi. Yeryüzü efsanesi bu şekilde gökyüzü efsanesiyle bileştirildi ve bu ikisi de hakiki ve hakiki olmayan kahramanlarla birleştirilerek feda olan kahraman öyküsünü oluşturdu.

İsa'nın doğum yeri olarak bilinen mağara önceleri Horus'un doğum yeri idi. Büyüdüktan sonra Oziris olarak adlandırılmıştı ve kavmini kurtarmak için öleceğine inanılıyordu. İsis, çile çeken anneydi. Feda inancı, birçok mektepte bulunmaktaydı ve "The Golden Bough" kitabında "Frazer" ve Yunan edebiyatı uzmanı büyük araştırmacı "Üstat Gilbert Mori" yazmış oldukları eserlerde bunları geniş olarak açıklamışlardır.

Bu inançlar içerisinde daha sonra Mesihî ayini olarak adlandırılan ayinler vardı. "Son Yemek" (Aşâ-i Rabbani), Mithraizm'de de vardı ve onlardan ödünç alınarak Filistin Hristiyanlığının son yemeğiyle birleştirildi. Sadece ayinlerle yetinilmedi ve kuzu (veya öküz, boğa) kanı gibi bir takım inanç mecmuası Mithrapereşlikten alındı. Sadece dini inançlarla kalmamış bir takım ahlaki öğretiler de Hristiyanlığa geçen kimselerden alınmıştır. Buna ilaveten bir takım ahlaki öğretiler de vardır ve o inançlar dışında Revakilerin öğretileri gibi başkalarının öğretilerinden alınmıştır.

³⁷ Mesih'in doğumu sırasında doğuda ortaya çıkan bir yıldızla işaret edilmektedir. (Matta; 2:2)

Hıristiyanlığın putperestlikle olan bağlantısı o kadar çoktur ki, eğer aslı Yahudilik olan Hıristiyanlığı da sayarsak günümüzdeki Hıristiyanlığın ondan pek az bir payı vardır. Şu asla unutulmamalıdır; İsa Mesih bu dünyadan gittikten sonra ender olarak öğretmen vasfıyla adlandırıldı. Çünkü o; Mesih, kurtarıcı ve Hıristiyanların tanrısı olmuştur.”

Kitabın yazarı şöyle devam etmektedir:

“Feda inancına sahip olan mekteplerle rekabette Yahudi Mesahasını üstün kulan en temel etken Tarsuslu Pavlus’tur; O, Yunan asıllı, ilham alan kutusal bir Yahudi ve putperestliği derin olarak anlamış biriydi. O, birleştirme ve sentezde yetenekli bir üstattı. İsrail ile Atina’yı, Urşelim mabedi ile Mitra kurbanlığını ve Esseniler fırkasının Yahova’sı ile Aropagos³⁸ tepesinin bilinmeyen tanrısını birleştirmeyi ilk olarak tasarlayan kimse idi.³⁹”

Batılı araştırmacılar bu konuda sayısız ve belgeli kitaplar yazmışlardır. Onların ele aldıkları konuların özeti Muhammed Tahir Tennir’in “Efsaneha-yi Butperesti der Ayin-i Kilisa” adlı kitabında geçmektedir (bu kitapta Hinduların teslisi gösteren üç başlı Trimurti resmi gibi bir takım resimler de yer almaktadır).

Hız. İsa’nın lakaplarından biri de eski Yunan felsefelerinden alındığı söylenen Logos kelimesidir. Hıristiyanlar özellikle Yuhanna İncil’ine dayanarak İsa’nın, içinde Allah’ın kelimesinin yaşadığı bir insan olduğuna inanmaktadır. Yani; Hekim olan Allah’ın her şeyi onun vesilesiyle yarattığı ezeli mesajdır ve insan olan İsa’da tecessüm bulmasıyla insanlık arasında varlığını ortaya koydu. Ezeli mesaj, İsa’nın içinde bir insan olarak yaşıyordu. Tıpkı diğer insanlar gibi yiyeceği peşinde koşuyor, yiyor ve içiyordu. Arkadaşları ve akrabaları vardı. Acı çekti ve sonunda da öldü.”

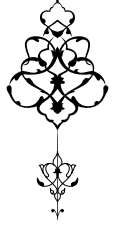
19-2. İlah, Rab ve Tanrının Oğlu

(Arapçada ilah ve İngilizcede God olarak geçen) ilah kelimesinin İslam dininde önemi ve sınırları vardır ve onun benzeri diğer dinlerde bulunmamaktadır. Örneğin günümüz Tevrat’ında şöyle geçmektedir:

“RAB, “Bak, seni firavuna karşı Tanrı gibi yaptım” dedi, “Ağabeyin Harun senin peygamberin olacak.” “Çıkış, 7: 1”

³⁸ “Mars dağı” Elçilerin işleri;17:16-23.

³⁹ Davies, A. Powell, The Meaning of the Dead Sea Scrolls, New York: New American Library, 1956, pp.89-91.

Yukarıda söylediklerimiz ilah kelimesine has idi. Ancak (Arapçada “Rab” ve İngilizcede “Lord” olarak geçen) Rab kelimesi yaratan ve yaratılan ifadelerinden daha geneldir. Bu nedenle, Hz. Yusuf bu kelimeyi Mısır padişahı için kullanmıştır.⁴⁰ Bu kelime “Efendi” “Mevla” ve “Sahip” anlamındadır.

Hıristiyanların çoğunluğu Hz. İsa’yı gerçek tanrı, yaratılmamış olan ve kadim olarak bilmektedirler. Ancak Yeni Ahit’te geçen “Tanrı” ifadesi “Mevla” anlamındadır. Bir miktar yabancı olan bu unvanın onun ilahlığıyla hiçbir ilgisi yoktur. Zira aynı sözcük Yeni Ahit kitabının Yunanca metninde Hz. İsa dışındakiler için de kullanılmış ve mevla, efendi ve sahip olarak tercüme edilmiştir.

Teşrihi lakap olan “Tanrının oğlu” ifadesi, çeşitli dillerde peygamberlere ve müminlere atfedilmiştir. Allah’ın dilinden Hz. Süleyman hakkında şöyle okumaktayız: “Onu benim oğlum olması ve ben de onun babası olmam için seçtim” (1. Tarihler kitabı, 28:6) İsrailoğulları hakkında “Rab, şöyle diyor: “İsrail benim ilk oğlumdur” (Çıkış, 4:22).

Dört İncil’de ve Yeni Ahit’in diğer kitaplarında bu ifade defalarca tekrarlanmıştır. Örneğin aşağıdaki cümle Hz. İsa’dan nakledilmiştir:

“Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin. Öyle ki, göklerdeki Babanızın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini hem kötülerin hem iyilerin üzerine doğdurur; yağmurunu hem doğruların hem eğrilerin üzerine yağdırır.” (Matta, 5:44, 45).

Dördüncü İncil’in yazarı Yuhanna Hz. İsa’ya iman edenler hakkında şöyle der:

“Ancak, kendisini kabul edip adına iman edenlerin hepsine Tanrı’nın çocukları olma hakkını verdi.” (Yuhanna, 1:12).

Kuran-ı Kerim’de de şöyle buyrulmaktadır:

﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ﴾

“Yahudiler ve Hıristiyanlar: “Biz Allah’ın oğulları ve sevdikleriyiz” dediler.” Maide/18⁴¹

⁴⁰ Yusuf/41-42 ve 50.

⁴¹ Aynı şekilde son asırda Hindistan’ın devrimci lideri Gandhi, Dokunulmazlar (Untouchables) ezilmiş kesimlerinin gönlünü almak amacıyla onlara “Tanrının çocukları” lakabını verdi.

İslam dini, “Yedullah”, “Beytullah” ve “Âlullah”⁴² gibi teşrifi lakapları kabul etse de “Tanrının oğlu” ifadesinin kullanılmasını yasaklamıştır. Çünkü bu tabirin Hıristiyanların sapmasında etkisi vardı. Şu halde bu yasaklamanın ikinci bir unvanı vardır. Aynı Bakara suresi 104. ayet-i kerimede geçen “Raina” ifadesinin yasaklanması gibi.

19-3. Mesih'in İncillerdeki İlahlığı

Hıristiyanların ve araştırmacıların inancına göre İnciller, Yuhanna İncil'inden onlarca yıl önce yazılmıştır. Yuhanna İncil'i yaklaşık yüzünce yılda yazılmıştır. Yani Pavlus'un ölümünden otuz yıl sonra ve o dönem, onun düşüncelerinin hâkim olduğu dönemdir. İnciller ile Yuhanna İncil'i arasında kısa bir mukayese yapıldığında açıkça görülmektedir ki; İnciller Hz. İsa hakkında bir o kadar aşırıya gitmemişlerdir ama daha sonradan yazılan Yuhanna İncil'inin her yerinde İsa'nın ilahlığı gibi aşırıya gidilen konular vardır. Mesela Yahudilerin İsa'ya karşı çıkmasının nedeninin onun kendisini ilah olarak tanıtmaya çalıştığını söylemektedir. (Yuhanna, 10:31-38)

Hz. İsa'nın dört İncil'de kaydedilmiş olan sözlerinde onun defalarca kez “Benim tanrım” dediğini görmekteyiz. Mesela Yuhanna, 20:17'de şöyle yazılmıştır:

“Benim babamın ve sizin babanızın, benim tanrımın ve sizin tanrınızın yanına çıkıyorum.”

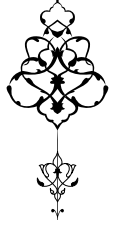
Aynı şekilde onun Allah'a karşı yapmış olduğu ibadetler, kılmış olduğu namazlar ve Allah'a sığınmaları da yazılmıştır. Özellikle tutuklanmadan önce kaç kez İlahi dergâha el açıp yakarmıştır. Matta, 27:46'da ve Markos, 15:34'de şöyle okumaktayız: İsa'nın çarmıha gerilirken haykırdığı son söz şuydu:

“Tanrım, Tanrım, beni niçin terk ettin?”

19-4. Teslis

Teslis kelimesi kesinlikle Hıristiyanların mukaddes kitabında geçmemektedir. Bilindiği kadarıyla onun ilk kullanıldığı tarih miladi 180 yılına

⁴² Bu tabir İmam Hüseyin'in Recep ayının ortasındaki ziyaretinin başında geçmektedir.

dönmektedir. Tabii Hıristiyanların tasavvuruna göre Yeni Ahit'te teslisin anlamının kökleri hissedilmektedir ve Matta İncil'inin sonunda vaftiz hakkının verilmesi cümlesi bunu açıkça beyan etmiştir:

“Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin.”

Yeni Ahit'in yazarlarının Allah'ı baba olarak adlandırma alışkanlıkları vardır. Bu terim Yahudilikten gelmiştir. İncillerin bildirdiğine göre İsa, öğrencilerine şöyle öğretmiştir: Dua ederken Allah'a “Göklerdeki babamız” diye seslenin (Matta, 6:9). Yine şöyle demiştir: “Benim babamın ve sizin babanızın, benim tanrımın ve sizin tanrınızın yanına çıkıyorum.” (Yuhanna, 20:17).

Yeni Ahit genellikle Ruh'ul Kudüs'ü tanrının ruhu olarak adlandırmaktadır. Hıristiyanlıktaki Ruh'ul Kudüs ile İslam'daki Ruh'ul Kudüs'ün anlamları farklıdır. Hıristiyan geleneklerin ve mukaddes kitapların görüşüne göre Ruh'ul Kudüs Allah'ın meleği Cebrail veya yaratıcının yaratmış olduğu bir varlıktır ve tanrıdan ayrı bir şey değildir. Hıristiyanların inancına göre o, insanların kalbinde ve dünyada yaşayıp çalışan tanrının kendisidir. O, güçlü varlık ve dünyadaki aktif tanrıdır. İsa'yı anne karnına salan o idi. İnciller Ruh'ul Kudüs'ü bir güvercin şeklinde anlatmaktadırlar. İsa'nın Yahya tarafından vaftiz edilmesinin ardından Ürdün nehrinde onun yanına indi ve onun içine yerleşti. Sonra da tecrübe sahibi olması için onu çöle götürdü. Ruh'ul Kudüs Hıristiyan toplumunu irşat etmektedir. Onlara ilim öğretmektedir. Allah'ın sırlarını açmakta ve mukaddes kitapların yazarlarına ilham vermektedir.

Zamanın geçmesiyle Hıristiyan topluluğu tarih sürecinde tanrının üçlü tabiatının bir sır olduğunu ve beşeri ifadelerle bunun anlatılamayacağını iddia ettiler. Yazarlar, arifler ve Hıristiyan mütekellimler Yeni Ahit'in yardımıyla tanrının zatıyla ilgili bazı konuları anlayabilmek için çaba göstermelerine rağmen teslis konusunun açıklaması hususunda bir sonuç elde edemediklerini itiraf etmişlerdir. Hıristiyan düşünürler nesiller boyunca teslisin sırrını açıklamak için kendi dönemlerindeki felsefi mekteplere başvurmuşlardır. Papalar ve kilise konseyleri bazı açıklamaları doğru ve bazı açıklamaları da yanlış olarak ilan etmişlerdir.

Hıristiyanlar, Ruh'ul Kudüs'ün her zaman kiliseyi irşat ettiğine inandığı için bu iman üzere şunu söylemektedirler: Teslisin sırrını anlamak papaların, konseylerin, düşünürlerin ve ariflerin yardımıyla sürekli olarak gelişimine devam edecektir. Hıristiyan topluluğunun ilk konseyleri şöyle ilah ettiler: Tanrı bir tanedir ama üç oknumu vardır. Oknum kelimesi Yunancadan alınmış ve varlık yolu anlamında kullanılmıştır. Bu esas üzerine üç oknum, tanrının varlığı ve işleri hususunda üç yol veya üç durumdur.

Hıristiyan Arap yazarları teslisin anlamını verebilmek için kökü Yunanca olan oknum kelimesini kullanmışlardır. Oknum kelimesinin Latince karşılığı peçe anlamına gelen Persona'dır.

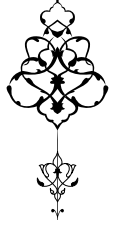
19-5. İznik Konseyinde Teslisin İspatı

Teslis hakkında sağlam bir kaynağın olmaması ve İsa Mesih'in ilahlılığıyla ilgili ifadelerin sınırlı ve belirsiz olması Hıristiyanların onun hakkında "Tanrının oğlu" inancını yaymalarına neden olmuştur. Böylece bu terimi teşrihi anlamdan hakiki anlama taşımış oldular. Bilinmelidir ki; onlar İsa'nın ilahlığı konusunda üç asır boyunca ihtilaf halindeydiler. Dördüncü asrın başlarında Aryus adındaki seçkin bir piskopos İsa'nın ilahlığı inancına muhalefet ederek ayaklanma çıkardı. Tartışmalar gittikçe arttı ve miladi 325 yılında ilk Hıristiyan Kayser olan Konstantin'in davetiyle bugün Bursa'nın bir ilçesi olan İznik şehrinde yaklaşık 300 piskopos bir konsey kurdular.

Bu konsey İsa'nın ilahlığını ezici bir çoğunlukla kabul edip Aryus'un görüşünün geçersiz olduğunu ilan etti. İznik kanunu adıyla meşhur olan o konseyin bildirisinde Hz. İsa hakkında şöyle geçer:

"İsa Mesih tanrının oğlu, babadan dünyaya gelen ve babanın zatından dünyaya gelen tek varlıktır. Tanrıdan tanrı, nurdan nur, hakiki tanrıdan hakiki tanrı ki dünyaya gelmiştir ve yaratılmamıştır. Babayla zatları birdir... O, biz insanlar için ve bizim kurtuluşumuz için nüzul edip, teccüm buldu ve insan oldu... "Onun olmadığı bir zaman vardı veya var olmadan önce yoktu veya yokluktan var oldu" diyenlere lanet olsun. Onun başka bir zat veya türden olduğunu veya tanrının oğlunun yaratıldığını veya değişime uğramasının mümkün olduğunu söyleyenlere de lanet olsun."⁴³

⁴³ Miller, V.M., Tarih-i kilisa-yi kadim der İmparatori-yi Rum ve İran (Tercüme: Ali Nohostin, Tahran: İntişarat-ı Hayat-ı Ebedi, 1981), s.244.

19-6. Teslisi Eklemek Üzere Yeni Ahit'in Tahrifi

Yeni Ahit'te teslisi gösteren bir yer yoktur. “Baba, Oğul ve Ruh’ul Kudüs” (Matta, 28:19) ifadelerini ön yargısız bir şekilde okuyan bir kimse böyle bir anlam çıkarmaz ve buna benzer binlerce ifade bile Eski ve Yeni Ahit'teki tevhit vurgulamasını zedeleyemez. Tıpkı Kuran ayetlerinde de Allah, Resul ve meleklerin yan yana geldiği yerlerin teslisi göstermediği gibi.

Yeni Ahit'te teslis için bir delilin olmayışı bazı cahilleri beşer yapımı bu kitabı tahrif etmeye ve teslisi ona yerleştirmeye yönlendirmiştir. Onlar bu ihaneti gerçekleştirmek için İncillerin çok meşhur olan içeriklerine dokunamadılar. Bu yüzden Yuhanna'nın birinci mektubuna 5:7-8 yöneldiler ve “Baba”, “Kelime” ve “Ruh’ul Kudüs’ün” vahdetini bildiren bir yazıyı oraya eklediler. Kitab-ı Mukaddes ilimleri araştırmacıları “Johannine Comma” diye adlandırılan bu bölümü incelediklerinde şunu anladılar ki; bu ifadenin olmadığı el yazması nüshalar, bu ifadenin var olduğu el yazması nüshalardan daha eskidir.

19-7. Peygamberlik

Hz. İsa Mesih Yahudiler içerisinde peygamberliğe seçildiği için Hıristiyanlığın birçok öğretisi Yahudilikle aynıdır. Bu yüzden Mesihî nübüvveti ile Yahudi nübüvveti arasında pek fark yoktur. Ancak Hıristiyanlık, Yahudiliğin aksine şeriat eksensiz değildir. Hıristiyanlar Eski Ahit peygamberlerinin öngörülerinin Mesih hakkında olduğuna inanıyorlar. Bu yüzden onlar Mesihî tanrı olarak bilmenin yanı sıra peygamber olarak da bilirler. Böylece Tevrat'ın (Yasanın tekrarı, 18:15-22) Hz. Musa gibi bir peygamberin geleceği hususundaki öngörüsünün Hz. İsa hakkında olduğuna inanıyorlar (Elçilerin işleri, 3:22-26).

19-8. Yeniden Diriliş

İncillerde (Matta, 22:30) sadece ruhani dirilişe değinilmesiyle birlikte Hıristiyanlar en eski iman esaslarında ölümlerin bedenlerinin dirileceğini dile getirmişlerdir. Hıristiyanlıkta ricat, kıyametle aynıdır ve Mesih son dönüşünde kıyameti gerçekleştirecek ve insanlar arasında hüküm verdikten sonra onları cennete ve cehenneme gönderecektir.

19-9. Hıristiyanlıkta Günah

Hıristiyanların, Hz. İsa'nın insanların günahlarına kurban olduğunu söylemeleri asla günahı caiz bilmek ve hatta günahı önemsememek anlamında değildir. Bilakis tövbenin kabul edilmesi ve günahların bağışlanması için tek yol olan kesin şefaah anlamındadır. Onlar günahın ruhun ölümü olduğunu inaniyor ve günahı çeşitli bölümlere ayırıyorlar. Hıristiyanlıkta hükümlerin çoğunluğu ahlaki olup (domuz etinin haram olması gibi) taabbudi hükümler hemen hemen yoktur. Pavlus şöyle diyor:

“Günahkârların, Tanrı'nın egemenliğini miras almayacağını bilmez misiniz? Aldanmayın! Ne cinsel ahlaksızlık yapanlar, ne puta tapanlar, ne zina edenler, ne cinsel sapıklar, ne eşcinseller, ne hırsızlar, ne açgözlüler, ne ayaslar, ne sövücüler, ne de soyguncular Tanrı'nın egemenliğini miras alacaklardır. Bazılarınız böyleydiniz; ama yıkandınız, kutsal kıldınız, Rab İsa Mesih'in adıyla ve Tanrımızın Ruhu aracılığıyla aklandınız.” (Pavlus'un Korintlilere birinci mektubu, 6:9-11)

Günahın, Hıristiyan ülkelerde İslami ülkelerden daha çok olduğu biz Müslümanlar için açıktır. Elbette bir Müslüman'ın muhafazakâr ve liberal görüşlü oluşu, onun algılama tarzında oldukça etkilidir. Bir şahsın, Batıların hicapsız olmasını iffetsizliğin ve her türlü fesadın kaynağı bilmesi, başka bir şahsın onu bir tür gelenek sayması ve üçüncü şahsın da “İbadet, insanlara hizmet etmekten başka bir şey değil” diyecek kadar ileri gitmesi ve onların olumlu ahlaki yönlerini ön plana çıkarması mümkündür. Hıristiyanlar açısından günahı tarif etmek için liberalist noktadan başlayarak şöyle diyoruz, Hıristiyanlıkta en önemli günahlar, ahlaki günahlardır ve haftada bir defa ibadet etmek genellikle yeterlidir. Ancak daha muhafazakâr Hıristiyanlar da her zaman ve her toplumda olmuştur ve olacaktır. Örneğin Ortodoks ruhaniler sakallarını tıraş eden Katolik ruhanilere itiraz ederek Tevrat'ın (Levililer, 19:27) bu ameli yasakladığını söylüyorlar.

19-10. Fedâ

Hıristiyanların inancına göre günahın etkileri insan tabiatında kalıcıdır. Davud'un Zebur'unda defalarca şu dua geçmiştir: “Beni tamamen günahlarımdan arındır!” (Mezâmir, 51:2). İnsanlar günahkâr olan beşeri

bir toplumda yaşadıkları için kendilerini kirli görmekteydiler ve birçok dinde bedeni yıkamak, günah kirini itiraf etmenin ve insanın tövbe yoluyla ruhunu temizlemeye ihtiyacı olduğunun göstergesidir.

Onların inancına göre Allah'a, yaratılış âlemine ve ahlaki düzene karşı işlenen günah'ın etkisi tövbe ettikten sonra da kalcıdır. Bu mesele günahkâr bir kimseyi geride bırakmakta ve bütün insanlığı kirletmektedir. Günahkârlık duygularına kapılmamıza ve kendimizi yeniden temizlenmeye muhtaç görmemize neden olmaktadır. Hıristiyanlıkta günahın ahlaki düzene verdiği zararı görmezden gelmek ve günahın ferdi yönü üzerinde durmak Allah'ın bahşettiği bağışlamayı küçümsemektir ve kötü işleri hafife almak olarak da telakki edilebilir.

Bütün insanlar günahın kalıcı zararında ortak olduğu için içlerinden bir kişi bu günahın kefareti olabilir. Hıristiyanlara göre İsa o zararın kefareti bir defa ve sürekli olarak yerine getirdi. Tam bir teslimiyet ve mutlak itaatle günahın sınırsız olan Allah ile inatçı insan arasında oluşturmuş olduğu duvarı yıktı. Bu yıkımı ve kefareti olmayı tamamen günahsız olan ve ilahi hikmetle ittihat halinde olan birisinden başkası yapamaz.

Kimi zaman bazı Hıristiyan hatipler İsa'nın kefareti olma işini seçmiş olduğu kişinin ölümünü isteyen öfkeli tanrının sakinleşmesi olarak açıklamışlardır. Hıristiyan âlimlerinin çoğu bu düşüncüyü reddetmişlerdir.

Hıristiyanlar kimi zaman şöyle derler: "İsa kurban oldu." Bu düşünce Yahudilikteki kurbanlıklardan alınmıştır. Hıristiyanlar kurban amelinin gerekli görmezler ve Hz. İsa'yı daimi kurban olarak sayarlar. Katolikler, Aşa-i rabbaninin ekmek ve şarabını kurbanlık olarak adlandırır.

Yahudi kâhinler kurban merasimini yerine getirirken kestikleri kurbanın kanının bir miktarını (Allah'ın nişanesi olarak) insanların üzerlerine sürerlerdi. Bu amelin anlamı şuydu; kurbanlık yüce Allah ile İsrailoğulları arasında birlik oluşturacaktır. Kurbanlık söz vermekle aynı anlamdaydı. Çünkü kurbanlıkla yüce Allah onların ilahı ve onlar da O'nun kavmi oluyordu.

Hıristiyanlara göre İsa'nın ölümü, sadece Yahudi kavmi için değil Allah ve bütün insanlık arasında yeni bir Ahdi gerçekleştirmiş oldu. Eli-

mizdeki İncillerin iddiasına göre İsa son akşam yemeğinde öğrencilerine ekmek ve şarap sunarak şöyle dedi:

“Kadehi alın ve için; sizin ve birçoklarının günahlarının dökülmesi yolunda Yeni Ahit’teki kanım budur.”

Hıristiyanların inancına göre İsa’nın feda olmasıyla meydana gelen yeni hayat öyle bir şekildedir ki, günahın aynı ve toplumsal etkisi ona engel olamıyor ve insanlık, temsilcileri yani çarmıha gerilen İsa yoluyla yüce Allah’la barış içerisindedirler.

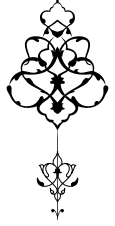
20. Yedi Mukaddes Ayın

Hıristiyanların inancına göre, İsa Mesih ölümler arasında kalktığında Hıristiyan toplumuyla yaşayacak ve onlarla birlikte olacaktır. Aynı şekilde o, hayatı boyunca Filistin’de yaptığı iyi işlerine devam edecektir. Mesih’in kilise yaşamındaki gizli işleri ayınlar vesilesiyle açığa çıkacak; diğer bir tabirle, Hıristiyan birisi ayınlar için törene katıldığında bu ameliyle, ölümler arasında kalkan ve kurtarma bahşeden Allah’ın feyzini ona veren Mesih ile buluşmaya gittiğine inanmaktadır.

Hemen hemen bütün Hıristiyanlar temel olan iki ayın “Vaftiz” ve “Aşâ-i Rabbani” olduğu konusunda görüş birliğindedirler. Katolik ve Ortodoks Hıristiyanları buna beş ayın daha ekleyerek yediye çıkarmaktadırlar. Protestan fırkaları ayınların sayısı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak onların ezici çoğunluğu vaftiz ve Aşâ-i Rabbani’yi kabul etmişlerdir. Kuveykırlar ve Kurtuluş Ordusu gibi bazı Protestan toplulukları bu yedi ayın hiçbirini kabul etmemektedirler.

20-1. Vaftiz

Herkes için zaruri olan ilk ve en temel ayın, vaftizdir. İnsan vaftizle Hıristiyanlığa girebilir ve Hıristiyanlığın daimi risaletini üstlenebilir. Bu risalet, Allah’ın İsa vesilesiyle gerçekleştirmiş olduğu kurtarıcı işlerine şahitlik etmektir. Her Hıristiyan’ın inancına göre vaftiz, Allah’ın onunla İsa’nın hayat ve ölümünün bütün izlerini bahşetme vesilesidir. Her Hıristiyan, Hıristiyan toplumuna girerken bir defa vaftiz olur.

“Suya dalmak” anlamına gelen Yunanca “Vaptizo” kelimesinden türemiş olan vaftiz, keşişin elindeki duaları okumasıyla gerçekleşir. Birçok kilisede vaftiz, insanın başına biraz su dökmeyele gerçekleşir. Bazı kiliselerde ise geleneğe göre kişi vaftiz olmak için suyun altına girer ve çıkar. Bazı kiliseler de vaftiz olacak kişiyi nehir ve göl gibi doğal sulara götürür. Vaftiz sırasında keşiş Matta İncil’inin sonundan alınmış olan şu cümleleri okur: “*Seni Baba, Oğul ve Ruh’ul Kudüs adına vaftiz ediyorum.*”

Bazı Protestan kiliseleri yalnızca İsa adına vaftiz etmektedir. Genellikle çocukların vaftiz edilmesi sırasında bir kişi onun dini işleriyle ilgilemeyeceğine söz verir. “*Vaftiz babası*” veya “*Vaftiz annesi*” diye adlandırılan bu şahıs, anne-babanın ölmesi veya çocuklarının dini eğitimine önem vermemesi durumunda vermiş olduğu sözü yerine getirir. Bazı Protestan fırkaları çocukları vaftiz etmemekte ve vaftizden önce insanın bilinçli olarak İsa’nın yolunda gideceğine söz vermesi gerektiğini söylemektedirler.

20-2. Onama veya İmanın Sağlanması

Hıristiyan yaşamının ilerleme yolundaki ikinci bölümü, yedi ayının ikincisi olan “*Onama*” ayıdır. Birinci bölümde yani vaftizde günahattan kurtulma konusu vurgulanmakta ve bunun yanı sıra Allah, günahkâr kişiyle barışmakta ve onu iman ve itaat üzere bir hayata davet etmektedir. Ancak ikinci bölümde yani onamada Allah’ın İsa vesilesiyle insanlık için gerçekleştirdiği şeylere şahitliğin olumlu yönü ve bu vazifeyi yerine getirebilme hususunda Ruh’ul Kudüs’ten yardım isteme konusu vurgulanmaktadır. Zira kurtuluş, günahları bağışlamakla sınırlı değildir ve İsa’nın risaletinin Allah’ın iradesi yönünde dünyanın değişimi için devamını da kapsamaktadır. Onama, toplumda hakiki Hıristiyan’a yakışır bir şekilde vazifeyi yerine getirme ve tahammüllü olma hususunda insana güç vermektedir.

Onamayı piskopos veya yardımcısı yerine getirir. Bu ayın ise, yağlama ve şu cümleleri söylemekle yerine getirilir: “*Masih’e şahitlik edebilen için Ruh’ul Kudüs’ü kabul et!*” Kiliselerde bu ifade biraz birbirinden farklı olabilir ama hepsinde mananın özü, yerini korumaktadır.

Hıristiyan toplumuna giren kimse baliğ ise, vaftizi ve onamayı aynı zamanda ve bir ayının iki bölümü olarak kabul eder. Eğer çocukken

vafitiz olmuşsa, onama işi baliğ oluncaya dek yani 13 ile 16 yaşlarına kadar ertelenir.

20-3. Hıristiyanlıkta Evlilik

Hıristiyanlar evliliği dđnyevi bir iş olarak gđrmezler. Zira evlilik, Allah'ın insanlığa olan sevgisinin gđstergesidir. Evlilik, iki sevginin birleşmesidir. Ortak bir hayat için, karşılıklı gđven ve işbirliği ile anlaşmak, ocuk dđnyaya getirip onu iman ve Allah sevgisi yolunda eğitmeye çalışmaktır. Bu yşzden Hıristiyanlar evliliği tıpkı Allah'ın insana davranış yđntemi gibi beşeri bir sır olarak gđrmektedirler. O Allah; insanları sevmekte, onların işlerine önem vermekte ve onlara verdiği sđzlere de her daim bağlı kalmaktadır. Hıristiyanlar evlenirken kadın ve erkeğin birleşmesini, Allah'ın insanlığa olan sevgisinin ve İsa'nın öğrencilerine olan sevgisinin açık nişanesi kılacaklarına sđz verirler. Bu yşzden Hıristiyanlar evliliği hayat boyu sşren bir taahhşt olarak gđrřrler ve eş hayattayken yeni bir evliliğe ve boşanmaya karşıdırlar.

Katolik ve Ortodoks ruhanileri (Hz. Mesih'in yolunu takip etmek ve dine hizmet için daha fazla vakit elde edebilmek amacıyla) evlenemezler. Evlilik veya elleri baş şzerine bırakarak atanma ayinlerinden birini seçmek zorundadırlar. Ancak Ortodoks kilisesinde evli olan kimse keşiş olabilmekte ama piskoposluk makamına yşkselememektedir. Protestanlar ruhanilerin evlenmesine karşı değillerdir ve nitekim Luther de evlenmişti. Katolik ve Ortodoks rahip ve rahibeleri de evlenemezler. Ama Protestanlarda hemen hemen ruhbanlık yoktur.

Bu kimseler cinsel istekleri karşısında direnebilmek için oruç ve dua gibi bir takım riyazetlere yđnelirler. Eskiden zaman zaman bazı rahipler kendilerini kısırlaştırıyorlardı. Katolik kilisesinin ruhanilerinin bekarlığı, o kiliselerin sorunlarındandır ve çok bşyşk rezaletlere de neden olmuştur.

20-4. El Bırakma veya Ruhaniyetin Mukaddes Dereceleri

El bırakma ayiniyle insan kendi hayatını Hıristiyan toplumuna ve sonuçta da bştşn insanlığa hizmet için adanmış olur. Ruhaniliğin asıl dereceleri ştşr:

1- Piskopos: O, belirli sınırlar içerisinde Mesih'in temsilcisidir ve onun yerine ilim öğretir, ibadet merasimlerinin önderliğini üstlenir ve hizmet eder. Piskopos, *Bishop* ve *Epikopos* kelimeleri Yunancadan gelmez ve "Gözetmen" anlamındadır.

2- Keşiş: O, piskoposun yardımcısıdır ve ona bahsedilen üç vazife hususunda bir grubun sınırları dâhilinde yardım eder. Keşiş sözcüğü Süryanicedeki *Gaşiş* ve Yunancadaki *Priest*, (Arapçadaki Şeyh gibi) "Pir" anlamındadır.⁴⁴

3- Diyakoz (veya Diyakon): O, Allah'ın sözünü tebliğ eder, çaresizlere, yaşlılara ve hastalara yardım edip, ölüm halinde olanlarla ilgilenir. Süryanice olan *Diyakoz* ve Yunanca olan *Deacon*, "Hizmet eden" anlamındadır.

Papa, patrik, başpiskopos, kardinal, arşimandriti ve mösyö gibi diğer lakaplar belirli bir görevi göstermektedir ve yedi ayınla bir alakası yoktur. Papa, siyasi ve içtimai idarecilik gücü göz önünde tutularak Katolik Hıristiyanlığının liderliği için seçilen piskopostur. Papanın ilim ve takva özellikleri bir piskopos haddindedir. Papa sözcüğü Yunancadaki "Papas" kelimesinden türemiştir ve baba anlamındadır.

Çeşitli Hıristiyan fırkalarının ruhani elbiseleri birbirinden farklıdır ve merasimin gerçekleşmesi için ruhani kıyafeti giyinmek farzdır. Diğer zamanlarda da Ortodoks ruhanilerinin tamamı ve Katolik ruhanilerinin bazıları bu elbiseyi giyerler. Bazıları da boyunlarına astıkları beyaz şeritle yetinirler. Protestanların fırkalarında da çeşitli yöntemler vardır. Onların birçoğu özel elbise yerine her zaman beyaz şerit kullanırlar. Ortodoks ruhanileri sakallarını kesmezler.

Protestanlardan bazılarının dini esaslar üzere ruhani veya yüksek mevkili ruhanileri yoktur. Yahut ruhaniye keşiş ve benzeri unvanlar vermez ve ona Çoban (Pastor) derler. Protestan fırkalarının birçok ruhanisi merasim esnasında bile özel bir elbise giymezler. Dini törenlerde ruhani olmadığı zaman müminlerden bazıları, tecrübeli olduğu dini konuları anlatır ve herkes dua eder.

⁴⁴ Bazı Müslüman sufiler de kutuplarına "pir" demektedirler.

20-5. İtiraf

Hıristiyanlar tövbe veya barış ayininde itiraf yoluyla İlahi bağışlanmayı elde ederler. Çünkü onlar da tıpkı Müslümanlar ve Yahudiler gibi tövbenin bağışlanmaya neden olduğuna inanmaktadır. Hıristiyanlar Allah'ın bağışlamasının mesajını duymak ve Allah'ın her zaman beşerin ulaşabileceği bu bağışlamayı nasıl İsa'nın hayatı boyunca kurtarıcı işleri yoluyla herkes için hazırladığını hatırlamak için tövbe ayinine katılırlar.

Tövbe ayini Hıristiyanlık tarihi boyunca çeşitli şekiller almıştır. Kilise tarihinin ilk asırlarında tövbe açıkça gerçekleşiyordu. Sonraki asırlarda günahı ferdi olarak itiraf etmek gelenekselleşti.

İtiraf ve diğer mukaddes ayinler ücretsiz olarak gerçekleşir. Günahların bağışlanması için para ödenmesi için ücret alındığı şeklindeki yaygaraların aslı yoktur.

20-6. Son Yağlama

Günah ruhun hastalığıysa ve insanın Allah ile olan irtibatını zayıflatıyorsa fiziki hastalıklar da insan için bir sorundur ve dünyevi yaşamı tehdit etmektedir. Her iki durumda da Hıristiyanlar Allah'ın kurtarıcı mesajını dinlemeye hazırlanmaktadır. Zira onların inancına göre Allah, Mesihî hastaları ziyaret etmesi, onlara şifa vermesi ve onları can verme anında hazırlaması için göndermiştir. Hastaları yağlama ayini Allah'ın varlığının ve sevgisinin göstergesidir. Allah'ın hastalıkla imtihan ettiği insanları unuttuğumu da hatırlatmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu ayinin amacı, hastaların acı veren yalnızlık ve kimsesizlik duygularıyla savaşmaktır. Özellikle de bedenın yıpranması ve yavaş yavaş ölüme doğru gittiği durumlarda. Hastaları kutsal yaşla mesh etmek onların kesinlikle yalnız olmadığını, Mesih'in onlarla beraber olduğunu ve onları Allah'a doğru kılavuzluğunu yaptığını göstermektedir. Aynı şekilde din kardeşleri de onunla birlikte dir ve ona dua etmektedirler.

20-7. Aşâ-i Rabbani yada Son Akşam Yemeği

Bir Hıristiyan açısından Aşâ-i Rabbani sadece yedi ayinden biri değil, aksine Hıristiyanlığın ibadi şiarlarından ve imanın temel konularından

biridir. Aynı zamanda İsa'nın, ölümünden önceki gece öğrencileri ile yemeğinin hatırlanmasıdır. Günümüzdeki İncillerde geçtiği üzere İsa böyle bir merasimde ekmek ve şarabı kendi eti ve kanı olarak öğrencilerine yiyip içmeleri için verdi. Hıristiyanlar bu merasime katıldıkları zaman Mesih'in kendi cismiyle yanlarına geldiğine inanırlar. Aynı şekilde ilahi ahdin Yahudi kavmiyle Sina Dağında kurbanlıkların kanıyla sağlamaştığı gibi yeni Ahit'in de Allah ile insanlık arasında İsa'nın kanıyla sağlamaştığına inanırlar.

Hıristiyan toplumlarının her biri Aşâ-i Rabbani töreni için çeşitli ayinler meydana getirmişlerdir. Ancak iki temel unsur bütün merasimlerde sabit bir şekilde vardır:

- 1- Kitab-ı Mukaddes'ten iki veya üç bölüm okumak,
- 2- Mukaddes kurbandan yani Aşâ-i Rabbani'den yemek.

Ekmek ve şarap teberrük edilirken, merasimin lideri, Hz. İsa'nın son yemekteki sözlerini okur. Katolik ve Ortodoks kiliselerinde piskopos veya keşişten başkası merasime liderlik yapamaz. Kitab-ı Mukaddesin okunması ve kurbanlığın yenilmesinin sıra topluca okuma, şükür ve tevessül duası da yapılan nasihatlerle birlikte (ki genellikle okunan bölümler üzerinden Hıristiyanların günlük yaşamı üzerine tatbik edilerek yapılır) ve tokalaşma da yapılır.

Protestanların çoğu Aşâ-i Rabbani'yi oldukça önemser. Öyle ki o merasimin doğru dürüst gerçekleşmesi için hazırlık yapmak gerektiğini söylerler. Bu yüzden bu merasimi sadece bazı münasebetlerde gerçekleştirirler. Onların çoğu yılda dört kere veya ayda bir kere Aşâ-i Rabbani merasimini gerçekleştirirler. Ortodokslar, Aşâ-i Rabbani merasimini Pazar günlerinde ve bayramlarda düzenlerler. Ancak Katolikler, Aşâ-i Rabbani'nin günlük ibadetlerin kalbi olduğunu söylerler. Bu yüzden o merasimi her gün icra ederler.

21. Hıristiyan Bayramları

Hıristiyanların birçok bayram ve anma törenleri vardır ve biz bunlardan bazılarına değineceğiz:

“Mesih Bayramı” anlamına gelen Noel (Christmas), Hz. İsa'nın 25 Aralıkta dünyaya gelmesi münasebetiyle kutlanır. Ondandır yedi gün sonra (Ocak ayı gecesi bayramı diye bilinen) miladi yılın ilk bayramı bir Ocakta kutlanır.

“Paskalya Bayramı” (Easter), Hıristiyanların en önemli dini bayramıdır. Hz. İsa'nın ölüme karşı muzaffer olması ve ölümlerin arasından kalkması münasebetiyle çarmıha gerilişinin üçüncü gününde Hıristiyanlar tarafından kutlanır.

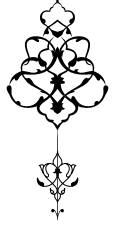
Fransızcası “Pâques” olan bu kelime İbranicede Pesah'dır (Fısıh). Yunanca ve Latince'den Fransızcaya geçmiş ve zamanla bu hale gelmiştir. İncillerin bildirdiğine göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve yeniden dirilişi Yahudilerin Pesah Bayramı günlerinde olmuştur.

Paskalya Bayramı ilkbahar gündönümünden sonra ayın ilk dolunay halinden sonraki ilk Pazar günüdür. Buna göre 22 Mart ile 25 Nisan'a kadar gerçekleşmesi mümkündür. Yahudilerin Pesah veya Hamursuz Bayramı (İsrailoğullarının kurtuluş yıl dönümü bayramı), Yahudi takvimindeki Nisan ayının 16'dan 21'e kadar (ve Filistin dışında yirmi ikisine kadar) bir hafta boyunca sürer. Bu bayram bazı yıllarda Hıristiyanların Paskalya bayramına denk gelir.

Hıristiyanların Paskalya bayramındaki bazı merasimleri şöyledir: Sabahlama, Kitab-ı Mukaddes'i tilavet etmek, münacat ve dua, Aşâ-i Rab-bani merasiminin icrası, Hz. İsa'nın temsili şeklinde cesedinin aranışı ve onun yeniden dirildiğinin ilan edilmesi, kutlama ve ışıklandırma, boyanmış yumurtaların hediye edilmesi...

Paskalya bayramından önce ve sonra çok detaylı ibadet merasimleri de vardır. İnsan bu merasimleri az da olsa tanıyabilmesi için uygun bir zamanda İtalya gibi bazı Hıristiyan ülkelere yolculuk edip, bunları yakından görmelidir. Aksi halde kitaplarda ve hatta filmlerde bu merasimlerin anlatımı kesinlikle yeterli değildir.

Her halükarda Paskalya Bayramı merasimleri, Noel ve bir Ocak bayramlarından çok daha dinidir. Daha fazla ibadi yönü vardır ve aşağıdaki sıralamaya göre gerçekleşir:

1- Perşembe günü gün batımında İsa'nın son yemeği anısı düzenlenir.

2- Cuma günü öğlene doğru İsa'nın çarpmıha gerilip, ölmesi anılır.

3- Cumartesi günü gün batımıyla Pazar sabahı arası İsa Mesih'in yeniden dirilişi ve yeni bir hayata dönüşü münasebetiyle Paskalya Bayramı kutlanır.

Paskalya Bayramı önceden Cumartesi günü gün batımından başlar, gece boyuca da devam ederdi ve bitimi ise Pazar sabahıydı ki İncillerin bildirdiğine göre o vakit, Mesih'in ölümlerinin arasından kalktığı zamandır. Bu merasim günümüzde daha da kısaltılmış ve yalnızca iki veya dört saat sürmektedir. Bu merasimde yeni Hıristiyan olanlar Hıristiyan toplumuna katıldıklarını ilan edip, vaftiz olurlar. Eski mensuplar da hakiki Hıristiyan yaşamına söz vererek imanlarını yenilerler.

22. Kilisede Ayrılık

Ayrılıktan maksat, Hıristiyanlardan iki bölüm veya grubun ayrılığıdır ve inançla alakası yoktur. Hıristiyanlık tarihinde en önemli ayrılık Konstantinopolis kilisesiyle Roma kilisesi arasında gerçekleşmiştir. Bunu bazen Doğuyla Batının ayrılığı olarak değerlendirirler. Roma kilisesi, kiliselere önderlik yapan dünya piskoposlarıdır ve bunların hepsi Roma piskoposunun gözetimi altında hareket etmelidir, diyordu. Konstantinopolis kilisesinin görüşüne göre Hıristiyanlığın beş merkezi vardı ve bunların hepsi itibar ve güç açısından eşitler. Bunlar Kudüs, Antakya, Roma, İskenderiye ve İstanbul'dur.

Güç hakkındaki bu görüş ayrılığına rağmen Roma ve Konstantina'ya tabi olan Hıristiyanlar dokuzuncu asra kadar ittifak halindeydiler. Sonraki asırlarda da o iki kilise bazen ayrılıyor ve sonra da yeniden barışıyorlardı. Nihayet sonunda Roma ile Konstantinopolis arasında 1054 yılında "Büyük Ayrılık" olarak adlandırılan son ayrılık meydana geldi.

Şüphesiz mezhepsel ayrılıkların çoğu siyasi sebeplerden dolaydır. Ancak son ayrılıkta inançla ilgili bir unsur vardı. Katolikler (aynı şekilde Protestanlar), Ruh'ul Kudüs'ün baba olan tanrı ile oğul İsa'nın elbirliğiyle

südü olduğuna dair imanlarını açıklamak için “ve oğul” (Latince: Filio-gue) ifadesini kullanmaktadırlar. Ancak Ortodokslar iman kuralının temel ifadeleriyle yetinerek, bu ifadeyi ona eklememektedirler. Ortodoksların inancına göre Ruh’ul Kudüs sadece baba olan tanrıdan sâdır olmuştur. Bu konu ilahiyatçılar için oldukça önemlidir ve Hıristiyanlar ise bu çekişmeyi sadece Hıristiyanlık tarihi haşiyesindeki bir şey olarak telakki ederler.

Son yıllarda Roma ile İstanbul kiliseleri arasındaki birlik çalışmaları daha da hızlanmışır. XXIII. Papa Jean, VI. Paul ve II. Jean Paul olmak üzere her biri, Ortodoks dünyasının iki Patriği olan Athenagoras ve Demetrios’u ziyaret etmek üzere İstanbul’a gittiler. Bu iki Patrik de adı geçen papaları iadeyi ziyaret için Roma’da bulunan Vatikan’a gittiler. Aynı şekilde bu iki kilise, vahdete engel olan unsurların kaldırılması amacıyla teşkilatlar kurmuşlardır.

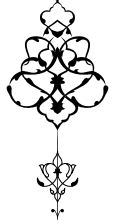
23. Hıristiyan Fırkaları

Hıristiyanlıkta da tıpkı diğer dinlerde olduğu gibi kimisi eski ve kimisi de nispeten yeni sayılan çeşitli fırkalar vardır. Yine bu fırkaların bazılarının mensupları çok ve bazılarının da azdır. Hıristiyanlar fırkaya, “Kilise” demektedirler. Hıristiyanlıkta üç büyük fırka olmak üzere diğer küçük fırkalar vardır. Bazı fırkaların (Katolik ve Ortodoks gibi) oldukça az farklılığı vardır. Ancak bazılarının da (Katolik ve Protestan gibi) çok fazla farklılıkları vardır. Dinin ıslahı konusunu incelerken Hıristiyanlığın bazı fırkalarını tanımış olduk. Şimdi ise üç fırkaya veya diğer bir ifadeyle Hıristiyanlığın üç büyük kilisesine değineceğiz.⁴⁵

23-1. Katolik

Bu oldukça eski bir fırkadır ve geçmişi havariler dönemine yani yaklaşık 2000 yıl öncesine dayanmaktadır. Katoliklerin bir lideri vardır ve onu “Papa” olarak adlandıırırlar.

⁴⁵ Bu üç kilisenin her birinin ilahiyatının farklı bir rengi vardır ve Hıristiyanlığın ba-langıcındaki büyüklerden birine dayanmaktadır. Katoliklerin ilahiyatı Petrus’a, Ortodoksların ilahiyatı Yuhanna’ya ve Protestanların ilahiyatı da Pavlus’a dayanmaktadır.

Hız. İsa'nın elçilerinin davetinin başlarından itibaren yavaş yavaş Hıristiyanlığın beş büyük merkezi Urşelim, İskenderiye, Antakya, Konstantinopolis ve Roma'da kuruldu. Roma kilisesinin temeli Petrus tarafından atıldığı için ve Pavlus'un bir süre orada öğretmenlik yapmasından dolayı o kilise kendini diğer kiliselerden üstün görmekteydi ve bu üstünlük de zamanla diğer kiliseler için kesinleşti. O kilisenin başpiskoposu, tazim amacıyla Papa olarak adlandırılırdı ve kiliseler arasındaki ihtilaflarda onun fetvasına uyuyorlardı. İmparatorluğun tahtı kesin olarak Bizans'a taşınmadan önce bahsettiğimiz beş merkezin piskoposları "Patrik" olarak anılırken Roma piskoposu bu lakabı kabul etmedi ve papalık unvanını kendisi için yeterli gördü ve bunu da ayrıcalık olarak niteledi. ("Katolik" sözcüğü, Yunancada "Kapsamlı" anlamına gelmektedir.)

23-2. Ortodoks

Bu fırka yaklaşık bin yıl önce meydana geldi ve inanç yönünden Katoliklerle pek bir farkları da yoktur. Ortodokslar tek liderliği kabul etmezler ve Roma piskoposunun yani papanın birkaç dini liderden biri olabileceğini söylerler. Ortodoks kilisesi patriklerin olduğu eski dört bölgeye (Konstantinopolis, İskenderiye, Antakya ve Urşelim'e) ilave olarak Rusya, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan'ı da yeni patrik bölgeleri olarak kabul etmektedir. Aynı şekilde Kıbrıs, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya ve Arnavutluk kiliseleri de Ortodoks'turlar.

Ermeni Hıristiyanları da inanç bakımından Ortodoks sayılmaktadırlar ama Hız. İsa'nın ilahi ve insani olmak üzere iki tabiatı olduğuna inanan ve onun hem tanrı hem de insan olduğunu söyleyen üç büyük Hıristiyan fırkasının aksine, bu fırka onun sadece ilahi tabiatına inanmaktadır. Onların ibadeti de Ermenicedir. Ermenistan, Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul eden ilk ülkedir. Bu olay, ülkenin II. Dırtad adındaki padişahının 301 yılında Gregory Nurbahş'ın daveti üzere Hıristiyan olmasıyla gerçekleşmiştir. O kilisenin lideri Ermenistan'ın Eçmiyadzın şehrindeki katoliklik (Catholicos)'dir. Onların Lübnan'ın Antelias bölgesinde başka bir dini merkezi de vardır.

Şah Abbas Safevi'nin İran Ermenilerini yaklaşık 400 yıl önce Osmanlı sınırına yakın savaş bölgelerinden İran içine doğru göç ettirmesinden

sonra 50 yıldır Lübnan'ın merkezine tabidirler. Ermenilerin dünya genelindeki sayısı dokuz milyondur. Bunların yaklaşık iki yüz bini İran'da yaşamaktadır.

Ortodokslar inançla ilgili bazı konularda da Katoliklerle ihtilaf halindedirler. Daha önce de belirtildiği gibi Ortodokslar Ruh'ul Kudüs'ün sadece baba tanrıdan sadır olduğuna inanmaktadır. Oysa Katolikler ve Protestanlar hem baba ve hem de oğul tanrıdan sadır olduğunu savunmaktadır ve bu, oldukça önemli bir farktır. Aynı şekilde arındırmanın (ölümden sonraki âlemde günahların temizlendiği yerin) varlığını kabul etmezler.⁴⁶ (Ortodoks sözcüğü Yunancada “Doğru inançlı” anlamındadır.)

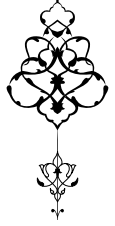
23-3. Protestan

Yaklaşık 500 yıldan bu yana Hıristiyanlık âleminde sayısız Protestan fırkaları ortaya çıkmıştır. Protestanlar belli bir noktadaki rehberliği kabul etmezler ve Hıristiyan ruhaniliğine pek değer vermezler. Protestanlar diğer fırkaların birçok inancını reddetmekte ve bir çeşit arınmış Hıristiyanlığı kabul etmektedirler. Bunun yanı sıra Protestanlar da Hıristiyanlığı teslis ve feda gibi akıl dışı birçok inancını korumaktadırlar. (“Protestan” Fransızca bir kelimedir ve Latince den gelmiştir. Anlamı ise “İtiraz eden”dir.)

24. Ruhbanlık

Havarilerin döneminden bu güne değin bazı Hıristiyanları Mesih'in yolunu izleyerek bekârlığı ve zahitliği kendileri için bir yaşam tarzı kalmışlardır. İsa, kesinlikle evlenmemiştir ve bazı kimselerin tanrının melekûtu için bekâr olarak yaşayacağını bildirmişti (Matta, 19:12). Petrus gibi elçilerin çoğu evlenmişti. Ancak Pavlus bekâr olarak yaşıyordu ve onun durumu istisna idi. Bekârlık başlangıçta İsa'nın yakın zamanda dönüşü inancıyla irtibatlandırılıyordu. Zamanın geçmesiyle İsa'nın dönüşünün yakın olmadığı anlaşılınca bazı Hıristiyanlar Mesih'te oluşturulması gereken yeni hayatın nişanesi olarak bekârlığı seçtiler.

⁴⁶ Katoliklerin kendisi de 20 Nisan 2007'de çocukların arındırılmasının batıl olduğunu resmen ilan ettiler.

Bilinmelidir ki; havariler döneminde Hıristiyanlara göre evlilik hayatı Mesih'e uymanın doğal yolu ve onun öğretilerine şahitlik etmek anlamındaydı. Hıristiyan tarihi boyunca sürekli olarak bekârlık Hıristiyanlardan belirli kişiler için istisnai bir durum olarak telakki edilmiştir. Onlar iman hayatlarını bu şekilde sürdürmek üzere özel olarak davet edildiklerini düşünürler.

İlk asırlarda Hıristiyanlar üzerine şiddetli eziyetler tufanı estiği zaman Hıristiyanlar, İncil'e tâbi olmak için o büyük tehlikeler içerisinde sıkı bir yakınlık içindeki küçük bir topluluğu oluşturmuşlardır. Konstantin döneminde Hıristiyanlık kralların ve halkın çoğunun resmi dini olduğunda ise insanlardaki dindarlık düzeyi aşağı düştü. Hıristiyanların çoğu Mesih'in öğretileri ve yaşamına uymayan bir yaşam sürüyorlardı. Toplumdaki bu değişiklik, sahradaki ruhbanlığı getirecekti. Tabi Yahudiler, Hıristiyanlardan önce bu işe kalkışmışlardı ve Yahudilik bölümünde de geçtiği üzere milattan önce Esseni adındaki gruplar, Ölü Deniz kenarındaki Kumran yakınlarında Manastırlar kurmuşlardır. Bu grupların inancına göre dünyevi toplumlar şer ile kirlenmişler ve o toplum içerisinde kurtuluşa ermek mümkün değildir. Bu yüzden kendilerini toplumun fesat ve günahlarından korumak için çöl yaşamına sığınmaktaydılar.

Üçüncü ve dördüncü asırlarda bazı Hıristiyanlar aynı yolu sürdürdüler ve İskenderiye ve Antakya gibi şehirleri terk ederek yalnız başlarına ibadet etmek için çölde zahitçe yaşamayı tercih ettiler. Çölde yaşayan kutsal rahiplerden biri meşhur olunca da insanlar grup grup, nasihat almak ve onun yanında ibadetle meşgul olmak amacıyla onun ziyaretine gidiyorlardı. Bu ziyaretçilerden bazıları onun yanında kalıp o yaşamı benimliyorlardı. Böylece müşterek bir hayat sürdüren ve manastırda toplanan ilk ruhban grupları meydana geldi.

Bu oluşum önce Mısır çöllerinde görüldü ve hızla Suriye ve Arap yarımadası çöllerini de sardı. Antonio (ö. M.356) ve Makarios (ö. M.390) Mısır'ın ilk ruhbanlarından dılar ve zahitliğin en ağır çeşidini seçmişlerdi. Pakomios (ö. M.346) bir grup öğrenciyi bir araya getirerek dokuz manastır kurdu ve her manastırda yüz rahip ibadetle meşguldü. O, grup halindeki ruhbanî yaşamın düzeni için ilk kez yönetmelik koyan kişiydi.

Bu anlatılanların karşısında, bazı pederler ruhbanlık için daha farklı bir anlam sundular. Onlar, beşeri toplumun fesadına ve toplumdaki kaçmak gerektiğine inanmıyorlardı. Bu insanların pek çok meşguliyetleri vardı ve aktif bir şekilde ilahiyat konuları ve dönemlerindeki siyasi konuların tartışmalarına katılıyorlardı. Bununla beraber onların hepsi arada bir, iş yoğunluğunu kontrol altında tutabilme ve İncil öğretilerine tam anlamıyla uymanın hayatın hedefi olduğunu hatırlayabilme duygusuyla dua ve tefekkür için çöle çıkıyordu.

Basel, ruhbanlar için şu anda da Doğu kiliselerinde uygulanan bir kanun düzenledi. Ardından Suriye'nin çöl bölgelerinin ve Arap yarımadasının bütün bölgelerinde, Anadolu ve Yunanistan'ın az nüfuslu bölgelerinde Basel manastırları kuruldu. Ruhbanlar kendilerini ziyarete gelen halka nasihat ediyorlardı. Çölde yolunu kaybeden veya zulüm ve sorunlardan kaçarak oraya gelenlere sığınak ve dinlenme imkânları sunuyorlardı.

25. Kilise Konseyleri

Piskoposlar iman ve amel ile ilgili konuları incelemek üzere resmi toplantılar düzenlemektedir. Evrensel konseyler dünyanın dört bir ucundan piskoposların katıldığı toplantılardır. Yöresel konseyler bir şehre veya bölgeye özeldir ve genellikle "Synod" olarak adlandırılır. Katolik kilisesi 21 evrensel konseyi delil görmektedir. Ortodoks kilisesi ilk yedi evrensel konseyi kabul etmektedir ve onların kurallarına bağlıdır.⁴⁷ Protestan kiliseleri ilk dört konseye değer vermektedir.

En son evrensel konsey Papa XXIII. Jean'ın davetiyle gerçekleşen ikinci Vatikan konseyiydi. Bu konsey 1962'den 1965'e kadar devam etti ve amacı ise yeni dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde Katolik kilisesinin yenilenmesiydi. Bu konseye dünyanın bütün bölgelerinden piskoposlar katılmışlardı. Aynı şekilde Ortodoks ve Protestan kiliselerinden gözetmenler, İslam dininden misafirler ve Yahudilik ile diğer bazı dinlerden de katılanlar vardır.

⁴⁷ Nasturi kilisesi sadece iki konseyi, Antakya'nın Ermeni, Kıpti ve Süryani kiliseleri de yalnızca ilk üç konseyi kabul etmektedir.

Vatikan konseyi 16 senet yayınladı. Amacı ise bütün iman simgeleri ile dini davranışları yenilemektir. Bu konseyin en önemli talimatları şunlardır:

- 1- Kitab-ı Mukaddes'in Hıristiyan toplumunun imanındaki seçkin yeri;
- 2- Bütün Hıristiyanların ruhani sayılması;
- 3- Hıristiyanlığın vahdeti için çalışma üzere taahhüt;
- 4- Adaletin, barışın ve insan haklarının sağlanması için ciddi bir mücadeleye taahhüdü;
- 5- İbadi merasimlerin yöre diliyle düzenlenmesi;
- 6- Diğer din mensupları için de ilahi kurtuluşun varlığı.

Konseyin yayınladığı senetlerden birinin başlığı şöyledir: “*Hıristiyan toplumunun diğer dinlerle ilişkisi hakkında görüş belirtmek.*” Bahsettiğimiz senette İslam’a özel bölümde (İslam’a değil de) bir kere Müslümanlara değinilmiştir. Bu, resmi olarak Müslümanlar konusunu inceleyen ilk kiltür kaynağıdır. Şimdi kısaca o bölüme değinelim:

- Hıristiyanlar, Müslümanlara saygı göstermeli ve onlara değer vermelidir.
- Müslümanlar ve Hıristiyanlar; yeri ve göğü yaratan, güçlü, şefkatli ve beşerle konuşmuş olan bir tanrıya tapmaktadırlar.
- Müslümanlar ve Hıristiyanlar O'nun emirlerini yerine getirmek için bir ölçüde çalışmaktadır.
- Her iki grup da imanlarını Hz. İbrahim'in imanına dayandırmaktadır.
- Müslümanlar İsa'ya bir peygamber olarak tazimde bulunuyor ve bakire Meryem'e değer veriyorlar.
- Müslümanlar ve Hıristiyanlar hüküm verilecek günü ve ölümlerini dirileceği günü beklemektedir.
- Müslümanlar ahlaki temellere uygun bir yaşama değer vermektedir.
- Müslümanlar özellikle namaz, oruç ve infakla Allah'a ibadet etmektedir.

İkinci Vatikan konseyinin Müslümanlar hakkındaki görüşleri şöyle son buluyor:

Geçmiş asırlar boyunca Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında birçok çekişme ve düşmanlıklar meydana geldiğinden dolayı konsey, herkesten geçmişin unutulmasını ve samimi bir şekilde uzlaşmaya yönelmelerini ve birbirleriyle herkesin faydasına olan barışı, özgürlüğü, toplumsal adalet ve ahlaki değerleri koruyup güçlendirmek için çaba göstermelerini önemle vurgulamaktadır.

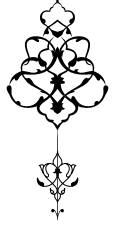
1965 yılında Papa VI. Paul Vatikan'da dinler arası diyalog sekreterliğini kurdu. Ardından Müslümanlarla diyalog kurmak için bir komiteyi de ona ekledi. Bu komitenin hedefleri; karşılıklı hoş görüyü güçlendirme, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında ilmi konuşmalarla uzlaşımın sağlanması, toplumsal konularda ve kalkınma ile ahlaki konularla ilgili gelişmeler konusunda ortak projeler hazırlamaktır.

26. Dini Reform

Ortaçağda Katolik kilisesinin yaşamını uçuruma doğru götüren bir takım afetler yaşanmıştı. Bu afetlerin en kötüsü belki de Simon⁴⁸ idi. Simon ruhani ve manevi mevkilerin satılması anlamındaydı. Bununla birlikte papalar, piskoposlar ve keşişler hemen hemen kilisenin bütün önemli noktalarını kontrolleri altında tutuyorlardı ve bu konuda halka kayda değer bir teveccühte bulunmayarak, onları din işlerinde cahil bırakıyorlardı.

Ancak Ortaçağ Hıristiyan toplumunda bir takım reformlar meydana geldi. Bu reform girişimlerinden bazıları papaların iktidarını kabul ederek kiliseyi kötü gösteren bazı düzensizlikleri ıslah etmeği amaçlıyordu. Bazıları da Katolik kilisesini kabul etmiyordu ve takva eşliğinde güzel bir Hıristiyan yaşamı oluşturmak için çaba gösteriyordu. Bu yüzden bu grup içerisinde kilise gelenekleriyle uyuşmayan ve kâfirlik ithamıyla karşılaşmış bir takım düşünce ve inançlar meydana gelebiliyordu. Kiliseyle

⁴⁸ Simon adlı bir sihirbaz, havarilerin sahip olduğu gücün aynısını onlardan parayla satın almak istedi. Petrus, Simon'a Tanrı'nın bu armağanının parayla satın alınmayacağını söyledi. (Elçilerin işleri 8:9-24).

devlet el ele vererek bu bidatleri yok etmek için katı yöntemler kullanarak onlarla savaşmışlardır.

26-1. Daha Eski Reformcu İsyanlar

Kilisedeki bozukluklara karşı gerçekleşen en meşhur isyanlar:

Bogomiller Hareketi (Balkanlarda X. asırdan XII. asra kadar), *Baijiler Hareketi* (Fransa'nın güneyinde XII. asırdan XIII. asra kadar), *Vevediler Hareketi* (İtalya'nın kuzeyinde XII. asırdan günümüze kadar), *Vayklif Hareketi* (İngiltere'de XIV. asırda) ve *Hos Hareketi* (Bohemia'da XV. asırda) meydana gelen isyanlardır. 1232 yılında bidatleri incelemek üzere inançları teftiş mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemelerin yetkililerinin görüşüne göre sapkın görülen bir kimse tövbe etmek istemediği bir durumda idama mahkûm edilirdi.

26-2. Martin Luther

Kilise çalışanlarının birçoğunun halkı dini reforma davet ettiği sırada affedilme sertifikalarının ilanı büyük bir olay yarattı ve batı kilisesinin ciddi anlamda zarar görmesini kesinleştirdi. Mesele şundan ibaretti ki; birkaç ateşli hatip, Avrupa'nın çeşitli bölgelerini ayaklar altına alarak her yerde şunu ilan ettiler: “Her mümin kiliseye bir miktar para ödeyerek cezaya çarptırılmaktan muaf tutulabilir ve bu şekilde kendisini satın alıp kurtarabilir.” Bunun üzerine Martin Luther (ö. 1546) kıyam etti ve 1517 yılında doksan beş maddeden oluşan bir bildiri yayınladı ve bu bildiride Katolıklara karşı çıkmaktaydı. Bildirinin bazı maddeleri şunlardı:

- Kurtuluş sadece iman yoluyla elde edilir.
- Hıristiyanlığın iman kaynağı sadece Kitab-ı Mukaddes'tir.
- Aşâ-i Rabbaniyi kurbanlık olarak adlandırmamak gerekir.
- Ruhbanlık ve onun için nezir vermek batıldır.
- Ruhani olmayan kimselerin ibadet ve dini liderlik törenlerinden daha fazla rolü olmalıdır.
- Yöresel kiliseler Roma kilisesinden bağımsız olmalıdır.

- Hac⁴⁹, oruç⁵⁰ ve günahı itiraf etme gibi bazı Katolik ameller terk edilmelidir.

- Affedilme sertifikalarının satılması ve ruhani mevkilerin satılması gibi dine aykırı işlere engel olunmalıdır.

Luther, kiliseyi Kitab-ı Mukaddes'in öğretilerine uygun olarak ıslah etmeyi amaçlıyordu (bu yüzden onun hareketi "Evanjelist Reform" diye adlandırılmıştır). O, ilk Hıristiyan toplumunun imanına geri dönmemiz gerekir diyordu. Luther, Alman yöneticileri papanın sultanını geçersiz saymaları ve halkı Evanjelist Reformunu kabul etmeye mecbur etmeleri yönünde teşvik ediyordu. Günümüzde Evanjelist kiliseler Kuzey Avrupa ülkelerinde (Almanya, Norveç, İsviçre, Danimarka ve Finlandiya) yaygınlaşmıştır.

26-3. Diğer Reformcular

Fazla geçmeden Luther'in taraftarları arasında iman ve onların gruplaşmalarıyla ilgili ihtilaflar meydana geldiği için reform hareketi dağıldı ve onlardan bazıları özel kiliseler kurdular. Zwingli (ö. 1531), İsviçre'deki din reformu liderliğini üstlendi ve Mesih'in Aşâ-i Rabbanide bulunması konusunda Luther'den ayrıldı. Aynı şekilde en seçkin reformculardan biri olan Calvin (ö. 1564), ruhanilik kavramını geçersiz saydı ve öncekilerin kurtuluş için seçim düşüncesini Hıristiyanlığa soktu. Onun en fazla etkisi İsviçre, Hollanda, Fransa ve İskoçya'daydı.

Anabaptistler yani vaftizin yenilenmesi taraftarları tek bir hareket oluşturmamışlardı. Bilakis çocuğun vaftiz edilmesini kabul etmeyen ve bilinçli bir şekilde İsa'nın kurtarıcı olarak kabul edilmesini vurgulayan birkaç Protestan grup bu isimle adlandırılmıştır. Bu gruplar takvaya, Ruh'ul Kudüs'ün Hıristiyan bir kişideki ameline, sade bir yaşama, barışa, şiddetin reddedilmesine ve kilise ve ülke çapındaki hâkimiyetin iptaline önem

⁴⁹ Hıristiyanlar önceleri Urşelim ziyaretine giderlerdi. Haçlı seferleri de bu bahaneyle gerçekleşmişti.

⁵⁰ Hıristiyanlar Paskalya bayramından önce kırk gün oruç tutarlardı. Bu oruç ise bir gün boyunca bir öğün yemek yemekle olurdu. Muzlu sütte dâhil içecekler ve ufak atıştırmalar Hıristiyanlıkta orucu batul etmez. Bazı Hıristiyan fırkalarının susma orucu da vardır.

veriyorlardı. Bu inanç ve düşünce dalgasından meydana gelen gruplar şunlardır: Quakerler, Moravyalı kardeşler, Mennonitler, Amişler ve Vaf-tizliler. Quakerler genellikle kendilerini “Dostlar” veya “Dostların dini en-cümeni” olarak adlandırıyorlar.

26-4. İngiltere’deki Reform

İngiltere’deki Protestan reformu VIII. Henry döneminde meydana ge-len bir ayrılık ile başladı. Bu kral Katoliklerin inançlarını kabul etmekle birlikte papanın iktidarını reddediyordu. İngiltere kilisesi hala bu özel-likle belirgindir ve çeşitli ülkelerdeki birkaç kiliseyle Angelikan kilisele-rini oluşturmaktadır. VIII. Henry’nin kızı I. Elizabeth döneminde Protes-tanların birçok inancı İngiltere kilisesine girmeyi başardı ve aleni olarak İngiliz reform ifadeleri de ortaya çıktı: İngiltere kilisesini Calven ve ta-raftarları yöntemiyle temizlemek isteyen Puritanlar; John Wesley’in ça-balarıyla oluşan ve ilahiyat sözcüklerine dayalı bir iman karşısında içsel takva üzerinde duran Methodistler hareketi.

Bilinmelidir ki; bütün bu Protestan dalgaları Amerika Birleşik Devlet-lerine ulaştı ve o ülke şu anda nüfusunun çoğunun Protestan olduğu en büyük ülkedir. Aynı şekilde bu dalgalar Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika’ya ulaştı. Misyonerler onu Asya, Orta Asya ve Afrika’ya götürdüler.

26-5. Ortak Katolik Reformu

Katolik kilisesi mecbur kalarak reformcuların bazı suçlamalarını ka-bul etti ve o kilisenin taraftarlarının birçoğu “*Reformcuların itiraz ettik-leri suçlar doğrudur ve hiç beklemeden ortadan kaldırılmalıdır.*” dediler. Diğer taraftan Katolikler, reformcuların reform amacıyla Hıristiyan ima-nının çok önemli unsurlarını unuttuklarını gördüler. Bu düşünce sonu-cunda Katolik kilisesinin reformu için içeriden çalışan bir hareket mey-dana geldi. Bu hareket ortak reform hareketi diye adlandırıldı ve papanın 1545 ile 1563 yılları arasında bir reform konseyinin düzenlenmesi ama-cıyla yaptığı davet, bunun gerçekleşmesi için ilk adımdı. Bu konsey, ev sahipliğini üstlendiği şehir münasebetiyle “*Trend Konseyi*” olarak adlan-dırıldı. Ortodokslar ve Protestanlar bu konseye katılmadılar.

Bu konsey, reformcuların itiraz ettiği suçların çoğuna son verdi ve tekrar reformcuların düşüncelerini ezmek amacıyla geleneksel Katolik öğretilerinin üzerinde önemle durdular. Kapoçiler ve Cizvitler gibi yeni oluşmuş ruhbanlık azaları ortak reformun sağlanması için çalışan kimselerdendi. Hepsini Katolik kilisesini papanın gücüne dayanıp onun aleyhinde kıyam etmemek suretiyle içeriden reform için çaba göstermekteydi. İspanya, İtalya, Polonya ve İrlanda ortak reform faaliyetlerinin devam ettiği ve çoğunluğunun Katoliklerden oluştuğu ülkelerdir.

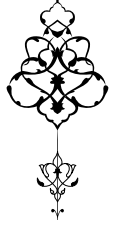
26-6. Ortodoks Kilisesinin Tepkisi

Bizans İmparatorluğu döneminde ilahiyat konuları Ortodoks kilisesinde canlandı ve eski geleneklerden kaynaklanan bu canlanma Konstantinopolis'in düşmesine kadar devam etti. Ortodokslar XVI. yüzyılda Katolikler ve Protestanlar için tartışma konusu olan konular hakkında konularını beyan etme ihtiyacı duydular. Konstantinopolis patriklerinden biri olan Lokaris (ö.1638), her ne kadar Calve'nin düşüncelerine meyilli olsa da Ortodoks kiliseleri olarak, tartışılan birçok konuda geleneklere ve fahı olduklarını ve Katolik kilisesi ile aynı görüşte olduklarını ilan ettiler.

27. Hıristiyanlıkta Eskatoloji

Eskatoloji konusu Yahudilikten Hıristiyanlığa kalan bir mirastır ve İslami ilimlerdeki ric'at ve kıyametle aynıdır.

Evet, Hıristiyanlık Yahudilerin Mesih'ı beklemeye düşüncesi üzerine kurulmuştur. Hıristiyanlar, İsa Mesih'in gidişinden sonra sürekli onun tekrar dönüşünün ateşle bir dönem geçirdiler. Miladi 1000 ve 2000 yıllarının yaklaştığı dönemde Hıristiyanlar arasında Hz. İsa'nın zuhur heyecanı zirveye çıkmıştır. 2000 yılının geride bırakıldığı ve Hz. İsa'nın gelmediği bu dönemde ise onların bazıları çarınca gerilmenin 2000. yılına ve kabirden kalkmasına yani miladi olarak 2030 yılına ümit bağlamışlardır. Onların düşüncesine göre Hz. İsa o tarihte gökten incek ve yeryüzünde kıyameti gerçekleştirecektir. Ardından halk arasında hüküm verecek, bazıları Cehenneme ve bazıları da Firdevs Cennetine gönderecektir. İncillerde ruhani dirilişten bahsedilmektedir (Matta, 22:30).

Hıristiyanlık toplumu başlangıçta Hz. İsa'nın çok yakında büyük bir azametle döneceğine inanmaktaydı. Bu nedenle bu toplum sabırsızca son günü beklemekteydi. Bahsedilen bekleyiş ve Mesih'in dönüş heyecanı, Yeni Ahit'in Selaniklilere birinci ve ikinci mektubunda olduğu gibi, daha eski bölümlerinde de geçmektedir. Ancak Timoteyus'a mektup, Titus'a mektup ve Petrus'un mektupları gibi son mektuplar, bu dünyadaki Hıristiyan toplumu ve yaşamına önem göstermişlerdir.

Hıristiyanlar yeni vahiy kitapları yazdılar. Aynı şekilde Yahudilerin bazı vahiy kitaplarını da değiştirerek Hıristiyanların vizyonuna uygun hale getirdiler. Yeni Ahit'in sonundaki Yuhanna'nın vahiy kitabının Hıristiyanlar için çok önemi vardır. Hıristiyanların inancına göre Hz. İsa'nın küçük yaştaki bir havarisi olan Yuhanna, yaşlılık dönemindeki rüyalarını bu kitapta şerh ediyor ve sonunda şöyle diyor:

“Bunlara tanıklık eden: “Evet tez geliyorum” diyor. Âmin. Gel Ya Rab İsa! Rab İsa'nın kayrası hepimizle olsun. Âmin.” (Yuhanna'nın Vahiyi, 22:20-21).

Yuhanna'nın vahiy kitabında, yaklaşık 2000 yıldır insanları sıkıntıya sokan ve Hıristiyanlığın eskatolojini oluşturan çok karmaşık konular bulunmaktadır.

Hıristiyanların çoğu, zamanla Mesih'in dönüşünün yakın olmadığını anladığı halde onların azınlık grubu bu inançlarını korudular. Onlar, Yuhanna'nın vahiy kitabındaki hayır ve şerrin savaşı konusunu sözel olarak tefsir ediyorlardı. Bu yüzden Hz. İsa'nın yakın dönüşünü bekliyorlardı. O gelecek ve 1000 yıllık bir devlet kuracaktı ki, bu devlet insanlar arasında hüküm verme gününde son bulacaktı. Eskilerden beri Adventist adındaki küçük gruplar Hıristiyanlık içerisinde vardı. Onlar ahir zamanda Mesih'in gelişi için hazırlık yolunda bütün çabalarını göstermektedirler.

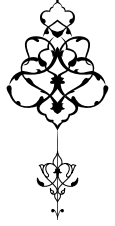
Bu konuda birçok terim vardır. Örnek:
İsa'nın Dönüşü (The Second Coming of Jesus),
Mesiha'yı Bekleme (Messianism),
Rabb'in Günü (The Day of the Lord),
Vahiy (Apocalypse),

Mihnet (Tribulation),
 Zuhur (Epiphany),
 Varlık (Parousia),
 Cezbe (Rapture),
 Kadercilik (Dispensationalism)
 Rab Geldi (Maran-atha) vb...

28. Hz. İsa'nın Dönüş Heyecanı

Hıristiyanlardan bir grup Hz. İsa'nın dönüşünü şiddetle arzuladıkları için tevehhümlere kapılmış ve bu olay hakkında bir takım tarihler öngörmüşlerdir. Bu öngörüler diğer dinlerdeki benzeri öngörüler gibi, tutmamış ve sonuçta dini liderler halkı bu işten sakındırmışlardır. Bu tevehhümler üzere kurulmuş, zuhuru bekleyen çeşitli fırkalar meydana gelmiştir. Mesela; 1840'ın başlarında William Miller adındaki bir şahıs, Hz. İsa'nın 1843'te veya 1844'te döneceğini ilan etmişti. Bu öngörü gerçekleşmeyince onun kendisi bir daha böyle bir öngöründe bulunmayacağına dair söz vermişti. Buna rağmen onun doğru çıkmayan öngörülerini sonucunda günümüze kadar devam eden yedinci günün Adventistleri fırkası meydana geldi.

XVI. asırda Anabaptistler'den bir grup Hz. İsa'nın 1000 yıllık saltanatının altyapısını oluşturmak için ayaklandılar ve bir süreliğine bazı şehirleri ele geçirdiler. Ancak onların bu isyanı acımasızca bastırıldı. Irvingiteler, Hz. İsa'nın zuhurunu çabuklaştırmak için 12 havari belirlediler. Ancak bu girişimden bir sonuç alamadılar ve o havariler tek tek dünyadan göçtüler. Onların Yeni Irvingiteler adındaki bir grubu, o havarilere halef tayin etti ve bu hareketi devam ettirdi. Yahova'nın şahitleri Hz. İsa'yı ve önceki peygamberleri karşılamak üzere Amerika'da bir apartman hazırladılar. Mormonlar, Christadelphianler ve buna benzer Hıristiyanlığın bazı tuhaf fırkaları Hz. İsa'nın zuhurunu çabuklaştırmak için bu tür eylemlere başvurdu. Daha önce de denildiği üzere Hıristiyanlardan bazı gruplar Siyonizm'in kurulmasından önce bile Hz. İsa'nın ahir zamanda dönmesi için Yahudilerin Filistin'e dönmeleri gerektiğine inanmaktaydılar.

Onuncu Bölüm

İslam ve Dinler^[*]

Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi bu kitap İslam'ı tanıyan ve detaylı bilgilere ihtiyacı olmayan kimseler için yazılmıştır. İslam hakkında geniş bilgi vermek yerine bu bölümde bir takım İslami inançlar diğer dinlerle mukayese edilecektir.

1. Nur ve Karanlık

Dinler iki kısım; Tevhidi dinler yani tek tanrılı dinler ve çok tanrılı dinler. Çok tanrılı dinlerin tevhit, nübüvvet ve yeniden diriliş inancının İslam'daki inançla hiçbir benzerliği yoktur. Onlar tevhit yerine şirke, nübüvvet yerine putperestliği bile öven bir hikmete!¹ ve yeniden diriliş yerine reenkarnasyona inanmışlardır. İslam dinini bu tür dinlerle mukayese etmek mümkün değildir ve mantığa da uymaz.

Ancak tevhidi dinler (Yahudilik, Hıristiyanlık, Zerdüştlük ve İslam) üç asıl olan tevhit, nübüvvet ve yeniden dirilişe inanmaktadırlar. Bu açıdan birbirleriyle yakınlıkları vardır (tıpkı Hinduizm, Caynizm ve Budizm'in birbirine olan yakınlığı gibi). Ancak Hıristiyanlık tevhidi teslis ile ve Zerdüşte tevhidi de seneviyet (iki tanrı inancı) ile beraberdir ve her iki din de teslis ve seneviyet inançlarını ne pahasına olursa olsun tevhit ile uyumlu bir hale getirmeye çalışmaktadır. Onların bu uyumu sağlama hususundaki başarı oranı, karar veren kimseler açısından değişir. Bazıları hiç beklemeden bunu kabul ederler. Ancak inançlı kimseler onların bu yorumlarını kabul etmezler ve Kuran'ın yolunu takip ederek teslisi reddederler. (Maide/17, 72-73)

¹ Hinduların nübüvvetin inkân hususundaki şu sözleri meşhurdur: "Peygamberlerin öretileri ya akla uyar ya da akla ters gelir. Üçüncü bir şık yoktur. Eğer akla uygun olursa bizim aklımız yeterlidir ve bir peygamberin gelmesine gerek yoktur. Eğer akla ters geliyorsa, bizim akla aykırı bir şeye ihtiyacımız yoktur." Ancak nübüvveti inananlar bu iddia karşısında üçüncü şıkkı da sunmuş ve şöyle demişlerdir: "Peygamberlerin öğretileri hem aklın ulaşabildiği konuları hem de aklı aşan konuları kapsamaktadır."

Tevhit dinleri içerisinde içerik açısından İslam'a benzeyen din, Yahudiliktir. Müslümanların Peygamber Efendimiz (saa) döneminden günümüze kadar en çok Yahudilerle sorun yaşamasının nedeni inançtan daha çok onların olumsuz davranışlarından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte unutmamak gerekir ki, Yüce Allah, Yahudileri Kuran'a karşı ilk kâfir olarak nitelemiştir (Bakara/41).

Bu yüzden İslam âlimleri “غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ”² ayetini tefsir ederken “Gazaba uğramışların” Yahudiler olduğunu ve “Sapmışların” da Hıristiyanlar olduğunu belirtmişlerdir. İki sıfatı aslında her iki gruba da verebilirlerdi. Ancak bu ayrımın nedeni şudur; Fatiha suresi kitabın anasıdır yani Kuran-ı Kerim'in özetidir. Bu kutsal kitabın içeriğine baktığımızda şunu görüyoruz; Yüce Allah yapmış oldukları birçok kötü işten dolayı Yahudilere gazap etmiştir.³ Hıristiyanları da teslise ve Hz. İsa'nın ilahlığına inanmaları yüzünden sapmışlardan saymıştır.⁴ Aynı şekilde Yahudileri ve müşrikleri Müslümanların en katı düşmanı olarak tanıtmıştır ama Hıristiyanları Müslümanların dostu olarak nitelemiştir.⁵ Görüldüğü gibi Fatiha suresinin son ayeti bu bilgiler esasınca tefsir edilmiştir.

Yüce Allah Kuran'da bir takım batıl inançları Yahudilere nispet vererek onları kınamıştır:

- 1- Üzeyir Allah'ın oğludur.⁶
- 2- Allah fakirdir ve biz zenginiz.⁷
- 3- Allah'ın eli bağlıdır.⁸

Yahudiler her üç konuyu da inkâr etmektedirler. Bu yüzden Kuran müfessirleri şöyle demiştir:

“Bu sözler muhakkak bazı Yahudilerin sözüydü ve Allah diğer Yahudilerin bu söze rıza göstermesinden dolayı hepsine isnat etmiştir.»⁹

² Fatiha/7

³ Bakara/61, 90; Âl-i İmran/112; Maide/60; Araf/152.

⁴ Nisa/171; Maide/17,72-73,77, 116; Tövbe/30-32.

⁵ Maide/82.

⁶ Tövbe/30.

⁷ Âl-i İmran/181.

⁸ Maide/64.

⁹ el-Mizan: Tövbe/30.

Her hâlükârda Yahudiler bu üç batıl inançtan (ve Cebrail'e olan düşmanlıklarını dolaylı olarak kendilerine isnat edilmesinden)¹⁰ beri olduklarını söylemektedir.

Diğer taraftan Hıristiyanlara da bir takım batıl inançlar isnat edilmiş ve onlar da batıl inançlarından ötürü kınanmışlardır:

- 1- Mesih Allah'ın oğludur.¹¹
- 2- Tanrı Meryem oğlu Mesih'in kendisidir.¹²
- 3- Tanrı için ilkidir.¹³

Hıristiyanlar her üç konuyu da tamamen kabul etmekte ve üzerinde durmaktadırlar (onlar sadece Hz. Meryem'in¹⁴ ilahlığı nispetini kabul etmemektedir).

Yahudilik üç temel olan tevhit, nübüvvet ve yeniden diriliş konularının yanı sıra bazı hükümlerde de İslam'a yakındır. Hatta Cebrail ve Mikail gibi İbranice olan bazı melek isimleri Kuran-ı Kerim'de geçmektedir.¹⁵ Aynı şekilde bu mukaddes kitap, Kuran öğretilerinin İsrailoğulları âlimlerinin ilimleriyle uyuşmasının onun doğru olduğunun bir göstergesi olduğunu müşriklere hatırlatmaktadır.¹⁶ Buna ilaveten biz Müslümanlar da Kuran'ın bazı ayetlerini tefsir etmek için İsrailoğullarının hak ve batıl olan inançlarından haberdar olmalıyız. Zira Kuran-ı Kerim'de Hz. Musa'nın adı 136 defa geçmiş ve İsrailoğullarının birçok olayına değinilmiştir.¹⁷

¹⁰ Bakara/67.

¹¹ Tövbe/30.

¹² Maide/17 ve 72.

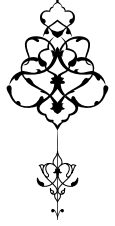
¹³ Maide/73.

¹⁴ Maide/116.

¹⁵ Cebrail, "Allah adamı" anlamında ve Mikail de "kim Allah gibidir" anlamındadır. M - leklerin her hangi bir dilde isimleri olabileceği açıktır.

¹⁶ Şuara/197.

¹⁷ Bazen birileri Yahudileri kendi dinlerini, Hıristiyanlığı ve İslam'ı tahrif etmekle suç - yorlar ve sonradan Müslüman olan ve İslami konular hakkında görüş belirten Ka'bul Ahbar ve Vahab b. Münebbeh gibi Yahudilerin kültürel etkilerini büyük göstererek israiliyat konusunu gündem etmekte idler. Bu insanlar ne zaman bir hadisi beğen - meseler onu İsrailiyattan sayıyorlar. Hadislere bu şekilde yaklaşmak ve İsrailiyat terimini kullanmak araştırma ölçüleriyle uyuşmamaktadır ve geçmişte âlimler arasında böyle bir terim yaygın değildi.

Her halükarda Yahudilik, Hıristiyanlık ve Zerdüştlük mensupları İslam'ın gölgesi altında huzur içerisinde yaşamışlardır. Bu yüzdendir ki, İran İslam Cumhuriyetinin Anayasası düzenlendiğinde onların temsilcileri de kendi haklarını ifade etmeleri amacıyla davet edilmiştir ve İslam Konseyi Parlamentosunda her zaman temsilcileri olmuştur.

2. İsim: Kendiliğinden Ortaya Çıkan İsimler ve Belirlenen İsimler

Milletlerin, kabilelerin, hanedanların, şehirlerin ve ülkelerin eski isimlerinin çoğu tabii olarak ve zamanla ortaya çıkmış olup, her hangi biri onları bilinçli ve amaçlı bir şekilde belirlememiştir. Dinlerin de birçoğu bu şekildedir. Yahudilik olarak ortaya çıkan bu isim, ataları geçmişte Yahuda ülkesinde yaşadığından dolayı “*Yahudi*” olarak adlandırılan kimselerin dinini göstermektedir. Mesihilik veya Hıristiyanlık diye ortaya çıkan isim de İsa Mesih'e nispet verilen kimselere verilmiştir. Mesih'i ismi Hz. Mesih'in göğe yükselmesinden sonra ortaya çıkmıştır (Elçilerin işleri, 11:26). Hz. İsa'nın yeni dinini “*Yol*” olarak adlandırdılar (Elçilerin işleri, 9:2 ve 22:4).

Yahudilik ve Mesihilik ifadeleri Kitab-ı Mukaddes'te bulunmamaktadır. Ancak İslam ifadesini ve bu kelimedden türeyen kelimeleri Kuran-ı Kerim'in birçok yerinde görmekteyiz.¹⁸ Zira İslam öyle bir dindir ki, Resulullah'ın (saa) kendi döneminde kemale ermiş ve bu yüzden de başından beri diğer dinlerden ayırt edilmesi için belirli bir isme sahip olmuştur.

Belirli bir hedef üzere tayin edilen isim, kendiliğinden ortaya çıkan ismin aksine güzel bir anlama ve hedefe sahiptir. Teslimiyet anlamına gelen İslam sözcüğünün dinlerin sonuncusuna verilmesi de bu özelliklere haizdir.¹⁹

¹⁸ Bazı Müslümanların iddiasına göre, tevhit dinlerinin hepsi başlangıçta “*İslam*” diye adlandırılmıştı ve Yahudilik ile Mesihilik gibi isimler o dinlerin takipçilerinin tahrididir. Bu iddianın her ne kadar teolojide ispatı mümkün olsa da dinler biliminde kesinlikle ispatı mümkün değildir.

¹⁹ Ortaçağda Avrupa'nın kin ve nefret dolu Hıristiyanları “*İslam*” ve “*Müslüman*” ifadeleri yerine “*Muhammadanism*” ve “*Muhammadan*” sözcüklerini kullanıyorlardı.

3. Son Din veya Sonraki Dinin Müjdesi

İbrahimi ve vahiy dini olarak adlandırılan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dini bizlere peygamberlerin yadigârıdır. Bu dinler ilk olarak hak olduklarını önceki dinlere dayandırıp, kendi zuhurlarının müjdesini onlarda aramaktadırlar. İkinci olarak da kendilerinin son din olduklarına inanıp, kendilerinden sonraki dinleri şu şekilde reddetmektedirler:

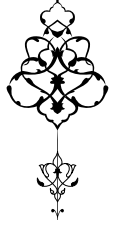
Birincisi; Yahudilik kendisini Allah'ın Hz. İbrahim'e vaadinin gerçekleşmesi olarak görüyor. Hıristiyanlık da kendisini o vaadin varisi olarak görüyor ve Hz. İsa'nın zuhuru ile Yeni Ahit'in müjdesini Eski Ahit'te bulmaya çalışıyorlar. İslam da İsrailoğulları peygamberlerine ve önceki semavi kitaplara teveccüh ederek açıkça yüce İslam Peygamberinin (saa) zuhurunun müjdesinin Tevrat'ta ve İncil'de bulunduğunu ilan ediyor (Araf/157).

İkincisi; Yahudilik, dinin geçersiz kılınması konusunu inkâr ediyor ve Hıristiyanlık da Yeni Ahit'ten sonra daha yeni bir mesajı beklememektedir.²⁰ İslam'ın son din olduğu da Kuran-ı Kerim'de (Ahzab/40) ve birçok hadiste geçmiştir. Müslümanların tamamı onu İslam'ın zaruri inançlarından bilmektedir.

Adı geçen dinlerde zuhuru vaat edilen kimse, o dini onaylayacaktır ve o dini geçersiz kılarak yeni din getirmeyecektir.

Son din inancı yolu yeni dine kapatmaktadır. Sonraki dinler bu yolu açmak için önceki kitaplardaki ifadeleri tevil ederek kendi dinlerinin zuhur müjdesini oralarda arıyorlar. Bu esas üzere Hıristiyanlar Hz. İsa'nın müjdesini bulmak için Eski Ahit'in ifadelerini ve Müslümanlar da Resulullah'ın (saa) müjdesini bulmak için Eski ve Yeni Ahit'in ifadelerini tevil ile o kitaplarda buluyorlar.

²⁰ Hıristiyanlar da dinin geçersiz kılınması konusunu inkâr ediyorlar ve Eski Ahit'in Yeni Ahit için bir mukaddime olduğuna inanıyorlar. Bu nedenle Tevrat'ın hükümlerinin iptal edilmesi Hıristiyanlıkta dinin geçersiz kılınması sayılmaz. Bilakis programlı bir şekilde gerçekleşen bir durumdur. Pavlus şöyle diyor: “Yani, yasa imanla aklanılm diye Mesih'in gelişine dek eğiticimiz oldu ama iman gelmiş olduğundan, artık yasanın eğiticiliği altında değiliz. Çünkü Mesih İsa'ya iman ettiğiniz için hepiniz Tanrı'nın oğullarımız” (Pavlus'un Galatyalılara mektubu, 3:24-26). Müslümanlar Hıristiyanlara bunun dinin geçersiz kılınmasından başka bir şey olmadığını söylüyorlar.

Ancak dakik anlamda aranan şahsın ismi ve özelliklerini bulmak bir arzu olarak kalır ve müjdeler aşına olunmayan isimlerle ilgilidir. Mesela Hıristiyanlar (bak: Matta, 1:23) Eski Ahit'e başvurarak İmmanuel'in doğum müjdesini (Yeşaya, 7:14) buluyorlar. Müslümanlar Eski Ahit'e başvurarak Şilo'nun geliş müjdesini (Yaratılış, 49:10) ve Yeni Ahit'e başvurarak Faraklit'in (Kutsal Ruh'un) gönderilme müjdesini (Yuhanna, 14:16 ve...) elde ediyorlar. Sonraki iddia sahipleri de bu tutumu Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kuran-ı Kerim hususunda sergilemektedirler. Bu süreç içerisinde başka ümmetlerin Mukaddes kitapları kendi tefsirleri göz önünde bulundurulmaksızın tefsir ve tevil edilir.

Bu dinlerin takipçileri önceki dinlerin süresinin sona erdiğine ve sonraki dinlerin de uydurma olduğuna inanırlar. Bu esas üzere kurtuluşun sadece kendilerine has olduğunu düşünürler. Bu arada Yahudilik etnik bir dindir ve bu dinde tebliğ yoktur. Yahudilerin çoğu dünya halkını Siyonizm'e davet etmektedir. Diğer taraftan Hıristiyanlıkta ve İslam'da tebliğ vardır. Hıristiyanlık tebliğine "Evanjelizm" ve İslam'daki tebliğe de "Davet" denilmektedir.

Dikkat edilmelidir ki, Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta (tıpkı "Danyal Nebi" ve "Elçi Pavlus" gibi) eski tebliğcilere nebi ve resul denilmesi yeni bir dinin getirilmesi anlamında değildir.

4. Hakkaniyet

Dinlerin çokluğu göz önünde bulundurulduğunda, dinlerin haklılığı yönünde üç meşhur görüş vardır:

1- Peygamberlerin ve semavi kitapların kendi dinlerinin hak olduğu ve diğer dinlerin batıl olduğu yönündeki görüşleri. Bu görüş önceki dinler silsilesinin hak olduğunu o dönemler için kabul ediyor. Aynı şekilde o dinlere tabi olan kimselere ayrıcalıklar tanısa da günümüzde hak olmayı kendi dinleriyle sınırlandırıyorlar.

2- Arif ve sofi gruplarından çoğunun tüm dinlerin hak olduğu ve hepsinin kurtuluş yolu olduğu yönündeki görüşleri. Günümüz düşünürlerinden bir grup, bu görüşe yeni bir bakış açısı getirerek yaymışlardır. Bazıları da kendi dinlerinin kesinlikle hak olduğu inancıyla beraber diğer

dinlerin de kendi dinleriyle ortak olan yönlerde hak olduklarını kabul etmişlerdir. Bu görüşü birinci görüşün dallarından saysak daha iyi olur.

3- Dinsizlerin, septsizizm ve deistlerin tabiat ötesini inkâr etmeleri veya onunla irtibat kurulmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle bütün dinlerin batıl olduğu yönündeki görüşleri.

5. Teoloji Sistemleri

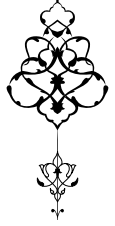
Dikkat edilmesi gereken nokta şudur; dinler arası diyaloglar ve esasen her türlü karşılıklı tartışma konuları bir sonuca varamaz. Çünkü tartışma sırasında her iki taraf da kendisinin hakikate ulaştığını ve karşısındakinin hakikati anlamada kusur ettiğini düşünür. İnsanoğlunun ruhu tanıdık şeylere alıştığı ve onları evrensel ifadeler olarak gördüğü için tartışmayı gerçekleştiren kimseler vazifelerini sadece alışkın oldukları şeylerle örnekleri uyumlu bir hale getirerek konunun ispatlanması gerektiğini düşünürler. Ancak dikkat edilmelidir ki, birçok dini ifade evrensel değildir. Dinimizden bir şeyi onlarla mukayese edemeyiz ve kendi bilgilerimizin ispatı için onlara yönlendiremeyiz.

Eğer konu zaruri bir hale gelirse bilmeliyiz ki, mantığımız peygamberlerin mantığıyla aynı bile olsa karşı tarafın kabul etme ihtimali yoktur. Çünkü tartışılan kimse avam halktan biriye yenilme durumunda âlime başvurması gerekir. Eğer âlim ise tarih boyunca kendisinden daha âlim olanların kendisi gibi düşündüğünü görmüştür.

Gayet açıktır ki, her din ve mezhep teoloji sistemini kendisini haklı ve diğer dinleri batıl çıkaracak şekilde düzenleyip hazırlar. Dinlerin bu konudaki hazırlıklarından biri de kırmızı çizgi çizip yasak bir bölge oluşturarak sorun yaratacak konuları o bölgede kalmasını sağlamaktır.²¹

Her din ve mezhebin takipçileri kendilerini araştırmacı ve diğerlerini de taklitçi görmektedir. Karşılarındakine en ufak bir yorum hakkı tanımadan kendi dinlerinin ve mezheplerinin kaynaklarını kolayca yorumluyorlar.

²¹ Mesela; Hıristiyanlıkta teslis konusunu incelemek ve Ehl-i Sünnet'te sahabeleri ele - tirmek yasak bölgedir.

İnançlar ve kaynaklar arasındaki bağlantı hakkında şu hususa dikkat etmek zaruridir; insan hiçbir zaman kendi inançlarını kaynaklarla gözden geçirmez ve başlangıçta duygular ve taklit üzere bir şeye inanır. Ondan sonra kaynakları inandığı yönde tefsir eder.

Her din ve mezhep, müşterek olmayan konuları anlamsız ve batıl görmektedir. Mesela; bir Katolik “*Dini hayatında Allah’ı yiyor*” dediği zaman bu söz Hıristiyan olmayan bir kimse için anlamsızdır. Ancak o Katolik’in kendisi için bir anlamı vardır. Çünkü o şuna inanmaktadır (birincisi;) Aş’â-i Rabbânî’de kullanılan ekme ve şarap, hakikatte²² Mesih’in eti ve kanıdır. (İkincisi;) Mesih, hakikaten tanrıdır. (Sonuç olarak) o ekmeyle şarabı yiyen, gerçekten tanrıyı yemektedir. Hıristiyanların tanrıyı yemekteki hedefleri onunla birleşmektir. Ancak bu davranış Yahudiler ve Müslümanlar açısından hurafeden başka bir şey değildir. Müşterek olan konular, müştereklik çerçevesinde makbuldür. Tıpkı Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da olan; insanın dua ile Allah’ın iradesini değiştirebileceği inancı ya da Hz. İbrahim’in kendi oğlunu kesme kıssası gibi. Her dinin ilahiyatçıları kendilerini bu konuları daha çok ve daha iyi kabul edilecek şekilde açıklamakla sorumlu görürler.²³

Her din kendi takipçileri için bağlayıcıdır. Bu hakikat İmam Humeyni (ra), Muhammed Gazali ve Şehit Murtaza Mutahhari (ra) gibi şahsiyetlerin değerli eserlerinde geçmiştir. Merhum İmam Humeyni Mekasib-i Muharreme²⁴ konusunda bir münasebetle diğer dinlerin takipçileri hakkında önemli hakikatlere değinmiştir ve bu da kendi döneminin önde geleninin düşüncesinin derinliğini gösterir. İmam Humeyni (ra) dinlerin takipçilerini avam ve avam olmayan diye ikiye ayırarak şöyle buyurur:

“Açıktır ki onların avam kesiminin zihninden dinlerinin aksi bir şey geçmez. Bilakis onlar aynı Müslümanların avamları gibi kendi dinlerinin doğruluğuna ve diğer dinlerin batıl olduğuna yakın etmişlerdir. Aynı bizim

²² Protestanların inancına göre mecâzi olarak Mesih’in eti ve kanıdır.

²³ Şiaların Allah için beda hâsıl olması konusundaki inançları, Ehl-i Sünnet için kabul edilebilir bir şey değildir. Ancak onlara şöyle açıklanırsa durum değişebilir; Azamet sahibi Allah’ın zâtı için bedanın hâsıl olması, aynen rıza ve gazabın O’nun için hâsıl olması gibidir. Aynı şekilde Ehl-i Sünnetten olan bir şahsa kendisinin de Hz. Hızır’ın ömrünün ve gaybetinin uzunluğuna inandığını hatırlatmamız halinde Hz. Mehdi’nin ömrünün ve gaybetinin uzunluğunu kabul etmesi mümkün olacaktır.

²⁴ el-Mekasib’ul Muharreme, birinci baskıda c.1 s.133-134; ikinci baskıda s.200

avamlarımızın telkinler sebebiyle ve İslami ortamda büyümeleri neticesinde aksi zihinlerinden geçmeyecek şekilde kendi dinlerinin hak ve diğer dinlerin batıl olduğuna emin olmaları gibi, onların avamı bu şekildedir. Bu iki grubun bu açıdan bir farkları yoktur. Yakın eden kimse kendi yakinine tabi olmakta mazurdur. İsyankâr ve günahkâr değildir. O, bu yaklaşımından dolayı cezalandırılmaz.”

İmam Humeyni (ra) açısından onların avam kesiminden olmayanları da kendilerine yapılan telkinler sonucunda batıl olan dinlerinin hak olduğuna yakın etmeleri açısından avamdan bir farkları yoktur. Bu konuda onların mazur olmalarına değinilmemiştir:

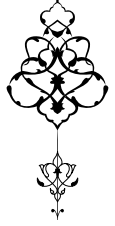
“Ancak onların avam olmayanları genellikle çocukluk döneminden başlayan telkinler sebebiyle ve küfür ortamında büyümeleri sonucunda batıl olan dinlerinin hak olduğu konusuna yakınle inanmışlardır. Öyle ki, ne zaman aykırı bir şeyle karşılaşsalar onu başından beri yetişmiş oldukları şekilde kendi akıllarıyla reddederler. Şu halde Yahudi ve Hıristiyan âlimi de tıpkı Müslüman âlimi gibi başkalarının delillerini doğru görmemekte ve o delillerin batıl olduğu onun açısından zaruri olmuştur. Zira onun dini kendi nezdinde zaruridir ve aksi bir şey ihtimal vermemektedir.

Evet, onların içerisinde mazur olmayan kimse, dininin aksine ihtimal verdiği halde inat edip, onu incelemeyen kimsedir. Tıpkı İslam’ın başlangıcında Yahudi ve Hıristiyan âlimleri arasından bazılarının böyle olduğu gibi.”

İmam Humeyni (ra) açıklamalarının sonunda görüşünü şöyle toparlıyor:

“Kısacası kâfirlerin de tıpkı Müslümanların cahilleri gibi bazıları mazurdur ve bunlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Kâfirlerin bazıları ise mazur değildir. Yerine getirilmesi gereken usul ve furu-i din vazifeleri; âlim, cahil, mazur ve mazur olmayan olarak bütün mükellefler arasında müşterektir. Kâfirler dinin usulü ve furuundan dolayı cezalandırılacaklardır. Ancak genel anlamda değil de, aleyhlerine gösterilecek olan delillerle bu iş gerçekleşecektir. Furu-i dinden dolayı Müslümanların cezalandırılması nasıl mazur ve mazur olmayan için aynı şekilde değerlendirilmiyorsa, aklın ve adalet mezhebinin verdiği hüküm gereğince kâfirlerin de durumu tam olarak böyledir.”

İmam Humeyni’nin bu görüşüne destek olarak Muhammed Gazali’nin sözlerine bir bakalım:

“İnsanların çoğu çocukken iman etmişlerdir ve imanlarının sebebi ise sadece babalarını ve öğretmenlerini taklit etmek olmuştur. Çünkü onlara karşı iyi bir düşünce içerisindedirler. Onların kendisi de kendilerini çokça övmüş ve başkaları da onları överek muhaliflerini kötölemişlerdir. Onlar kendi inançlarına sahip olmayanların başlarına gelen bin bir çeşit kıssalar anlatmışlardır. Mesela; falan Yahudi kabrinde köpek şekline dönmüştü veya falan Rafizî domuzla dönüşmüştü. Buna benzer görülen rüyaları anlatmışlardır. Dolayısıyla çocukların içinde kıssalarda kötülünen kimselerin nefreti coşmaktadır. Sonuçta kendi inancının doğru olduğuna dair en ufak bir şüphe bile duymaz. Çocuk yaştaki eğitim taşın üzerine resim çizmek gibidir. Çocuklar bu inançlar üzerine gelişip büyürler ve onu kalplerinde sağlamlaştırırlar. Büyüdüklerinde de artık şüphe için hiçbir yol bulunmayan kesin bir inanç üzere kalırlar. Bu yüzden, Hıristiyanların, Rafizîlerin, Zerdüşterlerin ve Müslümanların çocukları babalarının hak veya batıl olan inançları üzere buluşa ermektedirler. Bu inançlara öylesine bağlıdırlar ki, doğransalar bile inançlarından vazgeçmezler. Oysaki inançları için hakiki veya zahiri anlamda bir delilleri de yoktur. Aynı şekilde, müşrik esirler İslam’ı tanımadıkları halde bir müddet Müslümanlarla yaşadıkları sonra İslam’a meyledip Müslümanlar gibi olmaya başlıyorlar ve Müslümanların inançlarını kabul edip onların ahlakına bürünüyorlar. Bütün bunlar sadece taklit ve örnek almaktan kaynaklanmaktadır. Tabiatlar ve özellikle de çocuklarla gençlerin tabiatı örnek almak üzere yörgülümüştür. O halde şu sonuç çıkmaktadır; kesin ve kendinden emin bir inanç, delillere ve ilmi tartışmalara bağlı değildir.”²⁵

Şehit Mutahhari de Adl-i İlahi kitabının dokuzuncu bölümünde “Gayr-i Müslim’in Hayır Ameli” başlığı altında risk dolu bu konuda şöyle demiştir:

“Biz, günlük dilde kullanılan şekilde “Filân Müslüman’dır veya değildir” derken, işin gerçekliğine bakmayız. Coğrafi açıdan, İslâm’ın baskın olduğu bir yörede yaşayan ve veraset yolu ile ana-babadan Müslüman oldukları söylenen kimseleri Müslüman olarak adlandırır, buna karşılık yine aynı ölçülerle, başka bir dine bağlı olan veya gerçekte dinsiz olanı da “Gayr-i Müslim” olarak adlandırırız.

Bilinmelidir ki; ne Müslüman ne de Gayr-i Müslim sayılma açısından bu nitelemenin fazlaca değeri yoktur. Çoğumuz taklit Müslümanı, coğrafya Müslümanıyız. Anamız-babamız Müslüman oldukları ve halkı Müslüman

²⁵ İlcam’ul Avam en ilm’il Kelam (Beyrut: Dar’ul Kitab’ul Arabi, 1406), s.115-116.

olan bir yörede doğup büyüdüğümüz için Müslümanız. Gerçekten değeri olan ise gerçekliğe dayanan İslâm'dır. Demek oluyor ki önce hakikat karşısında teslim olup, gönül kapısını hakikate açmak gerekir. Böylece hakikat karşısında teslim olur ve amelleri de yerine getirir. Bir yandan araştırma ve soruşturma, diğer yandan da hakikati bulunca gönülden ve önyargılarla direnmeksizin, taassup ve bağınazlık göstermeksizin kabul ettiği bir İslam olmalıdır.

Bir kimsede teslim sıfatı olursa, iyi niyetli ise, ancak bazı mazeret ve sebeplerle İslâm gerçeği ona gizli kalmış ise, bu bakımdan da kusursuz ve özürlü makbul ise, Allah asla böyle bir kimseyi cezalandırmaz ve cehennemden kurtulur...”²⁶

O, ele aldığı bu uzun ve zor konunun sonunda Gayr-i Müslimlerin mazur olan çoğunluğunu iyi amelinden dolayı azaptan kurtulacağını ve mükâfatı hak ettiğini şu şekilde anlatmaktadır:

“Ebu Ali Sina ve Sadr’ul Mûteallihîn gibi İslâm filozoflarına göre, hakikati kabul etmeyenlerin birçoğu mazurdur (kendi kusurları olmaksızın hakikate erişememişlerdir) ve mazur olmayanlardan değildir. Bunlar, Allah’ı tanıyamamış ve bilememişlerse, cennete girmeseler bile azap da görmeyeceklerdir. Eğer Allah’a ve ahirete inanıyorlar ve Allah rızası için hâlis niyetle ve Allah’a yakınlaşma kastı ile hayırlı amel işliyorsa, bu amellerinin mükâfatını göreceklerdir. Bedbahtlığa mahkûm olacaklar yalnızca mazur olmayanlardır.”²⁷

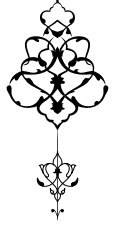
6. İnsanın Helakı ve Kurtuluş Doktrini

Dinlerin asıl endişesi insanın helak olması ve kurtuluşu konusudur. Hak ve batılı tanıma kurtuluş yolunu açar. Bu nedenle dinler hak (ve batıl) inançların fihristini kendi takipçilerine sunar ve böylece onların kendi inançlarını onlar doğrultusunda düzenlemelerini sağlar. Medrese ilimlerinden olan teoloji ilmi de burada ortaya çıkmaktadır.

Fakat üniversite ilimlerinden olan dinler bilimi, dini inançların hak veya batıl olduğuyula hiçbir işi olmaz ve sadece o inançları açıklamakla yetinir.

²⁶ Mecmua’yı Asar, c.1, s.293.

²⁷ Aynı, s.342.

Çeşitli dinler insanın helak olmasında ve onun kurtuluşa ihtiyacı olduğundan söz etmişlerdir. Allah da Tin suresinde insanın helak olduğundan ve onun en aşağılık duruma düşmesinden açıkça bahsetmiştir. Günümüzde hümanizmin gündem edilmesiyle insanın helak olması konusu önceki önemini kaybetti ve çeşitli dinler, insanın durumunun diğer yönlerine teveccüh etti. Günümüzde Yahudiler ve Hıristiyanlar insanın Allah şeklinde²⁸ yaratılışına ve Müslümanlar insanın Halifetullah makamına ve değerine²⁹ vurguda bulunmaktadır.

Her din akli ve nakli delillerle kurtuluşun kendisine has olduğunu savunur. Kimi zaman da zaruret halinde insanların gönlünü alabilmek için bu sınırı biraz genişletir. Hıristiyanlar sürekli şunu derler:

“Hıristiyan toplumunun dışında bir kurtuluş yoktur.”³⁰

Petrus’un dilinden Hz. İsa hakkında şöyle dediği nakledilmiştir:

“Başka hiç kimsede kurtuluş yoktur. Bu göğün altında insanlara bağışlanmış, bizi kurtarabilecek başka hiç bir ad yoktur” (Elçilerin işleri, 4:12).

Biz Müslümanlar da İslami temellere uygun olarak kurtuluşun İslam dinine has olduğuna yakın etmeliyiz:

﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾

“Kim İslam’dan başka bir dine yönelirse, ondan asla kabul edilmeyecektir ve o, ahirette hüsrana uğrayanlardandır.” (Âl-i İmran/85)

7. Arınma

Bütün dinler insanlardan ahlaki bir yaşam sürmelerini isterler ve onların emirleri insanları ıslah etme yönünde düzenlenmiştir. İnsanlar da bu dünyada o emirlere uyarak bir miktar arınırlar.

²⁸ “Allah, Âdem’i kendi şeklinde yarattı” (Yaratılış, 1:27 ve 9:6). Bunun benzeri ifadeler nebevi hadiste geçmiştir: “Allah Teâlâ Âdem’i kendi suretinde yarattı.” Bu hadisin tefsiri için bak. Bihar’ul Envar, c.4, s.11-14 ve İmam Humeyni’nin 40 hadis şerhi, 38. hadis.

²⁹ Bakara/30, İsra/70.

³⁰ “Extra ecclesiam nulla salus.”

İmam Rıza (as), İmam Seccad'dan (as) şöyle rivayet etmiştir:

“Mısır Azizinin hanımı³¹Hz. Yusufu baştan çıkarmaya çalışırken bir örtüyü alıp evde bulunan putun üzerine örttü. Hz. Yusuf bunun sebebini sorunca o şöyle dedi: “Bu puttan hayâ ediyorum ve bizi görmesini istemiyorum.” Hz. Yusuf ona şöyle buyurdu: Sen idraki olmayan bir puta karşı hayâ ederken, ben nasıl yaratıcının ve insanların rabbinin karşısında hayâ etmem!”³²

Günahı itiraf etmek, Ortodoks ve Katolik keşişleri nezdinde toplum içerisinde günahın azalması amacıyla yapılmaktaydı. Keşişler, piskoposlar ve papalar bile itiraf ayinini yerine getiriyorlar. İslam'da, Yahudilikte ve Protestan Hıristiyanlığında günahın Allah'tan başkasına söylenmesi caiz değildir. Bu dinlerde günah sadece Allah'ın bizzat kendisine söylenmeli ve istiğfar edilmelidir.

Bütün dinler dünyayı hor ve karanlık olarak nitelemiştir.³³ Dinler, insanları dünyayı terk etme derecelerine davet etmektedir ve ruhbanlık bütün dinlere girmiştir. İslam'ın temelinde ruhbanlık yoktur.³⁴ Ancak Müslümanlardan bazıları her ne kadar Masum İmamlar ve din âlimleri onları bu işten sakındırsalar bile ilk dönemlerden itibaren ruhbanlığa yüz tutmuşlardı.³⁵

Hıristiyanlığın şeriatı olmadığı meşhurdur. Gayet açıktır ki Hıristiyanlık ve diğer dinlerin hiçbiri adam öldürme, hırsızlık, zina, yalan, giybet, iftira ve buna benzer ahlaki günahları caiz bilmez ve bu günahlara karşı oldukça hassasiyet gösterir. Evet, domuz etinin haram olması gibi kulluktan dolayı yapılan şer'i kanunların bir miktarının Hıristiyanlık ve diğer dinlerden bazılarında yeri yoktur.

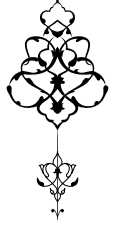
³¹ İslam kaynaklarında bu kadının adı Züleyha olarak geçer.

³² Bihar'ul Envar, c.12, s.266.

³³ Bununla birlikte bütün dinlerin hedeflerine ulaşma yolunda çeşitli finans kaynakları vardır. Bu kaynaklar çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. İlginç olan şudur ki insanlar din için para verdikçe o dine daha bağlı oluyorlar. Esasen insanlardan daha fazla para alan bir din veya mezhep daha başarılıdır.

³⁴ “Şüphesiz ki ümmetimin ruhbanlığı Allah yolunda cihattır.” (Nebevi hadis: Bihar'ul E - var, c. 8, s. 170.

³⁵ Bak. Nehc'ul Belağa, 209. Hutbe.

Mesih'in insanların günahları için feda olması da günah işlemeyi caiz kılmaz. Tıpkı İslam'da Allah'ın rahmet ve bağışlamasının ve evliyalardan şefaatinin günah yolunu açmadığı gibi.³⁶

Bu ahlaki günahlardan kaçınmak, bazı Hıristiyanların arınmasına neden olmuştur.

8. Din Değiştirmek

Dinlerin dünya coğrafyasında dağılımına kısaca baktığımızda onların giyim rengi gibi değil, deri rengi gibi dağıldıklarını görüyoruz. Bir bölge halkının deri rengi aynıdır ama giysilerinin rengi farklıdır. İnsan yaşamı boyunca çeşitli renklerdeki elbiseleri kullanır. Bazılarının kendileri, babaları, anneleri, çocukları, komşuları, hemşerileri ve aynı ülkeyi paylaştığı insanlar “Beyaz derili” veya “Siyah derilidir” ancak pek az kimse yıl boyu sadece beyaz elbise veya siyah elbise giyer. İnsanların dinleri ve mezhepleri de tıpkı deri rengi gibi onlara yapışmıştır ve onların kendi dinlerinden ayrılmayı başka bir dine geçmeleri kolay olmadığı için bu duruma az rastlanır.

Dinler ve mezhepler toplumsal, siyasi, askeri ve duygusal olayların tarihte ve coğrafyada sabitlediği dindarlar okyanusudur. Bu okyanuslardan bazı damlalar da zaman zaman başka okyanuslara sıçramaktadır. Alıcı okyanuslar yeni damlalara bir mücevher kadar değer vermekte ve onların kendi aralarındaki varlığıyla iftihar etmektedirler.

Din değiştirenlerin üzerinde yapılan incelemeler, onların çoğunun avam kesimden olduğunu, terk ettikleri din ve yeni kabul ettikleri din hakkında da uzmanlıkları olmadığını göstermektedir. Bu yüzden bir din âliminin kendi dinini bırakıp başka bir dine geçmesi oldukça nadir yaşanır. Cizvit rahibi Thomas Michael şöyle yazmıştır:

“Aslında tarihten edindiğimiz bilgiye göre kendi dinine ve manevi konulara ihlâsla bağlı olan Hıristiyan ve Müslümanların başka bir dine geçmesi oldukça azdır. Geçmişte ve günümüzde bazı kimselerin evlilik, iş seçimi, kültür seviyesinin yükselmesi veya toplumsal baskılar gibi nedenlerden do-

³⁶ Nakliye araçlarını sigortalatmak da kaza yapmak için bir izin değildir.

layı dinini bırakıp başka dine geçtiği doğrudur. Ancak dinine tam anlamıyla bağlı olup da başka dine geçenlerin sayısı fazla değildir.”³⁷

Gayet açıktır ki, dinler arası bu açıklama bir dinden çıkıp başka bir dine geçmek hususunda dinlerin teolojisinde kesinlikle kabul edilmez. Din değiştirme girişimi her dininin teolojisinde incelenir ve kendi dininin hak, diğer dinlerin batıl olduğu konusu ispatlanır.

Dinlerin çoğu yeni gelenleri kabul etmektedir. Ancak bazı dinler de vardır ki, bir kimse o dine girmek isterse din mensupları onu kabul etmezler. Lübnan Dürzileri ile İran ve Irak Sabiileri gibi. Bu dinler açısından bu dine girecek kimsenin liyakati dünyaya gelirken bu dine mensup bir aileden gelmesiyle olur.

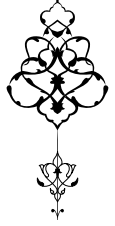
Yeni gelenleri kabul eden dinlerin genellikle tebliğleri vardır. Ancak tebliğleri olmadığı halde yeni geleni kabul eden dinler de vardır. Tıpkı Yahudilik gibi.

Hıristiyanlık başından beri sıkı bir tebliğ dini olmuştur. Bu dinin tebliğcileri dünyanın dört bir köşesine gitmiş ve bir takım başarılar elde etmişlerdir. Onlar çeşitli kavimlerin dillerini öğrenmekte, Kitab-ı Mukaddes'in tercümesinde ve o dillerde rengârenk tebliğ kitapçıkları hazırlama hususunda oldukça çalışkandırlar. Sömürgeci devletlerde her zaman bu misyonerlik faaliyetlerini desteklemişlerdir.

Hıristiyan tebliğcilerinin çoğu Protestanlardır. Onlar hastane, okul ve eğlence merkezleri kurarak insanları Hıristiyanlığa davet ederler. Bu arada çekici radyo ve televizyon programları da kullanılmaktadır.

Yahudilikten çıkmak mümkün değildir. Çünkü Yahudilik etnik bir dindir. Dolayısıyla etnik kökenini ve bunun gereksinimlerini kendinden atmak mümkün değildir. Şu halde Yahudilikten başka bir dine geçen bir kimse Yahudiler açısından hala Yahudi'dir ve sadece günah işlemiştir. Hıristiyanlıktan çıkmak, ister kendi isteğiyle ve ister icbar yoluyla olsun mümkündür. Çünkü Hıristiyanlıkta takiye yoktu. İslam'dan çıkmak sadece kişinin kendi isteğiyle olur. Taliye kuralından dolayı zorlamayla ondan çıkmak mümkün değildir. Doğu dinleri ise dinlerin birleşmesini mümkün görmektedir.

³⁷ Kalam-ı Mesîhi, s.16-17.

9. Allah'ın Gücü Olan Din, Allah'ın Sevgisi Olan Din, Allah'ın Rahmeti Olan Din

Hıristiyanlar 2000 yıl önce Hz. İsa'nın zuhuruna kadar Yahudilerin Allah'ın gözetimi altında olduğunu kabul ederlerdi. Ancak şöyle derlerdi, zuhurdan sonra Allah'ın kayrası Hıristiyanlığa olmuştur. Müslümanlar da önceki şeriatların hak olduğunu kabul etmektedir. Ancak İslam dininin onları geçersiz kıldığına inanmaktadırlar.

Diğer taraftan Yahudiliğin Allah'ın gücü, Hıristiyanlığın Allah'ın sevgisi ve İslam'ın da Allah'ın rahmeti olduğu söylenilir.

Yahudilik Allah'ın gücü olan dindir. Çünkü Allah, çeşitli durumlarda bu kavmin lehine davranmıştır. Mesela; onlar Mısır'da Firavun'un baskısı altındayken kendilerini Kızıl denizden geçirmiş ve Firavunları da boğmuştur. Bu olaydan sonra da Sina çölünde onlara nimetlerini göndermiştir.

Hıristiyanlık Allah'ın sevgisi olan dindir. Çünkü Hıristiyanların inancına göre Allah Sevgi üzere insanlığa göründü. Dikkat edilmelidir ki, Hıristiyanlar genellikle "Beşerin Allah'a olan sevgisi" yerine "Allah'ın beşere olan sevgisi" ifadesini kullanırlar. Hıristiyan şiirlerinde ve irfani edebiyatlarında Allah aşıktır ve insan maşuk derler.

İslam, Allah'ın rahmet dinidir. Çünkü Allah, dünya halkına rahmet etmek için Resulullah'ı (saa) göndermiştir (Enbiya/107).

10. Allah'ı Tanıma

İslam teolojisinde tevhit terimi genel anlamda Allah'ı tanıma ve sonraki aşamada ise tek tanrı inancı anlamına gelmektedir.

Dinlerin çoğu (belki de günümüz dinlerinin tamamı) Allah'ın varlığına inanmaktadır. Allah'a inanan dinlerin çoğunda da O'nun için isimler vardır. Bazen de Allah'a has olan isim bir dinde veya dindarlardan bir kısım tarafından unutulmaktadır. Allah'a has olan isim Hinduizm'de "Brahma", Yahudilikte "Yahve", Zerdüştlükte "Ahura-Mazda" ve İslam dininde "Allah'tır". Hıristiyanlıkta Allah'a has bir isim yoktur ve Yeni Ahit tanrının genel ismi olan (Yunanca metinlerde: Hosios'u) Allah hakkında kullanmıştır.

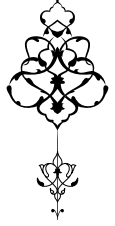
Din diliyle yerli dil arasında farklılık olduğu takdirde yerli dil için sorunlar çıkabilir. Günümüz Farsçasındaki genel bir isim olan “Hüda” kelimesi, aslında “ilah” kelimesinin karşılığıdır ki, Allah için de kullanılmaktadır. (Çünkü Farsların ilk Müslüman olanları, özel isim olan “Ahura-Mazda” kelimesini “Allah” yerine kullanmayı uygun görmemişlerdir.) Bu nedenle de “La ilahe illallah” cümlesini tercüme etmek sorun olmuştur. Çok şükür ki, Türkçede ilah kelimesi için “Tanrı” kelimesi ve Allah kelimesi için de bu kelimenin kendisi kullanılmaktadır. Avrupa dilleri ve Hıristiyanlığın kendisi gibi diğer bazı dillerde Allah için özel bir isim yoktur. Örneğin İngilizcede “God” kelimesi Allah’ın hem özel hem de genel ismidir. Yalnızca özel isim olduğunda onu büyük harfle belirterek “God” olarak yazarlar. Bu tedbir pek de etkili değildir. Çünkü yazılı kullanımlardan daha çok olan sözlü kullanımları kapsamamaktadır.

Dinlerde Allah ismine saygı göstermek tabuları meydana getirmiştir: nitekim Yahudilik bölümünde değinildiği üzere Yahudiler on emirden üçüncü emir olan “Allah’ın ismini batıl üzere kullanma!” gereğince Yahve kelimesini Tevrat’ı okurken ve ibadet halinde bile dile getirmeyi haram biliyorlar. Onlar bu durumda Yahve kelimesinin yerine “Benim efendim” anlamına gelen “Adonay” kelimesini ve diğer durumlarda onun yerine o isim anlamına gelen “Heşim” kelimesini kullanıyorlar. Bu tabu, Allah’a işaret eden her ismi ve hatta diğer diller ve yazıları da kapsamaktadır. Bir grup Yahudi, Allah kelimesini ifade eden her kelimenin harflerini ayırarak yazarlar. Tıpkı “God” kelimesinin “G-d” olarak yazılması gibi. Hıristiyanlar ve diğer toplumların da bu tür inançları vardı. Yirmi ciltlik Oxford ansiklopedisi “God” maddesinde bu İngilizce kelime için (genellikle XVII ve XVIII. asırlara ait olan) yaklaşık 20 dağımık telaffuz getirmiştir.³⁸

10-1. Tevhit ve Şirk

Dünya halkının Allah inancı iki çeşittir; Tevhit ve Şirk. Bu iki görüşün her birini karşı görüşle uyum sağlayacak şekilde sunmak da mümkündür.

³⁸ İranlı Müslümanlardan bazıları Allah kelimesinin ortalığa düşmemesi veya abdes -siz dokunulmaması için, onun yerine üç nokta bırakıyorlar ve “Bismillah” yerine “Bismi...” veya “Bismihi Teala” yani “Yücenin Adıyla” yazıyorlar.

Bir taraftan Hıristiyanlıkta tevhit, teslis ile beraberdir. Hıristiyanlar Allah'ın bir olduğu inancının yanı sıra üç olduğuna da inanmaktadır. İnançlarını tevhit ve teslise zarar gelmeyecek şekilde uyarlamaya çalışırlar. Ancak böyle bir şey mümkün olmadığı için sonunda teslis bir sırdır, derler.

Diğer taraftan da birçok tanrıya inananlar genellikle bu tanrıların irtibatını şöyle açıklarlar:

“Tanılardan birinin makamı (cahiliye dönemindeki Allah gibi) öylesine yücedir ki, diğer melek tanrılar onun kayra vesilesi sayılmaktadır.”

Putun Allah'ın yardımcısı ve insanın şefahtçisi olamayacağı inancı İbrahim dinlerine hasır. Onlar put hakkında şöyle derler:

﴿ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ﴾

“Onun dışında tapıtıklarınız Allah'ın haklarında hiçbir delil indirmedigi, sizin ve atalarınızın taktığı adlardan başka şeyler değildir.” (Yusuf/40)

İnsan vahiyden destek almaksızın tevhit ve şirik sınırlarını belirleyemez:

﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴾

“İzni olmadan O'nun yanında kim şefaht edebilir?” (Bakara/255)

Muvahhitler, yüce ve tasavvur üstü bir ilaha inanmaktadır. Onların inancına göre Allah'ın ilmi ve gücü sonsuzdur ve ne zaman dini içeriklerde bunun aksi bir şeyle karşılaşılsa tevil edilmelidir.

Müşriklerden bazıları şuna inanır, Allah o kadar büyük ve münezzehtir ki, madde âlemiyle bir irtibatı yoktur. Bu yüzden hacetlerin istenmesi için onun ortaklarına başvurmalıyız.

Onlar bu varlıkları dünya işlerini yürütenler olarak görüp, onlara başvurmayı günlük ihtiyaçların temini için gereken vesilelere başvurmak gibi sayarlar. Yüce peygamberler insanlara bu ortakların Allah tarafından seçilmediğini ve bu yüzden hiçbir güçlerinin olmadığını ve onlara tapılmaması ile tevessül edilmemesi gerektiğini söylüyorlardı.

10-2. Teşbih ve Tenzih

İbrahimi dinler başlangıçta felsefeye iyi bakmıyorlardı ve zaten Pavlos da takipçilerine şöyle bir uyarıda bulunmuştur:

“Dikkatli olun! Mesih’e değil de, insanların geleneğine ve dünyanın temel ilkelerine dayanan felsefeye, boş ve aldatıcı sözlerle kimse sizi tutsak etmesin.” (Pavlus’un Koloselilere mektubu, 2:8).

Kilisenin ilk pederlerinden olan Tertullian şöyle der:

“Atina’nın Kudüs ile ne ilgisi var?”³⁹

Ancak kısa bir süre sonra İbrahimi dinlerin takipçileri bir biri arınca felsefeye yöneldiler ve felsefe de onlara yönelerek o dinlerle uyum sağladı. Felsefe ilk önce teolojiyi meydana getirdi ve bu durum Müslümanların genelini tedirgin etmekteydi.⁴⁰ Daha sonra kendisi meydana çıkınca Yahudi, Hıristiyan ve İslam felsefesiyle bir kaos meydana geldi. Ondandan sonra İbrahimi dinlerin takipçilerinin çoğu Allah’ı tanıma konularında felsefeye yöneldiler.

Felsefede genellikle maddi ve gayr-i maddi varlık ele alınmaktadır. İnsan yalnızca maddeyi tasavvur edebilmektedir. Tabiat ötesi âleme inanıyorsa tasavvur olmaksızın bir tasdik vardır.⁴¹ En fazla olumsuzluk sözcükleriyle sırlarla dolu o âlemden bahsetmektedir. İşte burada Yüce Allah’tan, manevi ve akılla ilgili konulardan bahsederken ciddi anlamda sözcüklerin yetersizliğiyle karşılaşmaktayız. Bütün bu konular hususunda beşeri yaşamın sıradan sözcüklerini kullanmamız hakikatte birçok sıkıntılar meydana getirmektedir.

Aslında (o zatın varlığını tasavvur etmek gibi) Yüce Allah hususundaki her tahmin ve (ona tapmak gibi) her davranış ve (“Mevla ve Kul” veya “Baba ve Oğul” gibi O’nun insanla olan ilişkisinin açıklanması hususundaki) her türlü beyan, teşbihi ve münezzeh olan Allah’ı insan gibi

³⁹ Redd-i ber Bidat Gozaran, 7.

⁴⁰ Selefilere hala Müslümanlar arasında teolojinin meydana gelmesinden rahatsızdır.

⁴¹ Maksat şudur ki; insan hissedilebilir bir tasavvura sahip değildir. Yoksa “sebeplerin kaynağı” ve “bütün kemal sıfatlarının toplandığı zat” gibi ifadeler tasavvur edilebilir.

görmeyi gerektirir. Bu ifadelerin idraki ancak beşeri ifadelerle mukayese etmekle mümkün olmaktadır.⁴²

Yahudilerin ve Hıristiyanların kabul etmiş oldukları kitap, Yüce Allah'a güreş nispeti vermekten bile çekinmiyorsa⁴³ Kuran-ı Kerim de çeşitli yerlerde Yüce Allah'a hile, tuzak ve intikam nispeti vermekte ve O'nunla savaşanların veya (başka bir ayete göre) O'nu incitenlerin cezalandırılacağını söylemektedir. Kuran'a göre; müminler O'na yardım etmelidir, O'na borç vermelidir ve O'na ihanet etmekten kaçınmalıdır. Allah'ın arşa oturması, göklerde olması, gelmesi, ahiret gününde ona bakılması ve Allah'a el, göz, yüz ve yan nispeti verilmesi gibi durumların bazı ayetlerde geçmesi, her zaman Allah'ı cisimleştirmeye çalışanlar için bir bahane olmuştur. Hadis ehli, bu ifadelerin zahiriyle yetinmiş ve açıkça demişlerdir ki; “*Cismi olmayan bir şey, yok demektir.*”

Ancak Şia ve Mutezile, Hz. Ali'nin (as) kılavuzluğuyla bu tür ifadeleri makul ve münasip bir şekilde yorumlamıştır.⁴⁴ Eş'ariler de kendi tarihleri boyunca yavaş yavaş hadis ehlinin inancından uzaklaşmış ve bu konuda belli ölçüde Şia ve Mutezile inancına yaklaşmıştır.⁴⁵ Elbette bu inançların hepsi günümüzde mevcuttur.⁴⁶

⁴² İnsan düşüncesi âlemdeki (sevinç ve üzüntü, mutluluk ve mutsuzluk, iyi anılmak ve kötü anılmak, zenginlik ve fakirlik, sağlık ve hastalık, çok yaşamak ve az yaşamak, rızkın çokluğu ve azlığı, afetlerden uzak bir ortam veya sel, depresyon, kuraklık, emniyetsizlik ve diğer durumlar gibi) tabiat olaylarını kendi başına ve vahyin yardımı olmaksızın Yüce Allah ile insan arasındaki ilişkiyi tefsir edemez.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerindeki semavi kitaplar, özellikle de Kuran-ı Kerim yukarıda bahsedilen olayları beşeri hikmet yardımıyla sevaba, cezaya, imtihana, yavaş yavaş Allah'tan uzaklaşmaya vb. yorarak bu durumları manevi ve ahlaki olarak değerlendirmektedir.

⁴³ Yaratılış Bölümü, 32:24-32. Yahudiler ve Hıristiyanlar bu kıssanın yanından kolayca geçmektedirler. Tıpkı Müslümanların da “*Allah ve resulüyle savaşanlar...*” (Maide/33), “*Allah ve resulünü incitenler...*” (Ahzab/57), “*Eğer Allah'a yardım ederseniz...*” (Muhammed/7) ve “*Allah'a borç verirsiniz...*” (Teğabun/17) ifadelerinin yanından kolayca geçtikleri gibi. “*Her grup kendi yanında olanla sevinmektedir.*” (Muminun/53).

⁴⁴ Hadis ehline karşı çıkan birçok mütekellim, Allah dışında her şeyin cismi olduğunu ve hatta meleklerin bile cisim olduğunu savunmuşlardır. Ahiretle ilgili ayetlerin de zahirde bir yoruma ihtiyacı var gibidir. Ancak Müslümanların çoğunluğu bu tür ayetleri tevil etmekten kaçınmıştır ve cismani dirilişi resmen kabul etmiştir. Ruhani diriliş inancı Müslümanlar arasında her zaman kınanan bir inanç olmuştur.

⁴⁵ Sıfat ayetleri hakkında müfessirlerin görüşü için bak. Muhammed b. Abdurrahman el-Meğravi, el-Müfessirun Beyn'te-Te'vil ve'l İsbat fi Ayatı's-Sıfat (Beyrut, er-Risale Müessesesi, 1999).

⁴⁶ Ehl-i Hadisin görüşlerine yakından aşina olmak için bak. Movsuet-i Ehli's-Sünneh, Abdurrahman Dimeşgiyyeh (Riyad, Dar'ul Müslim, 1997). Bu kitapta (c.1 s.567) “Ye-

Aynı şekilde Allah Teala Tevrat'ta "Ateş"⁴⁷, İncil'de "Ruh"⁴⁸ ve Kuran'da "Nur"⁴⁹ olarak ifade edilmiştir. Yüce Allah'ı tenzih etme gerekliliği, semavi kitapların takipçilerini bu ifadeleri tevil etmeye yönlendirmiştir. Din âlimleri bu amaçla birçok akli ve nakli delillerden faydalanmaktadır. Akli delilleri bir kenara bırakmak gerekirse, bu konuda kitap ehlinin nakli delillerinden biri, Tevrat'ın şu cümlesidir: "Tanrı, insan değildir."⁵⁰ Müslümanların da nakli delillerinden biri şu ayettir:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾

"O'na benzeyen hiç bir şey yoktur."⁵¹

Yahudi filozof Philo, miladi birinci asırda felsefenin yardımıyla Eski Ahit'i tevil etti. Philo'nun ilmi mirası, İskenderiyeli Clement (ö. 215) eliyle Hıristiyanlığa geçti ve Origen (ö. 254) onu düzenledi.

Din mütekelimeleri nezdinde tenzih o kadar önemlidir ki, "Allah nasıldır?" denilmesi yerine "Allah nasıl değildir?" diye denilmelidir, iddiasında bulunmuşlardır. Bu görüş Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta negatif teolojiyi meydana getirmiştir ve bu esasa göre her nevi beşeri sıfatlar Allah'tan nefiy edilir. Hatta "varlık" ve "var olan" ifadelerinin bile O'nun hakkında kullanılmasını uygun görmemektedirler. Diğer taraftan da Allah kendini beşere göstermiş olduğu için negatif teoloji cehaletle sonuçlanmamaktadır.

Biz Müslümanlar Yüce Allah'ın tenzihi hususunda yapılan her türlü çabadan ötürü mutlu olmalıyız. Kitap ehliyle işbirliği yapmak için gerekli olan şartlardan biri de bu konudur.⁵²

Bahsedilen şeylerden şu sonuç çıkarılabilir; kimse sözcüklerin yetersizliğinden dolayı başkalarının dini kaynaklarını eleştirmemelidir. Ancak diğer taraftan da onların kitapları İslami açıdan insan eliyle yazıldığından

dullah (Allah'ın eli) ifadesinin "*Kudretullah (Allah'ın kudreti)*" olarak tevil edilmesi batıl ve bidat sayılmıştır.

⁴⁷ Yasanın tekrarı bölümü, 4:24

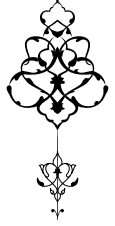
⁴⁸ Yuhanna İncili, 4:24

⁴⁹ Nur/35

⁵⁰ Sayılar bölümü, 23:19

⁵¹ Şura/11

⁵² Bak. Âl-i İmran/64

dolayı biz Müslümanlar onların ifadelerini haklı çıkarmakla yükümlü değiliz. Ancak her Müslüman insaf yolunu tutmalıdır. Kuran-ı Kerim’de şöyle emredilmiştir, kitap ehliyle konuşurken en iyi yolu takip etmeliyiz.⁵³

10-3. İrfan ve Tasavvuf

Daha önce de belirttiğimiz gibi Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dini son din olduklarını savunmaktadırlar. Şimdi bu hususu da eklemek istiyoruz. Son din olma meselesi ilahi kayranın kesildiği anlamında değildir ve bu dinlerin her birinde oldukça büyük manevi şahsiyetler vardır. Bu şahsiyetlerin fakihlerden, mütekellimlerden ve müfessirlerden başka birilerinin de olması mümkündür. Zira bu gruplar yalnızca bilirkişilerdir ve ilimleri kesbidir. Oysa bahsettiğimiz manevi şahsiyetler örnektir ve ilimleri ledünnidir. Esasen çocukların veya avamın da böyle bir makama sahip olması mümkündür. Bunun örneklerini çeşitli din ve mezhep önderlerinde görmekteyiz.⁵⁴

İslam’da ve özellikle Şia’da, kimseden ders almamış ve ruhları maneviyatla yoğrulmuş olan ve Peygamber Efendimizin (saa) yolunu sürdüren en yüce şahsiyetler, tertemiz Ehl-i Beyttir (as). Onuncu, on birinci ve on ikinci İmamlar (as) çocuk yaşta imamet görevlerine başlamıştır. Tıpkı Kuran tabiriyle Yahya’nın (as) çocuk yaşta ve İsa’nın (as) da beşikteyken peygamber olması gibi (Meryem/12 ve 30).

Kesbi olmayan ilimlere “İrfan” denilmektedir. Zahiri bakışta irfan, dinlerde şeraite ve akılcılığa (fıkıh ve felsefeye) bir tepki gibidir. Ancak din arifleri, irfanı şeriatın temeli ve aklın anahtarı olarak görürler. İrfan hazdan kaynaklanmaktadır ve ispat veya reddedilebilir nitelikte değildir. Sanatla sıkı bir bağı vardır. İrfan tıpkı bir ateş gibi latiftir ve her şeyi içine alarak ilerlemektedir. Hindistan ve Uzakdoğu dinleri baştanbaşa ir-

⁵³ Ankebut/46 “Kitâp ehliyle, -haksızlık edenleri dışında- en güzel tarzda tartışın ve deyin ki: “Bize indirilene de size indirilene de inandık. Tanrımız ve tanrımız birdir, biz de O’na teslim olanlarız.”

⁵⁴ Sihlerin sekizinci Gurusu beş yaşındayken bu makama gelmiştir ve üç yıl liderlik yaptıktan sonra sekiz yaşındayken ölmüştür. III. Ağahan (ö.1957) sekiz yaşındayken İsmaililerin imamlığını üstlenmiş ve yaklaşık 70 yıl bu makamı sürdürmüştür. Tasavvuf kutuplarının ve büyüklerinin büyük bir bölümü avamdandı.

fan kaynaklıdır ve günümüzde az bir tebliğle Amerika ve Avrupa halkının birçoğunu kendilerine cezp etmişlerdir.

İrfan, zahirden batına; şekilden manaya; sözcükten içeriğe; isimden isimlendirilene; cisimden ruha; başlangıçtan hedefe; şeraitten tarikata; sezgiselden gayba; yakınlıktan ulaşmaya; akıldan aşka ve... teveccühtür.

Bu teveccühün özünü bütün dindarlar kabul etmektedir ve onun gerekliliğini kimse inkâr etmez. Ancak bu teveccühte zahir ile batın birleştirilmeli mi veya batına ulaşmak için zahir bir kenara mı bırakmalı ve hatta onun zıddına mı yönelenmelidir hususunda ihtilaf vardır.

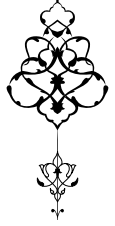
Hepimiz biliyoruz ki, ariflerin efendisi Allah Resulü Muhammed Mustafa (saa) ve Hz. Ali (as) batına tam bir teveccühün yanı sıra zahiri amelleri de unutmuyorlardı. Onların söz ve ifadeleri de ilahi dergâhtaki huşularını göstermekteydi ve şathiyelerden, uzun ve geniş iddialardan uzak idi. İslam dünyasındaki birçok arif onları örnek edinerek halis bir manevi yolculuğu seçmiş ve kurtuluşa ermişlerdir.

Merhum Allame Tabatabai (ra) “İslam’da Şia” kitabının ikinci bölümünde şöyle yazmıştır:

“Arif, sevap ümidiyle veya azap korkusuyla değil, sevgi yoluyla Allah’a ibadet eden kimsedir. Buradan da anlaşıldığı gibi irfan, mezhepler karşısında başka bir mezhep sayılmamalıdır. İrfan, kulluk yollarından bir yoldur. Dinin zahiri ve akli düşünce yolu karşısında dinlerin hakikatlerini idrak etmek için bir yoldur.”

Tanrıya tapan dinlerin her birinin ve hatta putperestliğin bile bu yolla hareket eden takipçileri vardır. Putperestlik, Yahudilik, Hıristiyanlık, Zerdüştlük ve İslam’da arif ve arif olmayan kimseler vardır.”

Evet, irfan her bölgede yetişmektedir ve her zaman ve mekânın yaygın diniyle uyum sağlamaktadır. Endülüs sekiz asır boyunca bir İslam ülkesiydi ve İbn-i Arabî (ö. 1240) gibi arifler oradan çıkmıştır. O topraklar 1492 yılında tamamen Hıristiyanlaştı ve Cizvit ruhbanlığın kurucusu Loyolalı Ignatius (ö. 1556) gibi arifleri ortaya çıkardı. Gayet açıktır ki, o topraklar bir gün Hinduizm’e yönelse iki tanrıya inanan bir arif ortaya çıkaracaktır.

İslam irfanı Hz. Ali'den (as) gelmektedir ve bütün irfan halkaları ona dayanmaktadır.

İrfan ve tasavvuf sözcükleri İslam'ın temel kaynaklarında ve İslam ülkelerinde bir anlamda kullanılmaktadır. Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn-i Arabî, Mevlana Celalettin Rumi ve Seyit Haydar Amuli (ra) rahat bir şekilde “*Arif*” ve “*Sofi*” olarak adlandırılmaktadır. Ama İran'da genellikle “*Sofi*” kelimesi irfan iddiasında bulunan, bıyıklarını uzatan ve gruplaşmış teşkilatları olan kimselere denilmektedir ve bu kelime kınanma içermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi Yahudi irfanına “*Kabala*” denilmektedir. Elbette başlangıçta Hıristiyanlıkta da bir tür Yahudi irfanı bulunmaktaydı ve takipçileri onu “*Tarikat*” olarak adlandırıyorlardı (Elçilerin işleri, 9:2 ve 22:4) ve yavaş yavaş bağımsız bir dine dönüştü. Yahudi irfanı olduğunu iddia ettiğimiz Hıristiyanlığın kendisinin de derin irfanı ve büyük arifleri vardır. (O din, vaat edilenin zuhuruna inançla ortaya çıkmıştır ama yine de beklemektedir.)

Baştanbaşa irfani olan Hindistan ve Uzakdoğu dinlerinin irfan ve arifleri vardır.⁵⁵ Hıristiyan irfanı ruhbanlıkla, Hindistan ve Uzakdoğu irfanı nefis terbiyesi ve tefekkürle beraberdir. Bazı dinler teorik irfana ve bazıları da pratik irfana vurguda bulunmaktadırlar. Fakat her iki irfanın da tanınan bütün dinlerde var olduğunu söylemek mümkündür. Müslümanlar açısından Hz. İsa'nın (as) dağın tepesinde (Matta, 5-7) yaptığı nasihatte görülen irfan doğru irfandır ve Tevrat'a amel etmenin gerekliliği de o nasihatte vurgulanmıştır (Matta, 5:17). Ancak Pavlus'un mektuplarında ortaya çıkan ve Tevrat'ın şeriatını terk etmeyi tavsiye eden irfan (Pavlus'un Romalılara mektubu, 4:13-15), Müslümanlar açısından sapkın irfandır.⁵⁶ Her iki irfan Hıristiyanlıkta birleşmiştir ve bir Hıristiyan için onları birbirinden ayırmanın anlamı yoktur.

⁵⁵ Allâme Tabatabaî'nin (ra) yukarıda nakledilen: “*Putperestlik, Yahudilik, Hıristiyanlık, Zerdüştlük ve İslam'da arif ve arif olmayan kimseler vardır*” sözünün anlamı da budur. Bu büyük insanın sözüne şöyle ekleyelim ki, eğer putperestliğin arifine “*putperestliğin irfanla irtibatı nedir?*” diye sorulacak olsa, şöyle cevap verir: “*Halk kitlesi bu putlar aracılığıyla arıyıyorlar ama arif daha ötesini düşünüyor!*”

⁵⁶ İran'da genellikle sapkın irfan, “*tasavvuf*” olarak ve tasavvuf sahibi de “*sofi*” olarak adlandırılmaktadır. Bazı sapkın sofiler yakın makamına ulaştıkları ve Allah aşkının sarhoşu oldukları iddiası ve “*Ve sana yakın gelinceye kadar Rabbine kulluk et.*” (Hicr/99) ve “*Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın*” (Nisa/43) ayetlerine isnat ederek ibadeti terk ediyorlardı.

10-4. Vahiy

Vahiy kaynağını Allah'a nispet veren bütün dinler, Allah'ın insanla olan irtibatını anlatmaktadır.

İslam'daki vahiy terimi Hıristiyanlıktaki "revelation" ile biraz farklıdır. Vahiy (Arapçada "işaret" anlamındadır) İslami terimde ilahi hidayeti ifade etmektedir. Kuran-ı Kerim'de bu terim defalarca varlıkların tekvini hidayeti ve insanların teşrii hidayeti hususunda kullanılmıştır. Tıpkı bal arısına vahiy edilmesi (Nahl/68), meleklere vahiy (Enfal/12), peygamberlere vahiy (Nisa/163) ve Hz. Musa'nın annesine çocuğunu koruması üzere gelen vahiy (Kasas/7) gibi.

(Latince olan "revelare" kökünden ve "zuhur" ve "açığa çıkarmak" anlamında olan) "revelation" Hıristiyanlık teriminde tanrının insanları kurtarma amacıyla onlara zahir olması anlamındadır. Tanrının mazharı olan yaratılış âleminin yanı sıra denizin yarılmasıyla İsrailoğullarının kurtulması, Tevrat hükümleri ve Hz. İsa'nın yaşamı Hıristiyanlıktaki vahyin örneklerindedir.

Yahudilikteki vahiy, hemen hemen İslam'daki gibidir. Yahudilerin inancına göre, vahiy ve peygamberlik milattan yaklaşık dört asır önce kesilmiştir.

Dünya dinlerinin çoğunda vahiy inancı vardır. İlk dinlerde de vahyin olup olmadığı bizim vahiy tanımlamamıza bağlıdır.

10-5. Semavi Kitaplar

Vahyin sonraki dönemler için kalmış olan yazılı şekli dinlerin mukaddes kitaplarıdır. Bu kitaplar geçmişlerin vahiylerini geleceklere nakletmektedir. Dinlerin mensupları kendi dinleri gereğince o kitapları semavi ve kutsal olarak nitelerler. Tıpkı Vedalar, Tripitaka, Avesta, Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kuran-ı Kerim gibi. Mukaddes kitapların edebiyatı çeşitlidir ve onların kutsallığı o dinin mensuplarının algılamasına bağlıdır.

Bazı mukaddes kitaplar asırlarca hafızalarda korunmuş ve sözlü olarak nakledildikten sonra uzun bir sürecin ardından yazıya dökülmüştür. Bazıları da başından beri kitap halindedir.

10-6. Kuran ve Kitab-ı Mukaddes

Din kitaplarının birçoğu başlangıçta kutsallığı nazara alınmadan yazılmıştır ve insanlar bir süre sonra o yazılanların kutsallığına inanmıştır. Ancak Kuran-ı Kerim kendisinin semavi olduğuna ve nazil olmuş vahiy olduğuna tamamen teveccüh etmekte ve sürekli buna değinmektedir.

Kuran-ı Kerim var olan semavi kitaplarla mukayese edildiğinde ondaki tevhit ve ahlak açısından var olan öğretici hususların Tevrat ve İncil'den çok daha fazla olduğu görülmektedir. Kuran-ı Kerim'deki Hz. Yusuf kıssasının yaratılış bölümündeki 37-46 kıssayla mukayesesi bu iddiayı en güzel şekilde ispatlamaktadır. Hz. İbrahim ve Hz. Musa kıssaları da böyledir. Kaldı ki diğer kitaplarda Hz. Lut'un sarhoşken kızlarıyla birlikte olması (Yaratılış, 19:30-38) ve Hz. Davud ile Uriya'nın eşinin kıssası (Samuel'in ikinci kitabı, 11) gibi utanç verici kıssalar vardır.

Gayet açıktır ki Yahudiler, Hıristiyanlar ve diğer din mensupları da Müslümanlar gibi kendi mukaddes kitaplarından ahlaki mesajlar almaktadırlar.

Kuran-ı Kerim İslam'ın temelidir. Oysa İnciller ve Yeni Ahit'in diğer kitapları Hıristiyanlığın kurulmasından yıllar sonra meydana gelmiştir ve Hıristiyanlık, onlar olmadan önce de vardı.

10-7. Allah Sözü'nün Kadim Olması

Yahudilikte Allah sözlerinin kadim olması inancı, İznik inanç bildirisinde geçtiği üzere Hıristiyanlıkta Mesih'in yaratılmamış olduğu inancına vardı. İslam'da da Kuran'ın yaratılmamış olduğu inancı şeklinde Ehl-i Sünnet nezdinde yaygınlaştı.

Yahudilerin inancına göre Tevrat, yaratılıştan önce de vardı ve siyah ateş ile beyaz ateşin üzerine yazılmıştı. Sonra Allah onu Hz. Musa'ya bildirdi ve o da onu gözyaşlarıyla yazdı⁵⁷ (yani duygular eşliğinde yazdı).

10-8. Mukaddes Kitapların Müellifi

Mesaj içerikli olmayan semavi kitapların müellifi hakkında konuşmak önemlidir. Kuran-ı Kerim'in tamamı ve günümüzdeki Tevrat'ın bir

⁵⁷ Kudüs Talmudu, Şekalim, 6:1

bölümü doğrudan Allah tarafından gelen mesaj içeriklidir. Ancak Luka İncil'inin mukaddimesi şunu gösteriyor ki, onun müellifi Hz. İsa'nın yaşamı ve sözleri hakkında bilgi edinmek için çeşitli kimselere başvurmuş ve kendi İncil'inin telifi için bir takım hususları bir araya toplamıştır. Aynı şekilde şuna da işaret etmektedir, insanların çoğu onun yaptığını yapmıştır. Hakikatte Hıristiyanların Yeni Ahit kitaplarını bir birine benzer bir yığın yazının içerisinde seçmeleri ve sonra da onların kutsal olduğuna inanmaları uzun bir süre sürmüştür.

İnsan Kuran-ı Kerime baktığı zaman bu kitabın sadece Allah'ın mesajlarını içerdiğini kolayca görmektedir ve ondan başka bir unsura rastlamamaktadır.

Kuran'ın mesajları tam bir dikkatle yazılmış ve nakledilmiştir. Hatta "De ki, O Allah tektir" mesajında "De ki" kelimesi de mesajla birlikte kalmış ve sonraki nesillere aktarılmıştır. Müslümanlar da bu kelimeyi tekrar etmektedirler.

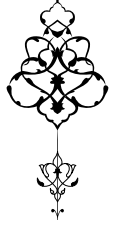
Günümüzdeki Tevrat tarihin ve İsrailoğullarının geçmişinin bildirdiğine göre Hz. Musa'nın yaşamını ve Allah'ın ona vermiş olduğu mesajları içermektedir.

Yeni Ahit'in dört İncil'i Hz. İsa'nın yaşamını ve sözlerini içermektedir. Ancak onun direk olarak Allah'tan almış olduğu hiçbir mesaj onlarda mevcut değildir. Hıristiyanlık Hz. İsa'yı tanrı olarak görmektedir ve onun elçileri olduğuna inanmaktadır. Bu elçilerden bazıları İncilleri ve Yeni Ahit'in bazı bölümlerini telif etmiştir. Bu açıdan o kitapların tamamı tanrının mesajı olarak algılanır.

Yeni ve Eski Ahit'te bir takım münacat, hikmet, şiir, nübüvvet ve vahiy risaleleri bulunmaktadır ve Zebur yani Hz. Davud'un münacatları onlardan biridir.

Yeni Ahit'te elçilerin 21 mektubu vardır ve yeni bir edebiyat çeşididir ve onların bir benzeri Eski Ahit'te görülmemektedir.

Kuran-ı Kerim'in içeriği ve yazılımı, yukarıdaki kitaplarla mukayese edildiğinde şu açık bir şekilde görülmektedir; Kuran'ın temel hedefi dini bir toplumu oluşturmaktır. Oysa diğer kitapların asıl hedefi tarihin

açıklanması ve var olan iki dini toplumun takviye edilmesidir. Hıristiyanların inancına göre “*Kelimetullah*” yani Hz. İsa onların dini toplumunu oluşturmuş ve semavi kitap olan Yeni Ahit bu işi bildirmiştir. O kitabın çeşitli bölümlerini de onun ardından takipçileri yavaş yavaş yetmiş yıl zarfında yazmıştır. Onların kendisi de yazdıklarının Eski Ahit’in dengi bir kutsal kitap olarak algılanmasını beklemiyordu.

Biz Müslümanlar Hıristiyanlığı incelerken şuna dikkat etmeliyiz, söylenenler Hıristiyan teoloji sisteminde tamamen anlam vermektedir ve biz onu İslam teoloji sistemiyle uyarlayarak sapmamalıyız. Bizim dini inancımızın bunun dışında olması gerektiği gayet açıktır ve bu da şimdi inceleyeceğimiz şeydir.

10-9. Semavi Kitapların İtibarı

İbrahimi dinlerdeki semavi kitapların itibarı dini açıdan bir değildir. Yahudiler İncil ve Kuran’ın ve Hıristiyanlar da yalnızca Kuran’ın semavi olmadığını kabul ederler. Diğer taraftan Müslümanların da var olan Tevrat ve İncil’i Kuran’ın tasdik ettiği Tevrat ve İncil gibi kabul etmeleri mümkün değil. Kuran-ı Kerim, Hz. Musa ve Hz. İsa’ya nazil olan Tevrat ve İncil’i tasdik etmektedir (Âl-i İmran/3-4 ve diğer ayetler). Oysaki kitap ehli kesin bir inanç üzere Tevrat’ı Hz. Musa’nın yazdığına inanıyorlar ve Hıristiyanlar esasen Hz. İsa’nın bir kitabı olmadığına ve İncil’in onun almış olduğu vahiyler bütünü olduğuna değil, onun yaşantısı ve sözleri olduğuna inanıyorlar. İncillerin kendisi de Allah’ın Hz. İsa’ya vahiylerini içerdiklerini iddia etmiyorlar. Onların yazılış yöntemleri de böyle bir şeyi göstermiyor. Elbette Yahudiler ve Hıristiyanlar Tevrat’ı, İncil’i ve diğer kitapları vahiy içerikli olduklarından dolayı onları mukaddes biliyorlar.

İbrahimi dinlerin vahiy içerikli, mukaddes ve semavi kitaplar için ortak bir tanımları olmadığından dolayı Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar kendi dinleri doğrultusunda mukaddes kitaplarına inanıyorlar.

Din harici bakış açısından Kuran-ı Kerim İslami medeniyet çerçevesinde bize ulaştığından dolayı açık bir tarihi vardır. Her araştırmacı bu kitabın Müslümanlar arasında tamamen yaygın olduğuna yakın eder. Ancak günümüzdeki Tevrat ve İncil tarihin karanlıklarından geldiği için

açık bir tarihleri yoktur ve araştırmacılardan hiç kimse Hz. Musa ve Hz. İsa zamanına kadar onların tevatürünü iddia edemez. Yahudi ve Hıristiyanlar o kitapların semavi olduğunu ispatlamak için farklı bir yola başvururlar.

Aynı şekilde Kuran-ı Kerim'de geçtiği üzere Tevrat ve İncil'de yüce İslam peygamberinden bahsedilmiştir (Araf/157). Ancak asrımızdaki kitap ehli İslam'dan öncesine ait ve dünyanın önemli müze ve kütüphanelerinde korunan şu anki Tevrat ve İncil'in nüshalarına değinerek kendi kitaplarından Peygamber Efendimize (saa) en ufak bir değinmenin varlığını inkâr ederler ve Müslümanların bu husustaki tevillerini kabul etmezler. Nitekim kitap ehli beklendiği üzere, o müjdelerden veya herhangi bir delilden dolayı kendi dinlerini terk ederek İslam dinine müşerref olan mürtetlerin sözlerini de kabul etmezler. Bu farklılıklardan şu sonucu elde ediyoruz, Kuran-ı Kerim şu anda Hz. İbrahim'in bize ulaşmayan sahifelerinden⁵⁸ söz ettiği gibi Tevrat ve İncil'den bahsetmektedir.

Elbette Kuran-ı Kerim'in birçok yüce ilimleri gibi başka Tevrat ve İncil'in var olduğu iddiası da sadece Müslümanlar için kabul edilebilir bir durumdur ve her kim bu tür kitapların varlığını kabul ederse Müslüman olur.

10-10. Kitab-ı Mukaddes Tahrif Olmuş mudur?

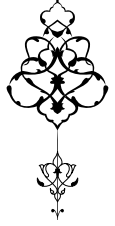
İslam teolojisiyle Hıristiyan teolojisi arasındaki tartışma konularından biri de tahrif meselesidir. Kuran-ı Kerim'in birçok ayetinde Tevrat ve İncil'in (İncillerin değil) nazil olduğu açıkça bildirilmektedir:

﴿نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ مِنْ قَبْلُ﴾

﴿هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ﴾

“Sana hak üzere kendinden öncekileri doğrulayıcı olarak Kitab'ı indirdi. Tevrat ile İncil'i de indirdi.”“(Onları) daha önce insanlara bir hidayet olarak indirmişti ve (Allah, doğruyu yanlıştan ayırıcı Kitab'ı) Furkan'ı indirdi.” (Âl-i İmran/3-4).

⁵⁸ A'la/18-19

Müslümanlar eskilerden beridir şuna inanmaktadır, Allah'ın nazil ettiği Tevrat ve İncil tahrif olmuştur. Peygamber Efendimizin (saa) zuhuru-nun müjdesi gibi konular atılmış ve Allah'ın cisim olması gibi hurafeler katılmıştır. Aynı şekilde Müslümanlar o kitapların tahrif olması konusunun Kuran'da ve hadislerde olduğunu tasavvur etmektedirler.

Gayet açıktır ki, Yahudiler ve Hıristiyanlar kitaplarının tahrif olduğu suçlamasını kabul etmezler ve bu iddia karşısında oldukça öfkenirler. Onlar müzelerde ve dünyanın önemli kütüphanelerinde korunan Eski Ahit'in yaklaşık 2000 yıllık ve Yeni Ahit'in yaklaşık 1600 yıllık el yazması nüshalarına değinerek şöyle sorarlar: “*Tevrat ve İncil'in tahrifi ne zaman, nerede ve hangi hedef üzere gerçekleşti?*” İslam âlimleri ve araştırmacılar bir takım cevaplar vermektedir ama verilen cevaplar Tevrat ve İncil'in nazil olduğu inancı üzerine kuruludur. Bu inanç Hıristiyanlar açısından tanıdık değildir ve onlar Hz. İsa'nın bir kitabı olduğunu kabul etmek istemezler.

Tevrat ve İncillere bakıldığında o kitapların Kuran-ı Kerim gibi olmadığı ve daha çok tarih kitaplarına benzediği kolayca anlaşılmaktadır. Dört İncil'in hepsinde vahiye nispet verilen bir tek satır yoktur. İncillerdeki nakledilmiş hikmetli sözler de Hz. İsa'nın kendi şahsına nispet verilmiştir ve onun sözleridir. O kitaplar öyle bir şekilde yazılmıştır ki, eğer “İncil” başlığı kitaptan kaldırılrsa ve okuması için bir Müslüman'a verilse kesinlikle onun İncil olduğunu anlamaz.

Hıristiyanların kendisi o kitapların insanlar tarafından yazıldığını kabul etmektedir. Ancak inançlarının ölçüleri gereği onları kutsal görmekte ve Müslümanlara şöyle söylemektedirler; “*Semavi bir kitap bundan daha fazla olamaz.*” O halde her şeyden önce dikkat etmemiz gereken şey “*Papadan daha Katolik olmamamızdır!*” Hakikat şudur, Hıristiyanlar dört İncil'i elimize verip onları kabul etmemizi istediklerinde bu kitaplar Allah'ın Hz. İsa'ya mesajlarıdır, demiyorlar. Bilakis gördüğümüz gibi Hıristiyanlar şuna inanıyorlar; Bu kitaplar, Hz. İsa'dan sonra ve onun risaletinin beyanı amacıyla yazılmıştır. İslam'da peygamber, kitabın açıklayıcısıdır ama Hıristiyanlıkta kitap, peygamberin açıklayıcısıdır.⁵⁹

⁵⁹ Hıristiyanlar Hz. İsa'yı hem peygamber hem de tanrı olarak görürler.

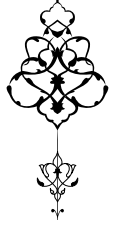
O halde kolay ve akıllıca olan çözüm yolu şu olsa gerek, biz Müslümanlar da tıpkı Hristiyanlar gibi bu kitapları insanların kaleminden dökmüş bilelim. Ancak onların aksine kitapların içeriğini Allah tarafından bilmemeliyiz ve Kuran-ı Kerim’de geçen İncil ile Hristiyanlıkta var olan İnciller arasında bir bağ kurmamalıyız.

10-11. Kuran-ı Kerim ve Tahrif Konusu

Günümüzdeki Tevrat ve İncil’in Kuran nurundan faydalanan bir Müslüman açısından uydurma kitaplar olduğu ve semavi olmadığını görmüş olduk. Tevrat’ın ve Eski Ahit’in bazı kitaplarının mesajları da kitabın yapısını bozmuyor ve tıpkı Peygamber Efendimizin (saa) hayatını anlatan bir kitapta Kuran ayetlerinin de nakledilmiş olması durumu gibidir. Bu ayetlerin sayısı ne kadar fazla olursa olsun o kitaba Kuran-ı Kerim denilemez.

Bunun karşısında her hangi bir kimsenin Tevrat ve İncil’in tahrifi konusunun Kuran’da geçtiğini zannetmesi mümkündür. Kuran-ı Kerim’in hiçbir ayetinde Tevrat ve İncil’in tahrifinden bahsedilmemiştir. Tevrat ve İncil’in tahrif olduğunu ispatlamak için okunan ayetler şunlardır:

- 1- “Bunların, size inanacaklarını mı umuyor, buna mı tamah ediyorsunuz? Oysa onlardan bir grup var ki, Allah sözünü duyarlar ve o sözleri anladıktan sonra, bile bile değiştirirler.” (Bakara/75)
- 2- “Şüphesiz, onlardan bir topluluk da, kitaptan olmayan bir şeyi kitaptan sanmanız için, kitap üzerinde dillerini eğip бүkerler ve: “Bu Allah katındandır” derler. Oysa o, Allah katından değildir. Onlar, bile bile Allah hakkında yalan söylemektedirler.” (Âl-i İmran/78)
- 3- “Yahudilerden bazıları sözleri değiştiriyor; dillerini eğip бүkerek ve dine saldırarak; “İşittik ve karşı geldik. İşit, işitemez olası” diyorlar ve (alay ederek) “Raina” diyorlar. Eğer onlar: “İşittik ve itaat ettik, işit ve (hakikatleri anlamamız için) bize mühlet ver” deselerdi, kendileri için muhakkak daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Ancak kâfirliklerinden dolayı Allah onlara lanet etmiştir, artık az bir kısmı dışındakiler iman etmezler.” (Nisa/46)
- 4- “Kesin sözlerini bozmaları sebebiyle onları lanetledik ve kalplerini kaptırdık. (Onlar,) sözleri yerlerinden alıp değiştiriyorlardı. Kendilerine

hatırlatılanların bir kısmını unuttular. Çok azı dışında, her zaman onların (yeni) ihanetlerinden haberdar olursun. (Sen) onları affet ve geç. Şüphesiz Allah, iyilik edenleri sever.” (Maide/13 vb. 41)

Yukarıdaki ayetlere genel olarak bakmadan önce şu hususu hatırlatalım, bu ayetlerde tahrif meselesi Yahudilere nispet verilmiştir ve yalnızca Tevrat ile ilgilidir. Elbette Hıristiyanlara sizin İncil'inizi Yahudiler tahrif etti dememiz oldukça zordur!

Kuran-ı Kerim'de Yahudilerin ve Hıristiyanların kitaplarının tahrifi hakkında bir şey söylenmemiştir. Çünkü:

1- Yukarıdaki ayetlerin hiçbiri Tevrat ve İncil'in tahrif olduğunu söylemiyor. Bilakis gördüğümüz üzere bir yerde “Allah'ın sözleri” ifadesi vardır ve müfessirlerin geneline göre Hz. Musa'nın dönemindeki Yahudilerin geçmişteki işlerine değinmektedir ve Resulullah'ın (saa) bi'setinden sonra Tevrat ve İncil'in tahrif edilmesiyle irtibatı yoktur. Belki de bahsedilen ayet İslam'ın başlangıcındaki Yahudilerin Allah'ın sözleri yani Kuran-ı Kerim hususundaki uygunsuz davranışlarını hatırlatmaktadır ki Kuran-ı Kerim'in ayetlerinden bazılarını işitiyor ama Kuran'ın itibarını zedelemek için onu tahrif edilmiş olarak başkalarına naklediyorlardı.⁶⁰ Üç yerde de “söz” ifadesi geçmiştir ve çok yakında Nisa suresinin 46. ayetinden ilham alarak onlar hakkında açıklama yapacağız.

2- Bahsedilen ayetlerde tahrif, söz ve işitme şeklindedir:

“Allah sözünü duyarlar ve o sözleri anladıktan sonra, bile bile değiştirirler.” “...kitap üzerinde dillerini eğip bükerek...” “...dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak...”

Denildiği gibi Kuran-ı Kerim üç ayette sözün tahrifinden bahsetmiştir. Tahrif edilen sözcüklerin örnekleri doğru şekilleriyle birlikte Nisa suresinin 46. ayetinde geçmiştir:

1- “İşittik ve itaat ettik” yerine “İşittik ve isyan ettik.” Bazı Yahudiler “itaat ettik” anlamına gelen ve İbranice olan “isino” kelimesini kötüye kullanarak dalga geçmek amacıyla “isyan ettik” anlamında “aseyna” diyorlardı.

⁶⁰ Aynen onların Müslümanları imanlarından döndürmek için sabah Müslüman olup akşamleyin Yahudiliğe geri dönmeleri hilesi gibi (Âl-i İmran/72).

2- “İşit” yerine “İşit, işitemez olası.”

3- “Bize mühlet ver” yerine “Raina” İbranicede “Ra” kelimesi kötü anlamdadır. “Raina” ise bizim kötümüz anlamındadır. (Bak. Bakara/104)

Kelimelerle oynamak ve onları belli bir hedef için bozmak Yahudilerin adetlerindedir. Bunun bir örneği Talmud kitabında mevcuttur. Siyer kitaplarının naklettiğine göre bazı Yahudiler Peygamber Efendimize selam verirken “ölüm sana olsun” anlamına gelen “Es-Samu Aleyke” diyorlardı ve o yüce Peygamber de sadece “Sana” anlamına gelen “Aleyke” diye cevap veriyordu.

Görüldüğü gibi Kuran-ı Kerim’de açıkça Tevrat ve İncil’in tahrif olduğu söylenmemiştir. Bilakis sözlerin tahrifinden bahsedilmiştir. Bu tahrif diyalog esnasında birkaç kelimedede gerçekleşmiştir ve Tevrat ve İncil ile bir ilgisi yoktur. Bahsedilen tahrif söz ve işitmeyi aşmamış ve kaleme dökülmemiştir. Tahrif ayetleri de günümüzdeki Tevrat ve İncil’i nazara almamaktadır ve onlar hakkında bu ayetlere bakmadan hüküm vermek gerekir.

Bir Müslüman’ın kitap ehlinin sunduğu Tevrat ve İncilleri tahrif olmuş semavi kitaplar olarak görmesi ihtiyatsızlığın son haddi olur. Müslümanlar için onların sözlerinin ne değeri var. Hakiki Tevrat, İncil, İbrahim sahifeleri ve diğer semavi kitaplar kaybolmuştur ve onların yeri muteber olmayan beşeri kitaplarla dolmuştur, desek yerinde olmaz mı? Gerçek Tevrat’ın bazı cümlelerinin günümüzdeki Tevrat’ın içinde olması da çözüm değildir. Çünkü siyer kitaplarında da Kuran ayetleri geçer ama hiçbir zaman onlara Kuran denilmez.

Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿قَوْلِ الَّذِينَ يَكْتُوبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا

﴿قَلِيلًا قَوْلِ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ﴾

“Vay olsun kendi elleriyle kitap yazıp sonra da az bir para almak için: “Bu, Allah tarafından geldi” diyenlere! Elleriyle yazdıkları şeylerden ötürü vay olsun onlara! Kazandıklarından ötürü vay olsun onlara!” (Bakara/79)

Peygamber Efendimizden (saa) şöyle rivayet edilmiştir:

“Şüphesiz İsrailoğulları, bir kitap yazıp ona uydular ve Tevrat'ı terk ettiler.”⁶¹

10-12. Semavi Kitapları Anlama

Mukaddes metinlerin içeriği incelendiği zaman dört yöntemden faydalanılabilir. Bu yöntemlerin dereceleri basitten karmaşığa, sübjektiften objektife ve yaygından nadire doğru aşağıdaki şekildedir:

1- Tercüme: Genellikle edebi ve sıkı olan mukaddes metinlerin içeriğinin asıl dilden başka bir dile nakledilme çabasıdır.

2- Tefsir: Mukaddes metnin çeşitli yönlerini açıklamak, anlaşılmayan yönlerin giderilmesi, ondaki çelişkili yerleri metnin diğer bölümlerinden, akli, dini ve ilmi kaynaklardan yardım alarak gidermektir.

3- Tevil: Bir takım marifet ve bilgi ilgili sorunların çözümü veya yüce anlamların elde edilmesi amacıyla kelimelerin zahiri anlamına tevccüh etmeksizin mukaddes metni latif bir hale getirmek, derinleştirmek ve genişletmektir.

4- Mukaddes metinlerden farklı alanlarda faydalanmak: Bu bölümde metinlerin zahiri veya batini anlamıyla hiç kimsenin işi yoktur. Kelimelerin ve mukaddes metnin harflerinin yerleri ve sayıları hakkında düşünmek ve yine değişik hesaplar yapmak yoluyla kişisel kavramlar elde ederler. Bu yöntemin İslam ilimlerinde özel bir terimi yoktur ve tevil çeşitlerinden sayılmaktadır. Ancak kitap ehli buna “*Anagogy*” adını vermektedir.

Bu yöntemleri birbirinden ayırmak kolay bir iş değildir. Zira bir taraftan basit yöntemler karmaşık yöntemlerden bağımsız değildir. Mesela, tercüme zaman zaman tefsire ve kimi zaman da teville ihtiyaç duyar. Tefsir de bazen teville sonuçlanmaktadır. Diğer taraftan karmaşık olan yöntemler daha basit olan yöntemleri reddetmez. Bilakis onları tamamlayıp derinleştirmektedir.

Mukaddes kitapların meydana geldiği mekân ve zamanlarda bu yöntemlerden hiçbirinin olmadığı açıktır. Zira vahyin sözü onun ilk

⁶¹ Sünen-i Daremi, el-Mukaddeme, Hadis, 480.

muhataplarının idrakleriyle tamamen mutabık idi ve hiç kimsenin hiçbir şeyi hatta Kuran'ı Kerim'in mukataa harflerini bile anlamada bir sorunu yoktur. Sorun zaman ve mekânları ve sonuçta idrakleri farklı olan sonraki nesillerde meydana geldi. Onlar sorundan kurtulmak için tercüme, tefsir ve teville başvurdular. Nitekim çok yakında değineceğimiz üzere müteşabih ayetler sorunu da onların vaatlerinde idi, onları anlamada değil.

Tevili tefsirden ayırt etmek kolay bir iş değildir. İnsan kendi zihninin varsayımları esasınca bazı tevilleri tefsir ve bazı tefsirleri de tevil zannedebilir.

Örneğin, kolayca denilebilir ki “Leyl”, “Fecr”, “Zuha+Şerh”⁶² ve “Asr” surelerinin başlarındaki yeminler özellikle de onların nüzul tertibini aynı gece ve gündüzün kısımlarının ulaşması gibi bilen rivayetlere teveccüh ettiğimizde gece ve gündüzün kısımlarıyla ilgilidir. Kuran-ı Kerim baskılarında bu tertip bahsedilen surelerin kimliğinde kaydedilmiştir. Bu açıdan “*Andolsun Asr'a!*” ahirete yemindir. Asrın önerilen (zaman, Peygamber Efendimizin (saa) dönemi, zuhur dönemi, ikinci namazı, gece ve gündüz, baskı, yaratılış âleminin özeti vb. gibi) diğer anlamları tevidir. Bunlar İlahi kelamın müfessirlerinin çoğunun yöneldiği çok güzel ve gönüllü okşayan teviller ve tefsir olarak algılanmıştır.⁶³

Diğer taraftan bazen tefsiri tevil olarak da adlandırmışlardır. Mukaddes metinlerde belagat gereği, herkes için anlaşılması kolay olan nur ve karanlık, yaşam ve ölüm, uyku ve uyanıklık, sarhoşluk ve kendinde olmak, görmek ve körlük, duymak ve sağırlık vb. gibi birçok mecazlar bulunmaktadır. Yani hiç kimsenin “*Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler ve ar-*

⁶² Zuha ve Şerh sureleri bir sure hükmündedirler. Şöyle ki bazı fetvalarda namaz kılan kimse onlardan birini namazda okuyacak olursa diğerini de okuması gerektiği geçmektedir. Fil ve Kureyş sureleri de böyledir.

⁶³ el-Mizan tefsirinde Asrın anlamı olarak “*Peygamber Efendimizin (saa) dönemi*” tercih edilmiştir. Tefsir-i Numune’de (bahsettiğimiz anlamların birbiriyle çelişkisi olmadığına ve hepsinin ayetin anlamında birleşebileceğine ve bu önemli işlerin tamamına yemin edilmesine değindikten sonra) insanlık tarihi veya Peygamber Efendimizin (saa) kıyam dönemini tercih ederek şöyle eklemiştir: Bahsedilen şeylerden Kuran ayetlerinin azameti ve onun anlamlarının kapsayıcılığı güzel bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Onun bir kelimesinin ne düzeyde anlam yüklü, derin ve çeşitli tefsirlere layık olduğu da kendini göstermektedir.

*tık onlar (doğru yola) dönmezler.*⁶⁴ ayetinin anlamında kafası karışmaz, onun tevilini boş saymaz ve aslında böyle bir tevil tefsirdir.

10-13. Semavi Kitapların Tevili

“*Tevil*” lügatte “*dönüştürmek*” anlamına gelen “*Evl*” kelimesinden gelmektedir. “*Tevil*” Kuran-ı Kerim’de 17 defa tekrarlanmıştır. Ondan maksat ise ön hazırlıkları önceden yapılmış olan işlerin gerçekleşmesidir. Tıpkı sevap ve ceza konusunda, Kuran vaatlerinin gelip çatması,⁶⁵ rüyaların tabiri,⁶⁶ Hz. Hızır’ın girişimde bulunduğu konular⁶⁷ ve dünyevi amellerin sonucunun ahirette zahir olması⁶⁸ gibi.

“*Tevil*” müfessirler teriminde, mukaddes metnin sözcüklerinin zahiri anlamından geçerek ilk bakışta anlaşılmayan yeni bir anlam sunmaktır.⁶⁹

“*Tevil*” terimini din âlimleri Âl-i İmran suresinin yedinci ayetinden esinlenerek ortaya çıkarmışlardır. Ancak gayet açıktır ki, bu ayette ve Kuran’ın diğer ayetlerinde geçen tevil sözcüğünün nüzul dönemindeki anlamıyla şimdiki anlamı arasında bir ilgi yoktur.

“*Tevil*” bazı İslami metinlerde “*tenzil*” karşısında yer almaktadır. Bu metinlerde “*tenzil*” Kuran ayetlerinin dakik örnekleri ve “*tevil*” de o örneklerin genişletilmesidir.⁷⁰

Aynı şekilde bir söz, söyleyenden alınıp başka bir yeni alanda yeni bir anlam bulması için kullanılabilir. Bu yöneme, “*iktibas*” denilir ve teville bir alakası yoktur.

Tevil esnasında kelimelerin zahirine bakılmaz. Yani tevil ehlinin sunacağı anlam, metnin zahiri tarafından desteklenmemektedir ve sadece zaruret gereği sunulmuştur. “*Zaruretler yasakları mubah kılar.*”

⁶⁴ Bakara/18

⁶⁵ Âl-i İmran/7 (iki kere), Araf/53 (iki kere) ve Yunus/39.

⁶⁶ Yusuf/6, 21, 36, 37,44, 45, 100 ve101.

⁶⁷ Kehf/78 ve 82.

⁶⁸ Nisa/59 ve İsra/35.

⁶⁹ Tevil, İslam’ın ilk asırlarında tefsir anlamındaydı.

⁷⁰ Mesela, birçok hadiste Peygamber Efendimizin (saa) tenzil hususunda ve Hz. Ali’nin (as) de Kuran’ın tevili hususunda savaşaacağı geçmektedir.

Tevilin gerekliliği şundan dolayıdır, dini metinlerin dili din anlayışının kolay olduğu bir döneme aittir. Zaman etkeni yani bilim ve beşeri tecrübelerin artması ve mekân etkeni yani dinin dünyanın çeşitli bölgelerinde yayılmış olması semavi kitapların muhkemlerini yavaş yavaş müteşabihe çevirmektedir. İşte burada dinin kolay anlaşılabilirliği sona ermekte ve derin, zarif ve dakik düşünceler meydana gelmektedir. Bu düşünceler ne pahasına olursa olsun temel kaynaklara dayanmalıdır. Böylece hem o düşünceler değer kazanır hem de mukaddes metinlerin içeriği şimdiki muhatapların akıllarıyla uyum sağlar.

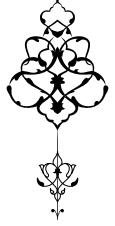
Yahudi, Hıristiyan ve İslam kültürü mirası açıkça şunu göstermektedir ki, o toplumların her bireyindeki seçkin kimseler, ümmet içerisinde çok mukaddes bilinen ve sayısız taraftar toplayan metinlerin de kimi zaman beklentilerinin aksine konuştuğunu görmekteydiler.

O seçkinlerden bazıları sabırsızlık göstererek mukaddes metinlere yüz çevirmiş ve Yüce Allah'ın öfkesiyle milyonlarca inanan kesimin nefretini kazanmışlardır. Bu kimselerin davranışı Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların önceki nesillerinin felsefeye düşman olmalarına neden olmuştur.

O seçkinlerin büyük bir kısmı da sabır göstermiş ve insanların akıl seviyelerini yükseltmeye çalışmışlardır. Onlar zihinleri mukaddes metinlerin batınına yönlendirerek tevilin gerekliliğini hatırlattılar ve mukaddes metinlerden beklediklerini tevil yoluyla elde ettiler. Sonunda bu seçkin kimseler felsefeyi irfana çevirdiler. Bu mücadeleler İbrahim dinlerinin sonraki nesillerini felsefeyle barıştırdı.

Buraya kadar şunu anladık; tevil, metnin zahirinden destek alınmaması sonucunda sübjektif durumdadır ve metnin zahirinden destek alan tefsir ise objektif durumdadır.

Tevilin metinden direkt olarak destek alamaması sonucunda tevilliler, ıslahatçı tevillilerini tefsirin yanında gösterdiler. Ancak biraz tefekkür ile şu ortaya çıkmaktadır, tevil ehlinin geneli zahiri tefsirleri etkili görmemiş ve kendi tevillilerini insanların akıl seviyelerinin yükselmesinin ardından mukaddes metnin kesin ve doğru tefsiri olması ümidiyle sunmuşlardır.

Aslına bakılacak olunursa böyle de oldu ve zamanla insanların akıl seviyesi ve kapasiteleri arttı. Yahudilik ve İslam dini takipçileri şunu anladılar; Allah'ın, meleklerin, kıyametin, cennetin, cehennem ve diğer şeylerin somut tasvirleri dini metinlerde soyut olarak tevil edilmelidir. Allah'ın soyut olduğu inancı bu yoldaki ilk adımdı. Bu dinlerin bazı âlimleri onunla yetinmiş ve öteye geçmemişlerdir.⁷¹

Bazıları da Allah'ın ve hiçbir varlığın soyut olduğunu kabul etmediler. İslam dünyasında bu kimseler hadis ehli, mücesseme ve müşebbehe olarak adlandırıldılar. Günümüzdeki selefler bu düşüncenin geriye kalkanlarıdır.

Bilim de gelişti ve bu gelişim sonucunda insanların semavi kitaplardan beklentileri arttı. Birçok kimse matematik, fizik ve kimya gibi günümüzün ileri seviyedeki diğer bilimlerinin mukaddes kitaplarında var olduğuna inandılar. Yeni sorular gündeme geldi ve her dinin seçkinleri tevil yoluyla ikna edici cevaplar hazırladılar.

Toplumsal düşüncelerin gelişimi de dinlerdeki düşünürleri semavi kitapları tevil yoluyla o düşüncelerle uyumlu bir hale getirmek üzere harekete geçirdi.

10-14. Tevile Muhalefet

Tevil, birçok fayda içermesine rağmen, yaygın ve gerekli olduğu halde metnin kendisi tarafından direkt desteklenmediğinden sürekli haşiyede ve ikinci planda kalmıştır. Bireysel yoruma müptela olma veya ona itham edilme korkusu, tevil ehlini bir an bile rahat bırakmamıştır. Dolayısıyla tevil ehlinin bazıları belli bir süre sonra yapmış olduğu tevilleri azaltmışlardır ve bunlardan bazıları ömürlerinin sonunda yapmış oldukları tevillerden beri olduklarını bildirmişlerdir. Kimi zaman vasiyetnamelerinde bu meseleye değinerek kendi dinlerini semavi kitaba sunmuşlardır.

Gerçekte geçmiş tarih göz önünde bulundurulacak olursak çok az bir kesim İsmaililerin yaptığı gibi özgür bir şekilde tevili savunarak, inançlarının temelini aşikâr bir şekilde tevil üzere kurmuşlardır. Yalnızca yeni

⁷¹ Hadislerden Yüce Allah'tan başka soyut bir varlık olmadığı anlaşılıyor. (Bihar'ul E - var, c.1, s.101.

asırda Hermonotik bilimi metinlerin cömertçe tevili gündeme getirmiştir.

Tevilin her zaman muhalifleri olmuştur. Bu muhalifler kendi tevillerinin derecelerini göz önünde bulundurmaksızın tevili yanlış ve ahlak dışı bir süreç bilmüşlerdir. İnsan bu süreç zarfında kendi sözünü daha çok itibara sahip olması hasebiyle başkasının ağzıyla beyan etmektedir. Bunun karşısında tevili savunanlar şöyle cevap vermişlerdir: Dini metinlerin ebediliği, düşüncelerin tekâmülüne paralel olarak onların içeriğinin de tekâmül etmesini gerekli kılmaktadır ve tevil bu sürecin ortaya çıkardığı bir şeydir.

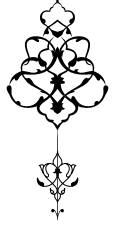
Yahudi olan büyük filozof ve mütekellim İbn-i Meymun konuyla ilgili şöyle der:

“Tevil hususunda insanlar iki gruba ayrılmaktadır: Bazıları tevilin mukaddes metnin açıklanması için var olduğunu zannetmişlerdir. Bazıları da tevili küçümseyerek alaya almışlardır. Zira metnin öyle bir anlamda olmadığı gayet açıktır. Birinci grup tevilleri doğrulamak ve bunu savunma yolunda elinden geleni yapmış ve metnin anlamının bu şekilde olduğunu zannetmişlerdir. Onların nezdinde tevil, sünnet hükmünü taşımaktadır. Ancak bu iki grubun hiçbiri bütün bunların anlama kapasitesi olan hiç kimseye gizli kalmayacak olan şiir letafetlerinden olduğunu anlamamıştır. Bu yöntem geçmişte yaygınlaşmıştır ve herkes bu yöntemden faydalanmıştır. Şairler de şiir letafet ve inceliklerinden faydalanmaktadır.”⁷²

İbn-i Meymun, Tevrat'ın akılla çelişen ayetlerini tevil ettiği zaman bu bilimsel çalışmasıyla Yahudilik için değerli ve kalıcı eserler ortaya koyduğunda Yahudi liderlerden oluşan bir grup, Yahuda b. el-Fehhar'ın (ö. 1235) öncülüğünde şiddetle bu işe karşı çıktılar. İbn-i Meymun'un tevil mektebi karşısında büyük bir tufan yaratan Endülüslü bu ruhani, semavi kitabın ayetleri içerisinden sadece kitabın kendisiyle çelişen ayetlerin tevil edilebileceğini savunuyordu.

Tevilci bir din olan Hıristiyanlıkta da bir takım kimseler aşırı tevilciliğin karşısında durmuşlardır. Jerome'nin (ö. 420), “Vulgate” diye meşhur olmuş Kitab-ı Mukaddes'in Latince tercümesini kendi döneminde aşırı tevillere karşı ortaya koyduğu söylenmiştir. Orta çağlarda da bir

⁷² Delalet'ul Hairin, (Mektebuet'üs Sekafet'ul Diniye), 3/43.

grup Hıristiyan ruhani Thomas Aquinas'ın (ö. 1274) tevillerine şiddetle karşı çıkmışlardır.

Gazali, son telifi olan “İlcam’ul Evam en İlm’il Kelam” kitabında tevilin tehlikelerine dikkat çekmiştir. İbn-i Rüş, “Fasl’ul Mekal” kitabında bu konuyu geniş ve faydalı bir şekilde ele almıştır. Kimlerin kitap ve sünnetin hangi konularında tevil yapmasını farz olduğunu ve kimlerin kitap ve sünnetin hangi konularında tevilinin haram olduğunu ve tevilin veya tevil yapmamanın hangi durumlarda küfürle sonuçlandığı konusunu ele almıştır. İslam dünyasının büyük düşünürü ve arifi olan Mevlana Celaleddin Rumi şöyle der:

*El değmemiş sözü tevil ettin,
Kendini tevil et, zikri değil,
Kafadan Kuran’ı tevil ediyorsun,
Yüceliğin anlamını alçalttın.*⁷³

Merhum Sadr’ul Müteallihin de (ra) çeşitli eserlerinde Kuran-ı Kerim’in müteşabihlerini mutezile ve diğerlerinin tevillerinden uzak durarak tefsir etmiştir. Gerçi onun mutlak olarak tevilden kaçınma hususundaki başarı ölçüsü tartışılır. O cismani dirilişi savunurken İbn-i Sina’nın Ezheviyye risalesindeki tevilleri eleştirerek şöyle demiştir:

*“Müslüman filozoflardan biri tevil kapısını kalbine açmış ve cismani diriliş hakkındaki açık ayetleri tevil etmiştir. O, cismani diriliş konusunu ruhaniliğe çevirmiş ve demiştir ki, bu sözlerin muhatabı insanların geneli, bedeviler ve kültürsüz İbranilerdi. Onlar ruhanilikle ilgili konuları bilmiyorlardı. Arapça dilinde mecaz üslubu oldukça fazladır...”*⁷⁴

Merhum Allame Meclisi de (ra) tevilin kınanması hususunda bir Hindu’nun sözünü nakledip desteklemektedir. O Hindu’nun söylediğine göre dini metinlerin tevil edilmesi her halükarda yanlıştır. Zira tevil sonucu ortaya çıkan anlam söyleyenin maksadı değilse, ona yalan isnat etmiş oluruz. Eğer maksadı bu anlam ise, kesinlikle anlamı gizlemede bir hedefi vardır ve biz onun hedefini ihlal etmiş oluruz.⁷⁵

⁷³ Mesnevi, 1/1080-1081.

⁷⁴ el-Esfar’ul Erbaa, (Beyrut: Dar-u İhya’it Turas-il Arabi), c.9,s.214-215.

⁷⁵ Bihar-ul Envar c.58, s.153. Tabi ki Tevil Ehli yaptıklarının söz sahibinin hedefinin ihlali olmadığını savunmaktadır. Onlar açısından geçmişlerin akıl seviyesi yeterli de-

Aynı şekilde merhum Allame Tabatabai de el-Mizan'ın mukaddimesinde ayetlerin tevil edilmesini kınayarak kendi tefsir yönteminin tevile yer vermediğini söylemiştir. İmam Humeyni de (ra) İslam'ı tek yönlü zannetmekten ve dünyevi ayetleri uhrevi olarak ve bunun tersi şeklinde tevil edilmesinden yakınmıştır:

“Uzun bir süre ariflerin sıkıntısını yaşadık. İslam, ariflerden yana sıkıntıdaydı. Onların hizmetleri güzeldi ama sıkıntı da veriyorlardı. O da şuydu, her şeyi o tarafa çeviriyorlardı. Ellerine geçen her şeyi ve her ayeti... Bir dönem de bütün maneviyatı bu tarafa çeviren ve maneviyatla ilgisi olmayan başka bir grubun sıkıntısını çektik...”⁷⁶

Tevile karşı muhalefet etmek, (Yahudilikteki) İbn-i Meymun, (Hıristiyanlıktaki) Thomas Aquinas, (İslam'daki) Gazali, İbn-i Rüşd, İbn-i Arabî ve Molla Sadra gibi büyük şahsiyetlerin tevile yönelmelerinden dolayı tekfire varacak kadar nefrete uğramalarına neden olmuştur.

Diğer taraftan bu seçkin kimselerin tevilleri hareketlilik, kalıcılık, dinlerde zenginlik ve onların zamanının ihtiyaçları ile uyumluluklarını ispat etti. O bilge insanlar bu vesileyle ahlak, maneviyat, tefekkür, medeniyet ve kültür açısından insanlığa büyük bir hizmette bulunmuşlardır. Bahsedilen dinlerin her birinin sonraki nesilleri de kendi büyüklerinin yüce düşüncelerini öğrenmekle onlara en büyük makamı vermiş ve onların varlığını kendi ümmetleri için bir iftihar kaynağı bilmişlerdir.

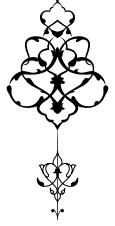
“Hayırlı sonuç, takva sahiplerinindir.”

11. Peygamberleri Tanıma

Müslümanlar bazı hadislerle dayanarak yüz yirmi dört bin peygambere inanmaktadır. Ancak bu peygamberlerden yüz yirmi dördünün bile adı bilinmemektedir. Bu hadislerle göre peygamberlerden 313 tanesi kitap sahibiydi ve Ulu'l-Azm denilen beş peygamber de şeriat sahibiydi.

recede gelişmediği ve o dönemlerde ki muhataplar dakik ve zarif anlamları idrak etmede aciz olduğu için sözü söyleyen, asıl maksadını tıpkı bir define gibi basit sözcüklerin altına gizlemiştir ki, akılları yeterli derecede gelişmiş olan gelecek nesiller onlara ulaşsın ve sözler gerçek muhatabını bulsun.

⁷⁶ Sahife-i Nur, (Tahran Vezaret-i İrşad-i İslami, 1982), c.8, s.71; aynı şekilde bak. c.1, s.235-239.

Şeriat sahibi beş peygamber; Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed idi (saa)⁷⁷ ve davetleri tüm dünya içindi. Kitap ehli bu inançlara sahip değildir.

Ancak Kuran-ı Kerim'den anlaşıldığı kadarıyla şeriat sahibi beş peygamberden sadece Hz. Muhammed'in (saa) daveti dünya geneli içindi⁷⁸ ve diğerlerinin daveti, kendi kavimlerine yönelikti.⁷⁹

Daha önce de dediğimiz gibi Yahudiler kendi dinlerini İsrailoğullarına has olan bir nimet olarak görmektedir. Yahudi olmak isteyen bir kimseyi gönülsüz olarak ve mahkeme kararından sonra kabul etmektedirler. Ancak Hıristiyanlar şuna inanmaktadır ki, her ne kadar Hz. İsa "*Ben İsrailoğullarının kaybolmuş koyunlarından ötürü gönderildim*" (Matta, 15:24) demişse de dirilişinin ardından göğe yükselmeden önce havarilerine bütün ümmetleri öğrencileri kılmalarını ve hepsini baba, oğul ve Ruh'ul Kudüs adına vaftiz etmelerini emretmiştir. (Matta, 28:19)

11-1. Müşterek Peygamberler

Kuran-ı Kerim'de 26 peygamberin adı geçmektedir ve bunlardan 20 tanesi Kitab-ı Mukaddes'te de mevcuttur: Âdem, Nuh, İbrahim, Lut,

⁷⁷ Şura/13

⁷⁸ "De ki: "Ey insanlar! Şüphesiz ben, göklerin ve yerin hâkimiyeti kendisine ait olan, kendisinden başka ilah olmayan, dirilten ve öldüren Allah tarafından, sizin tümünüze gönderilmiş peygamberim. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamberi olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona uyun ki hidayete eresiniz." (Araf/158).

Bu ayet Mekki'dir ve Resulullah (saa) Medine'de İslam devletinin sağlamlaşmasının ardından İran, Rum, Mısır, Habeş'e ve diğer birçok yerdeki padişahlara mektup yazdı ve onları İslam'a davet etti. Böylece diğer topraklarda yaşayan insanların Müslüman olabilmeleri için yol açılmış olacaktı. Ancak önceki peygamberler için böyle bir durum normal şartlarda mümkün değildi.

⁷⁹ Onlarca ayet bu peygamberlerin davetini kendi kavimleri etrafında sınırlamıştır. M - sela Hz. Nuh (as) hakkında şöyle buyrulmuştur: "Şüphesiz, biz Nuh'u kavmine gönderdik: "Kavmini, kendilerine acıklı azap gelmeden önce uyar" diye. Dedi ki: "Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım..." (Nuh/1-2).

Aynı şekilde tufan da onun kavmini helak etmiştir (Ankebut/14). Sonuçta Hz. Nuh'un bedduasında geçtiği gibi tufanla alakalı bazı ayetlerdeki "Arz (yeryüzü/toprak)" kelimesi, yeryüzünün tamamı anlamında değildir. Nitekim Yunus/78 ve Yusuf/73'de Mısır ülkesi anlamında kullanılmıştır. Hz. İbrahim'in de kavmi vardı: Enam/83, Hac/43, Ankebut/16 ve Zuhruf/26. Hz. Musa ve Hz. İsa'nın da risaletleri kendi kavimlerineydi: Saf/5-6, Âl-i İmran/49 ve diğer.

İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Musa, Harun, Davud, Süleyman, İlyas, El-yasa, Üzeyir,⁸⁰ Eyüp, Yunus, Zekeriya, Yahya ve İsa.⁸¹ O peygamberlerden altı tanesi Kitab-ı Mukaddes'te mevcut değildir: İdris,⁸² Hud, Salih, Şuayb,⁸³ Zulkifl ve Muhammed (saa).

Daha önce de değindiğimiz gibi nübüvvet ve nebi terimleri (risalet ve resul gibi) kitap ehli nezdinde geniş bir anlama sahiptir. Yahudiler ve Hıristiyanlar Müslümanların aksine dinlerinin son din olduğunu peygamberin şahsına değil de şeriate bağlamaktadırlar. Bu yüzden onlar (bizim imamlarımız konumunda olan) İşaya ve Pavlus gibi din tebliğcilerini kolayca “nebi” ve “resul” olarak adlandırmaktadırlar. Oysaki İslam'da bu unvanlar Hatem'ül Enbiya ile son bulmuştur ve Müslümanların hatta Hz. Ali'yi bile bu unvanlarda tanıma hakları yoktur. O dinlerde Hz. İbrahim'den tut diğer birçok insana kadar seçkin olan herkes peygamberlik yapmaktadır.⁸⁴

11-2. Peygamberlerin İsmeti

Yahudiler ve Hıristiyanlar peygamberleri masum görmezler ve büyük günahları onlara nispet verirler. Mesela, Hz. Harun'a buzağı putu yapmayı (Çıkış: 32), Hz. Davud'a zina etmeyi (Samuel'in ikinci kitabı:11) ve Hz. Süleyman'a put hane yapmayı (Padişahların birinci kitabı, 11:1-13) nispet vermişlerdir.

Hıristiyanlar sadece Hz. İsa'yı masum bilmektedir. Zira onun peygamberliğinin yanı sıra tanrı olduğuna da inanmaktadırlar ve tanrının günah işlemesinin de anlamı yoktur.

11-3. Peygamberlerin Tarihsel Varlığı

Peygamberlerin tarihsel varlığı hakkında bilinmelidir ki günümüz tarih bilimi sekülerdir ve onların varlığının ispatı hususunda semavi

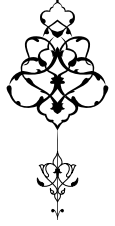
⁸⁰ Hz. Üzeyir'in peygamberliği Kuran'dan ispatlanmamaktadır.

⁸¹ Zekeriya, Yahya ve İsa (as) sadece Yeni Ahit'te geçmektedir. Eski Ahit'te geçen Zekeriya ile Kuran-ı Kerim'deki Zekeriya aynı değildir.

⁸² “Hanok” adıyla Yaratılış bölümünde 5:23 geçen isim hariç.

⁸³ Çıkış bölümü 2:18'de geçen “Reuel” adı veya Çıkış bölümü 3:1'de geçen “Yitro” adı hariç. Tabii eğer Hz. Şuayb'ın, Hz. Musa'nın kayınpederi olduğunu kabul edersek.

⁸⁴ “Yedilerden biri olan müjdeci Filipus'un evine giderek onun yanında kaldık. Bu adamın peygamberlik eden, evlenmemiş dört kızı vardı.” (Elçilerin işleri, 21:9).

kitaplara inanmaya yanaşmamaktadır. Semavi bir kitap günümüz tarih bilimine göre sadece kendi yazılma dönemindeki hadiseleri yansıtabilir. Günümüz tarihçileri cahiliye döneminde kız çocukların diri diri gömülmesi hakkında Kuran'ın verdiği bilgiye dayanmaktadırlar. Ancak Firavun zamanında İsrailoğullarının erkek çocuklarının öldürülmesi hakkında Kuran'ın verdiği bilgiye dayanmıyorlar. Tevrat'ın da bu konuda verdiği bilgi yeterli gelmiyor. Zira bu tarihçilere göre Tevrat, Firavun'dan asırlar sonra yazılmıştır.

Günümüz tarih bilimi, bağımsız kaynakların eski dinlerin kurucuları hakkında sessiz kalması ve bizim de o dinlerin kendi kaynaklarından aldığımız bilgilerle sınırlı oluşumuz sonucunda Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, Zerdüş, Mahavira, Buda ve Lao Tzu gibi kimselerin tarihsel varlığında şüpheye düşmektedir. Kimi zaman da onların varlığını veya onlardan bazılarının varlığını kabul etse, onların mucizelerini kabul etmemektedir. Gayet açıktır ki İbrahim dinlerinin takipçileri kendilerini İbrahimi olmayan dinlerin önderlerinin tarihsel varlığını kabul etme hususunda sorumlu görmemektedir ve başkaları için de bunun tersi geçerlidir.

Tarih, padişahlara ve onların yakınlarına has olmuştur. Halktan olan peygamberlerin tarihte dikkat çeken bir varlıkları yoktur. Günümüzde Mısır'ın yirmi altı Firavun'u hakkında tarihçilerin elinde iyi ölçüde bilgiler mevcuttur ama İbrahimi dinlerin kaynaklarına göre Mısır'da siyasi olarak var olmuş olan Hz. İbrahim, Hz. Yusuf ve Hz. Musa hakkında bağımsız tarih kaynaklarında bir bilgi yoktur. Bazı Firavunların ve melikelerin ve hatta o döneme ait bazı kedilerin, maymunların ve timsahların mumyalanmış olarak Mısır ve diğer bölgelerdeki müzelerde korunmasına rağmen, Tevrat'ta Hz. Musa (as) hakkında şöyle geçer: "Onun kabrini bu güne kadar kimse bilmemektedir" (Yasaların tekrarı, 34: 6). Urşelim'de (Kudüs'te) de içi boş bir kabir vardır ve Hıristiyanlar onun Hz. İsa'nın (as) kabri olduğuna inanmaktadır ve onun üzerine azametli bir kilise yapmışlardır.

Diğer taraftan dünyanın hiçbir araştırmacısı, Hz. Resulullah'ın (saa) tarihsel varlığı, kabrinin Mescid'ün Nebi'de⁸⁵ olması ve bizzat kendisi-

⁸⁵ Bazı İslam âlimlerine göre Peygamber Efendimizin (saa) dışında peygamberlerin kabrinin tayini doğru değildir.

nin Kuran-ı Kerim'i Müslümanlara bıraktığı hususunda şüphe duymamaktadır.

Hız. Resulullah'ın (saa) tarihsel varlığı hakkında böylesine kesin bir bilginin olmasının nedeni şudur ki o, yukarıdaki isimlerin aksine Medine'de güçlü bir devlet kurdu ve bu devletin etkileri kısa sürede dünyaya yayıldı. O azamette bir devletin meydana gelmiş olması, peygamber efendimizin (saa) tarihi olarak tanınmasına neden olmuştur. Michael Hart 1978 yılında Amerika'da yapmış olduğu ilmi bir araştırmada tarih üzerinde en fazla etkili olan yüz kişiyi belirtirken, o mübarek nura kitabının başında yer vermiştir.⁸⁶

Tarihçiler, milattan önce geniş bir hükümeti olan İskender ve aynı şekilde Kuruş'un tarihsel varlığı hakkında şüphe duymamaktadırlar.

11-4. Peygamber Hayatının Üç Devresi

Peygamberlerin hayatında üç devreden bahsedilebilir:

1. Veladetten peygamberliğe kadarki dönem (tıpkı diğer halk gibi).
2. Peygamberliğin başlamasından devlet kurmaya kadarki dönem.
3. Devlet teşkilinden vefata kadarki dönem.

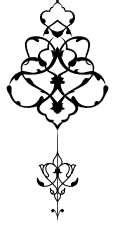
Bildiğimiz kadarıyla Hız. Musa ve Hız. Resulullah (saa) her üç devreyi de yaşamıştır. Ancak Hız. İsa (as) üçüncü devreyi yaşamamış ve devlet kuramamıştır.

Peygamberler ikinci dönemde şirke ve zulme karşı sözlü olarak mücadeleye vermişlerdir ve üçüncü dönemde de fiziki olarak mücadele vermişlerdir. Onlar aynı şekilde ikinci dönemde sadece ahlak ve inançla ilgili konuları sunmuşlardır ve yürütme hükümlerinden bahsetmezlerdi (mesela Mekki surelerde cihat, kısas ve diyet hükümleri yoktur ama Bakara, Âl-i İmran, Nisa ve Maide gibi Medeni surelerde mevcuttur).

Hız. İsa (as) üçüncü dönemi geçirmediği için herhangi bir devlet kuramamıştır. Dolayısıyla Hıristiyanlığın bağımsız bir şeriatı yoktur ve Hız. İsa Tevrat şeriatının tebliğcisi ve takipçisi olmuştur.⁸⁷

⁸⁶ Michael H. Hart, The 100: A Ranking of the Most Influential Persons in History.

⁸⁷ Âl-i İmran/50 ve Matta, 5:17

Hıristiyanlar Hz. İsa'dan sonra Pavlus'un çabalarıyla sonunda Tevrat şeriatını bir kenara bırakmış ve ahlaki bir şeriatı benimsemişlerdir. Zamanla Hıristiyanlar bir Hıristiyan hükümeti kurdular ve yürütme hükümlerin eksikliğini telafi etmek için kolları sıvadılar.

11-5. Peygamberlik ve Savaş

Yahudiler ve Hıristiyanlar asırlardır İslam dinini savaş dini olmakla suçlamaktadır. Dolayısıyla Müslümanlar da bu kutsal dini savunmaya geçmişlerdir. İslam'ın büyük âlimleri değerli eserlerinde bu suçlamaların o dinlere daha fazla yakıştığını ve muteber olmayan kitaplarının bu gerçeğe şahitlik ettiğini vurgulamışlardır.

11 Eylül 2001 yılında New York ticaret kulelerine saldırılması olayından sonra bu suçlamalar daha da arttı. Hatta Papa XVI. Venedik'de 12 Eylül 2006 yılında o olayın beşinci yıldönümünde Almanya'nın Regensburg Üniversitesinde Hıristiyanlığı akıl dini ve İslam'ı savaş dini olarak tanıtmıştır.

Hakikat budur ki, Hıristiyanlar uzun yıllar süren haçlı savaşlarında⁸⁸ ve diğer savaşların ardından Mesih'in ve Hıristiyanlığın barış yanlısı olmadığını gösterdiler.⁸⁹ Son asırlarda Hz. İsa'nın barış için geldiğini iddia etmektedirler. Hz. İsa'nın bir hükümet kuramaması da bu tutumu güçlendirmiştir.

Hz. Musa'dan, Hz. Resulullah'a (saa), Hz. Ali'ye ve İmam Humeyni'ye kadar tüm din önderleri de devlet kurulmasından önce savaşmamışlardır fakat sonrasında kimi zaman savaşmaktan başka bir çare bulamamışlardır. Mesela Mekke müşriklerinin büyük ordularla İslam'ı yok etmek üzere Medine'ye doğru yürüdüğü vakit veya Saddam'ın İran'ın bir bölümünü işgal edip insanları öldürdüğü ve mallarını yağma ettiği vakit.

Kitab-ı Mukaddes "*Tanrı savaşçıdır*" (Çıkış bölümü, 15: 3) sözüyle savaşı kutsal görmektedir. Eski Ahit'in kutsal sayılan üç seçkin şahsiyeti yani Hz. Musa, Hz. Yuşa ve Hz. Davud yenilmez savaşçılardı.

⁸⁸ Haçlı Savaşları Papaların ve Hıristiyan ruhanilerin girişimi ile gerçekleşmiştir.

⁸⁹ Onlar kendilerince Hz. İsa'ya nispet verilen şu söze amel etmişlerdir: "*Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın! Ben barış değil, kılıç getirmeye geldim.*" (Matta, 10:34)

Savaşçı olan bu tanrı, günümüzdeki Tevrat'ta İsrailoğullarına yağmacılığın ve gaddarlığın en âlâsını öğretmektedir. O, insanları iki gruba ayırmaktadır; birincisi insanların geneli, ikincisi de İsrailoğullarının o kimselerin şehirlerini sahipleneceği insanlardır. Birinci grup yaşayıp İsrailoğullarına haraç vermeli ve hizmetçi olmalıdır. İkinci grup ise baştan sona kadar yok edilmelidir:

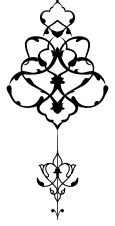
“Bir kente saldırmadan önce, kent halkına barış önerin. Barış önerinizi benimser, kapılarını size açarlarsa, kentte yaşayanların tümü sizin için angaryasına çalışacak, size hizmet edecekler, ama barış önerinizi geri çevirir, sizinle savaşmak isterlerse, kenti kuşatın. Tanrınız Rab kenti elinize teslim edince, orada yaşayan bütün erkekleri kılıçtan geçirin. Kadınları, çocukları, hayvanları ve kentteki her şeyi yağmalayabilirsiniz. Tanrınız Rabbin size verdiği düşman malını kullanabilirsiniz. Yakınızdaki uluslara ait olmayan sizden çok uzak kentlerin tümüne böyle davranacaksınız. Ancak tanrınız Rabbin miras olarak size vereceği bu halkların kentlerinde soluk alan hiçbir canlıyı yaşatmayacaksınız. Tanrınız Rabbin size buyurduğu gibi, onları -Hitit, Amor, Kenan, Periz, Hiv ve Yevus halklarını- tümüyle yok edeceksiniz. Öyle ki, ilahlara taparken yaptıkları iğrençliklere uymayı size öğretmesinler, siz de tanrınız Rabbe karşı günah işlemeyesiniz.” (Yasanın tekrarı, 20: 10-18)

Hz. Davud'un (as) savaşlarından biri Kitab-ı Mukaddes'te şöyle geçer:

“Davud bütün askerlerini toplayıp Rabba Kentine gitti. Kente karşı savaşçı ele geçirdi. Ammon Kralının başındaki tacı aldı. Değerli taşlarla süslü, ağırlığı bir talant altını bulan tacı Davud'un başına koydular. Davud kentten çok miktarda mal yağmalayıp götürdü. Orada yaşayan halkı dışarı çıkarıp tereyle, demir kazma ve baltayla yapılan işlerde, tuğla yapımında çalıştırdı. Davud bunu bütün Ammon kentlerinde uyguladı. Sonra bütün ordusuyla birlikte Yeruşalim'e döndü.” (Samuel'in ikinci kitabı, 12:29-31)

Kitab-ı Mukaddes açısından bu vahşi kıyımlar doğrudur ve Tanrının rızası doğrultusunda gerçekleşmiştir. Çünkü Hz. Davud'un ölümünden yıllar sonra tanrı onu güzel yâd ediyor ve şöyle diyor:

“Krallığı Davud'un soyundan alıp sana verdim. Ama sen buyruklarıma uyan, gözümde yalnız doğru olanı yapan ve bütün yüreğiyle yollarımı izleyen kulum Davud'a benzemedin.” (Kralların birinci kitabı, 14:8)

Hıristiyanlar Eski Ahit'in peygamberlere nispet verdiği vahşice kıyımları görmezden gelerek, İslam peygamberinin (saa) savunma amaçlı savaşlarını kınamışlardır.

Şimdi bir mukayese yapalım: İslam'da kâfirlerden bir savaşçı esir edildiğinde Kuran'ın hükmünce (Muhammed/4) karşılıksız olarak veya fidye karşılığı serbest bırakılır. Esir değişimi de her zaman var olmuştur. Ancak günümüzdeki Tevrat'ın aşağıda belirtileceği bölümlerine göre İsrailoğulları savaşta bütün erkekleri öldürdüler ve kadınlarla çocukları esir ederek Hz. Musa'nın yanına getirdiler. Ancak o, esirleri görünce öfkelenildi ve kadınlarla çocukları öldürmeleri⁹⁰ ve kızları da kendilerine saklamaları emrini verdi. Metnin sonunda ganimetlerin toplamından bahsedilince o kızların sayısı otuz iki bin olarak geçmiştir.

“Rabbin Musa'ya verdiği buyruk uyarınca, Midyanlılar'a savaş açıp bütün erkekleri öldürdüler... Midyanlı kadınlarla çocuklarını tutsak alıp bütün hayvanlarını, sürülerini, mallarını yağmaladılar. Midyanlılar'ın yaşadığı bütün kentleri, obaları ateşe verdiler. İnsanları, hayvanları, yağmalanmış bütün malları yanlarına aldılar. Tutsaklarla yağmalanmış malları Şeria Irmağı'nın yanında, Eriha karşısında, Moav ovalarındaki ordugâhta konaklayan Musa'yla Kâhin Elazar'a ve İsrail topluluğuna getirdiler. Musa, Kâhin Elazar ve topluluğun önderleri onları karşılamak için ordugâhın dışına çıktılar. Musa savaştan dönen ordu komutanlarına -binbaşılara, yüzbaşılara- öfkelenildi. Onlara, “Bütün kadınları sağ mı bıraktınız?” diye çıkıştı. “Bu kadınlar Balam'ın verdiği öğüde uyarak Peor olayında İsraililer'in Rabbe ihanet etmesine neden oldular. Bu yüzden Rabbin topluluğu arasında ölümcül hastalık baş gösterdi. Şimdi bütün erkek çocukları ve erkekle yatmış kadınları öldürün. Yalnız erkekle yatmamış genç kızları kendiniz için sağ bırakın...”

Savaşa katılan askerlerin ele geçirdiklerinden kalanlar şunlardı: 675000 davar, 72000 sığır, 61000 eşek, insan ve erkekle yatmamış genç kızlardan 32000.” (Sayılar, 31:7-35).

Hz. Musa'nın vasisi olan Hz. Yuşa'ya nispet verilen vahşice kıyımlar geniş olarak Yuşa kitabında geçmektedir. Orada geçen konulardan birine göre o, bir günde 12000 kadın ve erkeği öldürerek mallarına el koymuştur (Yuşa, 8:25-29).

⁹⁰ Bildiğimiz kadarıyla sadece Firavun, düşmanlarının oğullarını öldürmekteydi.

İsrailoğullarının gaddarca gerçekleştirdikleri kıyımlar ve yağmalamalar Yuşa, Hâkimler ve Samuel kitaplarında geçmektedir. Hıristiyanların Yeni Ahit kitabı da bu savaşları ve Gidyon, Barak, Şimşon,⁹¹ Yeftah, Davud ve Samuel gibi savaşçıları övmektedir:

“Daha ne diyeyim? Gidyon, Barak, Şimşon, Yeftah, Davud, Samuel ve peygamberlerle ilgili olanları anlatsam, zaman yetmeyecek. İman sayesinde onlar ülkeler fethettiler, adaleti sağladılar, vaat edilenlere kavuştular, aslanların ağızlarını kapadılar. Şiddetli ateşi söndürdüler, kılıcın ağzından kaçıp kurtuldular. Gücsüzlükten kuvvet aldılar, savaşta güçlendiler, yabancı orduları bozguna uğrattılar.” (İbranilere mektup, 11: 32-34)

11-6. Peygamberlik ve İtaat

Peygamberler insanlardan itaat istemektedirler.⁹² Bu itaat istek üzere veya ahiretteki azaptan yana korkudan dolayı olmalıdır. Dünyevi itaatsizliklerin bazıları sonucunda kırbaçlanmak, uzuvların kesilmesi ve idam gibi cezalar belirlenmiştir. Günümüzdeki insan haklarının bu dünyevi cezalarla arası yoktur ve hapis veya dinlerde pek söz konusu olmayan nakit para cezasını önermektedir.

Tevrat'ta mürtet (Yasanın Tekrarı, 17:2-7) olan kimsenin taşlanarak öldürülmesi gibi ağır cezalar vardır.⁹³ Ancak İncillerde böyle bir şeye rastlanmamaktadır. Bunun nedeni ise Hz. İsa'nın bir devlet kuramamış olmasıdır.⁹⁴ Tevrat ve Kuran'ın ceza kanunları da Hz. Musa'nın Sina'da ve Resulullah'ın (saa) Medine'de bir devlet kurmalarının ardından belirlenmiştir.

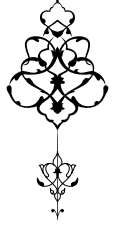
İbn-i Meymun, Yahudilik bölümünde geçen inançla ilgili on üç temeli saydıktan sonra bunlardan bir tanesini bile inkâr eden kimsenin öldürülmesine fetva vererek şöyle diyor:

⁹¹ Bu şahısın kahramanlıklarından biri, bir eşek çenesiyle bin kişiyi öldürmüş olmasıydı (Hâkimler, 15:15-17).

⁹² “Biz, her peygamberi ancak Allah'ın izniyle ona (peygambere) itaat edilmesi için göndermişizdir.” (Nisa/64).

⁹³ Daha önce Yahudilerin bayramları bölümünde günümüzdeki Tevrat'ta şöyle geçtiğini belirtmiştik: Hz. Musa, Cumartesi günü odun toplayan bir adamı Allah'ın emriyle taşıyarak öldürdü.

⁹⁴ Fakat ne var ki Hz. İsa Tevrat hükümlerinin uygulanmasının gerekliliğini ilan ediyordu (Âl-i İmran/50 ve Matta, 5:17).

“Bütün bu temel kurallara inanan ve imanını bu şekilde halis kılan, İsrailoğullarından biridir ve bizler Allah’ın emriyle onu sevmeliyiz, ona merhamet etmeliyiz ve ona kardeşçe davranmalıyız. Bir Yahudi nefesine uyararak herhangi bir günahı işleyebilir. Ancak kesinlikle günahlarından dolayı cezalandırılacaktır. Bununla birlikte gelecek dünyadan bir payı vardır ve o, İsrailoğullarının günahkârlarından biri olacaktır. Diğer taraftan bu temel inançlardan birini inkâr eden kimse Yahudi toplumundan kendini ayırmıştır. O, dinsiz ve bidatçidir. Ağzı, bedenini hatakar kılmaktadır.”⁹⁵ Bizler ondan nefret etmeli ve onu yok etmeliyiz. Böyle bir kimse hakkında şu denilmiştir: “Ya rab, nasıl tiksindim senden tiksinenlerden? Nasıl iğrenmem sana başkaldıranlardan?” (Mezmurlar, 139: 21).⁹⁶

Hıristiyanlar da kara geçmişlerini unutmaya ve dinlerini batı insan haklarıyla uyumlu bir hale getirmeye çalışmaktadır. Evet, bunu yapan kendilerince Hz. İsa’nın ilahlığını ispat etmiş ve bunu sonraki nesillere yadigâr olarak bırakmış olan ve bidatçi (kilisenin resmi inançlarını kabul etmeyen) Hıristiyanlar için çeşitli işkence ve idamları kararlaştırarak bunun uygulanmasını padişahlardan isteyen Hıristiyan ruhanileridir. Aziz Thomas Aquinas (ö. 1274) şöyle demiştir:

“Bidat ehli hakkında iki hususa dikkat edilmelidir: Biri bidat ehli hususu ve diğeri kilise hususudur. Bidat ehlinin bir günah nispeti vardır ki bundan ötürü sadece tekfir edilip Hıristiyanlıktan atılmakla kalmamalı bilakis ölümle bu dünyadan da ayrılmalıdır. Zira ruh hayatının ona bağlı olduğu imanı bozmak maddi hayatın bağlı olduğu parayı sahteletirmekten çok daha ağırdır. Seküler makam sahte para çıkarana ve diğer hırsızları bu davranışlarından ötürü idama mahkûm ediyorsa bu durum bidat ehlinin bidati ispatlanır ispatlanmaz tekfir edilmenin yanı sıra idam da edilmeleri için sağlam bir delildir.

Kilise nispetine gelince yoldan sapmışların dönmesi için bir rahmet vardır. Bu yüzden onları mahkûm etmek için acele etmez. Bilakis elçi Pavlus’un yaptığı gibi “bir iki nasihatten sonra” (Titus’a mektup, 3:10) bunu yapar. Ondan sonra yine dayatarsa, kilise artık dönüşüne ümidi kalmayınca başkalarının kurtuluşunu dikkate alır ve onu tekfir edip Hıristiyanlıktan ayırır. Buna ilaveten bu dünyadan koparılması ve idam edilmesi amacıyla onu seküler mahkemeye sevk eder.”⁹⁷

⁹⁵ İbn-i Meymun burada aslında Camia kitabından 5:6 çevrilmiş olan mecazi bir ifadeyi kullanmıştır.

⁹⁶ Mişna tefsiri, Sanhedrin 10.

⁹⁷ Hulase-yi İlahiyat 2/2, 11. Konu, 3. Makale.

12. Hükümet

Toplumların büyümesi ve toplumsal ilişkilerin karmaşık bir hale gelmesi sonucunda insanlar yavaş yavaş devlet kurmanın gerekliliğini anladılar. Bu gereklilik o kadar önemlidir ki, insanlar toplumun maslahatından dolayı kişisel özgürlüklerini belli bir ölçüde feda etmeyi kabullenmiştir ve bu amaçla kendilerini genellikle bencil ve zalim olan hükümdarlara teslim etmişlerdir. İnsanların seçimle gerçekleşen yönetimin babadan oğla geçen yönetimden daha iyi olduğunu anlaması binlerce yıl sürmüştür. Ancak aradıkları uygun ve sorunsuz yönetim şeklini ebediyen bulamayacaklardır.

Resulullah'ın (saa) Medine'de kurmuş olduğu devlet, devlet gerekliliğinin hissedildiği son örneklerden biridir. Hicaz halkının İslam'ın zuhuru kadar bir devleti yoktu. Ebu Cehil, Ebu Leheb ve Ebu Süfyan gibi sözü geçen kabile reisleri (İran, Rum ve diğer bölgelerin hükümdarlarının aksine) bir padişah veya cumhurbaşkanı değillerdi.

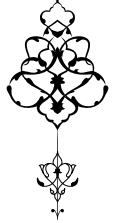
Eski dönemlerde din ve devlet bağı o kadar doğaldı ki, hiç kimse onları birbirinden ayrı bir şekilde tasavvur edemezdi. Devletin meşruiyeti dine bağılıydı. Eski toplumların liderleri din ve dünya liderliğini bir arada yürütüyorlardı. Hindistan'ın sınıflandırılmış toplum düzeni, İsrailoğullarının padişahlar dönemindeki toplumu, Avrupa Katolik Hıristiyanlığı, Rusya'nın Ortodoksluğu ve Osmanlı hilafeti gibi bazı durumlarda da bu ikisi birbirinden ayrılmıştı ve dini liderlik devlet liderliğinden üstündü. Din adamları yöneticileri göreve seçiyor veya görevden alıyordu.

Din ve devletin köklü bağı hiçbir zaman düşünürlerin gözünden gizli kalmamıştır ve onlar her zaman eserlerinde buna değinmişlerdir. Fransız düşünür Jean-Jacques Rousseau bu konuda şöyle yazmıştır:

“İnsanların ilk başta tanrılardan başka bir padişahı yoktu ve teokrasiden başka bir yönetim tanııyorlardı.”⁹⁸ Fransız tarihçi Fustel de Kolaj şöyle yazmıştır: “Eski dönemlerde din ve devlet ayrılmaz bir bütündü. Her kavim kendi tanrısına tapıyordu ve her tanrı kendi kullarını yönetiyordu.”⁹⁹

⁹⁸ Gerard-i İctimai, 4. Kitap, 6. Bölüm.

⁹⁹ Temeddün-i Kadim (Tercüme: Nasrullah Felsefi, Tahran: Kitab-ı Keyhan, 1930), 5. Kitap, 3. Bölüm.

Tarihi akılla uyumlu bir hale getirmek için çalışan XIX. yüzyılın Alman filozofu Hegel bu konuda şöyle yazmıştır:

“Devlet dinden meydana gelmiştir ve ebediyete kadar varlığını dinden alacaktır. Has olan her devlet, has olan bir dinden kaynaklanmaktadır...”

Din ve devletin müşterek bir temelleri vardır. Din, devletin dışında meydana gelip devletin işlerinin yöntemini ve kişilerin davranış kanunlarını devlet karşısında dışarıdan düzenleyen bir şey değildir. Bilakis temel esaslardır ki devletin veya ülkenin içerisinde kendisine varlık ve hareket bahşetmektedir. Dindarlığı insanları eğitime yoluyla öğrenmenin ve sürekli onlarda canlı tutmak gerektiği doğrudur. Nitekim ilim ve sanat öğretim yoluyla onlara öğretilmelidir. Fakat din ve devlet arasındaki irtibat, dinin siyasi toplumun oluşmasından sonra teknil edici bir unsur olarak devlete eklenmesi şeklinde tevیل edilmemelidir. Bilakis bu irtibatın anlamı önceden de söylediğimiz üzere şöyledir ki, her devlet belirli bir dinden oluşmuştur. Din ve devlet müşterek bir temelden meydana gelmişlerdir. Eğer bir ülkede siyasi, sanatsal ve bilimsel yaşam varsa bunların hepsi dinin bereketindedir.”¹⁰⁰

Sadece eski hükümetler dini değillerdi. Bilakis eski dönemlerdeki dinlerin de siyasi ve toplumsal yönleri vardı. Günümüzdeki dinler eski dinlerin ruhudur. Onları astronomların söylediğine göre yok olmasından bir süre sonra ışıkları bize ulaşan yıldızların ışıklarına benzetmek mümkündür.

İslam dünyasının büyük filozofu İbn-i Sina, nübüvveti toplumda düzen kurmak için gerekli görüyor. Onun inancına göre ibadet ve amellerin hikmeti insanların onun sürekli hatırlamasıdır. Her halükarda eğer peygamberleri hükümdarlarla mukayese edecek olursak onların bıraktığı etkinin sürekliliği ilginçtir. Mevlana Celalettin Rumi şöyle der:

Padişahların paraları değişir durur...

*Fakat Ahmet'in parası, kıyamete dek sürer gider!*¹⁰¹

12-1. Zerdüş, Yahudi, Hıristiyan ve İslami Toplumda Dini Hükümet

Önceden de söylediğimiz üzere Zerdüş gönderildikten sonra dönemin padişahı olan Goştâsp'a giderek onu kendi dinine davet etti. Goştâsp

¹⁰⁰ Akl der Tarih, (Tahran: 1978), s. 142-143

¹⁰¹ Mesnevi, 4/2873

hiç beklemeden bu daveti kabul etti. Şu anda ise diyoruz ki, eski İran'ın efsane padişahları dini ve siyasi liderliği birlikte yürütüyorlardı. Bu padişahların dindarlığı ve tanrıya tapmaları şehnamede de geçmektedir ve Zerdüşt, din önderlerine özel unvan olan "Mubed" bazen onlar hakkında kullanılmıştır. Örneğin Cemşid hakkında şöyle okumaktayız:

Benim dedi, ilahi ihtişamla,
Padişah himmetli ve hem de Mubedi.
Kötüleri kötü elden keserim,
Akli aydınlığa çekerim.¹⁰²
Menuçehr hakkında:
Yeryüzündeki bütün pehlivanlar,
Ona bir ağızdan dediler aferin.
Senin güzel atan, böyle gördü yolu,
Sana verdi taht ve tacın yönetimini.
Akıl tahtın ebedi olsun,
Taç ve Mubedlerin ihtişamı odur.¹⁰³

Eski İran'ın tarihi padişahları da dini ve siyasi liderliği birlikte yürütüyorlardı. Mesela, Sasani devletinin kurucusu Ardeşir Babekan, bir Zerdüşt bir ruhani idi ve resmi fermanlarında kendisini "Ardeşir Mubed" olarak adlandırıyordu. O önemli devlet mevkilerini Mubedlere veriyordu ve Zerdüşt dinini çok destekliyordu. Ardeşir Babekan'ın siyasi düşüncesi şöyleydi:

Padişah dine aferin dese,
Kardeş olur padişahlık ve din.
Din ve şahlık öyle bağlıdır ki,
Onların bir çadırın altında sanırsın.
Ne şahsız din ayaktadır,
Ne de dinsiz şah ayaktadır.
Birbirine dikilmiş iki kumaş,
Aydın akla sunuldu.
Ne din padişahıtan ihtiyaçsızdır,
Ne de dinsiz şaha aferin vardır.
Ne o bundan, ne bu ondan ihtiyaçsızdır,
İyilik yapan iki şey gördük onları.

¹⁰² Şehname, s.27.

¹⁰³ AGE, s.48.

Din adamı iki cihanı kazanır,
Allah olursa yol gösteren.
Padişah dinin koruyucusudur,
Sen bu ikisini kardeşten başka bilme.¹⁰⁴

Ardeşir Babekan'ın siyasi tüzüğü olan Ardeşir Ahd'inde şöyle geçer:

Bilin ki, ne zaman bir ülkede din lideriyle padişah arasında uyumsuzluk çıksa sonunda din lideri padişahın elindekini alır. Zira din temeldir ve padişah direktir. Temel elinde olan, elinde direk olana daha iyi galip gelir ve bütün binayı kontrol altına alır.¹⁰⁵

Eski İran'da din ve siyaset bağının köklü düşüncesi İslam'ın zuhuru dönemine kadar devam etti. İran büyüklerinin Hosrov Perviz'in huzurunda söylediklerine bir bakalım:

Bütün büyükler aferin dedi,
Taç ve tahtın olmadan olmasın dünya.
İyilik ettiğinin iyiliği artar,
Sen varken Ay dünyayı aydınlatır.
Hem şah, hem Mubed hem de lidersin,
Dünyada tanrının gölgesisin.¹⁰⁶

Birkaç yıl sonra Sasani silsilesi Müslümanların eliyle ortadan kaldırılırken "Radevi" adındaki bir Mubed din ve siyaset arasındaki ilişkiyi şöyle beyan etmiştir:

Bil ki, şahlık ve peygamberlik,
Bir yüzükteki iki mücevher gibidir.¹⁰⁷

Sonunda Zerdüştlüğün mukaddes metinlerinde din ve siyaset bağı şöyle ifade edilmiştir:

Esenlik dininde, padişahlık dindir ve din padişahlık... Padişahlığın büyüklüğü Mazda dininin kulluğundadır ve Mazda dininin büyüklüğü padişahlıktadır. Kulların iyiliği bundadır ki, padişahlık ve esenlik dininin

¹⁰⁴ Şehname s. 380.

¹⁰⁵ Ahd-i Ardeşir, 5. Madde.

¹⁰⁶ Şehname, s. 525.

¹⁰⁷ AGE, s. 544.

birleşmesiyle doğru padişahlık oluşmalıdır ve doğru padişahlık esenlik diniyle bir olmalıdır.¹⁰⁸

Yahudilikte de devlet düşüncesi her zaman vardı. Daha önce de belirtildiği gibi Hz. Musa eylemini siyasetle başlattı ve Firavun'u İsrailoğullarından el çekmesi ve onları serbest bırakması için çeşitli yöntemlerle baskı altında tuttu. O, Ben-i İsrail'i kurtardıktan sonra Sina çölünde bir devlet kurdu. Ömrünün sonuna kadar kavminin dini ve siyasi liderliğini kendi üstlendi. Bunun geniş açıklaması Tevrat'ta geçmektedir. Ondan sonra Yuşa b. Nun İsrailoğullarının rehberi oldu. Onun da ardından hâkimlerden bir grup kavim içindeki ihtilafların çözümüyle meşgul oldular. İsrailoğullarının o dönemde kendilerini dış saldırılara karşı organize edecek bir padişahları yoktu. Bu yüzden kendi dönemlerindeki peygamber Samuël'in yanına gittiler ve ondan bir padişah tayin etmesini istediler. O da Şaul (Talut) adındaki bir genci padişah olarak seçti ve onu yağla mesh etti. Bu mesh padişahı kutsal kıldı ve mesh edilmiş (Maşiah'a) itaat herkese farz idi. Şaul'dan sonra Hz. Davud ve ondan sonra oğlu Hz. Süleyman padişah oldu. Hz. Süleyman vefat ettiğinde oğlu Rehoboam onun yerine geçti ve padişahlık onun neslinden devam etti. Diğer taraftan İsrailoğullarının on iki kabilesinden on tanesi Rehoboam'ı reddetti ve Hz. Süleyman'ın komutanlarından biri olan Jeroboam b. Nebat'ı padişah olarak seçti. O zamandan itibaren İsrailoğullarının güneyde Rehoboam'ın yönetimindeki Yahuda ülkesi ve kuzeyde Jeroboam'ın yönetimindeki İsrail olmak üzere iki ülkesi oldu. Bu iki ülkenin padişahlığı yine o iki kişinin neslinden devam etti. İsrail ülkesi M.Ö. 722 yılında Aşurlar tarafından ve Yahuda ülkesi de M.Ö. 587 yılında Babilliler tarafından düşürüldü. O ülkelerdeki insanlar ya öldürüldü ya da esir edildi. İsrail ülkesinin esirlerinin sonu bilinmemektedir. Ancak Yahuda ülkesinin esirleri Kuruş tarafından Babil fethinden sonra serbest bırakıldı ve onlardan bazıları Kuruş'un himayesinde Filistin'e döndüler.

Bu sıkıntılar arasında vaat edilen Mesih düşüncesi İsrailoğullarının zihninde meydana geldi. Bu düşünce iyice gelişti ve İsrailoğulları bu düşüncenin yardımıyla ümitsizliğe kapıldılar. Mesih bekleyişi o kavmin bekasını garantilemiş oldu.

¹⁰⁸ Dinkard 47.

Yahudiler 2000 yıldan daha fazla bir süre yitirmiş oldukları dini hükümetlerinin ihyası için ciddi bir girişimde bulunmaktan kaçınmaktaydılar ve devlet kurmayı bekleyiş vizyonuna aykırı görmekteydiler. Kimileri de yer yer Mesihlik iddiasında bulunmuş fakat herhangi bir başarı elde edememişlerdir.

Yaklaşık bir asır önce Siyonistler, dindaşlarını bağımsız bir ülke sahibi olma yolunda ikna ettiler ve 1948 yılında gasp edilmiş Filistin topraklarında İsrail adında seküler bir Yahudi devleti kurdular.

Hıristiyanlıkta da ve öncesinde geniş olarak anlatıldığı gibi papalar 1000 yıl boyunca (800-1806) insanların din ve devlet işlerinin liderliğini yaptılar ve bu iki liderliğin nişanesi olarak iki kılıç kuşandılar. Hükümet o kadar güçlüydü ki, Papa VII. Gregorius, Almanya padişahı IV. Henry'ye öfkelenip onu tekfir etmesinden sonra padişahlıktan azledince Henry büyük bir zahmet ve sıkıntıyla papanın sarayına doğru yola koyuldu. Üç gün yalın ayak ve beyaz elbiseyle karda bekledi ve sonunda papanın rızasını elde edip taç ve tahtını geri aldı. Tabi üç yıl sonra aynı papa tekrar onu tekfir edip azletti. Bu defa Henri ordusuyla Roma'ya yürüdü ve Gregorius'u Roma'dan atıp yerine başka birini tayin etti.

Papalar tıpkı İslam dünyasının halifesi gibi insanların din ve dünya işlerinin liderleriydi. Yaklaşık 200 yıldır papa hükümeti Vatikan'da sınırlandırılmıştır. İslami hilafet ise geniş olarak açıklayacağımız üzere 80 yıl önce tamamen kaldırılmıştır.

İslam'ın yüce peygamberi de merkezi Medine olan kudretli bir hükümet kurdu ve "Yüce Rabbine" kavuşurken onun vasisinin kim olacağı Müslümanlar için en önemli konuydu. Bu nedenle, ashabından bazıları onun pak bedeninin teşyiine katılma yerine Ben-i Saide Sakifesi adında bir yerde bir araya gelerek Ebu Bekir b. Ebu Kuhafe'yi Müslümanların rehberliğine seçtiler. Şiaların inancına göre Resulullah (saa) vefatından yetmiş gün önce Allah'ın emriyle "Gadir-i Hum" denilen yerde Emir'ul Müminin Ali'yi (as) kendi vasisi olarak seçmiş idi ve başka bir halife seçilmemeliydi. Ehl-i Sünnet büyük Gadir-i Hum olayını sadece peygamber tarafından o yüce imama karşı bir yüceltme olarak görmektedir.

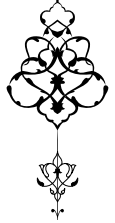
Sakife'de bulunanlar İslam'da "Hilafet" olarak adlandırılan yeni bir sünnet oluşturdular. İslam-i hilafet tıpkı papalık makamı gibi kutsal oldu. Âl-i Buye gibi kimseler iktidarı ele geçirseler de hilafet makamıyla bir işleri olmazdı ve ona saygı duyarlardı.

İhtiyar heyeti kimi zaman çekilmesi amacıyla halifeye uyguluyordu. Amaçlarına ulaştıkları takdirde yeni bir halife seçiyorlardı. Üçüncü halife bu tür baskılar karşısında direnerek istifa etmekten kaçındı ve öldürüldü. Ancak baskı ve işkenceler halifenin çekilmesi konusunda çoğu zaman (tıpkı bazı Abbasi halifelerinde olduğu gibi) sonuç vermiştir. Kimi zaman da istifa eden halifenin gözlerine mil çekiyorlardı ve halife yaşamını devam ettirebilmek için dilenecek bir hale düşüyordu. Hilafet 656 yılında Moğol Hülagû Han'ın Bağdat'a saldırmasından sonra zahiri olarak sona erdi. Ancak kutsal olmasından dolayı 659 yılında sadece adı olması unvanıyla Mısır'da ihya edildi ve Abbasilerden bazıları padişahların yanında teşrifi olarak halife oldular. Daha sonra 922 yılında Osmanlı padişahı Sultan Selim Mısır'ı fethetti ve son Abbasi halifesinden hilafet emanetlerini alarak kendisini halife olarak ilan etti ve hilafeti Osmanlılara taşıdı. Hilafet 13 asırdan daha fazla sürdü. Sonunda Mustafa Kemal Atatürk onu 1924 yılında kaldırdı.

O dönemde Müslümanlar Cuma namazı hutbelerinde kimin adını dile getireceklerini şaşırıyorlardı. O güne kadar halifeler insanların dini ve dünyevi rehberleriydi. İbadi ve siyasi hutbelerde dua amacıyla adlarının anılması farz idi. O dönemde bazı İslam ülkeleri kendi padişahlarını İslam dünyasının halifesi olarak tanıtmaya çalıştı ama bu çabalar bir yere varmadı. Sorun şöyle halledildi ki, İslam ülkesinin padişahına veya cumhurbaşkanına dua etmek Müslümanların halifesine duanın yerini alacak ve Cuma namazları devam edecekti.

Abbasi hilafeti döneminde İran'da, Endülüs'te, Kuzey Afrika'da ve İslam dünyasının diğer bölgelerinde bağımsız devletler de kurulmuştu. Bu devletler kimi zaman hilafetin şubelerinden sayılmaktaydı ve kimi zaman da bağımsız idiler. Havaric, Zeydiler, İsmaililer ve İsna Aşerilerin de İslam dünyasının çeşitli bölgelerinde dini devletleri vardı.

Halifeler, İslam dünyasının en büyük din ve dünya makamıydılar. Onların mevkilerini Hıristiyanlıktaki papaların mevkileriyle aynı görmek gerekir.

İmamet konusundaki yani peygamber efendimizin (saa) vasiliği konusundaki çeşitli siyasi görüşler, Müslümanlar arasında üç temel mezhebi meydana getirmiştir:

1. İmamı seçmenin Müslümanlara farz olduğu temeline dayanan Ehl-i Sünnet.

2. İmamın sadece Allah tarafından belirlenebileceği temeline dayanan Şialar.

3. İmamı seçmenin kimseye farz olmadığı temeline dayanan Havaric.

Cebr ve ihtiyar konuları, namaz ve oruçtaki cüzi farklılıklar gibi diğer ihtilaflar, imamet konusundaki ihtilafın ardından ve mezheplerin kurulmasından sonra yavaş yavaş meydana geldi.

12-2. Güç ve Değer

Bazı din ve mezhepler güce dayalı olarak, bazıları da değere dayalı olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Konstantin'in Hıristiyan olmasının ve Rum İmparatorluğunda Hıristiyanlığın resmileşmesinin ardından bu din, güç konusuna önem verdi ve Kayserler ile papalar yaklaşık on beş asır boyunca tam bir güçle hüküm sürdüler. Bu da halkın iftihar ettiği bir durumdu. Genel olarak güç insanı bozar kuralı esasınca papa yönetimleri bozuldu ve bazı ıslahatçılar kaybettikleri değerleri geri getirme amacıyla kıyam ettiler. Bu ıslahatçılar başarı elde ettikten sonra iki gruba ayrıldılar. Bazıları yöresel reislerin yardımıyla devlet kurdular ve sonunda kıyam etmelerine neden olan hatalara kendileri de düştüler. Bazıları da o iki yönetimin gölgesi altında azınlıklar olarak yaşamlarını devam ettirdiler ve herhangi bir devletleri olmadığı için yaklaşık olarak beş asır boyunca üzerinde durdukları değerleri koruyabildiler. Amish ve Mennonites gibi barış odaklı fırkalar bu gruptandır.

İslam dünyasında Ehl-i Sünnet, papaların azametinde halifeleriyle güç odaklıydılar ve halifelerin bozukluklarını aklamaya çalışıyorlardı. 1924 yılında Atatürk'ün hilafeti kaldırması bu durumu zayıflatmıştır. Şialar Hz. İsa (as) kutsallığındaki imamlarıyla "değer odaklı" idiler ve masum imamdan aşağısına razı olmamışlardır. Buna rağmen Hicri 906 yılında Safevi bağımsız Şia devletinin kurulması bu durumu zayıflatmıştır.

12-3. Devlet ve Bekleyiş

Din takipçilerinin ya bir devletleri vardır veya onun bekleyişi içerisinde gün saymaktadırlar. Hıristiyanlığın miladi dördüncü asırdan itibaren devleti olmuştur ve onun sevincini yaşamıştır. Ancak Yahudiler M.Ö. 587 yılında güçlü saltanatlarının sona ermesinden sonra Davud ve Süleyman gibi bir padişahın bekleyişi içerisinde yaşamışlardır. Yani bir peygamberin Allah tarafından mesh etmesini ve böylece herkesin ona itaat etmesini ve onun Yahudilerin yüce hedeflerini ve vizyonlarını gerçekleştirmesini bekliyorlar. 1948 yılında gasp edilmiş Filistin’de bir rejim kurulması da Yahudilerin genelinin inancına göre bu bekleyişle çalışmaktadır, fakat bekleyişlerine devam etmektedirler.

İslam dünyasında da Ehl-i Sünnetin devleti olmuştur ama Şialar Hz. Mehdi’nin (af) gelişini beklemektedirler. Safevi devletinin ve İran İslam Cumhuriyetinin kurulması da kesinlikle bekleyiş inancıyla çalışmamaktadır. Her iki örnekte de bekleyiş devam etmiştir.

On iki imama inanan Şialar inanç açısından imamlardan birinin kıyam etmesini beklemekteydi ve sonunda bu bekleyiş on ikinci imamla devam etti.

Sonraki dönemlerde Serdengeçtiler ve Safeviler devleti gibi Şia devletleri kurulmuş ve Şia âlimleri tarafından onaylanmıştır. O dönemde din ve siyaset vahdeti gereği bu devletlerin cami ve medreseler yaptırması, İran ve Irak’taki mübarek türbeleri süslemeye önem vermesi ve padişahların büyük fakihlerden saltanat hususunda izin alması gerekmektedir. Yargı makamı da âlimlerin elindeydi.

İmam Humeyni’nin (ra) bekleyiş konusunda özel bir görüşü vardı ki, Şia tarihinde önemli dönüm noktalarından sayılmaktadır ve İran İslam inkılabı bu görüşün bereketlerindedir. İmam Humeyni (ra) Necef’e sürgün edildiği günlerde Velayet-i Fakih hakkında konuşurken şöyle buyurdu:

“Gaybet-i Suğra’dan 1000 yılı aşkın bir süre geçtiği ve belki de maslahat gereği imam Mehdi’nin (af) zuhuru pekâlâ yüz bin yıl sonra da vuku bulmayabileceğine göre bu uzun süre boyunca İslam hükümleri yerde kalmalı, uygulanmamalı ve herkes canı ne isterse yapabilmeli midir?

Anarşi ve kargaşa mı egemen olmalıdır? Beyan, tebliğ, yayma ve uygulama safhasına konulması yolunda Hz. Resulullah'ın (saa) 23 yıl durup dinlenmeksizin zahmet ve cefalar çektiği kanunlar sadece belli ve sınırlı bir zaman dilimi için miydi? Yani Allah Teâlâ kendi göndermiş olduğu hükümlerinin uygulanmasını 200 yıla mı sınırlamıştır? Gaybet-i Suğra'dan sonra İslam her şeyini bırakmış -bütün hüküm ve inançlarından- vaz mı geçmiştir? Böyle bir fikre inanmak veya bunu dile getirmek, İslam'ın iptal olduğuna inanmak veya bunu söylemekten çok daha beterdir.¹⁰⁹

12-4. Batını Rehberlik

Daha önce de belirttiğimiz gibi on iki imama inanan Şialar inanç açısından imamlardan birinin kıyam etmesini beklemekteydi ve sonunda bu bekleyiş on ikinci imamla devam etti.

Bekleyiş döneminde batını rehberlik gündeme gelmektedir. Bâtını rehberin tıpkı on bir imam¹¹⁰ gibi huzurda olması veya imam Mehdi (af) gibi gaipte olması mümkündür. Şialar batını rehberlerini imam olarak adlandırırlar ve bu sözcük (tıpkı Hıristiyanlıktaki Mesih sözcüğü gibi) kök olarak zahiri bir rehber için kullanılmaktaydı. Bu yüzden Kuran-ı Kerim'de hidayet edici imamların¹¹¹ yanı sıra ateşe götüren¹¹² küfür imamlarına¹¹³ da değinmektedir. Hz. İmam Cafer-i Sadık'tan (as) rivayet edildiği üzere, toplumda düzeni sağlaması için insanların iyi veya kötü bir öndere ihtiyacı vardır.¹¹⁴ İmam lakabı (tıpkı Mesih gibi) sonraları sadece batını rehberler için kullanıldı.

Yahudiler, devlet kurmamış olan Hz. İsa'nın "Mesih" olarak adlandırılmasını ve tasavvuf karşıtlarının sofi kutuplarına "Şah" denilmesini alaya alıyorlar. Ancak Ehl-i Sünnet, Şiaların on iki batını rehberine

¹⁰⁹ Velayet-i Fakih (Hukümet-i İslami), (Muessese-i Tenzim ve Neşri Asarı İmam H - meyni (ra), 1994), s.19.

¹¹⁰ Bu imamlar 250 yıl süre zarfında sadece Hz. Ali'nin (as) beş yıllık hükümeti, Hz. Hasan'ın (as) altı aylık hükümeti ve Hz. Hüseyin'in (as) kıyama döneminde zahiri olarak da rehber idiler.

¹¹¹ Enbiya/73

¹¹² Kasas/41

¹¹³ Tövbe/12

¹¹⁴ Bihar'ul Envar, c.24, s.157

“İmam” denilmesine karşı değillerdir. Çünkü bütün Müslümanlar İslam âlimlerini “İmam” olarak adlandırmaktadır.¹¹⁵

12-5. Ruhani

Dünya dinlerinin çoğunda ruhani vardır. Yani, o toplumlarda intisap, kâhin ve keşiş gibi lakapları alma yoluyla tanrı ile insanlar arasında vasıta olan kesimler vardır. Onların üstünlükleri ve kısıtlamaları vardır. Dini törenlerin rehberliğini yönetmek sahip oldukları üstünlüklerdendir ve bazen evlilik ve mülk sahibi olmaktan mahrumdurlar.

Ruhaninin din âlimiyle farklı olması mümkündür. Şöyle ki, din âlimi sadece ilahiyat uzmanıdır: o dinin medreselerinde ders veriyor ve o ilimler hakkında kitap ve makale yazıyor. Böyle birisi ruhani makamına geçtiği takdirde dini törenlere rehberlik edebilir ve eğer bu makama geçmeseydi böyle bir hakkı yoktu.

Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki evlilik gibi bazı normal işler de bir dinde ruhaninin görevlerinden sayılabilir. Yahudi ruhanilerinin (alaca hastalığından kurtulmuş olan kişinin temiz olduğuna hükmetmek amacıyla muayene edilmesi gibi) çeşitli ve tuhaf görevleri Tevrat'ın Levililer bölümünde geçmiştir. Hıristiyanlıkta (özellikle Katolik ve Ortodokslar nezdinde) çok kutsal olan evlilik de sadece keşiş veya piskoposun nikâh akdini kilisede okuması halinde gerçekleşir.

Dinlerin çoğunda ruhanilerin çeşitli görevleri ve esasen ibadetleri mabetlerde gerçekleşir ve dışarıda bir resmiyeti yoktur.

Dini ilimleri öğrenip onlarda uzmanlaşmak hiçbir grup veya kesime has değildir. Bütün kadın ve erkekler ve hatta bu dine inanmayan kimseler bile bu dinin ilimlerini öğrenebilirler. Kadının ruhani olması yani dini törenleri icra etme salahiyetine sahip olması hususunda ihtilaf vardır. Mesela Hıristiyan fırkaları kadının keşiş veya piskopos olması hususunda ihtilaf halindedirler. Protestan fırkalarından çoğu bunu caiz biliyorlar.¹¹⁶

¹¹⁵ Şehid-i Sani (ra) Lüme şerhinin başlarında Şehid-i Evveli imam olarak adlandırmı - tır ve merhum Şeyh Muhammed Hasan Necfi (ra) Cevahir'ul Kelam kitabının başlarında merhum Muhakkik-i Hillî'yi imam olarak adlandırmıştır.

¹¹⁶ Birkaç yıl önce Anglikan kilisesi kadınların keşiş olmasının caiz olduğu fetvasını verdi. Bu fetva o kilisenin ruhanilerinden bir gruba ağır geldi ve Anglikan kilisesini terk ederek Katolik olma kararı aldılar. Bu ruhanilerin eşleri vardı ve bu mesele sorun teşkil

İslam'ın ruhanisi yoktur ve bu yüzden ruhani kavramını anlamak Müslümanlar için oldukça zordur.¹¹⁷ İslam âlimleri bizlere bu dinde müminin doğrudan Allah ile irtibat kurabileceğini öğretmişlerdir. Hıristiyanlığın ve birçok dinin aksine namaz yalnız başına da kılınabilir. Cemaat namazı içinde ruhani zarureti yoktur ve başka şartlar belirtilmiştir.

Ancak İslam'ın âlimi vardır ve dini ilimler merkezlerine (ilim medreselerine) dinde derinleşmek üzere yolculuk yapmak Kuran'ın emrinde (Tövbe/122) kifayi farzdır. Diğer taraftan fakih olan bir âlime taklit etmek her Müslüman'a farzdır. Tıpkı akıl sahibi her insanın uzmana başvurması gibi. Namazda da âlime bağlanmak daha faziletlidir.

Hıristiyanlık gibi birçok dinde namaz sadece mabette kılınabilir. Ancak İslam'da yeryüzünün tamamı ibadet yeridir.¹¹⁸

13. Eskatoloji

Son günler (ric'at ve kıyamet) hakkındaki konulara eskatoloji denilmektedir. Ric'atın kıyamet günü olup olmaması hakkında Yahudilikte ve İslam'da iki görüş vardır. Örneğin İslam'da Şiiler ric'ata ve kıyamete inanmaktadır ama Ehl-i Sünnet sadece kıyamete inanmakta ve Şiilerin ric'at hakkında sundukları ayetleri kıyamete yormaktadırlar. Hıristiyanlar ric'at ile kıyameti aynı şey olarak görmekte ve inançlarına göre tanrı olan Hz. Mesih ikinci defa geldiğinde ve 1000 yıllık devleti kurduğunda insanlar arasında nihai hükmü vermek için kıyameti gerçekleştirecek ve onları cennete veya cehenneme gönderecektir. Kıyamete inanan ve onu bazı Yahudilere has bilen Yahudilerin çoğu ric'at ile kıyamet arasındaki ilişki hususunda birkaç görüşe sahiptir.

edebilirdi. Çünkü Katolik ruhaninin bekâr olması gerekiyordu. Ancak Papa onların evli olmasına rağmen Katolik olmalarına izin verdi. Bu olay bazı Katolik ruhanilerin itirazını beraberinde getirdi. Onlar şöyle dediler, eğer ruhani evlenebilirse neden bizler bundan mahrum olalım?

¹¹⁷ Özellikle de yarım asırdan fazla olmak üzere âlimlerin ruhani olarak adlandırıldığı bu dönemde. Buna rağmen geleneksel olan bu unvan herhangi bir iddiayla beraber değildir.

¹¹⁸ "Yeryüzü benim için secde yeri ve temizleyici karar kılınmıştır." (Nebevi hadis: Bihar'ul Envar, c.8, s.38)

13-1. Ahir Zamanın Korkunç Olayları

Dünyanın sonunun gelmesi insanoğlunun her zaman endişesi olmuştur. Bütün öngörülerde ahir zamanla ilgili korkunç ve tedirgin edici bilgiler vardır. Yahudilikte bu olayların niteliği öylesine korkunçtu ki, geçmiş zamanlarda bazı Yahudi büyükleri Mesiha'nın zuhurunun kendi dönemlerinde olmaması için dua etmekteydiler.¹¹⁹ Hıristiyanlığa göre, ahir zamanda şeytan tekrar özgürlüğünü ele geçirecek, dünya kargaşa ve güvensizlikle dolacak, zalimler ortaya çıkacak ve dünyanın her yerinde kanlı savaşlar meydana getirecekler.

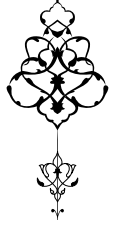
Ahir zamanın korkunç olayları İncillerde de geçmektedir:

“İsa tapınaktan çıkıp giderken öğrencileri, tapınağın binalarını ona göstermek için yanına geldiler. İsa onlara: “Bütün bunları görüyor musunuz?” dedi. “Size doğrusunu söyleyeyim, burada taş üstünde taş kalmayacak, hepsi yıkılacak!” İsa, zeytin dağında otururken öğrencileri yalnız olarak yanına geldiler. “Söyle bize” dediler, “bu dediklerin ne zaman olacak, senin gelişini ve çağın bitimini gösteren belirti ne olacak?” İsa onlara şu karşılığı verdi: “Sakın kimse sizi sapturmasın! Birçokları, “Mesih benim” diyerek benim adımla gelecek, birçok kişiyi sapturacaklar. Savaş gürültüleri, savaş haberleri duyacaksınız. Korkmayın sakın! Bunların olması gerek, ama bu daha son demek değildir.

Ulus ulusa, devlet devlete savaş açacak; yer yer kıtlıklar, depremler olacak. Bütün bunlar, doğum sancılarının başlangıcıdır. O zaman sizi sıkıntıya sokacaklar ve öldürecekler. Benim adımdan ötürü tüm uluslar sizden nefret edecek. O zaman birçok kişi imandan sapacak, birbirlerini ele verecek ve birbirlerinden nefret edecekler. Birçok sahte peygamber türeyecek ve bunlar birçok kişiyi sapturacak. Kötülüklerin çoğalmasından ötürü birçoklarının sevgisi soğuyacak. Ama sonuna kadar dayanan kurtulacaktır. Göksel egemenliğin bu müjdesi tüm uluslara bir tanıklık olmak üzere bütün dünyada duyurulacak ve son o zaman gelecektir. Danyal peygamberin sözünü ettiği yıkıcı iğrenç şeyin kutsal yerde dikildiğini gördüğümüz zaman (okuyan anlasın), Yahudiye’de olanlar dağlara kaçsın. Damda olan, evindeki eşyalarını almak için aşağı inmesin. Tarlada olan, abasını almak için geri dönmesin. O günlerde gebe olan, çocuk emziren kadınların vay haline! Dua edin ki, kaçışınız kışa ya da Cumartesi gününe rastlamasın.¹²⁰

¹¹⁹ Julius Grainstone, İntizar-ı Mesiha der Ayini Yahud, s.62

¹²⁰ Yahudi şeriatına göre Cumartesi gününde bir kilometreden fazla yolculuk edilmemelidir. Hz. İsa Tevrat'ın hükümlerine saygı duyarak yukarıdaki metinden Cumar-

Çünkü o günlerde öyle korkunç bir sıkıntı olacak ki, dünyanın başlangıcından bu yana böylesi olmamış, ondan sonra da olmayacaktır. O günler kısaltılmamış olsaydı, hiç kimse kurtulamazdı. Ama seçilmiş olanlar uğruna o günler kısaltılacak.

Eğer o zaman biri size, “işte Mesih burada”, ya da “işte şurada” derse, inanmayın. Çünkü sahte mesihler, sahte peygamberler türeyecek; bunlar büyük mucizeler ve harikalar yaratacaklar. Öyle ki, ellerinden gelse, seçilmiş olanları bile sapturacaklar. İşte size önceden söylemiş bulunuyorum. Bunun için size, “işte Mesih çölde” derlerse gitmeyin. “Bakın, iç odalarda” derlerse inanmayın. Çünkü insanoglunun gelişi, doğuda çakıp batıya kadar her taraftan görülen şimşek gibi olacaktır. Leş neredeyse, akbabalar oraya üşüşecek. O günlerin sıkıntısından hemen sonra, “güneş kararacak, ay ışığını vermez olacak, yıldızlar gökten düşecek ve göksel güçler sarsılacak.” O zaman insanoglunun belirtisi gökte görünecek. Yeryüzündeki bütün halklar ağlayıp dövünecek, insanoglunun gökteki bulutlar üzerinde büyük güç ve görkemle geldiğini görecekler. Kendisi, güçlü bir borazan sesiyle meleklerini gönderecek ve onlar, O'nun seçtiklerini, göklerin bir ucundan öbür ucuna kadar dört yelden alıp bir araya toplayacaklar. İncir ağacından ders alın! Dalları filizlenip yapraklarını sürünce, yaz mevsiminin yakınlığını anlarsınız.

Aynı şekilde, bütün bunların gerçekleştiğini gördüğünüzde bilin ki, insanoglu yakındır, kapıdadır. Size doğrusunu söyleyeyim, bütün bunlar olmadan bu kuşak ortadan kalkmayacak. Gök ve yer ortadan kalkacak, ama benim sözlerim asla ortadan kalkmayacaktır. O günü ve saati, ne gökteki melekler, ne de Oğul bilir; Baba'dan başka kimse bilmez. Nuh'un günlerinde nasıl olduysa, insanoglunun gelişinde de öyle olacak. Nuh'un gemiye bindiği güne dek, tufandan önceki günlerde insanlar yiyip içiyor, evlenip evlendiriliyorlardı. Tufan gelinceye, hepsini süpürüp götürünceye dek başlarına geleceklerden habersizdiler. İnsanoğlunun gelişi de öyle olacak. O gün tarlada bulunan iki kişiden biri alınacak, biri bırakılacak. Değirmende buğday öğüten iki kadından biri alınacak, biri bırakılacak. Bunun için uyanık kalın. Çünkü rabbinizin geleceği günü bilemezsiniz. Ama şunu bilin ki, ev sahibi, hırsızın gece hangi saatte geleceğini bilse, uyanık durur, evinin sozulmasına fırsat vermez. Bunun için siz de hazır olun! Çünkü insanoglu, ummadığınız bir saatte gelecektir.

---

tesisi hükmünü kendisinden sonraki dönem için bile göz önünde bulundurmıştır.

Efendinin, hizmetkârlarına vaktinde yiyecek vermek için üzerlerinde yetkili kıldığı güvenilir ve akıllı köle kimdir? Efendisi eve döndüğünde işinin başında bulacağı o köleye ne mutlu! Size doğrusunu söyleyeyim, efendisi onu tüm malının üzerinde yetkili kılacak. Ama o köle kötü olur da kendi kendine, “efendim gecikiyor” der ve yoldaşlarını dövmeye başlarsa, sarhoşlarla birlikte yiyip içerse, efendisi, onun beklemediği bir günde, ummadığı bir saatte gelecek, onu şiddetle cezalandıracak ve ikiyüzlülerle bir tutacak. Orada ağlayış ve diş gıcirtısı olacaktır.” (Matta, 24:1-51).

İslam dünyasının hicri üçüncü asırda yazılmış olan Sahih-i Buhari gibi eski hadis kaynaklarında ahir zamandaki kargaşalardan bahseden “*el-Fiten*” bölümü bulunmaktadır. Bu tür hadislere “*savaşlar*” anlamına gelen “*melahim*” denilmektedir.

13-2. Dinlerin Beklediği Kurtarıcı

Bütün meşhur dinlerin belli bir isim ve özelliklerle beklediği bir kurtarıcı vardır. Kurtarıcıdan önce gelenler (İlyas, İsa, Seyit Hasani ve...) ve kurtarıcının karşısında yer alanlar da (Deccal, Süfyani ve...) çeşitli dinlerde söz konusudur. Din takipçilerinin kurtarıcıya verdikleri önem onların zayıflık ve güçlülük durumlarına bağlıdır. Yahudiler Buhtunnasır tarafından devletlerinin yıkılmasından sonra ve Hıristiyanlar Konstantin vesilesiyle devlet kurmalarından önce, kurtarıcıyı daha fazla beklemeydiler. Müslümanlar arasında devleti olmayan Şiiler, devleti olan Ehl-i Sünnetten daha çok kurtarıcıyı beklemiştir.

Yahudiler Hz. Davud neslinden bir kurtarıcıyı beklemektedir. O dünyaya gelecektir. Ancak ismini bilmemektedirler (belki de adı Davud veya Menahem'dir). Hıristiyanlar yaklaşık 2000 yıl önce çarınha girilen ve kabrinden çıkıp göğe yükselen Hz. İsa'nın tekrar gelmesini beklemektedir. Hıristiyanlığın aslı da kurtarıcının zuhuru inancıyla meydana gelmiştir (daha önce de iddia ettiğimiz gibi Hıristiyanlık başlangıçta Yahudiliğin irfanı unvanında oluşmuştur. Ancak kendisinin de has bir irfanı vardır).

Hindu dininde bazı tanrıların insan veya hayvan şeklinde zuhuru söz konusudur. Bu şekli “*Evetar*” olarak adlandırmışlardır. Hindular Vişnu'nun onuncu görünümü olan “*Kelki'yi*” beklemektedir. O, elinde

kılıç beyaz bir ata binmiş olarak ortaya çıkacaktır. Budalar, Buda'nın Ma-itreya¹²¹ şeklinde zuhurunu beklemektedir.

Yahudilerin kurtarıcısının tıpkı Ehl-i Sünnetin Mehdi'si gibi doğacağına¹²² inanılmaktadır. Hıristiyanların kurtarıcısı da tıpkı Şiaların Mehdisi gibi doğmuş, gayba çekilmiş ve ahir zamanda zuhur edecektir. Diğer dinlerde de bu iki inanç görülmektedir.

13-3. Şehit ve Kurtarıcı

Allah düşmanları sürekli olarak O'nun dostlarına galip gelmeye ve onları yok etmeye çalışmışlardır. Böyle bir şey müminlerin bekleyişinin aksinedir. Örneğin; Allah düşmanlarının Kerbela çölünde Allah dostlarına galip gelmesi, İmam Hüseyin'in (as) ve yarenlerinin şehit olması Hüseyin b. Ruh'tan (ra) halletmesi istenilen sorunlardan birisidir. O, Hz. Mehdi (af) tarafından bunu açıklamıştır.¹²³ Şia'nın aşırıya gidenleri de "Allah, asla kâfirlere müminlerin aleyhine (galip gelmelerini sağlayacak) bir yol vermeyecektir" (Nisa/141) ayetine istinaden Hz. İmam Hüseyin'in (as) şehit olmadığını, bilakis Allah'ın onu göklere çektiğini ve onun fedakâr ashabından biri olan ve kendisini imama gelen ok ve mızraklara karşı siper eden¹²⁴ Hanzala b. Esed-i Şami'nin onun yerine şehit olduğunu iddia ediyorlardı. Hz. İmam Rıza (as) bu iddiayı reddederek yukarıdaki ayeti müminlerin delillerinin üstünlüğü şeklinde tefsir etmiştir.¹²⁵ İncillerde Hz. İsa'nın (as) kendisinin gelecekte acı çekmesi ve öldürülmesinden bahsettiğinde Petrus'un böyle bir şeyin gerçekleşmesinin imkânsız olduğu düşüncesinde olduğunu görmekteyiz. Ancak ilahi düşünceye sahip olan Hz. İsa, insani düşünceye sahip olan Petrus'u şiddetle dışladı.¹²⁶

¹²¹ Maitreya Sanskrit dilinde "seven" anlamındadır.

¹²² Ehl-i Sünnetin az bir kesimi İbn-i Haldun gibi Mehdi'lik inancını reddetmektedir. O - ların yine az bir kesimi İbn-i Arabî gibi Şia'nın On İkinci İmamının Mehdi olduğuna inanmaktadır. (Bu şahsiyet hakkında Müellifin makalesine bakınız "İbn-i Arabî hakkında birkaç hususu" (Farsça), Fesname-yi Heft Asuman, sayı:24).

¹²³ Bihar'ulEnvar, c.44, s.273-274

¹²⁴ AGE., c.45, s. 23

¹²⁵ AGE., c.44, s.271-272

¹²⁶ Matta, 16:21-23 ve Markos, 8:31-33

Evet, dinlerin görevlerinden birisi Allah düşmanlarının çabalarının amacına ulaşmadığını ispatlamak ve şehitlerin canlı ve şahit olduklarını ilan etmektir. Şimdi birkaç örnek verelim:

1. Kuran-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in Allah düşmanları tarafından ateşe atıldıktan sonra ateşin Allah'ın emriyle onun için serinliğe ve esenliğe (Enbiya/69) ve bazı rivayetlere göre de gül bahçesine dönüşmesi geçmektedir.

2. Yine Kuran-ı Kerim'de Allah'ın Hz. İsa'yı çarmıha gerilmeden önce kendi yanına çektiği geçmektedir (Nisa/157-158).

3. Her dört İncil'in sonunda Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra dirildiği ve ölümlerin (arasından) kalkarak göklere gittiği geçmektedir.

4. Ric'at yani zalimlerin ve mazlumların çiğnenmiş haklarının alınması için dirilmeleri de dinlerde göze çarpmaktadır.

Hıristiyanlıkta şehit ve kurtarıcı, Mesih'in kendisidir.¹²⁷ Ancak İslam'da şehit ile kurtarıcı birbirinden ayrıdır. Üçüncü imam şehittir, on ikinci imam ise kurtarıcıdır. Bu kurtarıcı Aşura günündeki kıyamının ilk anında aziz dedesinin mazlum bir şekilde şehit edilmesini dünyaya duyuracaktır. Diğer taraftan o yüce şehit aziz evladına katılacak ve ondan sonra uzun bir müddet hüküm sürecektir.¹²⁸

Geçmiş zamanın şehitlerinin ve geleceğin kurtarıcılarının, dinlerin şu anki durumlarının istikrarı ve devamı için çok önemi olmuştur ve olacaktır.

¹²⁷ Dikkat etmek gerekir ki, Hıristiyanlar Hz. İsa'yı asla "şehit" olarak adlandırmazlar. Bilakis, feda inancı üzere onu "kurban" olarak adlandırıyorlar. Metindeki "şehit" tabiri diğer şehitlerle uyum sağlanması içindir. Tabi ki Hıristiyanlık diğer her din gibi havarilerin zamanından günümüze kadar birçok şehit vermiştir.

¹²⁸ el-Burhan tefsirinde İsrâ suresinin altıncı ayetinin ardından "Yevm'ul Kerre" hakkında geçen hadislere göre İmam Hüseyin'in (as) ric'atta çok önemli rolü olacaktır ve Hz. Mehdi'yi (af) mücehhez kılmak, onun sorumluluğunda olacaktır. İmam Cafer-i Sadık'a (as) nispet verilen aşağıdaki hadis o imama kıyamet gününün hâkimi olarak tanıtıyor ki, Hıristiyanların Hz. İsa hakkındaki inançlarına benzerliği vardır: "Kıyamet gününden önce insanları hesaba çekmek için gelecek olan, Hüseyin b. Ali'dir. Kıyamet günü ise, insanların cennete veya cehenneme gönderilmesidir."

13-4. Kurtuluşu Bekleme

İbrahimi dinlerin her üçü de ahir zamanın (ric'at ve kıyametin) yakın olduğundan söz etmişlerdir. Her üç din de belirli bir vakit tayin edilmesini şiddetle yasaklamış ve insanları vakit belirleyen kimselerden uzak durmaya yönlendirmişlerdir. Buna rağmen insanlar arasında her zaman vakit belirleme durumu ciddi bir şekilde var olmuştur. Onlar dinlerin sünnetlerinde bulunan zuhur alametlerini kendi dönemleriyle uyumlu bir hale getirmektedirler. O alametlerin bazıları dünyadaki acı olayların gerçekleşmesiyle ve bazıları da insanların maneviyatıyla ilgilidir.

Vakit belirleyenlerin birçoğu ebcet harflerini kullanarak zuhur tarihi maddesini çıkarıp ona gönül veriyorlar. İbrahimi dinlerin her üçünde de bazı kimseler ayakkabı, şapka, at, asa, kılıç (ve kimi zaman da özel ashap) hazırlamış ve tam bir donanımla bekleyişe geçmişlerdir. Bazı Yahudiler onun dağın arkasından gelmesi ümidiyle gözlerini ufka dikmişlerdir. Bazı Hıristiyanlar onun için apartman hazırlamışlardır. Bazı Müslümanlar Cuma günlerinde çöle çıkarak “çabuk gel ey zamanın sahibi” feryadıyla o azizin zuhuruna duydukları aşkı gösteriyorlar.

Kurtarıcının belirgin özellikleri vardır: Yahudilerin kurtarıcısı Davud neslindedir ve Davud'un doğum yerinde yani Beytüllahim şehrinde dünyaya gelecektir. Muhtemel olarak adı Davud'tur. Hıristiyanlığın kurtarıcısının İsrailoğullarının on iki boyuna hükmedecek olan on iki havarisi¹²⁹ vardır. İslam'ın kurtarıcısının adı ve künyesi (ve bazı rivayetlere göre babasının adı) Hz. Resulullah ile aynıdır. Ashabı Bedir ashabı sayısı gibi 313'tür. Kıyam edeceği yer tıpkı dedesi gibi Kâbe'nin yanı olacaktır. Hüküm süreceği merkez Hz. Ali'nin hükümet merkezi olan Küfe şehri olacaktır.

Bu belirgin özellikler iddiada bulunanlar için bir takım sıkıntılar yaratmıştır. Kendilerindeki bu eksiklikleri gidererek kabul görmeleri gerekmektedir. Yahudiler Hıristiyanlar şöyle diyorlardı: Hz. İsa aşağıdaki delillere göre beklenen Mesiha olamaz:

1. O, Hz. Davud'un neslinden değildir;
2. Beytüllahim'de dünyaya gelmemiştir;

¹²⁹ Havari, Habeş dilinde “resul” anlamındadır.

3. Onu kimse mesh etmemiştir;
4. İlyas ondan önce gökten dönmemiştir;
5. O düşmanlarına galip gelmemiştir.

Bu başlıca sorunları gidermek için yapılan girişimler şunlardır:

1. Matta ve Luka (belki de birbirlerinden habersiz) onun üvey babası (Yusuf-i Neccar) için bir soy ağacı belirlemiş ve Hz. Davud'u liste içine sıkıştırmışlardır. Bu iki soy ağacı birbiriyle uyuşmamaktadır.¹³⁰ Diğer taraftan Hz. İsa'dan naklettiklerine göre beklenen Mesiha'nın Davud neslinden olacağına dair bir zaruret yoktur.¹³¹

2. İddia ettiklerine göre Celile eyaletinin Nasıra halkından olan Hz. İsa Yahudiye eyaletinin Beytüllahim şehrinde dünyaya gelmiştir.¹³²

3. Onun mesh edilmesi konusunda ise Allah tarafından mesh edildiği söylenmiştir.¹³³

4. Hz. İsa'nın kendisinden Hz. Yahya'nın İlyas olduğunu nakletmişlerdir.¹³⁴

5. Düşmanlara galip gelmek de herkese nispet verilebilir. Bu yüzden Hz. İsa: “*Ama cesur olun, ben dünyayı yendim!*”¹³⁵ Aynı şekilde Hıristiyanlar daima onun ölüme ve şeytanlara galip gelmesinden bahsetmişlerdir.

Yani Ahit'in çeşitli yerlerinde Hz. İsa'nın Mesiha oluşunu kabul edilir bir hale getirmek için bu tür tedbirler göze çarpmaktadır. Bu sıkıntıları gidermek için yapılan çalışmalar Hıristiyanlığı sağlamlaştırmıştır. Mil-

¹³⁰ Hz. Meryem de Davud neslinden değildi. Zira Luka İncilinin ilk bölümüne dikkat edildiğinde görülüyor ki, Yahya'nın annesi Elizabet, Harun'un neslindedi (Luka, 1:5). Hz. Meryem de Elizabet'in akrabalarındandı (Luka, 1:36). Harun'un neslinden olan bir kimsenin kendisi ve akrabası, Davud'un neslinden olamaz. Çünkü Davud, Harun'un neslinden değildi.

¹³¹ Matta, 22:41-46; Markos, 12:35-37 ve Luka, 20:41-44.

¹³² Bak. Matta ve Luka İncillerinde Hz. Mesih'in doğum kıssası. Yuhanna İncilinde (7:41-43) şöyle geçer: “*Bazıları da, “bu Mesih'tir” diyorlardı. Başkaları ise, “Olmaz! Mesih Celile'den mi gelecek?” dediler. Kutsal yazıda, “Mesih, Davud'un soyundan, Davud'un yaşadığı Beytüllahim köyünden gelecek” denmemiş midir? Böylece İsa'dan dolayı halk arasında ayrılık doğdu.*”

¹³³ Luka, 4:18; Elçilerin işleri, 4:27 ve 10:38 (Bak. Eşiya, 61:1).

¹³⁴ Matta, 11:14 ve 17:10-13 ve Markos, 9:11-13. Tabi Hz. Yahya kendisini tamıtken Yahudi liderlere kendisinin İlyas olmadığını söylemiştir (Yuhanna, 1:21).

¹³⁵ Yuhanna, 16:33.

yonlarca insan o dini kabul etmekle temiz ve arınmış bir hayatı seçmiş ve Hz. İsa Mesih aşkında yanmışlardır.

Biz Müslümanlar yukarıdaki konulara teveccüh etmeden Hz. İsa için “Mesih” lakabını Kuran-ı Kerim’e uyararak kabul ediyoruz.

13-5. Sahte Kurtarıcılar

Zuhur aşkı birçok Mesiha'nın Yahudilikte, Mesih'in Hıristiyanlıkta, Mehdi'nin İslam'da ve bir kısım peygamber ve tanrının her üç dinde kıyam ederek kargaşa yaratmasına sebep oluştur. Yahudiler Hz. İsa Mesih'in yalancı bir Mesiha olduğuna inanmaktadırlar ki, Yahudilik tarihi onun benzerini çok görmüştür ve onun idam nedenlerini oluşturmayı başardıklarını zannediyorlar. Tabi o, onların vaat edilen Mesiha'dan beklediklerini yerine getirmemiş ve Yahudilerin musibet ve acılarını azaltmamıştır.

Zuhur, onun alametleri ve vakti hususunda düşünme ve araştırma yapan kimselerden bazıları bir tür psikolojik hastalığa yakalanıyor ve bunun sonucunda kendini kurtarıcı veya zuhurdan önce ortaya çıkacak kimse olarak zannediyor ve bir takım iddialarda bulunuyor. Fakat iddiada bulunanların çoğu makam perest idiler.

Tarihçilerin inancına göre 1844 yılında kendisini İmam zaman'ın babı ve ardından İmam Zaman'ın kendisi ve sonuçta bir peygamber olarak tanıtan Seyit Ali Muhammet Şirazi'nin bir takım algılama sorunları vardı.

İslam âlimleri onu yargıladılar ve delilik ihtimalinden dolayı şimdilik kendisini idam etmeyeceklerini söylediler. Daha sonra o, bütün iddialarından dolayı tövbe etti ve şu anda kendi hattıyla İslam şurası kütüphanesinde bulunan bir tövbe name yazdı.

Bu şahıs bir süre sonra tövbesini bozdu ve batıl iddialarını yeniden ortaya attı. Sonunda ikinci defa Tebriz'de yargılanarak idam edildi.

Babın haleflerinden biri olan Hüseyin Ali Nuri, kendisini Bahauallah olarak adlandırdı ve babı, Bahailiğe dönüştürdü. Makam perest ve akıl sorunu olmayan bu şahıs kendisini peygamber ve ardından tanrı olarak gördü. Ondan sonra Abdalbaha lakaplı oğlu Abbas Efendi tam bir ciddiyetle o yolu sürdürdü. Onun halefi kızından olan torunu Şevki Efendi idi.

Bu şahsın çocuğu yoktu ve onun Ş. 1336'da ölümünden sonra Bahaîliğin liderliği onun kendisinin kurduğu “*Eyadi Emrullah*” (Nedenin elleri) ismindeki bir meclise devredildi ve Ş. 1342 yılında “*Beyt'ul Adli Azam*” (Yüce Adalet Evine) dönüştü. Bu üç şahıs Filistin'de İngilizlerin işgali altında ikamet ediyor ve o sömürgeci devlet tarafından himaye ediliyordu. Şevki Efendi zamanında kurulan işgalci eden rejim bu fırkayı, Yüce Adalet Evini ve fırka büyüklerinin kabirlerini (iddia ettiklerine göre idam edilen babın cesedi de Tebriz'den oraya taşınarak defnedilmiştir) himaye etmiş ve etmektedir.

Dinlerdeki sahte kurtarıcıların sayısını sadece Allah bilir. Bu tür kimseler Yahudilikte Maşiah Şikir, Hıristiyanlıkta yalancı Mesih ve İslam'da Mutemehdi olarak adlandırılırlar.

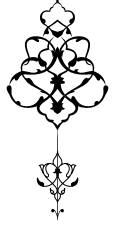
13-6. Deccal

Deccal inancı Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam olmak üzere her üç dinde de söz konusudur.¹³⁶ Bu sözcük Arapçada “*çok yalan konuşan*” anlamındadır. Batılı hak olarak gösteren altın suyuna da Deccal denilmiştir. Deccal ahir zamanda insanları saptıracak olan zalim bir hilekârın lakabıdır. Onun adı Yahudiler nezdinde Armilus ve Müslümanlar nezdinde de Said b. Seyd'dir.

Halkın Deccal'dan yana tedirginliği o kadar çoktu ki, ikinci halife Şam'ı fethettiği sırada kitap ehli âlimlerine Deccal hakkında sorular sormuştur. Deccal'ın adı dindarlar ve dini toplumlar nezdinde her zaman gündem olmuştur. Bazı kitaplar ve filimler Deccal adını kullanmışlardır. Her üç din takipçilerinden bir takım kimseler onun dünyaya geldiğini ve yaşamakta olduğunu söylemektedir.

Aynı şekilde İslam'da (özellikle Şia'da) Süfyani adında bir şahıs söz konusudur. Onun adı Osman b. Anbese olacaktır. Bir asır öncesinden günümüze kadar bazı kimseler onu Suriye'de gördüklerini iddia

¹³⁶ “Çocuklar, bu son saattir. Mesih karşının geleceğini duydunuz. Nitekim daha şimdiden çok sayıda Mesihkarşı türemiş bulunuyor. Son saat olduğunu bundan biliyoruz.” (Yuhanna'nın birinci mektubu, 2:18). Yeni Ahit'teki bu metin Yahudilikteki Deccal inancının geçmişine değinmektedir. Bununla birlikte bu konuda her üç dinde de birçok kaynak mevcuttur ki uzmanların işine yaramaktadır.

etmişlerdir.¹³⁷ İslam dünyasında bazıları da beklenen Süfyani olarak kıyam etmişlerdir.¹³⁸

Hıristiyanlara göre belirli olan o canavarın adının sayısı 666'dır (Yuhanna'ya gelen esinleme, 13:18). Bu sayı birçok insanın kafasını kendine meşgul etmiştir.

Uzak geçmişte Hıristiyan toplumların dini ve siyasi şahsiyetleri, düşmanları tarafından Deccal olarak tanıtılmışlardır. Özellikle papalar ve Avrupa padişahları arasında ihtilaf çıktığı vakit birbirlerine bu unvanı veriyorlardı. Luther, Katolik kilisesine karşı kıyam ettikten sonra papa tarafından tekfir edildiğinde, papalık düzenini "Deccal" olarak adlandırdı. Fransa inkılabı, sosyalizm ve komünizm de "Deccal" sayılmışlardır.

13-7. Armagedon

Vahiy kitabında 16:16'da Filistin'de Armagedon adında bir yer ahir zamanda savaş meydanı olarak geçmektedir. Armagedon Hıristiyanlar açısından çok önem kazanmıştır ve 2000 yılında yeni 1000 yılın gelmesi münasebetiyle birçok turist orayı görmeye gitmiştir. Filistin'i işgal eden rejim de orada parklar ve oteller yapmıştı. Saf Hıristiyanlar arasındaki bin yıl inancının yaygın olması Siyonistlere yüklü meblağlar nasip etmişti. Armagedon hurafesi hakkında bir iki film izleyip hemen inanan bilgisiz insan az değildir. Kimi zaman da İslam hadislerinde buna değinildiğini görüp Kırkısyı ile karşılaştırmaktadırlar!

¹³⁷ Şam ziyaretçileri Osman b. Anbese'yi 20 yaşlarında ve Havran dağında kendi kabilesinin reisi olarak görmüşlerdir. Onun, Ebu Süfyan soyundan olmasıyla iftihar ettiğini ve yüz bin kişinin ona itaat ettiğini görmüşlerdir (Alaim-i Zuhur, Nazim'ul İslam Kirmani, K.1329, s.129-130). Bazı yolcular da tesadüfen onun doğumuna şahit olmuşlardır. Asrımızda bazı kimselerin onu Suriye ordusunda gördüğü de meşhurdur. Bunlar, zuhur aşkıyla günlerini geçiren vefalı kimselerin sürekli meclisinde nakledilen kıssalardır.

¹³⁸ Yalancı Süfyanilerden dört tanesinin adı ve kıyam tarihi şöyledir:

- 1- Ebu Muhammet Ziyad b. Abdullah b. Yezit b. Muaviye, 132 yılında (yani Abbasilerin Âl-i Mervan hilafetinin kendilerine geçmesi için Mehdilik inancına sığındığı dönemde).
- 2- Ali b. Abdullah b. Halit b. Yezit b. Muaviye, 195 yılında.
- 3- Ebu Harb, 227 yılında.
- 4- Adı bilinmeyen ama kıyamının 294 yılında olduğu söylenen kişi. (Bak. Tarih'ul Umem ve'l Muluk, Havadis-i Salha-yi Mezkûr.)

Bazı Evanjelikler fırkalar Filistin'de işgalci rejimin kurulmasını İsa'nın dönüşünün nişanesi olarak görmekte ve bunun çabuklaşması için Siyonistleri rahat bırakmak gerektiğine inanmaktadır.

13-8. Yeniden Diriliş, Sevap ve Azap

Eskatolojinin diğer bir yönü hemen hemen bütün dinlerin inandığı sevap ve azapla ilgilidir (ve dinle birleşmediği sürece felsefe böyle bir sonuca varmamaktadır).

Dinlerde insan amellerinin sevabı ve cezası hakkında üç görüş vardır:

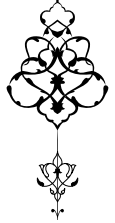
1. Bu dünyada nimetlerin celp edilmesi yoluyla sevabı kazanmak ve nimetleri yitirmek suretiyle de cezalanmak. Bu görüş Tevrat'ın Yasanın tekrarı 28. Bölümünde geçmektedir ki, (119 Mezmur'dan sonra) Kitab-ı Mukaddes'in en uzun bölümüdür ve yine Levililer 26. Bölümünde göze çarpmaktadır.¹³⁹ Günümüzde bu inanç kısmi olarak İbrahimi dinlerde bulunmaktadır ve yeniden dirilişle bir ilgisi yoktur.¹⁴⁰

2. Öbür dünyada ölümlerin dirilmesinden sonra sevap ve azap verilmesi.

Bu görüş, Zerdüştlükte, Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da bulunmaktadır. Kurtarıncının zuhur zamanı ile yeniden dirilişin zamanı ara-

¹³⁹ Dünyevi mükâfatların açık bir şekilde ihlal edilmesi iki şekilde açıklanmıştır. Biri - cisi, Hz. Eyüp'ün kassası dünyevi mükâfatın "er veya geç" verildiğini bize öğretmektedir. İkinci, gecikmeli de olsa dünyada mükâfata ermeden ölen kimseler hakkında Danyal kitabında 12:1-2 (elbette geleneksel tarih bilimcileri o kitabın M.Ö. VI. asırda yazıldığını reddetmekte ve yaklaşık olarak M.Ö. 165 yılında yazıldığını söylemektedirler) şöyle geçmektedir: "O zaman senin halkını koruyan büyük önder Mikail görünecek. Ulusun oluşumundan beri hiç görülmemiş bir sıkıntı dönemi olacak. Bu dönemde halkın -adı kitapta yazılı olanlar- kurtulacak. Yeryüzü toprağında uyuyanların birçoğu uyanacak: Kimisi sonsuz yaşama, kimisi utanca ve sonsuz iğrençliğe gönderilecek." Tevrat'ta ve hatta Eski Ahit'in herhangi bir yerinde "yeniden diriliş" ifadesi geçmediği için şunu söylemek gerekir ki, ahiretin genel tabiri Yasanın tekrarı 8:16'da ve Yeremya'nın ağıtları 4: 18'de "dünyevi son" anlamındadır.

¹⁴⁰ Tevrat'ın yanı sıra İncil de dünyevi belaların günahahtan kaynaklandığını ifade etmektedir (Luka, 13:1-9) ve Kuran-ı Kerim'de de şöyle geçmektedir: "Başımıza gelen herhangi bir musibet, sizin yaptıklarınızdan dolaydır. Çoğunu da affeder." (Şura/30). Bununla birlikte Kuran'da belaların imtihan yönü olduğuna da değinilmektedir. İslam kaynaklarında bunların yerleri dikkatli bir şekilde bir birinden ayırt edilmiştir (Bak. el-Mizan: Maide/18).

sındaki nispet hususunda ve bu ikisinin¹⁴¹ detayları hakkında bu dört din içinde birçok ihtilaf vardır. Bir grup din harici yazarlar yeniden diriliş inancının kurtarıncının bekleyişi inancından doğduğuna inanmaktadır.

3. Öldükten sonra bu dünyada sevap ve azap verilmesi. Önceki iki görüşün birleşimi olan bu görüş reenkarnasyon olarak adlandırılmaktadır. Önceden de belirtildiği üzere bu inanç Hindulara aittir ve onu Samsara olarak adlandırıyorlar. Onun bazı bölümleri Budizm, Caynizm, Sihizm ve bazı Yahudi, Hıristiyan ve İslam fırkalarına bulaşmıştır. Sapkın İslami fırkalar reenkarnasyonun aşamalarını Kevr ve Devr olarak adlandırıyorlar.¹⁴² Sapkınlar yeniden diriliş ayetlerini reenkarnasyona yorumuyorlar.

Bu görüş üzere insan öldükten sonra tekrar bir yerde dünyaya geliyor. O, bu yeni yaşamda önceki amellerinin sonucunu görüyor. İnsanların saadetli veya bedbaht olmaları yönündeki farkları da bundan dolayıdır. Onun şu anki amelleri de geleceğini hazırlıyor. Böylece yine öldükten sonra onların sonucunu görecek. Ahlaki bozukluklar da bu açıklamayla dolaylı olarak yorumlanmaktadır.

14. Katılık ve Esneklik

Dinlerin katılık ve esneklik dereceleri farklıdır. Bazıları dinin katı ve bazıları da esnek olduğunu ifade ediyorlar. Ehl-i Sünnetin İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin fıkıh konularında esnek ve İmam Şafi'nin katı olduğu meşhurdur. Bu tür farklılıklar Şia fakihlerinde de görülmektedir.

Dinlerin takipçilerinden bazıları kendi dinlerinin katılığı ve bazıları da o dinin esnekliğiyle övünürler.

İslam dini esnektir ve şeriatı kolay inanç olarak adlandırılmıştır.¹⁴³ Müslümanlar ilahi öğretilerle Allah'tan unutmaya veya hatalarından do-

¹⁴¹ Tıpkı iki hadisenin her birinin ruhsal veya fiziksel olması ve insanların tamamını veya bir kısmını kapsama derecesi gibi konular. Buna ilaveten Kuran-ı Kerim'de bütün hayvanların haşredilmesi de geçmektedir (Enam/38 ve Tekvir/5).

¹⁴² Bak. Bihar'ul Envar, c.53 s.13

¹⁴³ "Allah beni ruhbanlıkla değil, kolay olan dosdoğru bir dinle gönderdi." (Nebevi Hadis: el-Kâfi, c.5, s.494)

layı kendilerini sorguya çekmemesini ve kendilerinden öncekilerin üzerine yüklemiş olduğu yükü onların üzerine yüklememesini istiyorlar (Bakara/286). Hz. Resulullah'dan (saa) gelen bir hadise göre ümmetin dokuz şeyden kaynaklanan ihlalleri günah olarak yazılmamaktadır: Hata, unutkanlık, cahillik, gücün yetmemesi, zaruret hali, zorlama, kötüyeye yormak, yaratılış üzerindeki tefekkürde vesvese etmek, dile ve amele dökülmediği sürece de haset etmek.¹⁴⁴

Evet, bu kolaylıklar İslam ümmetine hastır. Bu maddelerin tamamı diğer dinlerde bu tarzda değildir. Yahudilik hükümleri oldukça zordur. Hıristiyanlıkta günah işlemeye karar vermek de günah sayılmaktadır. Takiye, mutlak olarak haramdır. Hindistan ve Çin dinlerinde batını temizlik için en düşüğü inek idrarını içmek ve onun pisliğini yemek olan zor alıştırmalara tahammül etmek gerekmektedir.

İslam'da günahların çoğu için dünyada herhangi bir ceza kararlaştırılmamıştır. Bir takım sayılı günahlar için de belirlenmiş olan cezalar birçok şart aramaktadır ve en küçük bir şüphede iptal edilmektedir.

İslam dini öğretim yönünden kolay olmanın yanı sıra Allah'ın kolaylık istediğini (Bakara/185) ve dinde insanlar için kaldıramayacakları bir yük olmadığını (Hac/78) ilan ettiği gibi ameli yönden de kolaydır ve sürekli görmezden gelmektedir. Mesela, teslis ve Hz. İsa'nın ilahlık inancını kâfirlik olarak görmesine rağmen (Maide/17, 72-73), Hıristiyanları gölgesi altında korumakta ve sosyal haklarına saygı göstermektedir.

Bu kolaylıktan dolayı münafık ve Müslüman anne-babadan dünyaya gelen herkes İslam toplumunun bir üyesidir. Böyle bir kimseye Müslüman denilir, onunla evlenilmesi caizdir ve kestiği hayvanın eti helaldir. Onun canı, malı ve haysiyeti muhteremdir. Kanının bedeli diğer Müslümanlarla aynıdır. Böyle bir kimse öldüğünde sıradan bir Müslüman gibi teşyi edilmelidir. Guslü, kefenlenmesi, cenaze namazı ve onun defnedilmesi her Müslüman kifayı farzdır. Bunların tamamı dünyayla ilgilidir. Ancak ahirette herkes hesap vermelidir.

¹⁴⁴ el-Kâfi, c.2, s.463.

15. İyilik

Dinler iyiliğe davet etmektedir. Dinlerdeki kızıllı haç gibi büyük ve faal olan kuruluşlar bu amaçla oluşmuşlardır.¹⁴⁵ Hıristiyanlar bazen insancıl hizmetlerine değinmek için iyilik yapan Samiri anlamında “Good Samaritan” ifadesini kullanırlar. Hz. İsa’nın dilinden bir örnekte iyilik yapan Samiri (Samirilerin aşağılanmış fırkasından), çölde yol kesenler tarafından yaralanmış olan bir adamı ölümden kurtarıyor (Luka, 10: 25-37).

16. Beslenme

Beslenme dinlerin önemli konularından biridir. İnsanın besin kaynaklarından biri de ettir ve et yeme hususunda üç görüş vardır:

1. Hayvana zulüm sayıldığından dolayı her çeşit et haramdır. Bu görüş bütün Cinaların, Hinduların çoğunluğunun ve Budaların bir kısmının görüşüdür.

2. Bütün etler helaldir ve yiyeceklerin insan saadetinde bir rolü yoktur. Bu görüş de Hıristiyanların görüşüdür.

3. Bazı etler helal ve bazı etler de haramdır. Bu görüş Müslümanların, Yahudilerin, Zerdüşterin, Sabiilerin ve diğer bazı dinlerin görüşüdür. Bu görüş sahiplerinin eti yenilmesine izin verilen hayvanlar hakkında çokça ihtilafları vardır. Bu ihtilaflar kimi zaman bir din içerisindeki fırkalara kadar uzamaktadır.

Yahudilikte etin süt ürünleriyle yenilmesi haramdır. İşgal edilmiş Filistin’de iyiliği tavsiye etme ve yasaklardan sakındırma grupları zaman zaman restoranları denetleyerek müşterilere etle beraber süt ürünleri verilmemesini sağlıyorlar. Yahudilerin ekmele beraber birkaç çeşit yemeği yemek için ellerini şeraitlerine uygun olarak yıkamaları farzdır ve bu

¹⁴⁵ Dinlerin nişaneleri de vardır: İslam için hilal ve Hıristiyanlık için de haç meşhurdur. Tabi bu iki simge arasında çok fark vardır. Hilal simgesi İslam fıkında geçmemiştir ama haç, ibadet törenlerinde ve diğer törenlerde temel bir role sahiptir. Yahudiler, altı yapraklı bir çiçeği meydana getiren üst üste iki üçgen şeklindeki Davud’un kalkanının simgesini Yahudiliğin ve özellikle de Siyonizm’in simgesi yapmışlardır. Onlar uluslar arası Kızılhaç komitesini “Kızılhaç” ve “Kızılaly” yanında “Davud’un kızıl kalkanını” da resmen tanımları için ikna etmeye çalışmaktadırlar ama şimdiye kadar bir başarı elde edememişlerdir.

Yahudiliğin abdesti sayılmaktadır. Bu iş çeşitli durumlarda farz olmaktadır (yemekten sonra parmakların iki eklem yerini yıkamak farzdır). İncillerde geçtiği üzere bazı Yahudiler Hz. İsa'ya havarilerin ekmek yemek için neden ellerini dine uygun olarak yıkamadıkları hususunda itirazda bulunuyorlardı. Hz. İsa, bu işin insanlar tarafından uydurulduğunu söylüyordu. O şöyle dedi:

“Dinleyin ve şunu belleyin: İnsanı kirleten, ağzına giren değildir. Ağızdan çıkarır insanı kirleten. Bu sırada öğrencileri ona gelip: Biliyor musun, Ferisiler bu sözü duyunca gücendiler, dediler. İsa şu karşılığı verdi: “Göksel babamın dikmediği her fidan kökünden sökülecek. Bırakın onları; onlar körlerin kör kılavuzlarıdır. Eğer kör köre kılavuzluk ederse, her ikisi de çukura düşer. Petrus: Bu benzetmeyi bize açıkla, dedi. Siz de mi hâlâ anlamıyorsunuz? Diye sordu İsa. Ağza giren her şeyin mideye indiğini, oradan da ayakyoluna atıldığını bilmiyor musunuz? Ne var ki ağızdan çıkan, yürekten kaynaklanır. İnsanı kirleten de budur. Çünkü kötü düşünceler, cinayet, zina, cinsel ahlaksızlık, hırsızlık, yalan tanıklık ve iftira hep yürekten kaynaklanır. İnsanı kirleten bunlardır. Yıkanmamış ellerle yemek yemek insanı kirletmez.” (Matta, 15: 10-20).

Helal bir yemeğin bir takım dış sebeplerden dolayı haram olması mümkündür. Mesela kendiliğinden ölmüş bir hayvan çeşitli dinlerde haramdır.

Aynı şekilde bir yemeğin belirli bir zamanda haram olması da mümkündür. Mesela, İslam'da içinde safran bulunan bir yemek, ihramlı kimseye haramdır. Katolikler Cuma günleri kırmızı et yemezler. Zira İncillerin nakline göre, Hz. İsa Cuma günü çarınha gerilmiştir.

17. Şarap İçmek

Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi günümüzdeki dinlerin çoğunda şarap içmek helaldir.¹⁴⁶ Fakat ondan çok miktarda içmenin sonucunda oluşan sarhoşluk haram ve uygunsuz sayılmaktadır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ “Allah her peygamberi şarabın haram olma hükmüyle göndermiştir.” (İmam Rıza (as): el-Kâfi, c.1, s.148).

¹⁴⁷ Pavlus, Timoteyus'a birinci mektubunda 5:23 kendi öğrencisine şöyle diyor: “Artık sadece su içmekten vazgeç; miden ve sık sık baş gösteren rahatsızlıkların için biraz da şarap iç.”

Buna ilaveten çeşitli dinlerin ibadet törenlerinde şarap tüketilmektedir. Fakat Sihizm, Hıristiyan ve diğer dinlerin fırkalarından bazıları gibi bazı dinler şarabın haram olduğuna inanmaktadır ve bu Hıristiyanlardan bazıları Aşa-i Rabbani töreni için su veya üzüm suyu tüketmektedirler.

Şarabın haram oluşu İslam dininde meşhurdur. Bu dinde çoğu sarhoş edici olan her şeyin azı da haramdır.¹⁴⁸

Şarap Hıristiyan ülkelerinin yakalanmış olduğu ve kurtulamadığı büyük belalardan biridir.

18. Örtünme

Çeşitli dinlerde erkek veya kadının¹⁴⁹ yahut her ikisinin baş veya bedenini ibadet yerinde veya ibadet esnasında örtmesinin veya örtmemesinin, bir takım hükümleri vardır. Bazen erkekler tanrı karşısında tevazu nişanesi olarak ve kadınlar da kocaları karşısında iffet ve tevazu nişanesi olarak saçlarını örtmekteydiler.¹⁵⁰

Yahudilikte evlenmiş olan kadınlar için hicap farzdı. Hala inançlı Yahudi kadınlar evlilikten sonra saçlarını başörtüyle veya perukla kocalarının haricindekilere karşı örtmektedirler (onlardan bazıları yine bu amaçla saçlarını tamamen tıraş etmektedirler).¹⁵¹

¹⁴⁸ “Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır.” (Nebevi hadis: el-Kâfi, c.6, s.408).

¹⁴⁹ Bu konuda, fahişelerin veya fahişe olmayanların, evlilikten önce veya sonra, kocasına veya başkasına karşı örtünmelerinin ve örtünmemelerinin hükümleri vardır.

¹⁵⁰ Bazı dinlerde farz veya haram olmak üzere saç, sakalı, bıyığı ve hatta kaşları kesmenin hükümleri vardır. Kısaltmak, boyamak ve hatta bazı dinlerde erkeklerin ve kadınların saçlarını taramalarının hükümleri bile vardır.

¹⁵¹ Yahudilik tarihinin önemli hadiselerinden biri 1383 yılının baharında gerçekleşti. Şöyle ki, dünyadaki perukların kollarının genellikle Hindu kadınlardan alındığı söylentisi yayılmaya başladı. Bu Hindu kadınlar Vişnu mabedine gidip güzelliklerini putun önünde kurban ediyorlar ve o vaziyette kuaförler onların saçlarını tıraş ediyorlar. Mabet sorumluları o saçları bir yerde toplayıp peruk fabrikalarına satıyorlar. Böyle bir şeyin ispatlanması da Yahudi kadınların o perukları kullanmasının haram olduğu anlamına gelmektedir. Zira Tevrat'ın ikinci hükmü putperestliği yasaklamıştır ve bu da o hükme girmektedir. Bir Yahudi ruhanisi Hindistan'a gidip bu konuyu araştırmakla görevlendirildi. Araştırmalar sonucu bunun hakikat olduğu kesinleşince, doğu, batı ve hatta işgal edilmiş Filistin içinde dahi büyük tedirginlikler yaşandı. Öfkeli Yahudiler sayısız peruğu herkesin önünde ateşe verdi. Bu hadise dünya genelinde peruk fabrikalarına ciddi ölçüde zarar verdi.

Elçi Pavlus şöyle demiştir:

“Ama şunu da bilmenizi isterim: Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Tanrı'dır. Başı örtülü olarak dua eden ya da peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür. Ama başını örtmeden dua eden ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Eğer kadın örtünmüyorsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtsün. Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise erkeğin yüceliğini yansıtır. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı. Bu nedenle ve melekler uğruna kadın, bir yetki işareti olarak başını örtmelidir. Ne var ki, Rab'te ne kadın erkekten, ne de erkek kadından bağımsızdır. Çünkü kadın erkekten yaratıldığı gibi, erkek de kadından doğar. Ama her şey Tanrı'dandır. Siz kendiniz karar verin: Kadının örtüsüz başta Tanrı'ya dua etmesi uygun mu? Doğa bile size erkeğin uzun saçlı olmasının kendisini küçük düşürdüğünü, ama kadının uzun saçlı olmasının kendisini yücelttiğini öğretmiyor mu? Çünkü saç kadına örtü olarak verilmiştir. Bu konuda çekişmek isteyen biri varsa, şunu bilsin ki, bizim ya da Tanrı'nın topluluklarının başka bir geleneği yoktur.” (Korintlilere birinci mektup, 11:3-16).

Hıristiyan kadınlar da son zamanlara kadar saçlarını örtmekteydiler. Hz. Meryem'in ve azizelerin bütün tablo ve heykellerini hicaplı olarak hazırlamışlardır.

Hıristiyan rahibeleri de saçlarını örtmektedirler. Başörtülerinin rengi (tıpkı rahiplerin şapkaları gibi) genellikle onların ruhbanlık düzenini göstermektedir.¹⁵² Zerdüş'te ve Hindu kadınlarının da hicabı vardı.

Yahudilikte yün ve keten karışımı elbise giymek haramdır (Yasanın tekrarı, 22:11). Dindar Yahudiler her zaman ve diğer Yahudiler de bazı dini münasebetlerde Yarmulka adı verilen küçük bir takkeyi başlarına koyarlar.

Sihler nispeten büyük bir sarıgi başa koymayı farz bilmektedir. Bu durum zaman zaman bir takım sıkıntılar doğurmaktadır. Mesela, motosiklet

¹⁵² Kısa bir süre öncesine kadar papanın huzuruna çıkan kadınların siyah başörtü giyme geleneği vardı. Ancak İspanya kraliçesi müstesnaydı ve o, beyaz başörtüyle de papanın huzuruna çıkabiliyordu.

kullananların kask kullanmasının zorunlu olduğu ülkelerde onlar kask takmamak için direniyorlar. Aynı şekilde Müslümanların aleyhine ayaklanan insanlar zaman zaman bilmediklerinden dolayı Müslümanlar gibi sarığı ve sakalı olan Sihlere saldırıyorlar.

Hicap, hicretten birkaç yıl sonra ilk önce Hz. Resulullah'ın (saa) eşlerine ve daha sonra da diğer Müslüman kadınların tamamına farz oldu. Kuran-ı Kerim'de ve sünnette hicabın farz oluşu üzerinde vurgu yapılmıştır. Kadınlar namaz esnasında da hicaplı olmalıdır. Cariyeler ve Müslüman olmayan kadınlar için hicap yok idi.

İhram halinde erkekler dikilmiş elbise, ayakkabı ve şapka kullanmamalıdır. Başları ve ayaklarının üstü çıplak olmalıdır. İhram elbisesi olarak dikilmemiş kumaş kullanmalıdırlar. Kadınların da yüzü açık olmalıdır.

Katolik ve Ortodoks ruhanileri ile Protestan fırkalarının bazılarının ruhanileri özel ruhani elbisesini Hıristiyan ayinlerinin icrasında giymeyi farz bilirler. Aynı şekilde bazı tasavvuf silsilelerinde teşerrüf¹⁵³ ve sema gibi bazı dini törenlerde özel elbiseyi giymek zaruridir.

Yoga için de hafif elbise ve kimi zaman da avret mahallini örtmek ve hatta çıplaklık bir gelenektir. Caynizm'in hava giyenler fırkasının azizleri her zaman çıplak yaşamaktadır.

19. Evlilik

Evlilik dinlerin fevkalade önemli konularından biridir:

1. Dinlerin çoğunda, diğer dinlerin takipçileriyle evlenmek yasaktır. Ehl-i Sünnet Müslüman bir erkeğin kitap ehli bir kadınla evlenmesini caiz biliyor ve Şia mezhebinde bu cevaz sadece geçici evlilik için geçerlidir.

2. Bazı kimselerin bazılarıyla evlenmesi yasaktır. Mesela, aile içi evlilik ki, bu yasağın kabilenin tamamını kapsamaması mümkündür. Bazı durumlarda kabile içi evlilik ve hatta aile içi evlilik övülmüştür. Tarih anne ile oğlun evliliği müstesna her türlü akraba evliliğine şahitlik etmiştir. Aile içi evlilikler bazı durumlarda (Firavunların aileleri gibi) saltanat ailesine

¹⁵³ Teşerrüf (initiation) İran sofilerinin teriminde "el tutmak" olarak bilinir.

has olmuştur ve bundaki hedef de onların kanının aşağı tabakaların kanıyla karışmamasıydı.

İslam'da evliliğin yasak olduğu kimselerin çoğu mahremlerdir. Mahremlik ise; nesep yakınlığı, musahere (evlenerek aileye katılma gibi) ve süt emme yoluyla meydana gelir. Bazıları da mahrem değildir ama onlarla evlenmek belli bir süre veya ebediyen yasaktır. Tıpkı eşin kız kardeşi ve evli bir kadın gibi. Mahrem olma, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da bu şekildedir. Şu farkla ki, Yahudilikte amcanın, kardeşinin kızıyla evlenmesi caizdir ve Hıristiyanlıkta amca, hala, dayı ve teyze (cousins) çocuklarının birbiriyle evlenmesi caiz değildir. Ancak ikinci kuşaktan olursa müstesna. Süt emme yoluyla mahremlik yerine, haram evlilik vaftiz baba¹⁵⁴ ve evlatlığı kapsamaktadır. Zerdüştlere baci kardeş ve hatta babayla kızın evliliğini caiz bildikleri yönünde kanıtlar vardır.¹⁵⁵ Ancak daha sonra İbrahimi dinlerin etkisi altında kalarak onu yasaklamışlardır. Firdevsi'nin iddiasına göre İran'ın efsanevi padişahı Behmen, Pehlevi dini yani "Zerdüşti dini" üzere kendi kızı "Humay" ile evlendi¹⁵⁶ ve onu kendi veliahdı yaptı:

Bir kızı vardı adı Humay,
Maharetli, bilgili ve görüşü tutarlı.
Herkes ona dedi asil,
Dünyada onu görmekle mutluydu.
Baba güzelce kabul etti onu,
Pehlevi diye bilinen din üzere.
Ay gibi parlayan Humay,
Ne kötüdür ki gebe kaldı şahtan.¹⁵⁷

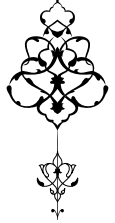
3. Evlilik birçok dinde manevi bir bağıdır ki, diğer anlaşmaların aksine bir törenle gerçekleştirilmelidir. Yahudiler evliliği Kiduşin yani "kutsal iş" olarak adlandırıyorlar. Hıristiyanlar onu yedi kutsal törenden biri kılıyorlar ve İslam onu üzerinde vurgu yapılan bir sünnet olarak bilmektedir. Öyle

¹⁵⁴ Vaftiz baba çocuk vaftiz edildiği anda onun dini işlerini üstlenen kimsedir. O, çocuğun anne babasının ölmesi veya çocuğun dini eğitimine önem vermemeleri durumunda vazifesini yerine getiriyor.

¹⁵⁵ Ebu'l Ala-i Meerra şöyle diyor:
Hıristiyanlar amcaksızını yasakladılar,
Mecusiler kız kardeşle evlendiler.

¹⁵⁶ Günümüzdeki Zerdüştlere Humay'nın Behmen'in gerçek kızı olmadığını söylüyorlar.

¹⁵⁷ Şehname, s.340

bir sünnet ki, zaruret anında farza dönüşebilir. Bir törenin düzenlenmesi, nikâh akdinin okunmasının gerekliliği ve o akit için kutsal dilin kullanılması bu anlaşmanın diğer anlaşmalarla olan farkını göstermektedir.

İbrahimi dinlerle diğer dinlerin benzer görüşleri vardır. Katolik ve Ortodoks Hıristiyanları evliliği yedi kutsal törenden biri sayıyorlar ve ona ibadet rengi veriyorlar. Bu yüzden keşişin kilisede evlilik akdini okumasını gerekli biliyorlar ve bu esnada tıpkı Ortodoks törenlerinde yapıldığı gibi gelin ve damadın başına yarım taç koyularak teşrifi bir merasim gerçekleştiriliyor.

Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlığında rahiplerin, rahibelerin, diyakozların, keşişlerin ve piskoposların evlenme hakkı yoktur.¹⁵⁸ Bu kutsal ibadet yerine ameli olan başka bir kutsal ibadete yani ruhbanlığa veya ruhaniliğe yöneliyorlar ki, bu ikincisi yedi mukaddes törendendir.

4. Bazen Hıristiyan azizlerin evliliğin faziletiyle bekârlığın faziletini birleştirmek için ilişkisiz evlilikleri olmuştur. Hindular cinsel konulardan kaçınmaya brahmacharya adını vermektedirler. Bazen de (Gandi gibi) bazı kimseler, üreme haddinde bir evliliği bu fazilete aykırı görmemişlerdir.

5. Amerika'da Hıristiyanların fırkalarından Kakerlerin bir kolu olan Shakerler (Shakers) evliliği herkes için haram bilmektedir. Ancak dinler ve mezhepler çoğalma yoluyla devam ederler. Yaklaşık 250 yıl önce ortaya çıkan bu fırka yok olmaya yüz tutmuştur ve XXI. yüzyılın başlarında yapılan son istatistiklere göre bu fırkadan sadece yedi kadın geriye kalmıştı.

6. Dünyanın dini geleneklerinde çok eşlilik köklü bir konudur ve din kurucularının birçoğunun birden fazla eşi vardı. Ancak Hz. İsa bunun aksine evlenmemişti.¹⁵⁹ Buda eşini ve evladını bırakıp, riyazet peşine düştü.

Avrupa Yahudiliğinde çok eşlilik Haham Graham b. Yahuda'nın (ö. 1028) fetvasıyla haram edildi. Bu yasaklama yavaş yavaş doğudaki Yahudilerde de etki bıraktı. Hıristiyanlıkta hiçbir zaman çok eşlilik yoktu.

¹⁵⁸ Ortodoks fırkasına göre daha önceden evli olan kimse, diyakoz veya keşiş olabilir.

¹⁵⁹ "Onun belaya düşürecek bir eşi, hüzünlendirecek bir evladı, kendisine celp edecek bir malı ve zillete düşürecek bir tamahı yoktu. Bineği, ayaklarıydı ve hizmetçisi elleriydi." (Nehc'ül Belağa, 160. Hutbe).

Ancak öncesi Hıristiyan olan Mormonlar nezdinde çok eşlilik yaygın idi. Sonraları haram kılındı. Sihler de çok eşliliği caiz bilmezler. Cahiliye Araplarında bu hususta bir sınırlama yoktu. Ancak İslam bunu dört kadında sınırladı. Adaletsizlikten korkma durumunda ise sadece bir kadın almak caizdir.¹⁶⁰ Çok eşlilik konusunda dört şey tasavvur edilebilir:

a) Bir erkeğin bir kadınla evlenmesi (monogami): Hıristiyanlıkta ve diğer bazı dinlerde vardır.

b) Bir erkeğin birkaç kadınla evlenmesi (polygyny): Birçok dinde caizdir.

c) Birkaç erkeğin bir kadınla evlenmesi (polyandry): Tibet Budaları gibi bazı toplumlarda rastlanmaktadır. O toplumlarda birkaç kardeş, bir kadınla evlenmektedir ve doğan çocuk da hepsine ait olur.

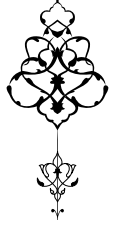
d) Birkaç erkeğin birkaç kadınla evlenmesi (group marriage, polygynandry): Çok nadir olarak bazı toplumlarda görülmektedir. 05 Aralık 1999 tarihindeki haberlerde Kaliforniya eyaletinde “*Toplu evliliğin*” resmileştiği geçmişti. Bu esas üzere iki erkek, iki kadınla evlendi ve evlilikleri kayıt altına alındı.

Gayet açıktır ki bu evliliklerden herhangi biri, bir dinde caiz olmadığı takdirde o din bu evliliği fuhuş olarak görür. Yukarıda bahsettiğimiz son evlilik türü, bütün dinler nezdinde fuhuş sayılmakta ve kınanmaktadır.

7. Tevrat'ta kardeşlik kanunu (Levirate) hakkında şöyle okumaktayız:

“Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle ki, ölenin adı İsrail'den silinmesin. Ama adam kardeşinin dul karısıyla evlenmek istemiyorsa, dul kadın kent kapısında görev yapan ileri gelenlere gidip şöyle diyecek: Kayınbiraderim İsrail'de kardeşinin adını yaşatmayı kabul etmiyor. Bana kayınbiraderlik görevini yapmak istemiyor. Kentin

¹⁶⁰ Nisa/3

ileri gelenleri adamı çağırıp onunla konuşacaklar. Eğer adam, “Onunla evlenmek istemiyorum” diye üstelerse, kardeşinin dul karısı ileri gelenlerin önünde adamın yanına gidecek, onun ayağındaki çarığı çıkaracak, yüzüne tükürecek ve “Kardeşine soy yetiştirmek istemeyen adama böyle yapılır” diyecek. Adamın soyu İsrail’de “Çarığı çıkarılanın soyu” diye bilinecek.” (Yasanın tekrarı, 25:5-10).

8. Mehir dört şekilde tasavvur edilebilir:

- a) Tıpkı İslam’da olduğu gibi damadın geline mehir vermesi.
- b) Hindular arasında olduğu gibi gelinin damada mehir vermesi.
- c) Yahudilikte görüldüğü gibi gelin ve damadın birbirlerine mehir vermesi.¹⁶¹
- d) Hıristiyanlıkta olduğu gibi kimsenin kimseye mehir vermemesi.

İlk üç şıkta mehiri veren veya alan, damadın veya gelinin babası gibi bir başka şahıs da olabilir.¹⁶²

İslam’da mehir vardır ve çeyiz ise İslam dünyasının bazı bölgelerinde örfi bir gelenektir. Bu yüzden nikâhın fıkıh konularında sadece mehir-den bahsedilir ve çeyiz söz konusu değildir.

9. İslam fıkında daimi evliliğin yanı sıra “*muta*” denilen geçici bir evlilik de vardır. Bu evlilik Hz. Resulullah (saa) döneminde ve ondan birkaç yıl sonrasına kadar meşru idi. Ancak ikinci halife bu evliliği haram kılmıştır. Geçici evlilik Şia fıkında devam etmektedir. Ehl-i Sünnetin bazı fakihleri son yıllarda onun benzeri olan “*misyar*” nikâhını çikarmışlardır.

Günümüzde çok eşlilik ve *muta* (veya *misyar*) bazı Müslümanlar tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu yüzden adı geçen evlilikler nadir olarak gerçekleşir ve genellikle gizlidir. Bu evliliklerde kimse kutlama

¹⁶¹ Damadın mehiri şöyledir ki, evlilik belgesinde: Eğer gelini boşarsa veya ondan önce ölürse 200 zuz (para birimi), yaklaşık bir kilo gümüş (ve eğer dul olursa 100 zuz, yaklaşık yarım kilo gümüş) ona ödeneceği taahhüdü verir. Gelinin mehiri, onun çeyizi ve diğer mallarıdır ki, Yahudilikte kocanın malı olur. İslam’da mehir, evliliğe bağlıdır, boşanmaya veya kocanın ölümüne değil. Gelinin malları ve çeyizi de kendisine aittir. Esasen çeyiz örfi bir konudur.

¹⁶² Mesela Hz. Musa’nın kayın babası kızının mehirini alan kimseydi (Kasas/27).

düzenlemez.¹⁶³ Diğer taraftan iki cins arasında arkadaşlık (dating) ve eşcinsellik bazı Hıristiyan gruplar nezdinde kabul görmektedir. Bu yüzden bu işler geçmişin aksine serbest bir şekilde gerçekleşmektedir. Eşcinselliğin serbest olduğu bazı ülkelerde zaman zaman kutlamalar da düzenlenmektedir.

10. Köleliğin olduğu dönemde cariyeler satın alınır alınmaz yeni sahiplerine helal oluyorlardı ve rahimlerinin boş olduğundan emin olduktan sonra onlarla beraber olmak caiz idi. Hür bir kimse normal evlilik için veya cariye almak için maddi imkân olmadığında zaruret halinde başkasının cariyesiyle evlenmesi caiz idi (Nisa/25). Böyle bir evlilik gerçekleştiğinde o cariye, sahibine haram oluyordu ama hala sahibinin mülkünde sayılıyordu. Köleler de cariyelerle evlenebiliyordu. Bu evlilikten doğan çocuklarda köle oluyordu.

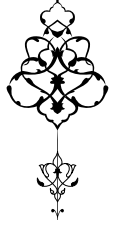
20. Boşanma

Boşanma İslam'da ve Yahudilikte caiz ve Hıristiyanlıkta yasaktır. Bu yasak İncillerde Hz. İsa'nın şahsına nispet verilen sayılı yasalardandır.

“İsa'nın yanına gelen bazı Ferisiler, onu denemek amacıyla şunu sordular: “Bir adamın, herhangi bir nedenle karısını boşaması kutsal yasaya uygun mudur?” İsa şu karşılığı verdi: Kutsal yazıları okumadınız mı? Yaradan başlangıçtan insanları erkek ve dişi olarak yarattı ve şöyle dedi: Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak. Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde tanrının birleştiğini, insan ayırmasın. Ferisiler İsa'ya, “öyleyse” dediler, “Musa neden erkeğin boşanma belgesi verip karısını boşayabileceğini söyledi?” İsa onlara, “İnatçı olduğunuz için Musa karılarınızı boşamanıza izin verdi” dedi. “Başlangıçta bu böyle değildi. Ben size şunu söyleyeyim, karısını fuhuştan başka bir nedenle boşayıp başkasıyla evlenen, zina etmiş olur. Boşanan kadınlı evlenen de zina etmiş olur.” (Matta, 19:3-9).

Hıristiyanlar bazen bir evliliğin başından beri batıl olduğunu ilan ediyorlar. Bu da eşlerin ayrılabilmesi için meşru hilelerdendir. Diğer

¹⁶³ Eskiden sonraki kadınların evliliğinde de velime verilirdi. Bu gelenek çok eşliliğin normal karşılandığı bölgelerde devam etmektedir. Mutanın hiçbir zaman kutlaması olmamıştır.

tarafından dikkat edilmelidir ki, günümüzde Amerika'daki ve bazı Hıristiyan ülkelerdeki evliliklerin hemen hemen yarısı boşanmayla sonuçlanıyor. Bu boşanmalar devlet tarafından ve kilise bunları kabul etmemektedir. Ancak Protestan kilisesi boşanma konusunda daha fazla esneklik göstermektedir.

Yahudilikte boşanma erkeğin elindedir. Ancak 1000 yıl önce Haham Graham, kadının da rızasını şart koşmuştur. Yahudiler Tevrat'ın emri gereği (Yasanın tekrarı, 24:1) ne zaman karılarını boşasalar ona bir boşanma belgesi yazıp, söz vermiş oldukları mehiri ödemekle yükümlüdürler.

21. Kıyas, Diyet ve Af

Kıyas, diyet ve af konusu birkaç şekildedir:

1. Tevrat'ta olduğu gibi sadece kıyas belirtilmiştir.
2. Talmud'da olduğu gibi kıyas ve diyet belirtilmiştir.
3. Kuran-ı Kerim'de olduğu gibi kıyas, diyet ve af belirtilmiştir.
4. İncil'in zahirinde (Matta, 5: 38-39) olduğu gibi sadece af belirtilmiştir. Ancak Hz. İsa Tevrat'ın hükümlerini kaldırmak üzere gelmediği için (Matta, 5:17) kıyas (ve belki de diyetin) de onun asıl şeriatında var olduğu söylenmelidir.

22. Pak ve Necis

Çeşitli dinlerde genel olarak pak ve necis konusu vardır. Ancak bu iki ifadeyi zihnimizdeki anlamda daha geniş tutmalıyız. Mesela, eski Yahudi şeriatında (70 yılında mabedin yıkımından önce) bazı cilt hastalıkları, sahibini necis ediyordu ve o hastanın halktan ayrılıp harabelerde yaşaması gerekiyordu. Bir kimsenin kendisine yaklaşması durumunda da "necis necis" diye bağırması gerekiyordu (Levililer, 13:45). O, iyileştikten sonra kâhinin yanına gidiyordu ve kâhin onu muayene edip pak olduğuna hükmediyordu. Sonra da geniş olarak açıklaması Levililer, 14:1-57'de geçen ilginç bir kurbanlık merasimi gerçekleştiriyordu.

Kirlilik insanda veya insan harici bir şeyde olabilir. İnsanın kirlenmesi İslam şeriatında iki çeşittir: Fiziksel (habes) ve ruhsal (hades). Her iki çeşidin de bir takım maddeleri insanın önünden ve arkasından çıkmasıyla yakından irtibatı vardır. Ancak bununla sınırlı değildir. Uyku, baygınlık, sarhoşluk, delilik, cinsel ilişki, ölmek, ölüye dokunmak¹⁶⁴ ve benzeri bir takım işler de insanın kirlenmesine neden olmaktadır. Şimdi de ruhun kirlenmesine bakalım:

1. Bilerek ve genel (mesela, cinsel ilişki sonucu).
2. Bilerek ve kısmi (mesela, tuvalete gitme sonucu).
3. Bilmeyerek ve genel (mesela, ihtilam veya adet görme sonucu).
4. Bilmeyerek ve kısmi (mesela, uykunun ağır basması sonucu).

İslami taharet su, toprak, güneş, istihale, intikal, Kelime-i şahadet getirmek ve diğer bazı yollarla gerçekleştirilebilir. Fiziksel kirlilerden arınmanın niyete ihtiyacı yoktur. Ancak fıkıh kitaplarının taharet konusunda geçtiği üzere bir takım kuralları vardır. Ruhsal kirlilerden arınma niyetle beraber olmalıdır. Serbest olduğu dönemde veya kirlilik dönemi bittikten sonra; beden bir bölümünde (abdest ve teyemmüm) veya bedenin tamamında (gusül).

Çeşitli dinlerde ilginç necaset ve taharet çeşitleri bulunabilir ki bunun açıklaması ayrı bir zaman istiyor. Dinlerde kapların fiziksel ve ruhsal kirlilerden arınmasının da dikkat çeken kuralları vardır. Mesela Yahudiler, Yahudi olmayan birinin yapmış olduğu kabı dine uygun olarak temizliyorlar. Sabiiler kaplarını bazı durumlarda vaftiz ediyorlar. İslam fikhında köpek veya domuzun, içine başını sokmasıyla veya şarapla necis olan bir kabı temizlemek için özel hükümler vardır.

Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlarının keşişin yanında günahlarını itiraf etmesi, İslam'daki abdest hükmündedir ve onu yapmadan Aşa-i rab-bani törenlerine katılamazlar.

¹⁶⁴ Şia fikhında ölüye dokunmak gusül gerektirmektedir.

23. Sünnet

Sünnet tıbbi bir ameliyattır ve esasen dini bir inanç olarak temizlik amacıyla yapılmaktadır.¹⁶⁵ Hıristiyanlarda ve Zerdüşterde sünnet yoktur. Sadece (genellikle İngilizce konuşan ülkelerde) Hıristiyanlardan az bir kesimi onu sağlık amacıyla yapıyorlar.

Sünnet Yahudilikte üzerinde önemle durulan bir farz ve Allah'ın Hz. İbrahim'le ahdidir.¹⁶⁶ Çocuğun dünyaya geldiği sekizinci günde gerçekleştirilen bir törende Yahudi ruhanisi tarafından yapılır. Onlar sünnet farzına önem verdiklerinden dolayı Yahudi olmayan çocukları da sünnet ediyorlardı.

İslam'ın bazı mezhepleri sünneti farz bilir ve bazıları da özellikle vurgulanmış bir sevap iş olarak görürler. Şia fıkhında sünnet baliğ oluncaya kadar babanın üzerine ve baliğ olduktan sonra da onun kendisine farz olur. Çocuğu yedinci gününde sünnet etmek sevaptır. Sünnetin hac ve umre dışında hiçbir amelde bir etkisi yoktur. Sünnetli bir şekilde dünyaya gelen çocuğun tekrar sünnet edilmesi farz değildir. Böyle bir durumda sünnet yerine neşter sürmek sevaptır. Dinler bilimi açısından bu sevap amel olan sünnetin inançla ilgili bir konu olduğuna şahittir.

Kızların sünneti, otuzdan fazla Asya ve Afrika ülkesinde (tıpkı Malezya, Endonezya, Mısır ve Sudan gibi. Hatta bu iki ülkenin Kıpti kilisesinin takipçisi olan Hıristiyanlar nezdinde bile) yaygındır. Dünya sağlık örgütünün verdiği bilgiye göre şu anda dünya üzerinde yaklaşık yüz altmış milyon sünnet edilmiş kadın vardır.¹⁶⁷

24. İbadetler

Bütün dinlerde birbirinden farklı ibadetler vardır. Sözlü ve ameli olmak üzere dinlerde çeşitli ibadetler bulunmaktadır. Mesela, İslam'da Kuran tilaveti tamamen sözlüdür. Namaz yarı sözlü ve yarı amelidir. Yani, sözleri

¹⁶⁵ “Çocuklarınızı yedinci günde temizleyin. Şüphesiz o, etin bitmesinde en güzel, en temiz ve en çabuk şeydir. Şüphesiz yeryüzü sünnetsizin idrarından kırk sabah necis olur.” (Nebevi Hadis: el-Kâfi, c.6, s.35)

¹⁶⁶ Yaratılış, 17:9-14.

¹⁶⁷ Sünnetin tarihçesi hakkında daha fazla bilgi için bak. Usture-i Kurbanı, s. 215-273.

kiyam, oturma, rükû ve secde gibi amellerle beraberdir. Hac da sözlü ve ameli bir ibadettir. Şu farkla ki, haccın ameli yönü sözlü yönünden çok daha fazladır. Oruç tamamen amelidir ve sözün hiç yeri yoktur.

25. Kible ve Kutsal Mekânlar

Birçok dinin kiblesi vardır. Kible, bir mekân veya dört yönden biri olabilir. Mekke Müslümanların, Urşelim (Kudüs) Yahudilerin kiblesidir (Samiri Yahudiler Gerizim dağına kible bilirler). Geçmişte doğu yönü bütün Hıristiyanların kiblesi olmuştur. Ancak günümüzde sadece Ortodoksların bu geleneği vardır. Sabiilerin kible yönü kuzeydir.

Kibleye tapılmaz. Yani, kimse onu muhatap etmez. Bilakis buna riayet etmek dinlerde ibadetin zaruri adabındandır. Hinduizm, Caynizm ve Budizm'de putlara tapılır. Yani, hacetlerin istenmesi için muhatap alınır ve kible konumunda değillerdir.

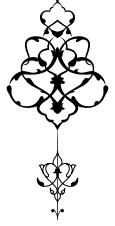
Çeşitli dinlerin mensupları kutsal mekânlardan dolayı çekişmektedirler. İslam ve şirkin Kâbe konusundaki çekişmesi H. 8. yıldan Mekke'nin fethedilmesiyle İslam lehine bitti.

Çeşitli dinler ötelere beri Urşelim ve etrafı hakkında çekişmişlerdir. Hıristiyanlarla Müslümanların haçlı savaşları zamanında çekişmeleri olmuştur ve Yahudilerle Müslümanlar arasındaki çekişme şiddetle devam etmektedir. Günümüzde o mukaddes şehir Siyonist rejimin elinde ve Mescid-i Aksa'nın kendisi de Filistinli Müslümanların elindedir.

Bir dinin ibadethanesinin diğer dinin ibadethanesine dönüştürülmesi yaygındır. Tıpkı tevhit ibadethanesi olan Kâbe'nin¹⁶⁸ cahiliye döneminde put haneye dönüştürülmesi ve onun tekrar H. 8. Yılda tevhit ibadethanesine dönüştürülmesi gibi. Mukaddes Kudüs'te Süleyman tapınağının, Şam ve Konstantinopolis (İstanbul)¹⁶⁹ kiliselerinin, İran ateş mihraplarının ve Hindistan'ın bazı put hanelerinin camiye dönüştürülmesi ve Endülüs camilerinin kiliseye dönüştürülmesi gibi.

¹⁶⁸ Kuran'da geçtiği üzere Kâbe Hz. İbrahim'in eliyle tevhit üzere kurulmuştur.

¹⁶⁹ Şam'daki Emevi Camisi ve İstanbul'daki Ayasofya Camisi gibi.

26. Dinlerin Mukaddesatı

Dinler, kutsallar sahnesidir. Dinlerin mukaddesatı; bitki, hayvan, şahıs, zaman, mekân, gök cismi, amel, öğreti, sözcük, metin, hat, dil ve herhangi bir şey olabilir. Çeşitli dinler saydığımız bu şeylerin etkilerine inandıklarından dolayı kutsal olduğuna inanmaktadır. Mukaddesatın dini uygulaması vardır ve onlara saygısızlık caiz değildir. İslam-i mukaddesattan bazıları şunlardır: Kutsal şahıs olarak; Allah azze ve celle, melekler, Masumlar (as), âlimler ve seyitler gibi. Kutsal zaman olarak; Cuma, Kadir gecesi, Ramazan ayı ve haram aylar gibi. Kutsal mekân olarak; Kâbe, cami ve türbe gibi. Kutsal şeyler olarak; makam-ı İbrahim ve Hacer'ul Esved gibi. Kutsal amel olarak; namaz ve oruç gibi. Kutsal öğreti olarak; dinin esasları gibi. Kutsal sözcük olarak; yüce Allah'ın ve masumların isimleri gibi. Kutsal metin olarak; Kuran-ı Kerim'in ayetleri gibi. Kutsal hat ve dil olarak; Arapça hattı ve dili gibi. Zira risalede geçtiği üzere: Kuran hattına dokunmak abdestsiz kimseye haramdır. Ancak başka bir dile tercüme edilmiş Kuran'a abdestsiz dokunmanın sakıncası yoktur.¹⁷⁰

Diğer dinlerdeki bazı mukaddesat şunlardır: Su, rüzgâr, toprak, ateş, gök, yer, gök cisimleri, semavi kitaplar, mabetler, kabirler, ziyaret yerleri, kible yönü, dört yönden bazıları, bazı şehirler, nehirler, kuyular, dağlar, mağaralar, çöller, taşlar, putlar, cinsel organlar, alfabe harfleri, sayılar ve ağaçlar gibi. Bitki olarak; hom'ul Mecus, nilüfer ve Hinduların soması, Sabiilerin yasemini gibi. Hayvan olarak; hamam böceği, fare, kedi, yılan, timsah, maymun, inek ve fil vb. Aynı şekilde tükürük, ter, kan, mukaddes hayvan veya insanların önünden veya arkasından çıkan şeyler ve sürekli veya geçici olarak onların temas etmiş olduğu kıl, tırnak, elbise ve yemek artığı gibi şeyler. Haç ve Hristiyanlıktaki Aşa-i rabbaninin ekmeği, şarabı ve onların kabı da mukaddestir.

26-1. Dilin, Dinin, Kavmin ve Toprağın Kutsallığı

Kutsal dil (Sacred language) ibadet, dua ve semavi kitap tilavet edilirken kullanılması zorunlu olan dildir. Hatta evlilik gibi bazı anlaşmaların

¹⁷⁰ İmam Humeyni (ra), Risale-i Tevzi'ul Mesail, 317. Madde.

akdi ve hayvanın din usulüne göre kesilmesi gibi bazı işler için bile kutsal dil söz konusudur.

Kutsal dilde konuşmanın ve onu işitmenin sınırlamaları vardır. Bu nedenle Şam Hıristiyanları ikinci halifeyle yaptıkları anlaşmada Müslümanların lehçesiyle konuşmamayı ve Arap hattıyla yüzüklerinin üzerine bir şey yazmamayı taahhüt ettiler.¹⁷¹

Bütün dünya dinleri kendi tarihlerinde bir veya birkaç kutsal dili tecrübe etmişlerdir. Günümüzde de hemen hemen bütün dünya dinlerinin kutsal dilleri vardır.

Eğer bütün dünya dinleri kendi tarihlerinde kutsal dile sahip idilerse bu durumda acaba bütün eski diller de bir zamanlar kutsal mıydı? Bu sorunun cevabı olumludur; şöyle ki, yeryüzündeki bütün eski kavimlerin kendilerine has din ve dilleri vardı. Doğal olarak onlardan her biri kendi kavim, toprak, dil ve dinlerini kutsal biliyorlardı.¹⁷² Ancak kavimlerin, toprakların, dillerin ve dinlerin çoğu tarihi olaylar sonucunda birbirine karışmışlardır. Bu nedenle onların bazılarının kutsallığı zarar görmüştür.

Günümüzde dünya kavimlerinin sayısının dinlerin kaç katı olduğunu, dinlerin çoğunun çeşitli kavimler arasında yayıldığını ve kitabın başında da belirtildiği üzere dinlerin bazı kavimler için yerli ve bazıları için de yabancı olduğunu görmekteyiz.

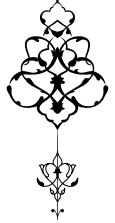
Dolayısıyla dünya kavimleri ve milletlerinin çoğunun ithal dinleri vardır. Dinlerin çoğu birkaç millet arasında dağılmıştır. Bu nedenle kutsal dillerin sayısı yerli dillerden çok azdır.

26-2. Arapça; İslam'ın Mukaddes Dili

Kutsal dilin semavi kitabın veya o dinin kurucusunun dili olması gerekli değildir. Ancak genellikle böyledir. Bildiğimiz üzere İslam'ın

¹⁷¹ Ebu Bekr'ul Tartuşi, Sirac'ul Mülük, (Beirut, Dar-u Sadir Li't-Tebaeti ve'n-Neşr, 1995), s.319

¹⁷² Yahudi kavminin kutsallığı çıkış, 19:6'da, Hıristiyan kavminin kutsallığı Petrus'un birinci mektubu, 2:12'de ve Filistin topraklarının kutsallığı Zekeriya'nın kitabı, 2:12'de ve Maide suresinin 21. Ayetinde geçmektedir. "Kutsal dil" anlamına gelen Lişon Hikodeş tabiri de İbranice'nin kutsallığını gösteriyor.

kutsal dili Arapçadır ki, Kuran-ı Kerim'in ve Hz. Resulullah'ın da (saa) dilidir. Buna ilaveten İslam geleneğinde¹⁷³ Arapçanın Allah'ın dili olduğu geçmektedir¹⁷⁴ ve Allah onu diğer dillere üstün kılmıştır.¹⁷⁵ Nitekim dünyanın başlangıcında Hz. Âdem'in dili Arapça idi. Ancak itaatsizlik edip yasak ağacın meyvesinden yedikten sonra Allah nimetlerini esirgedi ve Arapçayı ondan alarak yerine Süryani dilini verdi.¹⁷⁶ Daha sonra ilk Arapça konuşan kimse Hz. İsmail idi.¹⁷⁷ Hz. Yusuf Mısır padişahıyla ilk karşılaşmasında Arapça olarak selam verdi¹⁷⁸ ve Hz. Süleyman Arapçayı kendi ibadet dili kıldı.¹⁷⁹ Aynı şekilde denildiğine göre Hz. Mehdi'nin (af) vezirlerinin hepsi Arap olmamalarına rağmen Arapça konuşacaktır.¹⁸⁰

Dünyanın sonunda da Arapça söz konusudur. Zira cennet ehlinin dili Arapça olacaktır.¹⁸¹ İşte bu şekilde İslam'ın mukaddes dili, Allah'ın dili ve güzelliklerin dili olarak tanıtılmış ve ebedileştirilmiştir. Aynı şekilde Kuran'ın Arapça olması, o kutsal kitaptaki 11 ayette geçtiği üzere yüce Allah tarafından bir lütuftur.

¹⁷³ Bu bölümde nakledilen hadisler sadece Arapçanın Müslümanların örfünde kutsal olduğunu göstermek içindir. O hadisin masumdan nakledildiği veya nakledilmediği göz önünde bulundurulmamıştır.

¹⁷⁴ "Arapçayı öğrenin. Şüphesiz o, Allah'ın kullarıyla konuştuğu dildir." (Bihar'ul Envar, c.1, s. 212 ve c.76, s. 127). "Vahiy, Allah katından Arapça olarak indi; bir peygamber geldiğinde kendi kavminin diliyle gelir." (AGE, c.11, s.42). "Allah, bütün kitap ve vahiyleri Arapça indirmiştir. Ancak peygamberlerin kulağına kendi kavimlerinin diliyle ulaşır ve peygamberimizin (saa) kulağına Arapça ulaşmıştır." (AGE, c.16, s.134 ve c.18, s.263).

¹⁷⁵ Bihar'ul Envar, c.25, s.29

¹⁷⁶ "Âdem'in dili Arapçaydı ve o, cennet ehlinin dilidir. Rabbine isyan ettiğinde Allah cennet nimetlerini yeryüzü nimetleri olarak ve Arapçayı da Süryani dili olmak üzere değiştirdi." (AGE, c.11, s.56)

¹⁷⁷ AGE, c.12, s.87

¹⁷⁸ AGE, c.12, s.294

¹⁷⁹ AGE, c.14, s.112. Hz. Musa (as) aşağıdaki metni İslami ilimlerin Arapça olduğuna bir işaret olarak İbrani diliyle bir taşın üzerine kazıyordu ve o yazı İslam'ın zuhurundan sonra keşfedildi: "Allah'im! Senin adınla başlıyorum. Hak, rabbinden sana apaçık bir Arapçayla geldi. Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed, Allah'ın resulüdür. Ali, Allah'ın velisidir. Musa b. İmran kendi eliyle yazmıştır." (AGE, c.27, s.9 ve c.38, s.58 ve 59)

¹⁸⁰ Muhyiddin b. Arabî, el-Futuhât'ul Mekkiyye, 366. Bölüm.

¹⁸¹ Bihar'ul Envar, c.11, s.56; c.8, s.218 ve 286; c. 10, s.81. Cennet hurileri de Arapça konuşacaktır (c.8, s.134).

Kutsal dil, birçok ibadette ve bazı İslami işlemlerde ön plana çıkmaktadır. İslam'da ezan, ikame, namaz, hac ve umre dili Arapça olmalıdır ve bütün Müslümanlar o sözlerin Arapçasını öğrenmekle yükümlüdür. Kuran-ı Kerim'de Arapça olarak tilavet edilmektedir. Dualar, ziyaretler ve tesbihler Arapçadır. İslam-i inançlar da ölüye Arapça olarak telkin edilir.

İslam fıkhnın işlemlerle ilgili bölümünün bazı yerlerinde Arapçanın şart olması veya olmaması söz konusu edilmektedir ve şart olması derece bakımından daha üstün olabilir. Mesela fakihlerin fetvasında ihtilaf olmasıyla birlikte evlilik ve boşanma hususunda akit okunması gerekir ve bu akit imkân dâhilinde Arapça olmak zorundadır. Tabii ki akdi sağlamlaştırmanın niyetidir, söz değil. Ancak evlilik ve boşanma gibi önemli akitlerde bir tür dini irtibat söz konusudur. Bu nedenle bu durumlarda hem akit okunmakta ve hem de o akit kutsal dil olan Arapçadır.¹⁸²

Diğer taraftan Ehl-i Sünnetin büyük imamı Ebu Hanife'nin fetvasına göre ezanı, namazı ve telbiyeyi farsça söylemek caizdir.¹⁸³ Şia fakihlerinden bazıları da namazda Arapça dışında bir dille dua etmeyi caiz bilmıştır.¹⁸⁴ Ancak Arapçanın dışında bir dille yapılan canlı ve yaygın olan ibadet örneği Cuma namazının hutbeleridir. Arapçanın yanı sıra farsça, Türkçe, Urduca, Bengalce, Guceratça, İngilizce ve diğer dillerde gerçekleşmektedir ve iki rekât namazın yerine geçmektedir. Şiaların mersiyeleleri, methiyeleleri ve ağıtları da yöre diliyle gerçekleşmektedir.

26-3. Diğer Dinlerin Kutsal Dilleri

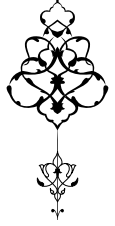
Hemen hemen bütün dinlerin kutsal bir dili olmasına rağmen bazı dinler için kutsal dil sadece tarihsel bir konudur. Ne zaman bir din bu bakışa sahip olsa, bütün fırkaları veya bazı fırkaları has bir dile odaklanmaz ve yöre dilleriyle ibadet ederler.

Aynı şekilde bütün dinler, işaret dilini kullanmaktadır. İslam'da bunun örneği namazın tekbirinde el işaretiyle dünya ve dünya işlerini

¹⁸² Bilgisi olmayan bazı kimseler evlilik akdi okunurken gelin ve damadın bir birine h - lal olması için dua okunduğın zannederler (tıpkı kurbanın helal olması yüce Allah'ın adının dile getirilmesinin gerekliliği gibi).

¹⁸³ Şemsuddin Es-Sereğsi, El-Mebcut, (İstanbul: Dar'ud De've, K. 1403), c.1, s.36-37.

¹⁸⁴ İmam Humeyni (ra), Risale-i Tevzih'ul Mesail, 1135. Madde.

arkaya atmaktır. Bununla birlikte kimi zaman bir dinin sözsüz kutsal dili de vardır. Tıpkı Hinduizm ve Budizm'deki Mudralar dili gibi. Mudra; Vişnu, Şiva ve Buda'nın bazı heykellerindeki parmaklarının durumudur ki, adı geçen dinlerin bazı inançlarını göstermektedir. Bu sözsüz kutsal dil, Hinduizm'in kutsal dili Sanskritçe ve Budizm'in dini dilleri olan Pali ve Prakritçe ile farklıdır.

Yahudilerin kutsal dili İbrani'cedir. İbranice Tevrat'ın, Hz. Musa'nın ve İsrailoğulları kavminin dilidir. İşgalci İsrail ülkesi kurulduktan sonra İbrani'ce yenilenerek o ülkenin resmi dili oldu.

Hıristiyanlık başından itibaren çeşitli kültürlerle karışmış olduğundan dolayı Hıristiyanlar çeşitli zaman ve mekânlarda Yunanca, Latince, Süryanice, Kıpti'ce ve Ermeniceyi kutsal saymışlardır. Şöyle ki:

Katolik Hıristiyanlar yaklaşık yarım asır öncesine kadar Latince ibadet ediyorlardı. Latince Romalıların diliydi ve Hz. İsa zamanında müşterek idiler. O zamanlar Filistin Roma'nın sömürgesi altında olduğundan dolayı İncillerin bildirdiğine göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi Yahudilerin ısrarı ve Filistin'in Rum yöneticisinin eliyle gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Latince Hz. İsa'nın düşmanlarının diliydi. Romalılar miladi dördüncü asrın başlarında Hıristiyan olmalarından ve dini törenlerini Latince icra etmelerinden sonra yavaş yavaş kutsal sayıldı. Kitab-ı Mukaddes'in Jerome (ö. M.420) eliyle yapılan ve Vulgate diye meşhur olan tercümesinin Katolik Hıristiyanlar için önemi vardı. İbadetlerde Latincenin kullanılmasının gerekliliği ikinci Vatikan şurası tarafından (1962-1965) geçersiz kılındı. Papa da fetvalarını Latince yayınlıyordu ve Latince kaldırıldığı için o fetvalar hiç beklemeden diğer dillere tercüme edilerek yayımlandı.

Yunan Ortodoks Hıristiyanları, Yunancanın (ki, Yeni Ahit o dilde yazılmıştır) kutsal olduğuna, Irak, Suriye ve Lübnan Hıristiyanları Süryanicenin kutsallığına (İslam'dan önceki Suriye'ye aittir ki, Hz. İsa da o dilde konuşmuştur), Mısır Kıpti Hıristiyanları Kıpti dilinin kutsallığına (İslam'dan önceki Mısır'la ilgili) ve Ermeni Hıristiyanlar, Ermenicenin kutsallığına inanıyorlar. Protestan Hıristiyanları hareketlerinin başlangıcından itibaren dillerin kutsallığını kabul etmiyorlardı ve dini törenleri herhangi bir dilde gerçekleşmesini caiz biliyorlardı. Hinduların kutsal dili Sanskritçe ve Sihlerin kutsal dili Pencap dilidir. Buda dinindeki

mukaddes kitaplar Palice ve Prakritçe dillerinde yazılmışlardır ve günümüzde bu dillerin kutsal olmadığı ve olmayacağı anlaşılmıştır. Zerdüştlere kutsal dili özel bir hattı olan Avestaca'dır. Pehlevi dili de Zerdüşst dininde bir ölçüde kutsaldır. Sabiilerin kutsal dili Mandeice'dir.

26-4. Kutsal Metinlerin Tercümesi

Kutsal metinlerin tercüme edilmesi o metinlerin kutsallığını şiddetler azaltmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu durumda İslam'a göre ona dokunmak için taharet şart değildir. Yahudilikte de bunun benzeri hüküm vardır.¹⁸⁵ Hıristiyanlıkta kutsal metine veya onun tercümesine dokunmayla ilgili bir hüküm yoktur.

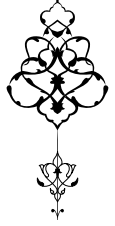
Genellikle dinlerin takipçileri kendi semavi kitaplarının tercüme edilmesine karşı olmuşlardır. 1536 yılında Yeni Ahit'i İngilizceye çevirip yayınladığından dolayı, William Tyndale'nin asılması ve ardından cesedinin yakılması, Hıristiyanların bu işe karşı muhalefetlerinin bir örneğidir. Tercümesinin birçok nüshası da yakıldı.

Kuran-ı Kerim'in tercümesi de kabul görmemiştir.¹⁸⁶ Öyle ki, Şah Veliyullah diye bilinen Allame Şeyh Ahmet b. Abdurrahim Dehlevi (ö. 1763), Kuran-ı Kerim'i "*Feth'ur Rahman fi tercimet'il Kuran*" adıyla

¹⁸⁵ Mişna, Yadim 4:5

¹⁸⁶ Tercümenin yanı sıra aşağıdaki husus da dikkate değerdir:

- a) Birinci halife, Zeyd b. Sabit'i Kuran-ı Kerim'i toplamak üzere çağırdığında o, Hz. Resulullah'ın (saa) girişimde bulunmadığı bir işe kalkışmaktan dolayı tedirginlik duydu (Muhammed b. İsmail El-Buhari, Es-Sahih, Kitab'ut Tefsir, Cem'ul Kuran babı).
- b) Resmi Mushaflarda bulunan yedi binden fazla kasıtlı imla hatasını düzeltmek de yasak idi ve bu güne kadar da böyledir (Muhammed Hadi Marifet, Et-Temhid, Kum: Muesset'un Neş'ul İslam-i, 1415, c.1, s.377-386).
- c) Kuran'ı alıp satmak da sakıncalıydı (Muhammed Hasan En-Necefi, Cevahir'ul Kelam, Beyrut: Daru İhya'it Turas'il Arabi, c.22, s.125-129); ve Ferheng-i Moin (c.4, s.5110) "*hediyenin*" bir anlamının da Kuran'ın değeri olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir: Onun alım satımı dinimizce uygun olmadığı için fiyat yerine hediye denilmektedir.
- d) Osmanlı halifesi III. Sultan Ahmet Han zamanında H.K. XII. asrın başlarında basım sanayisi İstanbul'a geldiğinde o yörenin fakihleri Kuran-ı Kerim'in basımının haram olduğu fetvasını verdiler (Muhammed Ferid Bek El-Muhami, Terih'ul Devlet'il Ulyetil Osmaniyye, Beyrut: Dar'un Nefais, 1419, s.319).

Farsçaya çevirdikten sonra Hindistan'ın İslam-i toplumundan göçmek zorunda kaldı.¹⁸⁷ Aynı şekilde yaklaşık 70 yıl önce Mısır devleti bir taraftan, Kuran'ın tercümesini onaylayan âlimler ve tercümesine muhalif olan âlimler de diğer taraftan bu hususta şiddetle tartıştılar ve sonunda mesele tercüme muhaliflerinin lehine son buldu.¹⁸⁸

Diğer taraftan Eski Ahit'in eski tercümelerinden bazılarının Keldanicesi, Targum adıyla ve o kitabın eski yunanca tercümesi, Septuaginta tercümesi adıyla Yahudi toplumlarında kutsallık kazandı. Hıristiyanlardan bazıları da Septuaginta tercümesinin ve Vulgata'nın Latince tercümesinin kutsallığına inandılar. Öyle ki, aziz Augustinus Septuaginta tercümesiyle İbranice metin arasındaki farklılıklar hakkında şöyle dedi:

“Eğer bu kutsal kitaplarda sadece tanrının ruhunun insanlar aracılığıyla söylediği şeyleri görmemiz gerekiyorsa bu durumda eğer bir şey İbranice metinde olur ama Septuaginta tercümesinde olmazsa bu, tanrının ruhunun onu tercümanlar aracılığıyla değil de bilakis sadece peygamberler aracılığıyla söylemek istediğini göstermektedir. Ancak eğer bir şey Septuaginta tercümesinde bulunur ama İbranice metinde bulunmazsa o, ruhun onları Septuaginta tercümesi aracılığıyla söylemek istediğidir ve böylece her iki grubun (müellifler ve tercümanların) peygamber olduklarını gösteriyor.”¹⁸⁹

26-5. Kutsal Dilin İptali

Bazıları çeşitli dinlerde müminleri kutsal dili iptal etmeye davet etmiş ve insanın anladığı dile ibadet etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Yahudilerden küçük bir azınlık bu davete olumlu cevap vermişlerdir. Ancak sabit ve tek bir kutsal dilleri olmayan Hıristiyanlar, kutsal dili iptal

e) Kuran-ı Kerim'in yeni cihazlarda kaydı da sakıncalıydı: “Bu zaman Kuran'ı ses kutusunda hapsedmişler ve saz ve şarkıyla tilavet edilmektedir” (Hacı Muhammed Haşim Horasani, Munteheb'ut Tevarih, Tahran: İntişaratı İlmiyye-i İslamiyye, s.873).

f) Kuran-ı Kerim'in mikrofon veya radyoda yayınlanması da bazı Müslümanlar için kabul edilebilecek bir şey değildi.

¹⁸⁷ Mecellet'ul Menar, c.31, s.636.

¹⁸⁸ Bu çekişme ve bu konudaki diğer konular hakkında daha fazla bilgi için bak. S - yid Muhammed Ali Ayazi, “Kuran-ı Kerim hakkındaki fihki görüşler” Der Yadigarnameyi Feyz'ul İslam, (İntişarat-ı Danişgah-ı Azad-ı İslam-i Humeyni Şehr Bölümü, 1383), s. 151-185 ve Muhammed Hâdi Marifet, Et-Tefsir ve'l Mufessirun, (Meşhed: El-Camiat'ur-Rezeviyye Li'l Ulum'ül İslamiyye, K.1418), c.1, s.113-168.

¹⁸⁹ Aqustin, Şehr-i Hüda, 43018.

etmeye daha hazırlıklıydılar ve Protestanlar bu konuyu çok yaygınlaştırdılar. Katolikler de yavaş yavaş bunu kabullendiler ve belirttiğimiz üzere ibadetlerde Latincenin kullanılmasının gerekliliği ikinci Vatikan şurası (1962-1965) tarafından iptal edildi. Fransa ve bazı diğer ülkelerdeki Katoliklerden çok küçük bir grup bu konuyu kabul etmemişlerdir ve şu anda da Latince ibadet ediyorlar.

İslam dünyasında Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı olan Kemal Atatürk 1932 yılında Kuran-ı Kerim'in Türkçe okunması emrini verdi ve 1933 yılında müezzinlere Türkçe ezan vermelerini ve namazın Türkçe kılınması emrini verdi. Bu emirler yaklaşık 25 yıl boyunca geçerliydi ve onun halefleri o emirleri iptal ettiler.

Kaynakça

- Nehcu'l-Belağa
Kur'an-ı Kerim
Amuzegar, Jale; Tefezzuli, Ahmed, Usture-yi Zendigi-yi Zerdüş, Tahran: Neşr-i Çeşme ve Avışen, 1996.
- Arnold, Thomas, The Preaching of Islam, New York: 1913.
- Akompios, Tomas, İktida be Mesih, Tercüme: Said Adalet Nejad, Tahran: İntişarat-i Terh-i Nu, 2003.
- Albright, C. R. C., Zebur Manui, Tercüme: Eb'ul Kasım İsmail Pur, Tahran, İntişarat-i Fikri Ruz, 1996.
- Aldenberg, Herman, Furuği Haver, Tercüme: Bedruddin Kitabi, Tahran: İntişarat-i İkbal, 1994.
- Alyadh, Mirça, (Virastar), Ferheng ve Din, Tercüme: Heyet-i Muterciman, Tahran: Terh-i Nu, 1995.
- Alyadh, Mirça, Ayin-i Gunusi ve Manui, Tercüme: Eb'ul Kasım İsmail Pur, Tahran: İntişarat-i Fikri Ruz, 1994.
- Alyadh, Mirça, Risale der Tarih-i Edyan, Tercüme: Celal Settari, Tahran: İntişarat-i Suruş, 1993.
- Alyadh, Mirça, Usture, Roya, Raz, Tercüme: Roya Moneccim, Tahran: İntişarat-i Fikri Ruz, 1996.
- Aquinas, Thomas, Summa Theologiae, New York: Cambridge University Press, 2006.
- Arberry, A.J. (ed.), Religion in the Middle East, Cambridge University Press, 1969.
- Aryan, Kamer, Çehre-yi Mesih der Edebiyat-i Farsi, Tahran, İntişarat-i Moin, 1990.
- Behar, Mehrdad, Edyan-i Asya-yi, Tahran: Neşr-i Çeşme, 1996.

- Birinci, Selim, Kavmi ez Yad Refte, Tahran: İntişarat-i Hikmet, 1988.
- Bois, Mary, Tarih-i Kiş-i Zerdüş, Tercüme: Humayun Senetizade, Tahran: İntişarat-i Tus, 1995.
- Bunson, Matthew, The Pope Encyclopedia, New York: Random House inc., 1995.
- Burucerci, Mustafa, Vatikan, Tahran: İntişarat-i Vezaret-i Umur-i Harici.
- Carey, W., An Enquiry into the Obligation of Christians to Use Means for the Conversion of the Heathen, Leicester: Ann Ireland, 1792.
- Christensen, Arthur Emanuel, İran der Zeman-i Sasaniyan, Tercüme: Reşid Yasemi, Tahran: İntişarat-i Dünya-yi Kitab.
- Christensen, Arthur Emanuel, Seltanat-i Kubad ve Zuhur-i Mezdek, Tercüme: Ahmed Bireşk, Tahran: Kitaphane-yi Tehuri, 1995.
- Coen, E., Gencine-i ez Talmud, Tercüme: Emir Hüseyin Gorgani, Tahran: 1971.
- Conze, Edward, Buddhism: Its Essence and Development, New York: Harper & Brothers, 1959.
- Cross, F. L. (ed.), The Oxford Dictionary of the Christian Church, London: Oxford University Press, 1974.
- Danilo, Jean, Rişeha-yi Mesihyyet der Esnad-i Behr'ul Meyyit, Tercüme: Ali Meh-dizade, Kum: Neşr-i Edyan, 2004.
- Davies, A Powell, The Meaning of the Dead Sea Scrolls, New York: American Library, 1956.
- Derhohaniyan, Haroton, Tarih-i Culfay-i İsfahan, Tercüme: Leon G. Minasiyan, Neşr-i Zinderut, Nakş-î Hurşid, 2000.
- Dorant, Will, Tarih-i Temeddün, Tercüme-i Guruhi ez Muterciman, Tahran: İntişarat ve Amuzeş-i İnkılab-i İslami, 1992.
- Du Kolanj, Fostel, Temeddun-i Kadim, Tercüme: Nasrullah Felsefi, Tahran: Kitab-i Keyhan, 1930.
- Dubois, Abbe, Hindu Manners, Customs and Ceremonies, Oxford: Oxford University Press, 1906.
- Elder, Jean, Tarih-i İslahat-i Kilisa, Tahran: İntişarat-i Nur-i Cihan, 1947.
- Eliade, Mircea (ed.), The Encyclopedia of Religion, New York: Macmillan Publishing Company, 1987.
- el-Mesiri, Abdulvahhab, Dairet'ul Mearif-i Yahud, Yahudiyet ve Siyonizm, Tercüme: Muessese-yi Mutalaat ve Pejuheşha-yi Tarih-i Havermiyane, Tahran: 2004.

- Emerson, Harry, Martin Luther, Tercüme: Feridun Bedrei, Tahran: İntişarat ve Amužeş-i İnkılab-i İslami, 1989.
- Epstein, I. (tr.), Judaism: A Historical Terepresentation, Middlesex, England: Penguin Books, 1974.
- Epstein, I. (tr.), The Babylonian Talmud, London: The Soncino Press, n.d.
- Fatimi, Said, Esatir-i Yunan, Tahran: İntişarat-i Danişgah-i Tahran, 1996.
- Felson, Floyd, Kilid-i Ahd-i Cedid, Tercüme: Mesud Receb Niya, Tahran: İntişarat-i Nur-i Cihan, 1954.
- Fraser, Caymis Corc, Şahe-i Zerrin, Tercüme: Kazım Firuzmend, Tahran: Müessese-i İntişarat-i Ağâh, 2004.
- Gamn, Duchenne, Din-i İnan-i Bastan, Roya Muneccim, Tahran: İntişarat-i Fikri Ruz, 1996.
- Gir, Joseph, Sergožeş-i Dinha-yi Bozorg, Tercüme: İrec Pezeşkniya, Tahran: Neşr-i Endişe, 1971.
- Grady, Cevan U., Mesihiyet ve Bidatha, Tercüme: Abdurrahim Süleymani Ardestani, Kum: Müessese-i Ferhengi-yi Taha, 1998.
- Grainstone, Culyus, İntizar-ı Mesiha der Ayin-i Yahud, Tercüme: Hüseyin Tevfiki, Kum: Merkez-i Mutalaa ve Tehkikat-i Edyan ve Mezahib, 1998.
- Harnack, Adolf von What Is Christianity?, New York: G. P. Putnam's Sons, 1901.
- Hastings, James (ed.), Encyclopedia of Religion and Ethics, New York: Charles Scribner's Sons.
- Hikmet, Ali Asker, Tarih-i Edyan, Tahran: İntişarat-i İbn-i Sina, 1966.
- Hordrn, William, İlahiyat-i Protestan, Tahran: Şirket-i İntişarat-i İlmi ve Ferhengi, 1989.
- Hosrevi, Hosrov, Mezdek, Tahran: 1980.
- Hume, Robert E., Edyan-i Zinde-yi Cihan, Tercüme: Abdurrahim Govahi, Tahran: Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami, 1994.
- Jiran, F., Ferheng-i Esatir-i Yunan, Tercüme: Eb'ul Kasım İsmail Pur, Tahran: 1996.
- Kearns, Earl, Ser Gožeş-i Mesihiyet der Tul-i Tarih, Tercüme: Arman Ruşdi, Kilisa-yi Cemaat-i Rabbani, Amužeşgah-i Kitab-i Mukaddes.
- Kelly, J.N.D., The Oxford Dictionary of Popes, Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Konfüsyus, Mukalimat, Tercüme: Kazımzade İnanşehr, Tahran: Bongah-i Tercüme ve Neşr-i Kitab, 1961.

- Krişnan, Rada, Edyan-i Şark ve Fikr-i Garb, Tercüme: Rızazade Şefag, Tahran: İntişarat-i Danişgah-i Tahran, 1965.
- Krişnan, Rada, Mezheb der Şark ve Garb, Tercüme: Feridun Gorgani, Tahran: Sazman-i Kitabha-yi Cibi, 1965.
- Küng, Hans, Christianity, New York: The Continuum Publishing Company, 1995.
- Line, Toni, Tarih-i Tefekkur-i Mesihî, Tercüme: Robert Aseliyan, Ferzan, 2001.
- McCall, Henrita, Ustureha-yi Beyn'un Nehreyini, Tercüme: Abbas Muhbir, Tahran: Neşr-i Merkez, 1994.
- McGrass, Alister, Dersname-yi İlahiyat-i Mesihî, Tercüme: Behruz Heddadi, Kum: Merkez-i Mutalaat ve Tehkikat-i Edyan ve Mezahib, 2005.
- McManners, John (ed.), The Oxford Illustrates History of Christianity, Oxford: Oxford University Press, 1992.
- Michell, Thomas, Kelam-i Mesihî, Tercüme: Hüseyin Tevfiki, Kum: Merkez-i Mutalaat ve Tehkikat-i Edyan ve Mezahib, 1998.
- Miller, William, Tarih-i Kilisa-yi Kadim, Tercüme: Ali Nohostin, Tahran: İntişarat-i Heyat-i Ebedi, 1981.
- Muhammediyan, Behram (Virastar), Dairet'ul Mearif-i Kitab-i Mukaddes, Tahran: İntişarat-i Sorhdar, 2002.
- Mulend, İnar, Cihan-i Mesihîyyet, Tercüme: Mesih Muhaciri ve Muhammed Bağır Ensari, Tahran: İntişarat-i Emir Kebir, 1989.
- Mustefevi, Ali Asker, Usture-i Kurbani, Tahran: İntişarat-i Bamdad, 1990.
- Nass, Jean B., Tarih-i Cami-yi Edyan, Tercüme: Ali Asker Hikmet, Tahran: İntişarat ve Amuzeşi İnkılab-i İslami, 1991.
- Noll, Mark A., a History of Christianity in the United States and Canada, Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Company, 1992.
- Nuri, Yahya, İslam ve Akaid ve Ara-yi Beşeri, Tahran: Mecme-yi Mutalaat ve Tahkikat-i İslami, 1974.
- Parrinder, Geoffrey, Worship in the World's Religions, London: Sheldon Press, 1976.
- Paşai, A., Buda, Tahran: Kitaphane-yi Tehuri, 1968.
- Peters, F. A. Yahudiyet, Mesihîyyet ve İslam, Tercüme: Hüseyin Tevfiki, Kum: Merkez-i Mutalaat ve Tehkikat-i Edyan ve Mezahib, 2005.
- Peters, F.E., Judaism, Christianity and Islam, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990.

- Rahner, Karl, *theological Inverstigations*, London: Patron, Longman & Todd, 1974.
- Ramyar, Mahmud, *Bahş-i ez Nubuvvet-i İsraili ve Mesihî*, Tahran.
- Reis Niya, Rahim, *ez Mezdek ta Be'd*, Tahran: İntişarat-i Peyam, 1979.
- Resulzade, Abbas, Bagbani, Cevad, Şinaht-i Mesihîyyet, Kum: Merkez-i İntişarat-i Müessese-yi Amuzeş-i ve Pejuheşi-yi İmam Humeyni (ra), 2010.
- Roberts, Alexander & Donaldson, James (eds.), *The Ante-Nicene Fathers*, Grand Rapids, Michigan: Eerdmans Publishing Company, 1996.
- Robertson, Archibald, *İsa: Usture ya Tarih? Tercüme: Hüseyin Tevfiki*, Kum: Merkez-i Mutalaat ve Tehkikat-i Edyan ve Mezahib, 1999.
- Ruston, Leo, *Ferheng-i Tehlîli-yi Mezahib-i Amrika-yi*, Tercüme: Muhammed Bekai (Makan), Tahran: İntişarat-i, Hikmet, 1997.
- Schaff, Philip & Wace, Henry (eds.), *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, (first series), 1994.
- Schaff, Philip & Wace, Henry (eds.), *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, (second series), 1992.
- Schaff, Philip (ed.), *History of the Christian Church*, Grand Rapids, Michigan: Eerdmans Publishing Company, 1991.
- Schaff, Philip (ed.), *The Creeds of Christendom*, Baker Books, 1993.
- Schimmel, Anh Marie, *Raz-i E'dad*, Tercüme: Fatime Tevfiki, Kum: İntişarat-i Danişgah-i Edyan ve Mezahib, 2009.
- Schleiermacher, F., *On Religion: Speeches to Its Cultured Despisers*, London: Paul, Trench, Trubner & Co., 1893.
- Sharma, Arvind (ed.), *Our Religions*, New York: Harper Collins Publishers, 1993.
- Shi Liera, Edvard, *Elvah-i Babil*, Tercüme: Ali Asker Hikmet, Tahran: Şirket-i İntişarat-i İlmi ve Ferhengi, 1996.
- Stein Saltez, Adin, *Seyr-i der Talmud*, Tercüme: Bağır Talibi Darabi, Kum: Merkez-i Mutalaat ve Tehkikat-i Edyan ve Mezahib, 2004.
- Süleymani, Abdurrahim, *Der Amedi ber İlahiyat-i Tatbiki-yi İslam ve Mesihîyyet*, Kum: Kitab-i Taha, 2003.
- Süleymani, Abdurrahim, *Peser-i Huda der Ahdeyn ve Kuran*, Kum: Merkezi İntişarat-i Müessese-i Amuzeş ve Pejuheşi-yi İmam Humeyni (ra), 1999.
- Süleymani, Hüseyin, *Edalet-i Keyferi der Ayin-i Yahud*, Kum: Merkez-i Mutalaat ve Tahkikat-i Edyan ve Mezahib, 2005.

- Şaygan, Daryuş, Edyan ve Mektepha-yi Felsefi-yi Hind, Tahran: İntişarat-i Danişgah-i Tahran, 1967.
- Tahir Rezevi, S. M., Parsiyan Ehl-i Kitabend, Tercüme: M. A. Mazendi, Bombai: Encümen-i İran Like, 1936.
- Takizade, Seyyid Hasan, Mani ve Din-i U, Tahran: Encümen-i İran Şinasi, 1968.
- Tarih-i Misyon-i Amrika-yi der İran, Tercüme: Suheyl Azeri, Tahran: İntişarat-i Nur-i Cihan, 1954.
- Tennir, Muhammed Tahir, Efsaneha-yi Putperesti der Ayin-i Kilisa, Tercüme: Abdurrahim Halhali, Tahran: Dar'ul Kutub'ul İslamiyye, 1984.
- Thyssen, Henri, İlahiyat-i Mesih, Tercüme: T. Mikailiyan, İntişarat-i Heyat-i Ebedi.
- Tillich, Paul, The Systematic Theology, Chicago: The Universty of Chicago Press.
- Toyn bee, Arnold, Mesihiyet ve Edyan-i Cihan, Tercüme: Hüseyin Tefiki, Kum: Merkez-i Mutalaat ve Tehkikat-i Edyan ve Mezahib, 2003.
- Uşideri, Cihangir, Danişname-yi Mezdisna, Tahran: Şirket-i Neşr-i Merkez, 1992.
- Van Voorst, Robert, E., Readings in Christianity, Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company, 1997.
- Vermazern, Martin, Ayin-i Mitra, Tercüme: Bozorg Nadirzad, Tahran: Neşr-i Çeşme, 1993.
- Wan Forest, Rabirt, Mesihiyet ez Labela-yi Mutun, Tercüme: Cevad Bagbani ve Abbas Resultzade, Kum: Merkez-i İntişarat-i Müessese-yi Amuzeug ve Pejuheşi-yi İmam Humeyni (ra), 2005.
- Widengren, Geo, Dinha-yi İrani, Tercüme: Menuçher Ferheng, Tahran: İntişarat-i Agahan-i İde, 1998.
- Wolf, Kerry, Mefhum-i İncilha, Tercüme: Muhammed Gazi, Tahran: 1969.
- Zener, R. C., Tulu ve Gurubu Zerdüştigeri, Tercüme: Teymur Kadiri, Tahran: İntişarat-i Fikri Ruz, 1996.
- Zener, R. C., Zervan, Tercüme: Teymur Kadiri, Tahran: İntişarat-i Fikri Ruz, 1995.
- Zerrin Kup, Abd'ul Huseyn, der Kalemru-yi Vicdan, Tahran: İntişarat-i Suruş, 1978.